

Jānis Riekstiņš

Latvijas pārkrievošana 1940-1990

Dokumentu krājums

Rīga - 2024

Saturs

Priekšvārds

I nodaļa

Latvijas okupācijas pirmais gads. Pārkrievošanas uzsākšana

II nodaļa

Apdraudošā krievu migrācija uz Latviju

III nodaļa

Kadru pārkrievošana

IV nodaļa

Latviešu valodas izstumšana. Krievu valodas diktatūra

V nodaļa

Lielkrievu šovinisma briesmas Latvijā

Pielikumi

Priekšvārds

Svešu varu centieniem pārkrievot Latviju, nodrošināt šeit krievu valdošo stāvokli ir gara un smaga vēsture. Tie tika aizsākti cariskajā Krievijā, turpināti un plaši izvērsti padomju impērijas pastāvēšanas gados.

Cara valdības slepenpadomnieks P. Koškins, noslēdzot savu 1908. gada 25. oktobra ziņojumu par krievu iedzīvotājiem Baltijas novadā rakstīja:

“(..) Krievu valsts darbība, kopā ar krievu elementa pastiprināšanu, ir jāvirza uz to, lai latviešus un igauņus piesaistītu krievu kultūrai un valstiskumam. Šajos pasākumos ir jācenšas konsekventi pēc tā, lai vietējos īpaši svarīgos amatus aizstātu ar mūsu cilvēkiem, kuri ir apveltīti ar apziņu par sava dienesta īpašo valstisko nozīmi Baltijas novadā. Tikai tādi cilvēki, uzmanīgi iedziļinoties vietējās dzīves iekārtā, ir spējīgi enerģiski strādāt, lai novada dažādu tautību iedzīvotāji pilnīgi saplūstu ar kopējo lielo Tēviju.”

Pamatojoties uz šo izziņu, Baltijas pagaidu ģenerālgubernators A. Mellers-Zakomeļskis 1908. gada 30. oktobrī Krievijas Ministru padomes priekšsēdētājam P. Stolipinam nosūtītajā ziņojumā par stāvokli Baltijas guberņās rakstīja:

“Pievienojot ziņas par krievu iedzīvotājiem Baltijas novadā, tajos jautājumos, kuri izvirzīti 4. oktobra vēstulē Nr. 4470, ziņoju Jūsu augstlabdzimībai, ka šīs ziņas, kuras daļēji savācis slepenpadomnieks Koškins un daļēji paņemtas no manas pārvaldes lietām, ir nepilnīgas, taču daudz sīkāku (ziņu) nav ne gubernatoram, ne citām novada valdības iestādēm.

No šīm ziņām nevar neredzēt, ka krievu iedzīvotāju kulturālā attīstība ir visai vāja, kā tas ir redzams no lielā analfabētu skaita, kurš to pārsniedz pie visām citām novada tautām.

Krievu iedzīvotāju sabiedriskā ietekme ir jāatzīst par līdzīgu nullei. Pēdējie likumi par apziņas brīvību un par skolu atvēršanu ar apmācību vietējās valodās, protams, neveicina krievu valodas un kultūras nostiprināšanu. Mācības vietējās valodās būtu pieļaujamas tikai pirmajā apmācības gadā un tikai tur, kur skolēni ir tikai vienas tautības, bet jauktajā sastāvā obligāti ir jābūt krievu valodai, izņemot tikai citu ticību ticības mācības pasniegšanu, baznīcas dziedāšanu un katras šīs tautas valodas kā pasniegšanas priekšmetu.

Šī iemesla dēļ novadā vajag pēc iespējas vairāk atvērt krievu sākumskolas, jo pat Rīgā to ir nepietiekoši un daudz krievu bērnu, vietu trūkuma dēļ krievu skolās, paliek analfabēti.

Nesenā pagātnē ne mazums latviešu un igauņu no pareizticības pārgāja luterticībā, ar ko tika sarauti viņu pēdējie sakari ar krieviem. Šīs bēdīgās parādības iemesli ir krievu garīdzniecības vājš sastāvs, īpaši laukos, bezdarbība, slinkums un tās garīgās attīstības

nepietiekamība, pie kam daži no viņiem, nododoties pat kaitīgai un nosodāmai dzīvei, tādā veidā atgrūž daudzus locekļus no pareizticības.

Grūti nākas cīnīties ar tiem mācītājiem, kuri ir daudz vairāk attīstīti un labāk materiāli nodrošināti, pie tam arī centības ir par maz. Piemēram, pats Rīgas arhibīskaps neapmeklē eparhiju, izņemot Mītavu, ne uz kurieni nedodas.

Kā vācieši, tā arī latvieši un igauņi pret krieviem izturas vienādi naidīgi, pie kam latvieši un igauņi ir vai nu nacionālisti vai arī sociālrevolucionāri.

Viss novads ar nepacietību gaida drīzāku reformu īstenošanu, īpaši zemstes un baznīcas.

Vajadzētu piešķirt krieviem (visur, kur viņi ir pietiekošā daudzumā), tiesības ievēlēt pilsētu un zemstu deputātus, neatkarīgi no vispārējām vēlēšanām ar citām tautībām (..).

Beidzot, ir nepieciešams novadā attiecībā pret iezemiešiem vislabāk zemi dot visiem krieviem, lai izveidotu krievu zemnieku īpašnieku slāni, cittautiešu kalpu un bezzemes strādnieku vietā. Tam nolūkam vajag nodot īpašā fondā kroņa un zemnieku bankas iegūto zemi. Uz tādām zemēm vajag organizēt pārcelšanu no iekšējām gubernām, pie kam, lai izveidotu pietiekami apgādātas pastāvīgas saimniecības, ir nepieciešams katrai ģimenei iedot ne mazāk kā 15-20 desetīnas zemes. Bet kas attiecas uz bezzemniekiem-latviešiem un igauņiem, tad viņiem varētu tikt piešķirta zemes Krievijas gubernās, Sibīrijā un Polijas caristē.

Nav šaubu par to, ka katram krievam ir svarīgi, lai viņa tautība patiešām būtu valdošā (..).”

Tāda bija cara valdības tā laika Baltijas novada kolonizācijas un pārkrievošanas programma. Bet līdz tam daudz kas šajā ziņā bija izdarīts.

Rezumējot cara Krievijas Latvijas pārkrievošanas politiku, pazīstamais latviešu politiķis, statistiķis un publicists Mārgers Skujenieks rakstīja:

“Iestājās tumšais, visu nomācošais pārkrievošanas laikmets. Jau 1889. gadā valdība atvēra krievisko Aleksandra ģimnāziju. 1884. gadā agrākās apriņķu skolas pārvērš par krieviskām pilsētu skolām. 1887. gadā pat tautskolas tika pārkrievinātas un drīz latviešu bērniem vajadzēja sākot ar pirmo skolas dienu mācīties viņiem nesaprotamajā krievu valodā. Tāpat pārkrievināja tiesas, un taisnības spriedēji varēja sarunāties ar apsūdzētajiem un lieciniekiem vienīgi ar tulka palīdzību. Latgalē pat tulki nebija pielaisti un tur sprieda tiesu, kaut arī tiesneši nesaprata, ko sūdzētājs vai apsūdzētais teica! Krievu iespaids stiprināšanai cēla pareizticīgās baznīcas, un šim nolūkam centrālā valdība ik gadus izdeva 80000 rubļu. Kad senators Manaseins no 1883. līdz 1885. gadam revidēja Baltijas iestādes, tad latviešu

lielākā daļa no šīs revīzijas gaidīja labvēlīgas pārgrozības. Bet to vietā iestājās un turpinājās visnesaudzīgākā pārkrievošanas politika.

Vietējos iedzīvotājus vēl lielākā mērā nostūma no dalības zemes pārvaldīšanā un to vietā stājās visu noteicošais krievu ierēdnis, kuram bija sveša vietējā dzīve, vietējās vajadzības un kurš lika vadīties vienīgi no centrālās valdības visu nivilējošiem un uniformējošiem rīkojumiem (..). Un atkal latviešu tautai bija piespriests nāves spriedums – bija nolemts to pārkrievināt.”

Savukārt Latvijas diplomāts, skolotājs un žurnālists Jānis Seskis par šo cara valdības īstenoto latviešu pārkrievošanas politiku un tās postošajām sekām rakstīja:

“Cara valdība visiem līdzekļiem centās latviešu tautu denacionalizēt un padarīt par krieviem. Krievu valdība īsā laikā saņēma savā varā visas administratīvās un sabiedriskās iestādes, kuras pārvērtā par attautošanas un pārkrievošanas ieročiem. Latviešu tautskolās par mācību valodu ieveda krievu valodu, kura visā kursā ieņēma galveno vietu (..). No latviešu skolām tika izskausts viss, kas atgādina latviešu tautas īpatnējo garu un kultūru. Skolēni vairs nedabūja zināt par latviešu tautas vēsturi, viņu garamantām, literatūru un mākslu. Skolā nekad nerunāja par latviešu tautas tiesībām un ideāliem, viņu garu un centieniem. Attautotai jaunatnei jau skolā vajadzēja pārkrievojties: domāt un runāt krieviski, sajūsmināties un censties pēc lielās verdzinātāju tautas labklājības un ideāliem. Pārkrievojotāji nonāvēja bērnu latvisko garu, viņu vietā ieveda krievu nacionālo garu.

Bet krievu valdība neapmierinājās ar latviešu tautas garīgo apspiešanu, bet darbojās daudz jūtāmākiem līdzekļiem. Krievu agrārbanka izpirka Latvijā muižas, kuras sadalīja un pārdeva zem labiem noteikumiem jeb atdeva gluži par velti krievu zemniekiem. Sevišķi daudz šādu krievu kolonistu noņemtiņāt Latgalē, kurai bija jāiztur visstiprākais pārkrievošanas spiediens. Īsi pirms kara zemkopības ministra biedrs Krivošeins bija izstrādājis plānu par 300000 krievu zemnieku noņemtiņāšanu Kurzemes kroņa muižās. Šādu projektu izpildot, Kurzeme būtu padarīta par jauktu tautību zemi un latviešu tautai draudēja pilnīga izspiešana no dzimtās zemes. Ne par latviešu bezzemniekiem un strādnieku labklājību domāja valdība, bet par krievu nacionālās varas izplatīšanu un nacionālās latviešu tautas iznīcināšanu.”

Cara valdības Latvijas pārkrievošana tika izbeigta tikai sakarā ar Krievijas impērijas sabrukumu 1917. gadā un neatkarīgās Latvijas valsts izveidošanu 1918. gada novembrī. Tolaik varēja likties, ka plaši izvērstā, nežēlīgi un barbariski īstenotā latviešu tautas apspiešana un pārkrievošana ir palikusi tālā pagātnē un ka nekas tamlīdzīgs Latvijā nekad vairs neatkārtosies. Taču pagāja tikai daži gadu desmiti, kad Latvija atkal nokļuva svešas

varas jūgā un latviešu tautas pārkrievošanas procesi atsākās ar jaunu spēku, vēl plašākos apmēros.

1939. gada rudenī Padomju Savienība un Vācija slepenā pakta formā vienojās, ka Latvija (kopā ar dažām citām valstīm) turpmāk atrodas padomju “interesu sfērā”. Šis tā sauktais Molotova-Ribentropa pakts deva Padomju Savienībai brīvas rokas pēc saviem ieskatiem rīkoties ar Latviju. Drīz pēc Molotova-Ribentropa pakta parakstīšanas Padomju Savienība piespieda Latviju atļaut savā teritorijā ierīkot padomju militārās bāzes. Latvija attiecīgo līgumu (tā saukto Palīdzības paktu) parakstīja 1939. gada 5. oktobrī. Tas deva Padomju Savienībai tiesības ierīkot Latvijā savas kara bāzes, kurās izvietot līdz 25000 karavīru.

1940. gada 16. jūnijā Padomju Savienība savā notā-ultimātā apsūdzēja Latviju 1939. gada Palīdzības pakta pārkāpšanā un no Latvijas valdības pieprasīja:

“Sastādīt valdību, kas būtu spējīga nodrošināt Palīdzības pakta “izvešanu dzīvē”; brīvi ielaist padomju karaspēka papilddaļas Latvijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgākajos centros.”

Nemot vērā PSRS milzīgo militāro pārspēku, Latvijas valdība bija spiesta pieņemt šo ultimātu, kura izpildei bija dotas astoņas stundas. Vēl pirms formālā ultimāta laika iztecēšanas Sarkanās armijas daļas sāka iebrukt Latvijā. 1940. gada 17. jūnijā Latvija tika pilnīgi okupēta.

Pazīstamais statistiķis un šo notikumu tiešais aculiecinieks Alfreds Ceihners par Latvijas okupāciju rakstīja:

“Svarīgs apstāklis ir tas, ka Latvijā liela daļa – 25 % iedzīvotāju bija nelatvieši. 1935. gadā Latvijā dzīvoja 1473000 latviešu un 478000 mazākuma tautības piederīgo. (..). Liela daļa krievu izjuta latviešu valsts sagraušanu un Sarkanās armijas ienākšanu Latvijā nevis kā boļševiku uzvaru, bet kā lielās krievu valsts un krievu tautas triumfu. Acīmredzot bija atgriezušies vecie laiki, kā pirms 20 gadiem, kad valdošā tautība Latvijā nebija vis latvieši bet krievi. Šāda pēkšņa pārmaiņa glaimoja daudz Latvijas krievu nacionālajam lepnumam.”

Kopš šā brīža nekāda Latvijas valdības autonomas gribas izpausme vairs nebija iespējama. Līdz ar to 1940. gada 17. jūnijā Latvija uz piecdesmit gadiem pazaudēja savu valstisko rīcības spēju. Visas tālākās valsts varas izpausmes Latvijā izrietēja no PSRS valsts varas un tās pilnvarotajiem emisāriem Latvijā.

Jau 1940. gada 16. jūnija no Maskavas uz Rīgu izbrauca PSRS Tautas komisāru padomes (TKP) priekšsēdētāja vietnieks A. Višinskis (bijušais PSRS ģenerālprokurors, viens no 1937.-1938. gada Lielā terora galvenajiem figurantiem), kuram bija izsniegta PSRS Augstākās padomes Prezidija pilnvara “vest sarunas ar Latvijas Republikas prezidentu par

jautājumiem, kas saistīti ar ultimātu”. A. Višinskis kopā ar padomju sūtniecības darbiniekiem Rīgā sastādīja jaunās valdības locekļu sarakstu. Padomju okupācijas varas orgāni neaprobežojās tikai ar jaunās marionešu valdības izveidošanu un okupācijas karaspēka daļu izmitināšanu, kā tas bija pieprasīts ultimātā. Pēc 1940. gada 17. jūnija Maskavas funkcionāri sāka aktīvi iejaukties okupētās valsts iekšējās lietās, kuras tolaik vēl formāli atradās Latvijas pārziņā.

1940. gada 4. jūlijā pieņēma lēmumu par Saeimas vēlēšanām 14. un 15. jūlijā. Tās tika sarīkotas, lai leģitimitētu okupācijas varu, un tika organizētas ārkārtīgi lielā steigā, pieļaujot tajās piedalīties tikai vienam – “Darba tautas bloka” sarakstam, kurā ietilpa okupantiem paklausīgi un uzticami cilvēki. Šīs “vēlēšanas” kopumā uzskatāmas par tautas gribas rupju viltojumu.

1940. gada 14.-15. jūlijā jaunievēlētais parlaments savā pirmajā sēdē nolēma Latvijas Republiku nosaukt par Latvijas Padomju Sociālistisko Republiku. Deputāti arī nolēma lūgt Padomju Savienību to uzņemt savā sastāvā. PSRS Augstākā padome 1940. gada 5. augustā likuma veidā nolēma “izpildīt Latvijas Saeimas lūgumu uzņemt Latvijas PSR Padomju Savienībā”.

Pēc Latvijas iekļaušanas padomju impērijas sastāvā tūdaļ sekoja ātra visu dzīves sfēru pielīdzināšana padomju varas modelim (sovjetizācija). Šo procesu vadīja VK(b)P (Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas) Centrālās komitejas un PSRS TKP pilnvarotais Latvijā. Šis amats tika radīts 1940. gada vasarā un pēc Latvijas formālās iekļaušanas PSRS sastāvā uzticēts līdzšinējam PSRS sūtnim Latvijā V. Derevjanskim. Par Latvijas valdības nominālo vadītāju kļuva Vilis Lācis. Taču visus rīkojumus un norādījumus par Latvijas sovjetizāciju viņš saņēma no V. Derevjanska. Par Latvijas sovjetizācijas un pārkrievošanas galveno balstu kļuva 1940. gada vasarā legalizētā Latvijas Komunistiskā partija, kura 1940. gada 8. oktobrī tika iekļauta VK(b)P sastāvā. Par LKP CK pirmo sekretāru 1940. gadā tika iecelts Jānis Kalnbērziņš, kurš šajā amatā sabija līdz pat 1959. gada novembrim.

Par vienu no galvenajiem šā laika Latvijas pārkrievošanas instrumentiem kļuva dažāda līmeņa vadošo kadru sapludināšana Latvijā no Maskavas, Ļeņingradas, kā arī no citiem PSRS reģioniem. Jau 1940. gada 26. jūnijā A. Višinskis un V. Derevjanskis pieprasīja atsūtīt no Maskavas 10-15 personas, kas “varētu sniegt palīdzību jaunajiem ministriem”. Tajā pašā dienā viņi ziņoja Maskavai, ka nodarbojoties ar kadru atlasī Latvijas valsts iestādēm un redakcijām. Šajā laikā no PSRS uz Latviju tika atsūtīta 31 amatpersona, galvenokārt krievi. Šajā laikā J. Kalnbērziņš uz Maskavu tika nosūtījis daudzas vēstules un telegrammas, kurās

viņš prasīja nosūtīt uz Latviju visdažādākos “uzticamos kadrus”. Šīs prasības lielākajā vairākumā tika izpildītas, kā rezultātā vadošie kadri Latvijā tika pārkrieivoti.

1941. gada maijā rūpniecību okupētajā Latvijā pārvaldīja 27000 ierēdņi un kontrolieri, kuru vidū pārsvarā bija iebrucēji, galvenokārt krievi. Tāpat pārkrieivotas tika arī dažādas iestādes un organizācijas. Tā, piemēram, 1940. gada augustā izveidoto LPSR Iekšlietu tautas komisariātu (IeTK) un visas tā struktūras galvenokārt nokomplektēja ar iebrucējiem-krieviem. Tās tūdaļ pat uzsāka plašas politiskās represijas pret Latvijas iedzīvotājiem. Savu kulmināciju tās sasniedza 1941. gada 14. jūnijā, kad uz Gulaga soda nometnēm un Sibīrijas specnometinājuma vietām tika deportēti 15424 cilvēki. Vismaz 349 cilvēki tika nobendēti vietējos cietumos.

Šie politiskie represētie pārstāvēja nācijas lepnumu un mugurkaulu – politiķus, uzņēmējus, militārpersonas, ierēdņus, strādniekus, zemniekus, inteliģenci – visus sabiedrības slāņus.

Pastāvot robežas apsardzībai un stingri noteiktai caurlaižu sistēmai, t.s. stihiskā migrācija uz Latviju tolaik bija stipri ierobežota. Latvijā varēja iebrukt tikai ar speciālām caurlaidēm.

Ar jaunu sparū Latvijas pārkrievošana atsākās Otrā pasaules kara beigu posmā, pēc tās atkārtotās okupācijas. Par visplašāko, iedarbīgāko līdzekli Latvijas pārkrievošanai kļuva cittautiešu, vispirms krievu sapludināšana gan Latvijas pilsētās, gan laukos. Tā notika kā stihiski, tā arī organizētā veidā.

Latvijas Republikas Saeimas 1996. gada 26. augustā pieņemtajā “Deklarācijā par Latvijas okupāciju” ir pamatoti norādīts:

“PSRS vadība mērķtiecīgi iepludināja Latvijā simtiem tūkstošu migrantu un ar to palīdzību centās iznīcināt Latvijas tautas identitāti. Šīs politikas rezultātā latviešu kā pamatnācijas īpatsvars samazinājās no 77 līdz 52 procentiem.”

Pirmā lielākā stihisko migrantu plūsma uz Latviju ir saistīta ar Otrā pasaules kara beigu posmu. Kā zināms, Latvijas robežu Sarkanā armija pārgāja 1944. gada jūlijā un Rīga tika ieņemta 13. oktobrī. Turpretim Kurzeme palika neieņemta līdz pat kara beigām un nonāca krievu rokās Vācijas vispārējās kapitulācijas rezultātā. Šīs stratēģiskās situācijas dēļ Latvijā saplūda lielas krievu karaspēka masas, kas piederēja vai nu tieši aktīvajai armijai, vai arī dažādām armijas palīgvienībām. Kad karš 1945. gada 8. maijā beidzās, padomju okupācijas iestāžu rīcībā pēc demobilizācijas pēkšņi uz vietas atradās milzum daudz brīvu cilvēku. Liela daļa no viņiem, meklējot labāku dzīvi, bija nolēmuši palikt Latvijā uz visiem laikiem. Arturs Landsmanis par šo viņu izvēli raksta:

“(..) nav iemesls secināt, ka visi vai liela daļa no tiem, ko kara notikumi noveda Baltijas jūras krastos, palika tur piespiesti, pret savu gribu. Var saprast, ka daudziem tā bija labākā izeja. Daudzas ģimenes saites, kas vilktu atpakaļ uz dzimto novadu, kara gados bija pārtrūkušas. Salīdzinot ar daudziem Iekšķrievijas rajoniem, Baltija tomēr bija karā mazāk cietusi. Dzīves standarts te arī pirms kara bija augstāks nekā Krievijā, un tā pēdas bija redzamas arī caur kara postījumiem. Vairāki simti tūkstoši baltiešu bija pametuši savas dzīvesvietas un kā bēgļi devušies uz rietumiem. Viņu dzīvokļi labi noderēja krievu nometināšanai. Tāpat brīvas bija telpas, kas piederēja Hitlera okupācijas varas iznīcinātajiem žīdu iedzīvotājiem. Bez tam krievu slepenā policija gan lielākās akcijās, gan tekošās tīrīšanās apcietināja un izsūtīja lielu skaitu vietējo iedzīvotāju, tā atbrīvodama telpu ienācējiem. Vajadzības gadījumā vietējiem iedzīvotājiem varēja pavēlēt saspiesties, jo Baltijā cilvēki nedzīvoja tik saspiesti, kā tas bija parasts Krievijā.”

Iedzīvotāju migrācijā no citiem PSRS reģioniem uz Latviju lielu vietu ieņēma t.s. brīvā jeb stihiskā pārvietošanās. Lai gan Krievijas nemelnzemes, kā arī citi PSRS rajoni sakarā ar lielo aizbraucēju skaitu faktiski palika bez darbaspējīgiem iedzīvotājiem, tomēr PSKP Centrālā komiteja un PSRS valdība migrācijas plūsmu uz Latviju, kā arī uz citām PSRS nacionālajām republikām visnotaļ atbalstīja un veicināja.

Krievu, baltkrievu un citu tautību migranti uz Latviju brauca galvenokārt tāpēc, lai šeit uzlabotu savus sadzīves apstākļus, kā arī tāpēc, ka Latvija salīdzinājumā ar citiem PSRS reģioniem bija labāk apgādāta ar plaša patēriņa precēm.

“Mans jaunākais brālis”, rakstīja baltkrievs A. Osipovs, “atkal atradās tur, kur beidza karu. Iekārtojās darbā Liepājas tirdzniecības ostā, bet kad es demobilizējos, deva man ziņu (..) Liepājā vienmēr varēja dabūt maizi un ne visai dārgi. Tirgū grēdām pārdeva kūpinātas mencas. Mēs apzinājāmies, ka tur dzimtenē, dzīvo nabadzīgi, bet šeit ir samērā laba dzīve. Tobrīd pilsētā ieplūda aizvien vairāk un vairāk mūsu tautas brāļu. Viņi izsauca pie sevis radus. (..). Un kaut gan pirmajā acu uzmetienā nebija jūtamas naida izpausmes vietējo un ieobraucēju starpā, katra sirdī kaut kas uzkrājās.”

Iemeslu tam bija daudz. Visbiežāk – migrantu klajā necieņa pret to zemi, kur viņi bija ieradušies, pret tās iedzīvotājiem, viņu kultūru, valodu un ieražām.

Iebraucēji no citiem PSRS reģioniem – galvenokārt no Latvijai tuvākajiem Krievijas Federācijas apgabaliem, kā arī no Baltkrievijas un Ukrainas – apmetās uz dzīvi pārsvarā pilsētās, tāpēc nacionālo minoritāšu īpatsvars bija īpaši augsts pilsētas iedzīvotāju vidū. Tā, 1989. gadā rīdzinieku vidū bija tikai 36,5 % latviešu (krievu īpatsvars – 47,3 %), bet Daugavpilī latviešu īpatsvars nepārsniedza 15 %.

Latvijas pārkrievošanu lielā mērā izraisīja un veicināja arī t.s. organizētā migrācija. Pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā tās ekonomika tika pārvērsta par PSRS tautas saimniecības kompleksa sastāvdaļu. Rūpniecības pārvaldi, plānošanu un finansēšanu noteica ar dažādām direktīvām, administratīvām metodēm, kurās Latvijas specifika un apstākļi netika ņemti vērā. Plaši tika izvērsti Vissavienības resoru diktāts, kuri savā darbībā vadījās tikai no savu ministriju, nevis no Latvijas interesēm. Plānojot dažādu rūpniecības objektu celtniecību Latvijā, Vissavienības iestādes paredzēja, ka tie ar strādniekiem un speciālistiem tiks apgādāti uz iebraucēju rēķina. Tāpēc arī Latvijas PSR Valsts plāna komiteja rūpniecībā nodarbināto skaita palielinājumu plānoja galvenokārt uz iebraucēju rēķina.

Kremļa varasvīriem likās svarīgi Latvijā lielā daudzumā izvietot tādus cilvēkus, uz kuriem okupācijas vara varēja balstīties un paļauties.

Krievu vēsturnieki V. Kotovs un V. Trepalovs secina:

“Vairāk organizētās un mazāk stihiskās iedzīvotāju pārvietošanas rezultātā nacionālajās republikās saplūda milzīgi liels krievu iedzīvotāju skaits. Viņi tradicionāli tika uzskatīti par valstiskuma garantiem.”

Angļu pētnieks V.Kolarzs norāda:

“Prakse liecina, ka katra jauna fabrika, katra jauna ogļu šahta, katrs jauns naftas urbums tiek izdarīts ne jau šīs teritorijas dēļ, bet gan priekš lielkrieviem.”

Nobažījies par Latvijas straujo un plašo kolonizācijas un pārkrievošanas gaitu, laikraksta “Padomju Jaunatne” līdzstrādnieks Kārlis Reimanis 1957. gada 16. martā nosūtīja plašu ziņojumu laikraksta “Pravda” redakcijai Maskavā, kurā cita starpā rakstīja:

“(..) Neizpratni rada arī dažas Latvijas industrializācijas iezīmes. Pie mums veido veselu virkni lielu uzņēmumu, kuru vajadzībām burtiski viss tiek ievests no Krievijas: iekārtas, inženieri, strādnieki, izejvielas. Arī produkciju ved uz turieni – atpakaļ. Rodas jautājums – kāda jēga radīt nacionālā republikā tādas rūpnīcas, izņemot vienu: palielināt krievu iedzīvotāju skaitu, panākt lai viņi izveidotu vairākumu, un tad kādā jaunā dienā, balstoties uz šo vairākumu, pasludināt nacionālo savienoto republiku par likvidētu un lūgt KPFSR Augstāko padomi uzņemt Krievijas sastāvā jaunu autonomo republiku. (..). Karēļu-somu republikas piemērā daudzi latvieši redz pašu likteņa bēdīgo perspektīvu.”

Kā zināms, Karēlijas APSR tika izveidota 1923. gadā, 1940. gada martā to pārveidoja par Karēļu-somu PSR, bet 1956. gada jūnijā – atkal par autonomo republiku KPFSR sastāvā.

Raksturojot tās problēmas, kādas Latvijai radīja “organizētā migrācija”, krievu pētnieks I. Kudrjavcevs 1983. gadā rakstīja:

“Atverot arvien jaunus uzņēmumus, ministrijas dod priekšroku ievest darbaspēku republikā no ārpusēs. Un, lūk, tagad Latvijā apmēram 50 % iedzīvotāji – nav latvieši. Viņu (iebraucēju – J.R.) daļa rūpniecības uzņēmumos – līdz 90 %. (..) Maskavas ministrijas, protams, it nemaz neuztrauc tas, ar ko dūmo viņu rūpnīcas un ko tās izlaiž tālajā Baltijas jūrā. (..) Vienas problēmas rada citas. Jaunu ieradušos cilvēku plūsma pazemina republikas sociālās nodrošināšanas līmeni. (..) Tālāk rodas nacionālā – ekonomiskā – kultūras disbalance starp pārsvarā rūpniecības uzņēmumu krievvalodīgo personālu un lauksaimniecībā un sadzīves pakalpojumu sfērā strādājošajiem latviešiem. Sadalītais darbs vēl vairāk pretnostāda nācijas.

Paši atbraucēji – bieži vien ir gadījuma cilvēki. (..) Krievu cilvēks uzvedās kā “gādīgs ciemiņš”, kurš pilnīgi godīgi un labvēlīgi (bez jebkādam intrigām) saka saimniekam: “Jūties kā mājās!” (..) Tamdēļ, kad latvieši krieviem atbild ar agresiju, viņos tas rada pilnīgu neizpratni. Un atbildes reakciju. (..) Ja krievi saprot šādas reakcijas, tad latviešiem to saprast ir grūtāk. (..) Viņi vienkārši redz, ka viss iet uz to, ka viņu nācija tiks izskalota un pārstās pastāvēt. (..) Tagad lieta iet uz to, ka nācija izzudīs dažos desmit gados.”

Iedzīvotāju mehāniskais pieauguma koeficients Latvijā bija visaugstākais, salīdzinājumā ar visām citām PSRS savienotajām republikām. Sevišķi liels tas bija Rīgā, kur dzīvoja vairāk nekā trešā daļa Latvijas iedzīvotāju. Augstais iedzīvotāju skaita mehāniskā pieauguma līmenis radīja sociālās infrastruktūras pārslodzi, sarežģīja jautājumu atrisināšanu iedzīvotāju nodrošināšanā ar dzīvokļiem un pārtiku, izglītības, veselības aizsardzības un kultūras iestādēm, kavēja republikas iedzīvotāju medicīniskās, komunālās un sadzīves, tirdzniecības un transporta apkalpošanas nokārtošanu, pilnīgi ignorējot Latvijas intereses. Tā rezultātā Latvijas PSR ekonomika kopumā atradās dziļas krīzes stāvoklī. Katastrofiska bija ekoloģiskā situācija un neapturami kritās iedzīvotāju labklājības līmenis. Bet plaši izvērstā Latvijas pārkrievošana pirmo reizi tūkstošgadīgajā republikas pamatnācijas pastāvēšanas vēsturē radīja reālus draudus tās turpmākajai eksistencei.

Vēstures doktore Ilga Apine raksta:

“Cauri Latvijai izsijājās apmēram 7 miljoni cilvēku, tiešais pieaugums sastādīja apmēram 900 tūkstošus. Migrācija var būt ekonomiski pamatota, ar turpmāko adaptāciju. Bet šī migrācija bija neatlaidīgs, agresīvs uzbrukums ar sekojošu republikas kolonizāciju un rusifikāciju. Satriecošas demogrāfiskās izmaiņas – latviešu īpatsvara samazināšanās no 4/5 līdz iedzīvotāju pusei – notika vienas paaudzes laikā.”

Savukārt demogrāfi Ilmārs Mežs un Pārsla Eglīte secina:

“Kopumā visus padomju varas gadus Latvijas iedzīvotāju etniskais sastāvs tika krasi izmainīts, maksimāli palielinot krievu, kā arī vairumā pārkrievoju citu tautību iedzīvotāju

skaitu, latviešu īpatsvaram nokrītot līdz katastrofāli zēmam līmenim. Sekas tam būs manāmas vēl vairākās paaudzēs.”

Viens no vislielākajiem, aktīvākajiem un Latvijai visnaidīgākajiem kolonistu slāņiem bija padomju armijas demobilizētie virsnieki un viņu daudzskaitlīgie ģimenes locekļi. Visos pēckara gados Latvijā, galvenokārt Rīgā, bija apmetušies vairāk nekā 55000 atvaļināto virsnieku, vai kopā ar ģimenes locekļiem – apmēram 180000 cilvēku, kuriem nekādu sociālo vai ekonomisko sakaru ar Latviju nebija. Saskaņā ar dažādiem PSRS valdības lēmumiem un rīkojumiem viņiem tika piešķirtas daudzas nepelnītas privilēģijas, vispirms – pārsteidzoši īsā laikā saņemt jaunu, labiekārtotu dzīvokli. 20. gadsimta beigās – 90. gadu sākumā, kad latviešu tauta uzsāka cīņu par savas valsts suverenitātes atjaunošanu, tieši šī kolonizatoru grupa kļuva par Latvijas neatkarības visniknākajiem, viskareivīgākajiem pretiniekiem.

Diemžēl, Latvijā Krievijas militāristi tika atstāti arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas. Saskaņā ar 1994. gada 30. aprīļa “Vienošanās starp Latviju un Krieviju par Latvijā rezidējošā demobilizētā Krievijas Federācijas militārā personāla un tā ģimenes locekļu sociālo aizsardzību” un protokoliem par Krievijas Federācijas militāro pensionāru un to ģimenes locekļu sociālās aizsardzības jautājumiem Latvijā tikai oficiāli vien palika 22320 šādu pensionāru. Kopā ar sievietēm un citiem ģimenes locekļiem Latvijā palikušo PSRS militāristu skaits pārsniedza 66 tūkstošus.

Viens no Latvijas sovjetizācijas un pārkrievošanas vissvarīgākajiem uzdevumiem bija režīmam uzticamu kadru savilkšana un izvietošana vissvarīgākajos un atbildīgākajos varas posteņos, kā arī uzņēmumu, iestāžu “attīrīšanu” no vietējiem, nacionāliem un tātad “neuzticamiem” darbiniekiem. J. Staļina izvirzītais lozungs “Kadri izšķir visu” nebija tukša frāze, bet tiešs norādījums – padomju sabiedrības vadība un kontrole ir jāveic ar režīmam pilnīgi uzticamu kadru palīdzību, kas galvenokārt bija krievi.

Padomju politiskās sistēmas centrā atradās vara komunistiskās partijas personā. Tā saucamā padomju vara patiesībā bija komunistu partijas vara, ja ar to saprot partijas aparātu. Tas nozīmēja, ka iecelšana jebkurā, pat visnenozīmīgākajā postenī varas struktūrās un līmeņos bija jāsaņem ar augstākajām partijas iestādēm. Komunistiem vajadzēja ieņemt visus pārvaldes līmeņa vadošos posteņus – sākot ar republikānisko, līdz pat laukiem.

Visā PSRS pastāvēšanas laikā augstākās vadības vidū pārsvarā vienmēr bija krievi. Krievu dominēšana izplatījās tālāk pa varas vertikāli uz leju. Laika gaitā Padomju Savienībā bija izveidojušies vairāki stingri noteikti kadru politikas principi, kuri krievi savienotajās republikās rezervēja augstākos amatus. Krievs bija savienotās republikas komunistiskās partijas CK otrais sekretārs, pie kam, kā likums, atsūtīts no Maskavas. Viņš bija lokālais

“vietvaldis”, īstais politikas noteicējs, tajā skaitā par kadriem un nomenklatūras kontroli. Pirmo sekretāru dublēšana ar krievu pārinieku gāja tālāk pa partijas un padomju hierarhijas kāpnēm līdz pat partijas komitejām un izpildu komitejām. Arī savienotajās republikās dislocēto Bruņoto spēku pavēlnieks parasti bija krievs. Vietējie iedzīvotāji valdošo varu pamatoti uzskatīja par “krievu” režīmu”, kas lielā mērā tā arī bija.

Šajā laikā VK(b)P CK un citas PSRS centrālās iestādes uz Latviju vadošos posteņos nosūtīja milzīgi lielu skaitu krievu funkcionāru, kuri vietējo iedzīvotāju tradīcijas, kultūru un ieražas atklāti nicināja, latviešu valodu neprata un to augstprātīgi un spītīgi nemācījās. Šāda kadru veidošanas politika noveda pie to totālas pārkrievošanas. Tā, piemēram, 1953. gada pavasarī LKP CK aparāta atbildīgo darbinieku vidū latvieši bija tikai 42 %, bet partijas pilsētu un rajonu komiteju sekretāru vidū – 31 %. LPSR Ministru padomes atbildīgo darbinieku vidū latvieši sastādīja 43 %. Līdzīgā veidā bija pārkrievošanas arī visas citas Latvijas iestādes, uzņēmumi un organizācijas. Īpaši liels krievu skaits bija represīvajās iestādēs, kuras 1949. gada 25. martā veica vairāk nekā 41 tūkstoša Latvijas iedzīvotāju deportēšanu uz Sibīriju.

Kadru pārkrievošana turpinājās arī vēlākajos gados. 1959. gadā no 552 Tautas saimniecības padomes uzņēmumu direktoriem latvieši bija tikai 202, bet par galvenajiem inženieriem šajos uzņēmumos strādāja tikai 100 latvieši, tas ir nedaudz vairāk par vienu ceturtdaļu. No 36 Autotransporta ministrijas autosaimniecības priekšniekiem latvieši bija 11; no 46 celtniecības pārvalžu un trestu priekšniekiem un galvenajiem inženieriem latvieši bija 19; no 16 uzņēmumu direktoriem un galvenajiem inženieriem latviešu bija tikai divi; no 44 republikas ārstniecības iestāžu galvenajiem ārstiem latviešu bija 18, bet Rīgā 53 ārstniecības iestāžu galveno ārstu vidū bija 19 latviešu. Tirdzniecības ministrijas sistēmā visā Latvijā strādāja 20057 darbinieki, no kuriem tikai 361 bija latvietis. Īpaši liels krievu procents joprojām bija Latvijas Komunistiskajā partijā, jo sevišķi – tās vadošajās iestādēs.

Pēc latviešu nacionālkomunistu sagraušanas 1959. gadā atkal aizsākās plaša kadru “tīrīšana”. Visur tika sasauktas partijas sapulces, sarīkoti partijas aktīvi un cita veida saietu, kuros impēriski noskaņotie funkcionāri skaļi un trokšņaini atmaskoja “latviešu nacionālistus” un pieprasīja viņu padzīšanu no visiem atbildīgajiem amatiem. Tika uzrakstītas un uz Maskavu nosūtītas daudzas sūdzības par “latviešu nacionālistu” krievu vajāšanām un pieprasīta viņu barga nosodīšana. Šīs prasības tika izpildītas. Līdz 1961. gadam no vadošā darba tika padzīti vai pazemināti amatā 2000 latviešu komunistu, kuri varas struktūrās bija ieņēmuši nozīmīgus amatus.

No aktīvas politiskās darbības padzina Eduardu Berklavu, Indriķi Pinksi, Edgaru Mūkinu, Pāvelu Dzērvi, Vili Krūmiņu, Pāvelu Pizānu, Kārli Ozoliņu, Aleksandru Ņikonovu, Nikolaju Bisenieku, Vladislavu Ruskuli, Jāni Brenci, Jāni Kalnbērziņu, Vili Lāci, Eduardu Libertu, Voldemāru Kalpiņu, Pāvelu Čerkovski, Osvaldu Darbiņu, Jāni Vanagu, Kārli Voltmani, Aleksandru Straujumu, Benjaminu Treju, Pēteri Vilku, Kondradu Sondoru, Henrihu Valteru, Jāni Kacēnu, Eduardu Baško, Viktoru Kreitusu un daudzus citus. Viņu vietās salika režīmam lojālus un uzticamus kadrus, galvenokārt iebrucējus.

No Maskavas un citiem PSRS reģioniem par LKP CK sekretāriem pēckara gados tika atsūtīti krievi: I. Ļebedevs, J. Titovs, P. Ļitvinovs, A. Černiševs, F. Kašņikovs, N. Gribkovs, N. Beluha, V. Soboļevs. Līdztekus tam CK aparātā atbildīgā darbā tika atsūtīti krievi un citu tautību cilvēki: N. Šaguņina, P. Sokurenko, I. Davidovs, A. Aleksandrovš, N. Jevļevs, K. Tolmadživs, N. Saļejevs, I. Bondaļetovs un daudzi citi.

Latvijas pārkrievošanas procesus veicināja arī no PSRS uz Latviju augstiem amatiem atsūtītie latvieši: Arvīds Pelše, Žanis Spure, Jānis Ostrovs, Jānis Jurgens, Nikolajs Bisenieks, Ādolfs Migliniks, Augusts Voss, Voldemārs Lejiņš, Elmārs Bēmanis un citi. Ministru padomes, arodbiedrību, partijas un komjaunatnes, arī represīvajās iestādēs atbildīgos amatos strādāja no PSRS atsūtītie latvieši: Jānis Vēvers, Roberts Ķīsis, Antons Ozolings, Matīss Plūdonis, Fricis Deglavs, Kārlis Voltmanis, Emīlija Veinberga, Edgars Apinis, Georgijs Gaile, Jānis Peive, Viktors Blūms, Vitālijs Rubenis. Uz augstskolām par mācību spēkiem sabiedriskajām zinātnēm tika atsūtīti profesori Jānis Krastiņš, Jānis Paškevičs, Vladimirs Miške, Pēteris Valeskalns, Jānis Zutis, docenti Jānis Āboliņš, Kārlis Martinsons, Jānis Vilks, Voldemārs Ozols, Aleksandrs Drīzulis, Andrejs Elvihs, Matvejs Kadeks, Kārlis Graudiņš un citi. Diemžēl ne visi viņi zināja latviešu valodu, viņi slikti pārzināja latviešu kultūru, vēsturi un dzīvesveidu. Bet viņi bija tie, kuri skaļi skandināja saukļus par “buržuāzisko nacionālismu”, kas it kā piemītot Latvijas PSR vadošo nacionālo amatpersonu vairākumam. To “piesēja” ikvienam, kurš iestājās par latviešu tautas nacionālajām interesēm, par latviešu valodas apgūšanu, latviešu kadru izvirzīšanu, pret neierobežoto migrāciju un smagās rūpniecības forsēšanu Latvijā.

50. un 60. gadu mijā no PSRS atsūtītie vadošie kadri, izmantojot staļiniskās apmelošanas un demagoģijas metodes, sagrāva latviešu progresīvo kadru cīņu pret Latvijas pārkrievošanu un tādejādi panāca turpmāku partokrātijas un totalitārisma sistēmas nostiprināšanu Latvijā.

Latvijas pārkrievošanas procesi visciešāk ir saistīti ar Latvijas Komunistiskās partijas ilggadīgo vadītāju Jāņa Kalnbērziņa, Arvīda Pelšes un Augusta Vosa vārdu. Tieši šie

“Krievijas latvieši” bija visaktīvākie un neatlaidīgākie “lielās krievu tautas” un tās “brālīgās palīdzības” slavinātāji un Latvijas pārkrievošanas sekmētāji”. Īpaši tas izpaudās pēc latviešu nacionālkomunistu sagraves 1959. gadā, kad Latvijā atkal strauji palielinājās migrantu uzplūdi un kadru pārkrievošana. Tā, piemēram, rakstā “Lielās draudzības manifests” A. Pelše pateicās Maskavai par latviešu tautas pārkrievošanas projektu un dedzīgi apsolījās veicināt tā īstenošanu. Viņš apzīmēja krievu valodu par “Latvijas PSR darbaļaužu otro mātes valodu” un paziņoja, ka Latvijā tikšot iznīcinātas visas nacionālisma izpausmes, jo tās pašas no sevis neizzudīsot.” Savukārt A. Voss, attaisnojot neierobežoto migrāciju, Latvijas kolonizāciju un tās pārkrievošanu, ar lepnumu paziņoja:

“Mūsu republikā lielākā daļa darba kolektīvu ir daudznacionāli kolektīvi, parasti daudznacionāls ir arī vispārizglītojošo skolu, profesionāli tehnisko vidusskolu un augstskolu audzēkņu sastāvs. Miljoniem cilvēku ik gadus maina dzīvesvietu, nereti šķērsojot savienoto un autonomo republiku robežu.”

Padomju Savienībā īstenoto nacionālo politiku nešaubīgi var novērtēt kā impērisku. Tās būtību izteica formula: viena valsts – viena tauta, kas runā vienā valodā. Un šī valoda ir krievu valoda. Šīs politikas mērķis bija denacionalizēta, krievu valodā runājoša cilvēku kopuma radīšana.

Latvijas pārkrievošanas procesā latviešu valoda tika izstumta no daudzām lietošanas sfērām. Svešautieši varēja dzīvot un strādāt Latvijā nepārvaldot latviešu valodu. Arī latviešu valodas mācīšanai skolās ar krievu mācību valodu netika pievērsta nekāda uzmanība. Jau ar pirmajām okupācijas dienām Latvijā krievu valodu uzspieda lietvedībā, tā bija jālieto politiskajā un administratīvajā dzīvē. Krievu valodā notika visi komunistiskās partijas saieti, rajona mēroga sapulces un citi varas pasākumi. Oficiāli tika apgalvots, ka latviešu un krievu valodas esot līdzvērtīgas. Taču krievu valodas lietošana tika uzspiesta un stimulēta daudzos un dažādos veidos. Varas iestāžu un saimniecisko uzņēmumu personāls lielākoties bija nelatvieši un krievu valodas lietošana viņiem likās pilnīgi dabiska un izdevīga. Krievu valodas lietošanu pastiprināja tas, ka visi jautājumi, kas skāra sabiedrības dažādās dzīves sfēras, bija jāaskaņo ar attiecīgajām institūcijām Maskavā, kā arī tām jāatskaitās par dažādu lēmumu un rīkojumu izpildi.

Plaši rusifikācijas procesi notika arī mācību iestāžu dzīvē. Latviešu skolās būtiski tika palielināts stundu skaits krievu valodas mācīšanai, bet krievu skolās – latviešu valodu tikpat kā nemācīja.

Krievi pret latviešu valodu izturējās noraidoši un nicinoši. Iestādēs, veikalos, sadzīvē bieži bija dzirdami netaktiski, latviešu nacionālās jūtas aizskaroši uzbrēcieni: “Govoriķe pa ruski!”

Jau pieminētais laikraksta “Padomju Jaunatne” žurnālists Kārlis Reimanis savā 1957. gada 16. marta vēstulē laikraksta “Pravda” redakcijai rakstīja:

“(..) Neviena cilvēks, kas atzīst, ka divreiz divi ir četri, bet ne deviņi, nevar noliegt, ka rusifikācija pie mums, Latvijā, ir dzīves īstenība. Latvieši tiek diskriminēti gandrīz ik uz soļa. Minēšu tikai dažus piemērus.

Latvietis, kurš nepārvalda krievu valodu, vairs nav pilnā mērā saimnieks savā zemē – Latvijā. Viņam vajadzīga ātrā palīdzība – dežūrējošā māsa atbild viņam krieviski, viņš griežas milicijā – tur sēž cilvēki, kas neprot latviešu valodu, viņš ieiet veikalā – pārdevēja viņu nesaprot, tā runā tikai krieviski. Gorkija ielā (starp citu, agrāk šo ielu sauca kāda latviešu nacionālās atmodas darbinieka vārdā) nesen atvēra kafejnīcu “Sigulda”. Noformējums – tautisks, iekšējā apdare – nacionāla, bet ja uzrunā bufetnieci, viņa neprot ne vārda latviski. Tas it kā ir sākums, taču ļoti raksturīgs sākums. Ja latvietis, kas neprot ne vārda krieviski, aizbrauktu uz Voronežu vai Tulu un gribētu tur strādāt padomju vai partijas aparātā, viņu nepieņemtu valodas neprasmes dēļ. Turpretī no krieviem, kas ierodas Latvijā, latviešu valodas zināšana līdzīgos gadījumos netiek prasīta.”

Patiesībā gan 1944.-1945. gadā, gan arī vēlāk tika pieņemti vairāki LKP CK un LPSR TKP lēmumi par latviešu valodas statusa nostiprināšanu, kuros tika uzdots iebraucējiem – funkcionāriem noteiktā laikā iemācīties latviešu valodu, tomēr neviens no tiem nekad netika izpildīts. Bet iedarbīgu līdzekļu, kā izbeigt latviešu valodas ignorēšanu un diskriminēšanu Latvijas varas iestāžu rīcībā nebija. To bija spiests atzīt arī LKP CK pirmais sekretārs J. Kalnbērziņš. Uztājoties Rīgas pilsētas 2. partijas konferencē 1945. gada 8.-9. decembrī, viņš bija spiests norādīt:

“Pie mums, Rīgas partijas organizācijā, es teiktu, pastāv kaitīgs paradums, kuru jau vairākkārt ir nosodījusi Centrālā komiteja. Ir izveidojies tāds uzskats, ka partijas sapulcēm ir jānotiek tikai krievu valodā un pat tad, kad visi klātesošie prot latviešu valodu. To motivē ar to, ka mūsu partijas darbinieki it kā esot pieraduši savas domas vieglāk izklāstīt krieviski un ka visi dokumenti (protokoli u.t.t.) augstākajām partijas instancēm ir obligāti jāšūta krievu valodā. (..) Bet pēc Centrālās komitejas lēmuma visiem darbiniekiem, kas neprot latviešu valodu, ir pienākums to iemācīties, lai sekmīgāk īstenotu darbu masās.”

Diemžēl nekādi lēmumi latviešu valodas diskrimināciju neapturēja. LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, runājot par nacionālajām problēmām LKP Rīgas pilsētas komitejas 1957. gada 27. septembra plēnumā, norādīja:

“Pirmais no nacionālās savstarpējās cieņas mēriem ir valodas zināšanas – krievu latviešiem un latviešu – krievi. Ja pirmajā gadījumā stāvoklis ir vairāk vai mazāk labs, tad krievu biedru latviešu valodas mācīšanās pagaidām dodniecīgus rezultātus.”

Krievu funkcionāri uzskatīja, ka krievu valoda esot “partijas valoda” un ka tamdēļ esot jārunā tikai krieviski. Ikdienā ieviesās nožēlojama maniere: ja kādā darba vietā bija kaut viens cilvēks, kurš neprata vai negribēja runāt latviski, tad visi pārējie bija spiesti runāt tikai krieviski, lai viņus neapvainotu “buržuāziskajā nacionālismā”. Stāvoklis bija izveidojies tāds, ka latvietis savā “suverenajā” republikā vairs nevarēja brīvi sarunāties savā tēvu valodā.

Šajā laikā turpinājās arī latviešu skolu pārkrievošanu. Daudzi nacionāli noskaņotie skolotāji vai nu bija deportēti 1941. gadā, vai devušies piespiedu trimdā uz rietumiem. Palikušie, izjutuši melu un vardarbības iedarbību, neuzdrošinājās atklāti nostāties Latvijas skolas atdzimšanas pozīcijās. Ārkārtīgi pieauga skolēnu plūsma no Krievijas. Šie skolēni devās līdz saviem vecākiem “lielajā Baltijas republiku atjaunošanas un kara seku likvidēšanas darbā”. Latvijā ieradās arī daudzi agrāk citās PSRS republikās strādājošie latviešu tautības skolu darbinieki, kuri ar lielu enerģiju ķērās pie padomju pedagoģijas principu iedzīvināšanas Latvijā.

No teiktā izriet, ka krievu valoda tika konsekventi uzspiesta visai Latvijas sabiedrības dzīvei. Latviešu valodas izstumšana negatīvi ietekmēja pamatnācijas kultūras virzību, kā arī kavēja latviešu tautas tradīciju izkopšanu. Tomēr latviešu valoda neiznīka okupācijas gados, smagajos gados tikai tāpēc, ka tā saglabājās latviešu skolās, ģimenēs, atsevišķās iestādēs, savstarpējās sazināšanās līmenī un visai stingri pastāvēja Latvijas laukos.

Pārkrievošana smagi ietekmēja Latvijas tautas izglītības sistēmu un kultūras dzīvi. Tika likvidētas privātās un baznīcas skolas. Daudzās skolās padzina nacionāli noskaņotus skolotājus un direktorus. Jau no 3. klases sāka mācīt krievu valodu. Izdeva jaunas mācību grāmatas, kas bija tulkotas no krievu valodas un sagrozītā veidā atspoguļoja latviešu tautas vēsturi, ģeogrāfiju un citus jautājumus. Toties nemitīgi tika cildināta “lielā krievu tauta” – “vecākais brālis” un tās “nesavtīgā palīdzība” citām tautām. Aizliedza Latvijas Republikas laikā pastāvējušās bērnu un jaunatnes organizācijas (skautus, gaidas, mazpulkus un citas), bet to vietā, tāpat kā visur citur Padomju Savienībā, uzspieda oktobrēnu, pionieru un komjaunatnes organizācijas.

Teātros galvenokārt iestudēja krievu autoru lugas. Laikrakstos publicēja plašus rakstus par “brīvo un laimīgo dzīvi” Padomju Savienības sastāvā. Nekautrīgi notika latviešu tautas nacionālās kultūras bagātību iznīcināšana – no bibliotēkām izņēma un sadedzināja “kaitīgās grāmatas”, kas īstenībā lasītājus iepazīstināja ar latviešu vēsturi, kultūru un reliģiju. To vietā centīgi, plašos apjomos iespieda “marksisma klasiku” un PSRS valstsvīru darbus, kā arī visdažādākos komunistu propagandas izdevumus, kurus izmantoja, lai nonicinātu tautas dzīvi neatkarīgās Latvijas Republikas laikā un attaisnotu Latvijas pārkrievošanu.

Kultūras darbiniekiem komunistiskās partijas izvirzītais uzdevums bija slavināt okupācijas varu, marksisma klasiskus, kolhozu iekārtu un rūpnīcu strādnieku darba sasniegumus, tautu draudzību un “diženo krievu tautu”. Rakstnieku grāmatās, mākslinieku gleznās, tāpat arī mūzikā, bet jo sevišķi tēlniecībā bija jāatspoguļo “uzticība partijai un tās vadoņiem un Sarkanajai armijai – atbrīvotājai”. Latvijas skaistākajās vietās tika uzcelti desmitiem pieminekļu Sarkanās armijas slavināšanai – Uzvaras piemineklis Rīgā, uz postamenta novietotie tanki Dobelē, pie Ērgļiem, Daugavpilī un citur. Taču visvairāk Latvijā tika uzcelti pieminekļi Krievijas boļševiku vadonim V. Ļeņinam. Viss tas notika reizē ar latviešu tautas svētāko pieminekļu iznīcināšanu. Tika izpostīti Brīvības pieminekļi Jelgavā, Dobelē, Cēsīs, Rēzeknē, neskaitāmas piemiņas vietas latviešu karavīriem visā Latvijā.

Okupācijas varas režīms centās iznīcināt Latvijas vēsturi. Zinātniskos pētījumus par latviešu tautas pagātņi aizstāja ar steigā sacerētām grāmatām, kurās centās pierādīt, ka Latvija esot mūžsena Krievijas sastāvdaļa, daudz rakstīja par “ciešo, gadsimtiem ilgo latviešu un krievu tautu draudzību”, centās pierādīt, ka latviešu kultūras un saimnieciskā attīstība esot sākusies tikai XVIII gadsimtā pēc latviešu zemju pievienošanas Krievijai. Vēstures stundās, mācoties PSRS vēsturi, jauniešiem bija jānoklausās un jānokārto Krievijas impērijas slavinājumi, izkropļotu tautas vēstures faktu, melu un muļķības savirknējumi. Lielu daļu mācību priekšmetu augstskolās veidoja tādi priekšmeti kā PSKP vēsture, marksisma-ļeņinisma filozofija, zinātniskais komunisms. Visos muzejos lielāko uzmanību, veidojot izstādes, vajadzēja pievērst “revolucionārās cīņas un sociālisma celtniecības gaitai”. Ielu nosaukumi tika pārdēvēti dažādos komunistu vadoņu, krievu rakstnieku, politisko vai militāro darbinieku vārdos. Līdzīga aina bija novērojama Latvijas laukos – īpaši kolhozu nosaukumos.

Latvijas pārkrievošana bija cieši saistīta ar visdažādākajām lielkrievu šovinisma izpausmēm. Komunistiskā partija labi apzinājās, ka ar savas lielvalstiskās nacionālās politikas īstenošanu, ar krievu tautas pārmērīgu slavināšanu, iepotējot tai padomju impērijas īstā saimnieka apziņu, tā ir padarījusi krievus par šovinistiski noskaņotu tautu, bet ar apzinātu,

mērķtiecīgu krievu iepludināšanu citās republikās – par tautu, kurai vairs nav savas nacionālās valsts robežu, savas suverenitātes, par kosmopolītisku sabiedrību, kam “labi tur, kur labi klājas”.

Plašu popularitāti tolaik Padomju Savienībā bija iemantojusi dziesma ar romantisku internacionālu – kosmopolītisku refrēnu – “Mana adrese nav ne māja un ne iela, mana adrese ir Padomju Savienība”. Norvēģu pētnieks Pels Koste, atsaucoties uz 70.-80. gadu sākuma aptaujām, norāda, ka tajā laikā, kad 80 % citu tautību cilvēki par savu dzimto zemi uzskatīja savu nacionālo republiku, 70 % krievu paziņoja, ka viņu dzimtene esot Padomju Savienība. Krievu pētnieks V. Solovejs par to raksta:

“Principiāli jauna parādība bija padomju normētā krievu identifikācija ar visu padomju telpu, atbildības jūtas par Padomju Savienību, kuru krievi sāka uzskatīt par savu Dzimteni. Tieši krievu vidū Vissavienības identifikācija bija ievērojami lielāka par republikānisko: 1987. gada rudenī Maskavā veiktā socioloģiskā aptauja liecināja, ka vairums krievu (gandrīz 70 %) par savu Dzimteni uzskatīja visu Padomju Savienību, bet nevis KPFSR, ar kuru sevi identificēja tikai 14 % aptaujāto. Kopumā krievu vidū Vissavienības identifikācijas līmenis bija pat augstāks nekā padomju galvaspilsētā, sastādot gandrīz 80 %.”

Krievu kā “pirmās, visizcilākās nācijas” propagandēšana un slavināšana plaši aizsākās pagājušā gadsimta trīsdesmito gadu beigās. Par šablonu krievu tautas apzīmēšanai kļuva izteiciens “Pirmā līdzīgo vidū”. Lai pamatotu krievu vadošo lomu, vēlāk propagandisti izgudroja vēl vienu koncepciju – “vecākais brālis”. Tolaik laikrakstā “*Ленинградская правда*” tika publicēts raksts “Vecākais līdzīgo vidū”, kura bija teikts:

“Kad krievu tauta pacēlās visā augumā – brīvību mīloša, talantīga, vīrišķīga, taisnīgāka kā jebkura tauta, kura uz saviem karogiem nes brīvību, viņu brālīgi citas tautas atzina par pirmo. Tā brāļi vienlīdzīgi draudzīgā ģimenē atdod pirmo vietu vecākajiem.”

Neilgi pēc Vācijas kapitulācijas Otrajā pasaules karā, 1945. gada 24. jūnijā Maskavā tika sarīkots PSRS karaspēka plaša uzvaras parāde. Vakarā par godu armijas pavēlniecībai tika sarīkota pieņemšana. J. Staļins to izmantoja, lai tostā, kas vēsturē iegājis kā “Uzvaras tosts” vēlreiz pasludinātu krievu tautu par “visizcilāko nāciju”. Paceļot glāzi, viņš sacīja:

“Es gribu pacelt šo tostu par mūsu tautas, vispirms par krievu tautas veselību, es dzeru tamdēļ, ka tā ir visizcilākā nācija no visām nācijām, kuras ietilpst Padomju Savienības sastāvā. Es paceļu šo tostu par krievu tautas veselību, tamdēļ, ka tā šajā karā ir nopelnījusi atzinību “kā Padomju Savienības vadošais spēks mūsu zemes tautu vidū. Es paceļu šo tostu par krievu tautu ne tikai tamdēļ, ka tā ir vadošā tauta, bet arī tamdēļ, ka tai piemīt skaidrs prāts, stiprs raksturs un pacietība.”

Par šo krievu tautas pasludināšanu par “pirmo līdzīgo vidū” un par “vecāko brāli” pētniece M. Salje raksta:

“Sākot ar 1917. gadu krievu tautai nepārtraukti tika uzspiesta loma par tās mesianisko uzdevumu sociālisma ideju realizācijā, paradīzes (komunisma) uzcelšanā uz zemes, ne debesīs. Marksisma personā parādījās jaunais “dievs”, viņa apustuļi, viņa “garīdznieki”, kuri sludināja nevis kaut kādu abstraktu valsti, bet “reālu” komunismu uz šīs grēcīgās zemes. Par mesiju, kurai tas bija jārada, tika izraudzīta krievu tauta. Tā izvēlētās tautas, tautas mocekles sprediķu sēkla iekrita auglīgā augsnē, jo “nacionālā mesianisma”, Krievijas diženā aicinājuma idejas, idejas par tās pienākumu cilvēces un visas pasaules priekšā vienmēr ir bijušas raksturīgas krievu pašapziņai.”

Tas bija pamats arī plaši izplatītajam lielkrievu šovinismam.

Latvijas pārkrievošanas laikā lielkrievu šovinisms izpaudās visdažādākajos veidos. Ar “lielās krievu tautas mesianisma un “atbrīvotāju” sindromu pārņemtie krievu kolonisti Latvijā aktīvi ieviesa “padomju kārtību”, nemitīgi un agresīvi apkaroja “latviešu buržuāziskos nacionālistus”, atklāti ignorēja latviešu valodu, nicinoši izturējās pret latviešu tautas vēsturi, kultūru un sadzīves tradīcijām, nemitīgi rakstīja Maskavai sūdzības par kadru latviskošanas centieniem. Šovinstu atbalstītā un visādos veidos veicinātā Latvijas pārkrievošana bieži noveda pie krievu jauniešu agresīvas darbības. Organizētas krievu jauniešu grupas uzbruka un piekāva latviešus – gan bērnus, gan pieaugušos uz ielām, parkos un citur tikai tāpēc, ka viņi bija latvieši. Viens no tādiem, lielākajiem uzbrukumiem notika 1987. gada aprīlī, kad ap 200 krievu jauniešu ar saukļiem “Sit latviešus! Sit fašistus!” kultūras namā “Ziemeļblāzma” piekāva Rīgas lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņus. Notikušos uzbrukumus latviešiem milicija parasti noklusēja un vainīgie nekādu sodu nesaņēma.

Īpaši plašas, kareivīgas un agresīvas lielkrievu šovinisma izpausmes Latvijā bija novērojamas Atmodas gados, laika posmā, kad latviešu tauta uzsāka cīņu par savas valstiskās neatkarības atgūšanu.

Pēc Padomju Savienības sabrukuma 1991. gadā aiz Krievijas Federācijas robežām atradās 25289,5 tūkstoši krievu (17,4 % no kopējā PSRS iedzīvotāju skaita 1989. gadā) un 4901 tūkstotis citu Krievijas Federācijas pamattautu personas (18,5 % no viņu kopējā skaita).

Krievi bijušās PSRS nacionālajās republikās bija kļuvuši par visvairāk denacionalizēto iedzīvotāju daļu, kur vājāk par citiem apzinājās savas nacionālās saknes. Bet viņi nebija iekļāvušies arī nacionālo republiku dzīvē. Vismazāk integrēti bija margināli-mazkvalificētie un slikti iekārtotie strādnieki, kuri klejoja pa visu lielo padomju valsti, kā arī atvaļinātie militāristi un bijušie nomenklatūras darbinieki, kuriem šeit bija absolūti privileģēts stāvoklis.

Pēc PSRS sabrukuma un daudzu jaunu, neatkarīgu valstu izveidošanās ļoti daudzi no viņiem par atgriešanos savās agrākajās dzīves vietas pat nedomāja, bet palika tur, uz kuriem savulaik bija nosūtīti vai kur bija ieradušies paši.

Līdz ar to arī padomju impērijas koloniālās politikas un Latvijas pārkrievošanas sekas netika likvidētas.

Šā darba sagatavošanā izmantoti Latvijas valsts arhīva un Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas arhīva materiāli, kuri tulkoti no krievu valodas. Daudzi šajā grāmatā ievietotie dokumenti publicēti autora sagatavotajos un agrāk izdotajos dokumentu krājumos: “Izpostīta zeme. PSRS militāristi Rīgā” (1998. g.), “Migranti Latvijā” (2004. g.), “Par latviešu valodu. Pret rusifikāciju.” (2012. g.), grāmatā “Padomju impērijas koloniālā politika un Latvijas kolonizācija” (2015. g.), kā arī dokumentu publikācijās laikrakstā “Latvijas Vēstnesis”.

Jānis Riekstiņš

I nodaļa

Latvijas okupācijas pirmais gads. Pārkrievošanas uzsākšana

PSRS valdības nota – ultimāts Latvijas valdībai 1940. gada 16. jūnijā

“(..) PSRS valdība uzskata par nepieciešamu un neatliekamu sekojošo:

1. nekavējoties sastādīt Latvijā tādu valdību, kas būtu spējīga un gatava nodrošināt Padomju-Latvijas savstarpējās palīdzības pakta godīgu izvešanu dzīvē;
2. bez kavēšanās nodrošināt padomju karaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā, lai tās novietotu Latvijas svarīgākajos centros tādā skaita, kas būtu pietiekošs, lai nodrošinātu PSRS un Latvijas savstarpējās palīdzības pakta realizēšanas iespēju un novērstu varbūtējus provokatoriskus aktus pret padomju garnizoniem Latvijā.

Padomju valdība uzskata šo prasību izpildīšanu par tādu elementāru noteikumu, bez kura nav iespējams panākt Padomju-Latvijas savstarpējā pakta godīgu un lojālu izpildīšanu.”¹

1. Valdības Vēstnesis. – 1940., 17. jūn.

Ministru Kabineta 1940. gada 16. jūnija lēmums par PSRS valdības ultimāta pieņemšanu

Protokols Nr. 40

Ministru kabineta sēde

1940. g. 16. jūnijā

(..)

Sēdi sāk plkst.19.00

- 1) Ārlietu ministrs V. Munters ziņo par ultimātu, ko PSRS Komisāru padomes priekšsēdētājs iesniedzis Latvijas sūtnim Maskavā 1940. g. 16. jūnijā plkst. 14.00 (13.00 pēc Latvijas laika).
- 2) Nolemj pieņemt Padomju Savienības valdības prasību par papildu karaspēka daļu ielaišanu Latvijā.
- 3) Nolemj pieteikt Valsts prezidentam Ministru kabineta atkāpšanos un uzskatīt šo lēmumu par tūlīņ paziņotu Valsts Prezidentam Kārlim Ulmanim.

Sēdi slēdz plkst. 22.00

Ministru prezidents

K. Ulmanis

Valsts kancelejas direktora v.i.

R. Bulsons¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 2. l., 84. lp. Oriģināls

**Izvilks no Ministru Kabineta 1940. gada 17. jūnija sēdes
protokola Nr. 41**

(..)

- 1) (..) Tie Ministru kabineta locekļi, kuri nepiedalījās Ministru kabineta š.g. 16. jūnija sēdē, pilnā mērā pievienojās minētās dienas Ministru kabineta nolēmumiem. (..).¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 2. l., 85. lp. Oriģināls.

Ministru Kabineta 1940. gada 17. jūnija lēmums

Protokols Nr. 42

Ministru kabineta sēde

1940. g. 17. jūnijā

(..)

Pārrunā par kārtības uzturēšanu un par soļiem, kas sperami, lai nodrošinātu netraucētu un kārtīgu ienākošā Padomju Savienības karaspēka novietošanu. Pilnvaro iekšlietu ministru izdot vajadzīgos rīkojumus, pamatojoties uz likumu par kārtību un sabiedrisko drošību valstī. (..).

Ministru prezidents

K. Ulmanis.

Valsts kancelejas direktora v.i.

R. Bulsons.¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 2. l., 86. lp. Oriģināls.

**Izvilkumi no PSRS pilnvarotā pārstāvja Latvijā V. Derevjanska 1940. gada
18. jūnija telegrammas PSRS Ārlietu tautas komisariātam**

1940. gada 18. jūnijā

(..) Ap pulksten vieniem dienā Rīgā sāka ienākt avangarda tanku daļas, kas ātri ieņēma pilsētu un tās svarīgākos punktus. Tik drīzu ierašanos un ātru darbību no mūsu puses varas iestādes nebija gaidījušas, jo plkst. 12. 30 Ulmanis vēl mierīgi braukāja pa pilsētas ielām. (..) Tankus bija apstājuši ļaužu pūļi. Sarkanarmiešus apskāva un skūpstīja, viņiem pasniedza ziedus. Dažviet bija mēģinājumi rīkot demonstrācijas. Ļaužu pūlī tika pacelti sarkanie karogi. Bija sadursmes ar policiju. Notikušo sadursmju rezultātā ievainoti 30 policisti, tikpat ievainoto iedzīvotāju vidū. (..) Mūsu pavēlniecība rīkojās, lai nodibinātu pilsētā kārtību. Mūsu komandieriem pietika griezties pie iedzīvotājiem ar aicinājumu saglabāt mieru un kārtību, lai 30 minūšu laikā nodibinātos pilnīga kārtība, un plkst. 11 vakarā pilsētā jau bija mierīgi. (..) Kopā ar pavēlniecību es pieprasīju nepieļaut demonstrāciju un nemierus, ja tādi izceltos apspiešanu ar militāro spēku. (..) Šodien, 18. jūnijā, tiek gaidīta jaunas valdības izveidošana, jauna režīma nodibināšana valstī un, starp citu, tiks arī atbrīvoti politieslodzītie. (..) Vakarovakarā mēs atļāvām radiopārraides ar nosacījumu, ka pārraižu programma turpmāk tiks saskaņota ar mums un ka attiecībā pret PSRS un Sarkanā armiju nelojāli paziņojumi netiks pieļauti. Šodien no rīta atļāvām atjaunot normālu darbu ostā. Pieprasījām izdot speciālu rīkojumu ar aizliegumu pieņemt padomju [naudas] zīmes apmaiņai pret vietējo valūtu un iemaksai par precēm veikalos, kas arī nekavējoties tika izpildīts. Pieprasījām izveidot speciālu orgānu mūsu [karaspēka] daļu apgādei ar visu nepieciešamo, kas arī nodibināts ģenerāļa Hartmaņa vadībā. Prezidents un ministri pagaidām pilda savus pienākumus.

Derevjanskis¹

1. Okupācijas varu politika Latvijā. 1939.-1991. Dokumentu krājums. Rīga, 1999., 76. lpp.

**Izvilks no PSRS valdības pilnvarotā A. Višinska un PSRS pilnvarotā
pārstāvja Latvijā V. Derevjanska 1940. gada 22. jūnija telegrammas PSRS
ārlietu tautas komisāram V. Molotovam**

1940. gada 22. jūnijā

(..)

2. Visu dienu jaunās valdības ministri pieņēma lietas, ziņojumus no departamentu priekšniekiem un iepazinās ar stāvokli iestādēs un to darbībā.
3. Liepājā vietējie varas orgāni apjuka, policija aizbēga un visu kārtību pilsētā nodrošināja mūsu karaspēks. Strādnieki ieņēmuši laikraksta “Kurzemes Vārds” redakciju, un tiek izlaista avīze “Komunisti”, incidentu nebija.
4. Jaunie ministri nav nodrošināti ar uzticamiem palīgiem. Kopā ar viņiem nodarbojamies ar kadru atlasīšanu, bet būtu nepieciešams atsūtīt no Maskavas 10-15 cilvēkus izvietojumam dažādās ministrijās, lai palīdzētu ministriem.
5. Nodarbojamies ar cilvēku atlasīšanu redakcijām un dažādām valsts iestādēm.
6. Lai izvairītos no bruņotām iedzīvotāju sadursmēm ar aizsargiem, mēs uzskatām par nepieciešamu pēdējos atbruņot un izformēt. Izformēšana var notikt, vai nu aizsargus ieskaitot armijas rezervē un pakļaujot atbilstošam režīmam, vai likvidējot šo organizāciju. Mēs uzskatām par mērķtiecīgu pēdējo variantu. Lūdzam dot norādījumus sekojošos jautājumos:
 1. Par sociāldemokrātiskās un citu buržuāziski demokrātisku partiju legalizēšanu, jautājumā par kompartijas legalizēšanu un palīdzību tās darbības atjaunošanā. Pats par sevi skaidrs, ka šai sakarā tāpat nepieciešama nopietna palīdzība no PSRS ar cilvēkiem un līdzekļiem.
 2. Par vietējo pašvaldības orgānu vēlēšanām un pārējiem ar to saistītiem jautājumiem, un par vēlēšanu likumu pārskatīšanu tā tālākai demokratizēšanai. Gadījumā ja Jūs atzīsiet to par nepieciešamu, iesniegsim konkrētus priekšlikumus. Šis jautājums no dažādām pusēm jau tiek izvirzīts.
 3. Vai ir mērķtiecīga komunistiskās un sociāldemokrātiskās partijas saplūšana, ko, pēc ziņām, sevišķi forsē sociāldemokrātiskās grupas, acīmredzot cerot izmantot momentu savās interesēs. Mēs par šī soļa mērķtiecību šaubāmies. Šai sakarā būtu nepieciešams dot attiecīgus norādījumus pa Kominternes līniju.

Višinskis, Derevjanskis¹

1. Okupācijas varu politika Latvijā. 1939.-1991., 78. lpp.

**Izvilums no 1940. gada 21. jūlija “Deklarācijas par Latvijas iestāšanos
Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā”**

[1940. gada 21. jūlijā]

**Deklarācija par Latvijas iestāšanos
Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā**

(..)

Pamatojoties uz vienprātīgi izteikto Latvijas tautas gribu, Saeima nolēmj:

L ū g t P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k o R e p u b l i k u S a v i e n ī b a s
A u g s t ā k o P a d o m i u z ņ e m t L a t v i j a s P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k o
R e p u b l i k u P a d o m j u S a v i e n ī b ā k ā S a v i e n o t u R e p u b l i k u u z t i e m
p a š i e m n o t e i k u m i e m, u z k ā d i e m P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k o R e p u b l i k u S a v i e n ī b ā i e t i l p s t U k r a i n a s
P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k ā R e p u b l i k a, B a l t k r i e v i j a s u n c i t a s S a v i e n o t ā s P a d o m j u S o c i ā l i s t i s k ā s
R e p u b l i k a s.

(..)¹

1. Okupācijas varu politika Latvijā. 1939.-1991., 87. lpp.

Izvilums no 1940. gada 21. jūlija “Deklarācijas par valsts varu”

[1940. gada 21. jūlijā]

Deklarācija par valsts varu

(..)

Izpaūžot visas brīvās Latvijas darba tautas gribu, S a e i m a s v i n ī g i
p a s l u d i n a P a d o m j u v a r a s n o d i b i n ā š a n u u z v i s a s L a t v i j a s
t e r i t o r i j a s.

Latvija ar šīs deklarācijas pieņemšanu Saeimā tiek pasludināta par Padomju
Sociālistisko Republiku. Šis Saeimas lēmums stājas spēkā nekavējoties.

(..)¹

1. Okupācijas varu politika Latvijā. 1939.-1991., 88. lpp.

LKP CK apspriede par Latvijas sovjetizācijas gaitu

Slepeni

Protokols Nr. 3

LKP CK sēde 1. augustā 1940. gadā

Piedalās: Zaķis, Jablonskis, Deglavs, Vinholde, Spure, Nurža, Gailis, Marianna Ozoliņa, Lapiņš, Karlsons, Vanags, Gustsons, Leitmans, Sergejevs, Vladimirovs, Bokmelders.

Dienas kārtība:

1. Finanšu ministra Karlsona ziņojums.
2. Zemkopības ministra Vanaga – // –
3. Dažādi jautājumi.

I

b. Karlsona ziņojums

Ministrijas aparāts pa daļai atjaunots. Mazsvarīgākos posteņus vēl vecie darbinieki. Otrs svarīgākais uzdevums bija banku pārņemšana. Klīve un Dzelzītis nomainīti, arī citi. 3 zemnieku bankas apvienotas. Tālākais uzdevums bija ķerties pie valsts uzņēmumiem. Dati par to sakopoti atsevišķā pārskatā.

Pats svarīgākais ir rūpniecības un banku nacionalizācijas jautājums. Bankas mēs pievienojām Latvijas bankai. Tālākais banku pārveidošanas plāns sekojošs: būs še Latvijā Gosbankas nodaļa, tā uzsūks visas citas, izņemot Zemes un Komunālo banku. Būs jāizveido vēl kooperatīvo banku. Visumā bankas jāpieskaņo PSRS banku sistēmai.

Rūpniecībā jau iecelti daudz komisāru. Uzņēmumus pārņem valsts. Fabriku uz priekšu vadīs direktors. Tiks organizētas nozaru pārvaldes, jau nozīmēti 11 valsts komisāri atsevišķās nozarēs. Vairākus uzņēmumus būs jāapvieno. Visas nozaru pārvaldes būs padotas rūpniecības komisariātiem. Komisariātu organizēšana ir turpmākais svarīgais uzdevums. Ļoti grūts ir kadru jautājums. Šo jautājumu atrisināt mums palīdzēs b. Vimba. Jāceļ kampaņa par disciplīnas pacelšanu ražošanā. Vajadzētu spert enerģiskākus soļus. Lieta iet vēl uz sliktu pusi. Te drīzākā laikā jāpanāk lūzums.

Tad Karlsons atbild uz dažādiem jautājumiem.

Debates.

Gustsons. Nacionalizācijas darbā daudz trūkumu. Par komisāriem iecelti daudz nepārbaudītu cilvēku. Tagad sākas sūdzības un rīvēšanās. Strādnieku komitejas arī pielaiž

daudz kļūdu. “Cementfabrikā” par komisāru iecelts agr. direktors Krūze. Nav labas attiecības ar “Cepu” un Cementfabriku. Pieved vēl dažus faktus no citiem uzņēmumiem. Vangažos ir filcu fabrika, kura tiek nacionalizēta. Jēlvielas izved. Komisārs nekādus soļus nesper. Daudz partijas biedru un arī strādnieku komitejas rīkojas aplami, uz pašu iniciatīvi. “Lentā” direktors atlaists un pat izmests no dzīvokļa. Tādi fakti notiek arī provincē. Patvarīgas rīcības jālikvidē. Latgalē sūdzas, ka par komisāriem iecelti daudz nelieši.

Lapiņš. Cilvēkus, kurus iecēla par komisāriem, nebija sagatavoti. Komisāru iecelšana notika ļoti steidzīgi. Arodbiedrību s-ba devusi norādījumus par darba disciplīnas pacelšanu. Stāvoklis samērā vēl labs, varēja būt vēl sliktāk. Neskaidrības ir pašu strādnieku komiteju darbā, arodbiedrības tiek apietas. Uz laukiem vajadzētu sūtīt saimniekdēlus un par to pašu laukstrādnieku algu .. Lai paceltu darba disciplīnu, jāneregulē algu jautājums. Ventspilī algas paaugstinātas jau par 45 %. Algas jāizlīdzina, par vienādu darbu jāmaksā vienāda alga.

Spure. Par daudz nodarbojas ar algu jautājumu. Mēs Rīgā organizējam sapulces, mūs labi saprata. Algu jautājumus jāsaista ar darba ražīguma pacelšanu. Arodbiedrības pieiet pie šī jautājuma aplami. Pilnvarnieku nozīmēšana ļoti sarežģīts darbs. Kļūdas iespējamās, tās jāizlabo. Ienaidnieks strādā enerģiski un attīsta speciālistu rīdīšanu. Arodbiedrību loma jāpaceļ. Svarīgākais celt darba ražīgumu. Ir mums arī stachanoviešu kustības dīgli. Komisāri rīkojas lēni. (..).

Leitmans. Mūsu prakse pierāda, ka buržuāzisko aparātu nevar izmantot. Aparātā sēd ienaidnieki, kuri ir lielā vairumā. Nav iespējams apvienot rūpniecību, finanses, tirdzniecību vienā ministrijā. Šis jautājums rītu pacelsies ļoti asi. Pamata nozarēs komisariāti apmēram jāapzīmē. Mēs jau tagad sagatavojam rūpniecības pārvaldes kadrus. Nopietna vērība jāpiegriež rūpniecībai. CK vajadzētu dot norādījumus vietējām organizācijām. Daudz neskaidrību. Strādnieki daudzās vietās nesaprot stāvokli. Pieved raksturīgu piemēru no Ventspils. Strādnieki visumā saprot, ja noskaidro, bet mēs to nespējam nostiprināt. Ļoti nopietns jautājums ir līdzekļu jautājums. 40 milj. vajadzīgi rūpniecībai. Laukiem vajadzēs ap 200 milj. Ls. Par šo jautājumu CK būs jādod principiāli norādījumi. Varbūt varēsim griezties pie PSRS. Tirdzniecība sašaurinājās. Uzņēmumos ir produkcija, tirgotāji bieži neņem pretim. Jālemj, jādod norādījumi. Būs jāliek pamats valsts tirdzniecībai un jārada strādnieku kooperācija.

Sergejevs. Daži jautājumi priekšlaicīgi un tagad grūtāk izšķirt. Tāds ir arī jautājums par komisariātiem. Kad būs izšķirts jautājums par iestāšanos PSRS, daudz kas kļūs skaidrāks. Pati ministrija drusku neuzticīgi apietas ar cilvēkiem. Ministrijā darbus nespēj veikt 2 cilvēki. Sabotāža būs un jau tagad ir (Tirdzniecībā, Darba raž. krišana u.t.t.). Jāatrod ministrijā

vairāki, kurus var izmantot. Komisāri nozīmēti tikai 700 uzņēmumos. 100 uzņēmumos vēl nav. Tas tāpēc, ka šo jautājumu nodarbojas tikai 2 cilvēki. Noskaidrošanas darbs nepieciešams. Presei jāpalīdz. Jāapmainās ar pieredzi. Jāparāda labākos. Visus līdzekļus jāizmanto. Radiofons netiek izmantots. Sabotāžas organizētājus jāsoda. Jāpaceļ kampaņa presē. Partijas un arodbiedrības galvenais uzdevums – pavērst apziņu strādnieku masās. Ražošanas apspriedes ļoti svarīga lieta. Galvenais – instruēt komisārus un nozīmēt atlikušos 100 komisārus, mobilizēt uzmanību pret sabotāžu. Jādod padoms Karlsonam grupēt aktīvu un naidniekus izdzīt.

Vladimirovs. Dancigerā par komisāru strādā sieviete Bušs. Atstāj ļoti labu iespaidu. Sākumā esot bijuši izlēcieni. Labi sagatavota uzņēmumu pārņemšanu, arī finanšu lietās. Tajā pašā laikā veic arī citu darbu. Noorganizēts klubs, tiek ierīkota ēdnīca. (..). Tālāks iespaids, ka strādnieki nesaprot kas notiek. Nav vēl lūzuma. Pats svarīgākais – celt darba ražīgumu. VEF-ā strādā ar darba algas pacelšanu. Jāķeras sirsnīgi pie noskaidrošanas darba.

Gustsons (otrrreiz). Ziņas par cilvēkiem jāievāc. Jācīnās pret tirgotājiem – sabotētājiem.

Lapiņš (otrrreiz). Arodbiedrības jaunas. Organizētāji bieži slikti sagatavoti. Nevar sacīt, ka arodbiedrības nedara nekā. Arodorganizācijām nav telpu u.t.t. Vakar bija mazo uzņēmēju sapulce. Vadošās līnijas nav.

Karlsons (galavārds). Diskusiju jautājumu izsmēla. Daudzas fabrikas komitejas arī gadījuma rakstura. Komisāri vāji sagatavoti. Nav pareizi, ja saka, ka mēs divi vien strādājam. Propagandas nozīme liela, bet to nespēj apkalpot 3 cilvēki. Dancigers ir ļoti vecs uzņēmums, jaunos uzņēmumos stāvoklis ir sliktāks.

Nolemj: komisijā Karlsons, Sergejevs, Spure.

Vanags. Ministrijā mūsu cilvēka nebija neviena. Tā bija Ulmaņa citadele. Progresīvo agronomu bija ap 30 cilvēku. Tā bija mūsu bāze.

Lielāks darbs bija Lauksaimniecības kameras likvidācija. Galvenais – Zemes likuma sagatavošana (Likums par zemju spekul. apkalpošanu). Tagad svarīgākais – izvest dzīvē likumu par zemi. (..).

Lai sagatavotu kadrus – ik pa 3 nedēļām saukt kopā un instruēt. Tas būtu ļoti svarīgi. Vajadzētu organizēt pie ministrijas padomi, kas izlemj principiālus jautājumus, ar CK pārstāvja piedalīšanos. (..).

Nolemj: komisija – Zaķis, Vanags, Vladimirovs – 2 dienu laikā izstrādāt rezolūciju. (..).

1. LVA, PA-101. f., 1. apr., 6. l., 7., 8., 9., 10., 11., 12. lp. Oriģināls.

**Latvijas PSR Ministru kabineta lēmums par apsveikuma telegrammu
nosūtīšanu Padomju Savienības vadošajām personām**

Protokols Nr. 79

1940. gada 6. augustā

(..)

Sēdi sāk plkst. 8.30.

Ministru prezidenta v.i. V. Lācis apsveic valdību ar Latvijas uzņemšanu Padomju Savienībā. Viņš salīdzina Latvijas līdzšinējo politisko un saimniecisko stāvokli ar tagadējo un zīmē nākotnes iespējamības. Ierosina nosūtīt apsveikuma telegrammas sekojošām Padomju Savienības vadošajām personām. Telegrammas parakstīs valdība kopā ar Latvijas Komunistiskās partijas centrālkomiteju.

Pieņem sekojošus telegrammu tekstus:

“Visas pasaules darba ļaužu lielajam vadonim biedram Staļinam.

Dārgais Josif Visarionovič!

Patiesā sajūsmā par Padomju Latvijas uzņemšanu lielajā Padomju Sociālistisko Republiku saimē sūtam Jums, mūsu vadoni un skolotāj, dārgais biedri Staļin, vissirsnīgākos un izjustākos sveicienus un izsakām visdziļāko pateicību par mums sagādāto iespēju celt Jūsu vadībā sociālismu savā zemē.

Ilgus gadus smagajā pagrīdes darbā mēs sekojām Jūsu lielajai mācībai, kas vienmēr bija par vadošo zvaigzni cīņā pret reakcionāro diktatūru. Jūs, dārgais biedri Staļin, esat izvadījuši mūs cauri visiem diktatūras spaidiem uz labāku, saulaināku nākotni, Jūs palīdzējāt mums ieslēgties sociālisma cēlēju rindās. Visa Latvijas darba tauta vēl nekad nepieredzētā apgādībā un Jūsu vadībā ar vislielāko enerģiju un entuziasmu pārveidos savu laimīgo dzīvi uz Staļina konstitūcijas pamatiem.

Visa Latvijas darba tauta pateicas Jums, mīļotais biedri Staļin, par to, ka Jūs devāt darba ļaudīm patiesu brīvību. Tikai tagad ar padomju varas nodibināšanu Latvijā, ar Latvijas iestāšanos lielajā sociālisma zemes tautu saimē mēs esam atraduši savu īsto tēviju, esam guvuši iespēju celt sociālismu un veidot sev labāku nākotni.

Mīļotais biedri Staļin, Latvijas Komunistiskās partija Centrālā komiteja un Padomju Latvijas valdība Latvijas darba tautas vārdā apsolās nelokāmi iet pa Jūsu nosprausto ceļu cīņā

par sociālismu un attaisnot to uzticību, kādu mums piešķīrusi PSRS Augstākā padome ar Padomju Latvijas uzņemšanu Padomju zemes draudzīgo tautu saimē.

Lai dzīvo Padomju Latvija!

Lai dzīvo mūsu varenā dzimtene – PSRS!

Lai dzīvo Marksa-Engelsa-Ļeņina-Staļina neuzvaramais karogs!

Lai dzīvo visas pasaules darba ļaužu ģeniālais un mīļotais vadonis, mūsu dārgais Staļins!”

“PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājam un tautas ārlietu komisāram

b. Molotovam.

Dārgais Vjačeslav Mihailovič! Vēsturiskajā dienā, kad Latvijas Padomju Sociālistisko Republika uzņemta Padomju Sociālistisko Republiku Savienība, sūtam Jums viskarstāko pateicību par to lielo palīdzību, ko sniegusi Latvijai visu apspiesto darba ļaužu varēnā tēvija – PSRS.

Pēc Padomju Latvijas sakāves 1919. gadā vairāk kā 21 gadu Latvijas tautu apspieda ārzemju imperiālistiem pārdevusies buržuāziskā kliķe, kas tiecās pārvērst Latviju par bāzi imperiālistiem cīņā pret visas pasaules darba ļaužu dzimteni – PSRS.

Pateicoties Jūsu gudri vadītai Padomju valdības miera politikai un varenās Sarkanās armijas palīdzībai, Latvijas tautas padzina plutokrātiskās kliķes uzurpatorus un nodibināja padomju varu. Ar Padomju Latvijas uzņemšanu sociālistisko tautu saimē piepildījušās darba tautas viskarstākās ilgas – atbrīvoties no ekspluatatoru varas, celt sociālismu un sasniegt to labklājības un kultūras pakāpi, kādu sev izecīnījušas laimīgās Padomju Savienības tautas. Tikai tagad Latvija ir ieguvusi patiesu brīvību, un tikai tagad sāksies Latvijas tautas patiesā vēsture.

Pateikdamies par Padomju Latvijas uzņemšanu sociālistisko tautu saimē, Latvijas Komunistiskā partija un Padomju Latvijas valdība tautas vārdā apsola kopā ar visām lielās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tautām zem uzvarošiem Marksa-Engelsa-Ļeņina-Staļina karogiem cīnīties par komunisma uzvaru visā pasaulē.

Lai dzīvo Padomju Savienības miera politika!

Lai dzīvo Padomju valdība un tās galva Vjačeslavs Mihailovičs Molotovs!

Lai dzīvo mūsu lepnums un slava – lielais Staļins!”

“PSRS Augstākās padomes Prezidijam, b. Kaļiņinam!

Jums – Ļeņina skolniekam un lielā Staļina uzticamajam līdzgaitniekam vēsturiskajā dienā, kad Padomju Latvija uzņemta PSRS tautu saimē, sūtam savu dedzīgo sveicienu.

5. augustā ir piepildījušās Latvijas strādnieku šķiras, darba zemniecības un darba intelīģences sensenās ilgas – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika ir uzņemta par

pilntiesīgu locekli Padomju zemes tautu saimē. Beidzies ilgais apspiestības, izmantošanas un darba cilvēka pazemošanas laikmets. Tagad sākusies jauna, laimīga, gaiša dzīve. Padomju Latvijas darba ļaudis kopā ar Padomju zemes laimīgākajām tautām cels sociālistisko sabiedrību. Par to mums jāpateicas varenajai PSRS, par to mums jāpateicas viņas neuzvaramajai Sarkanai armijai.

Lai dzīvo PSRS!

Lai dzīvo varonīgā Sarkanā armija!

Lai dzīvo PSRS Augstākās padomes Prezidijs!

Lai dzīvo lielais Staļins!”

“Tautas komisāram aizsardzības lietās Padomju Savienības maršalam b. Timošenko.

Ar dziļām pateicības un prieka jūtām Latvijas darba tauta sagaidīja lielo atbrīvotāju – Sarkano armiju. Vairāk kā 20 gadus visa mūsu dzīve līdzinājās cietumam, kur valdīja trūkums, bads, cilvēku pazemošana un nebrīve. Nu mums pavērušās visplašākās izredzes uz ekonomisku un kulturālu attīstību. Latvijas darba ļaužu sirdis deg priekā un pateicībā pret Jums, lielās, varenās, neuzvaramās Sarkanās armijas vadoni, tās armijas vadoni, kas mūs izglāba no kara šausmām un nebrīves. Mēs būsīm cienīgi jaunās, varenās tēvijas sargi. Varenās, nesalaužamās rindās mēs vedīsim Latvijas tautu cīņā par darba ļaužu galīgu uzvaru.

Lai dzīvo neuzvaramā strādnieku-zemnieku Sarkanā armija!

Lai dzīvo Sarkanās armijas radītājs un viņas vēsturisko uzvaru iedvesmotājs – lielais Staļins!”

Sēdi slēdz plkst. 9. 00

Ministru prezidenta v.i. iekšlietu ministrs

V. Lācis

Valsts kancelejas direktora v.i.

V. Stalažs.¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 2. l., 143., 144. lp. Oriģināls.

Latvijas PSR iekšlietu ministra V. Lāča un Galvenās literatūras pārvaldes priekšnieka J. Niedres 1940. gada 26. augusta rīkojums izņemt no apgrozības okupācijas režīmam nevēlamos poligrāfiskos ražojumus

Rīgā 1940. gada 26. augustā

Iekšlietu ministra rīkojums

Uzdodu visiem tautas milicijas priekšniekiem saziņā ar vietējo LKP organizāciju komitejām un vietējo Sarkanarmijas daļu politiskiem vadītājiem 10 dienu laikā no šī rīkojuma publicēšanas izņemt no apgrozības tirgotavās, antikvariātos, bibliotēkās un kioskos visas beletristiskās, zinātniskās, praktiska satura grāmatas, žurnālus, brošūras, skrejlapas, pastkartes, dziesmas, gleznas un citus poligrāfiskos ražojumus, kuru saturs pretējs Padomju iekārtai, marksistiskam pasaules uzskatam vai kuru saturs cildina bijušo plutokrātisko režīmu vai baltgvardistu uzskatus. Poligrāfiskie ražojumi izņemami no apgrozības, neskatoties pēc tā, kādā valodā vai kādā valstī izdevums iznācis. Tāpat no apgrozības izņemami visi poligrāfiska satura un sēnalu (lubu, "Orient" u.t.t.) izdevumi. Par savāktiem poligrāfiskiem ražojumiem to līdzšinējiem īpašniekiem vai turētājiem izsniedzamas kvītis. Materiāli nekavējoties nosūtāmi Galven[aj]ai pārvaldei Rīgā.

Iekšlietu ministrs V. Lācis

Galv[enās] l[iteratūras] pārvaldes]
priekšn[ieks] J. Niedre¹

1. Valdības Vēstnesis. – 1940. - 27. aug.

**VK(b)P CK un PSRS TKP 1940. gada 16. septembra lēmums par
pilnvaroto apstiprināšanu Igaunijā, Latvijā un Lietuvā**

SLEPENI

Maskavā, Kremļī, 1940. gada 16. septembrī

**VK(b)P Centrālās Komitejas un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
LĒMUMS Nr. 1716-688-s**

Par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes pilnvarotajiem Igaunijas,
Latvijas un Lietuvas Padomju Republikās

VK(b)P Centrālā komiteja un PSR Savienības Tautas Komisāru Padome n o l ē m j:

Apstiprināt:

b. V. Bočkarjovu – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
pilnvaroto Savienotajā Igaunijas PSR;

b. V. Derevjanski – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
pilnvaroto Savienotajā Latvijas PSR;

b. N. Pozdņakovu – par VK(b)P CK un PSR Savienības Tautas Komisāru Padomes
pilnvaroto Savienotajā Lietuvas PSR.

VK(b)P Centrālās Komitejas
sekretārs J. Staļins

PSR Savienības
Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājs V. Molotovs¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 2. l., 2. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Vladimirs Derevjanskis – dzimis 1902. gadā Jaroslavā. Beidzis Ļeņingradas metalurģisko institūtu. Strādājis saimnieciskā darbā. 1937. gadā iecelts par PSRS pilnvaroto pārstāvi Somijā, 1940. gadā par PSRS pilnvaroto pārstāvi Latvijā.

**Izvilums no PSRS Augstākās padomes Prezidija 1940. gada 7. septembra
dekrēta par PSRS pavalstniecības iegūšanas kārtību Lietuvas, Latvijas un
Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņiem**

Maskavā, Kremli, 1940. gada 7. septembrī

1. Saskaņā ar 1938. gada 19. augusta Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pavalstniecības likuma 1. pantu noteikt, ka Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņi, sākot ar šo republiku uzņemšanas dienu PSRS sastāvā, ir PSRS pilsoņi.
2. Lietuvas, Latvijas un Igaunijas Padomju Sociālistisko Republiku pilsoņiem, kuri šā dekrēta izdošanas brīdī atrodas ārpus PSRS robežām un kuriem šo republiku padomju valdības nav atņēmušas pavalstniecību, ne vēlāk par 1940. gada 1. novembri jāreģistrējas kā padomju pilsoņiem PSRS pilnvarotās pārstāvniecībās vai konsulātos, vai nu ierodoties personīgi, vai arī iesūtot sevišķu pieteikumu pa pastu un pieliekot klāt nacionālo pasi.

Minētās personas, kas nebūs reģistrējušās kā padomju pilsoņi PSRS pilnvarotās pārstāvniecībās vai konsulātos līdz 1940. gada 1. novembrim, var uzņemt PSRS pavalstniecībā uz vispārējiem pamatiem saskaņā ar Padomju Sociālistisko Republiku Savienības pavalstniecības likuma 3. pantu.

(..)

PSRS Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs

M. Kaļiņins

PSRS Augstākās padomes Prezidija sekretārs

A. Gorkins¹

1. LPSR Augstākās padomes Prezidija Ziņotājs. – 1940. - 11. sept.

LPSR iekšlietu tautas komisāra A. Novika pavēle par IeTK Iekšējā cietuma atklāšanu

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra

Pavēle Nr. 13

1940. gada 9. novembrī

Saturš: Par LPSR IeTK Iekšējā cietums atklāšanu

No jauna uzcelto LPSR IeTK iekšējo cietumu uzskatīt par pieņemtu un nodotu LPSR IeTK cietumu daļas pārziņā.

Pavēlu:

- 1) LPSR IeTK Cietumu daļas priekšniekam biedram Grinbergam līdz štatū apstiprināšanai uz laiku nokomplektēt to ar nepieciešamo cietuma darbinieku skaitu un no 1940. gada 9. novembra (..) uzskatīt Iekšējo cietumu par darbojošos.
- 2) Par Iekšējā cietuma priekšnieka pagaidu izpildītāju ieceltu LPSR IeTK Cietumu daļas operatīvo pilnvaroto valsts drošības seržantu Zevinu V. G.

Latvijas PSR iekšlietu tautas komisārs

/Noviks/¹

1. LR IeM arhīvs, 12. f., 1. apr., 1. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Plašāk skat.: Zenons Indrikovs. Ieskats Iekšlietu tautas komisariāta darbībā 1940. gadā // Latvijas Arhīvi. 1. 1997. g., 63., 64. lp.

LPSR IeTK Iekšējais apakšzemes cietums Rīgā Brīvības ielā 37/39 (tagad Brīvības ielā 61) tika uzbūvēts triecientempā – divu mēnešu laikā. Šis cietums piecdesmit gadus bija moku vieta Latvijas labākajiem dēliem un meitām, bet daudziem no viņiem šeit aprāvās arī dzīves pavediens.

LPSR iekšlietu tautas komisāra A. Novika pavēle par LPSR IeTK Iekšējā cietuma kadriem

LPSR iekšlietu tautas komisāra

Pavēle

Par 1940. gadu

Saturs: Par personālo sastāvu

1940. gada 26. novembrī

Tiek iecelti: **IeTK Iekšējā cietumā**

Par priekšnieka dežūrējošo palīgu – Jevstratovs Stepans Mihaila dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Aleksejevs Ivans Ivana dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Rospopovs Mihails Fjodora dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Karpačevs Gavriils Trifona dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Horoševskis Vasilijš Sergeja dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Rogačevs Nikolajs Aleksandra dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Čerepanovs Mihails Sergeja dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Redlihs Aleksandrs Ivana dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Toropigins Ivans Isaka dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Lukonins Nikolajs Alekseja dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Popovs Aleksejs Andreja dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Kočetkovs Andrejs Ivana dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Savčenko Stepans Jemeljana dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Kočergins Zahars Ivana dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Dikarevs Grigorijš Andreja dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Zanetdinovs Nurilla Fatepova dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par uzraugu – Rodionovs Vasilijš Jefima dēls – no 1940. gada 21. novembra.

Par apkalpotāju – Krilova Agripina Martina meita – no 1940. gada 10. novembra.

Par lietvedības vadītāju – Anufrijevs Dmitrijs Ivana dēls – no 1940. gada 20. novembra.

(A. Noviks).¹

1. LR IeM arhīvs, 12. f., 1. apr., 1. l., 80., 80.^a lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

1940. gada 3. septembrī A. Noviks izdeva pavēli par LPSR IeTK Valsts drošības pārvaldes štatu apstiprināšanu. No turpat 100 minētajiem darbiniekiem absolūtais vairākums bija atsūtīti no PSRS, galvenokārt krievi. (LR IeM arhīvs, 12. f., 1. apr., 1. l., 1.-7. lp.)

**LPSR Tautas komisāru padomes Pastāvīgās pārstāvniecības Maskavā
darbinieka A. Bumšteina ziņojums V. Lācim un J. Kalnbērziņam par
komandēto darbinieku izmantošanu darbā**

1941. gada 27. janvārī

“(..) b. Korhins no VK(b)P CK ziņo, ka uz Latvijas PSR komandētie biedri ir jānorīko šādā darbā (Tautas komisāru padomē – J. R.):

1. Mobilizācijas nodaļas vadītājs – b. Šarapovs.
2. Agrārās nodaļas vadītājs – b. Muravjovs.
3. Organizatoriskā un instruktoru darba nodaļas vadītājs – b. Ķīsis.
4. Lietu pārvaldes priekšnieka vietnieks – b. Usačovs.
5. TKP priekšsēdētāja vietnieka palīgs – b. Kločkovs.

1. LVA, PA-101. f., 2. apr., 52. l., 5. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

1941. gada 28. aprīļa ziņojumā VK(b)P CK sekretāram G. Maļenkovam J. Kalnbērziņš pieprasīja “speciālistus un atbildīgo darbiniekus dažādās nozarēs – 153 cilvēkus”¹, bet telegrammā VK(b)P CK Kadru pārvaldei viņš lūdza “atsūtīt mūsu rīcībā divpadsmit biedrus, kurus izvēlējusies Ļeņingradas partijas organizācija”.²

1. LVA, PA-101. f., 2. apr., 92. l., 33., 34. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

2. LVA, PA-101. f., 1. apr., 43. l., 44. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Darbā uz LK(b)P Centrālo komiteju par sekretāra palīgu tika nosūtīts K. Mahaņko, par nodaļu vadītājiem – D. Matlahovs un P. Ļitvinovs, par sektoru vadītājiem – Zvjagins, L. Solovjovs, I. Kondratjevs, par instruktoriem – M. Uļjanovs, M. Jeļizarovs, M. Rjabovs, A. Sobolevs. Arī daudzus citus atbildīgo amatus LK(b)P Centrālajā komitejā ieņēma no PSRS

atsūtītie “uzticamie kadri”. Arī tautas komisariātos, dažādās iestādēs un organizācijās sāka strādāt “atbildīgie biedri” – atbraucēji no PSRS.

1. LVA, PA-101. f., 2. apr., 115. l., 25. lp.

**LK(b)P CK sekretāra transporta lietās P. Plēsuma iesniegums VK(b)P CK
Kadru pārvaldei par darbinieku nosūtīšanu uz Latviju**

1941. gada 8. aprīlī

“Lai nostiprinātu Latvijas Valsts jūras kuģniecības kadrus, Latvijas K(b)P CK lūdz nosūtīt pastāvīgā darbā Jūras flotes tautas komisariāta sistēmā šādus biedrus:

1. Galveno grāmatvedi.
2. Ostas priekšnieku.
3. Jūras kuģniecības kara lietu nodaļas priekšnieku.
4. Rīgas, Liepājas un Ventspils ostu plānu daļu priekšniekus.
5. Šo ostu darba un algu nodaļu priekšniekus.
6. Jūras kuģniecības ekonomistus – finansistus.
7. Trīs inženierus – mehāniķus kuģniecībai un ostām.
8. Trīs normētājus iekraušanas un izkraušanas darbiem.
9. Rīgas kuģu remonta rūpnīcas direktoru.
10. Rūpniecības plānu un ražošanas nodaļas priekšnieku.
11. Divus kalkulētājus-normētājus rūpnīcai.
12. Kuģniecības sagādes un apgādes priekšnieku.”¹

1. LVA, PA-101. f., 1. apr., 43. l., 18. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

1941. gadā Latvijas rūpniecību pārvaldīja 27000 ierēdņi un kontrolieri, kuru vidū lielais vairākums bija ie braucēji no PSRS, galvenokārt krievi.

No PSRS IeTK kadru daļas Latvijas PSR IeTK rīcībā nosūtīto darbinieku saraksts

No 1940. gada 4. marta līdz jūnijam

Pilnīgi slepeni

Uzvārds un iniciāļi	Kādam amatam nozīmēts	No kurienes komandēts
Tkačenko V. D.	Par Liepājas ugunsgrēka aizsardzības priekšnieku	No IeTK Kurskas apgabala pārvaldes
Aleksandrovs V. A.	Par Rīgas ugunsgrēka aizsardzības priekšnieka vietnieku	No IeTK Ļeņingradas apgabala pārvaldes
Sokolovs A. N.	Par Cietumu daļas priekšnieka vietnieku politdarbā	No IeTK Tulas apgabala pārvaldes
Mamajevs P. V.	Par LPSR IeTK OUR (neatšifrēts – J. R.) vecāko operatīvo pilnvaroto	IeTK pārvalde – Maskava
Daube V. P.	Par LPSR IeTK OAGS (neatšifrēts – J. R.) priekšnieku	No IeTK Voronežas apgabala pārvaldes
Ruļeva M. M.	Par LPSR IeTK kadru daļas mašīnrakstītāju	IeTK pārvaldes – strādnieku-zemnieku milicijas pārvalde. Maskava.
Zaiceva M. A.	Par LPSR IeTK Milicijas pārvaldes sociālistiskā īpašuma aizsardzības daļas mašīnrakstītāju	IeTK pārvaldes – strādnieku-zemnieku milicijas pārvalde. Maskava.
Šnitkovs N. K.	Par LPSR IeTK kadru daļas priekšnieka vietnieku	PSRS IeTK. Maskava
Vaseņkovs D. I.	Par vecāko operatīvo pilnvaroto mobilizācijai Sarkanajā armijā	PSRS IeTK. Maskava

Koršunovs A. J.	Par LPSR IeTK 6. grupas operatīvo pilnvaroto	No IeTK Jaroslavas apgabala pārvaldes
Gņidins M. N.	Par LPSR IeTK 1. specdaļas vecāko operatīvo pilnvaroto	No IeTK Jaroslavas apgabala pārvaldes
Vengrižins V. K.	Par LPSR IeTK kadru daļas vecāko inspektoru	No IeTK Jaroslavas apgabala pārvaldes
Starovaitis A. I.	Par LPSR IeTK Daugavpils apriņķa daļas priekšnieku	UPSR IeTK
Usanovs A. A.	Par LPSR IeTK administratīvi-saimnieciskās daļas vecāko inspektoru	No IeTK Jaroslavas apgabala pārvaldes
Larionovs F. I.	Par LPSR IeTK OPO (neatšifrēts – J. R.) vecāko inspektoru	No IeTK Ļeņingradas apgabala pārvaldes
Sevastjanovs N. N.	Par LPSR IeTK Milicijas pārvaldes daļas cīņai ar bandītismu nodaļas priekšnieku	No IeTK Ļeņingradas apgabala pārvaldes
Gerasimovs V. A.	Par LPSR IeTK cietuma Nr. 1 priekšnieku	-- // --
Babuškins P. J.	Par LPSR IeTK 6. grupas operatīvo pilnvaroto	PSRS IeTK
Tarasovs P. P.	Par LPSR IeTK labošanas darbu koloniju daļas priekšnieka vietnieku	No Udmurtijas APSR IeTK
Modins I. A.	Par LPSR IeTK administratīvi-saimnieciskās daļas priekšnieka vietnieku	Dagestanas APSR IeTK
Suharevs P. N.	Par GPO (neatšifrēts – J. R.) politvadītāju – neieradās	No IeTK Ivanovas apgabala pārvaldes
Burļins I. P.	Par GPO (neatšifrēts – J. R.) politvadītāju – neieradās	No Ivanovas apgabala pārvaldes

Samodranovs B. Z.	Par OPO (neatšifrēts – J. R.) vecāko inspektoru – neieradās	No IeTK Orlas apgabala pārvaldes
Kaļjanovs V.I.	Par LPSR IeTK OPO (neatšifrēts – J. R.) priekšnieka vietnieku politdaļā	No PSRS IeTK Ugunsdzēsanas galvenās pārvaldes
Vorobjovs G. S.	Par GOM (neatšifrēts – J. R.) nodaļas priekšnieku – neieradās	No IeTK Rostovas apgabala pārvaldes
Grinkins K. U.	Par ROM (neatšifrēts – J. R.) priekšnieku – neieradās	-- // --
Zikovs A. I.	Par LPSR IeTK 1. specdaļas priekšnieku – neieradās	Par BPSR IeTK
Solovihs F. M.	Par 1. specdaļas priekšnieka vietnieku – neieradās	No BPSR IeTK
Karandajevs K. J.	Par ROM (neatšifrēts – J. R.) priekšnieku – neieradās	No IeTK Kuibiševas apgabala pārvaldes
Bikovs V. A.	Par ROM (neatšifrēts – J. R.) priekšnieku – neieradās	-- // --

LPSR IeTK Kadru daļas 1. nodaļas priekšnieks

valsts drošības vecākais leitnants

(Gaišiņecs).¹

1. LR IeM arhīvs, 12. f., 1. apr., 4. l., 436., 437. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas pārkrievošanu šajā laikā veicināja arī tas apstāklis, ka šeit tika izvietotas daudzas okupācijas armijas karaspēka daļas un Rīgā izvietots Baltijas sevišķā kara apgabala štābs. Līdz ar to Latvijā saplūda arī milzīgs okupācijas karaspēka virsnieku ģimenes locekļu skaits.

Par tēmu plašāk skat.:

Alfreds Ceihners. Latvijas boļševizācija. 1940-1941. Rīga, 1944. gads.

Okupācijas varu politika Latvijā. 1939-1991. Rīga, 1999. gads.

Ilga Gore, Aivars Stranga. Latvija: neatkarības mijkrēslis. Okupācija. 1939. gada septembris – 1940. gada jūnijs. Rīga, 1992. gads.

Jānis Riekstiņš. Padomju impērijas koloniālā politika un Latvijas kolonizācija. Rīga, 2015. gads.

II nodaļa

Apdraudošā krievu migrācijas uz Latviju

1. Neorganizētā jeb stihiskā migrācija

**Izvilums no Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāra vietnieka A. Košeļeva
dienesta ziņojuma Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes
priekšsēdētājam V. Lācim par Rīgas pilsētas iedzīvotāju dokumentāciju**

Rīga

Nr. 8/6/463 s

1945. gada 10. aprīlī

Latvijas PSR IeTK Milicijas pārvaldes Pasu daļa
Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājam
biedram V. Lācim

Dienesta ziņojums Par Rīgas pilsētas iedzīvotāju dokumentāciju

(..)

II Rīgas pilsētas iedzīvotāju dokumentācijas rezultāti

a) Pasu dokumentu izsniegšana un to pierakstīšana

Pavisam Rīgas pilsētā saskaņā ar plānu vajadzēja dokumentēt 161856 cilvēkus. Laika posmā no 1944. gada 10. decembra līdz 1945. gada 20. martam izsniegts:

a. pasu grāmatiņas	141722 gab.
b. pagaidu apliecības	4854 gab.
c. speciālas apliecības	8251 gab.

Tādejādi pavisam dokumentēti 154877 cilvēki, t.i. par 6979 cilvēkiem mazāk nekā tas bija paredzēts plānā.

(..)

Rīgas pilsētas iedzīvotāju dokumentācijas laikā ir uzskaitītas šādas personas:

a) pastāvīgi dzīvojošas un ieradušās Rīgas pilsētā līdz 1941. gadam	150609 cilvēki;
b) ieradušās vācu fašistiskās okupācijas laikā	2560 cilvēki;
c) ieradušās Rīgas pilsētā pēc tam, kad to bija atbrīvojušas Sarkanās armijas daļas	1708 cilvēki.

No tiem:

pēc nacionālā sastāva:

a) latvieši	112111
b) krievi	292134
c) poļi	10090
d) ebreji	378
e) ukraiņi	180
f) baltkrievi	1009
g) lietuvieši	1043
h) igauņi	750
i) čehi	18
j) čigāni	28
k) japāņi	3
l) vācieši	5
m) slovāki	2
n) tatāri	29
o) armēņi	13
p) francūži	9
q) somi	14
r) angļi	3
s) citi	49

LPSR iekšlietu tautas komisāra vietnieks

A. Košeļevs.¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 124. l., 144., 147., 150. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes pārskata par iedzīvotāju
mehāniskās kustības rezultātiem Latvijas PSR pilsētās un lauku apvidos
1949. gadā**

Dienesta vajadzībām

[1950. gada 1. cet.]

**Iedzīvotāju mehāniskās kustības rezultāti
Latvijas PSR pilsētās un lauku apvidos 1949. gadā**

1. Ieradušies iedzīvotāji

A. Pilsētās

1949. gadā Latvijas PSR pilsētās pavisam ieradās 78,9 tūkstoši cilvēku, salīdzinot ar 1948. gadu – 92585 cilvēkiem vai par 13,7 tūkstošiem cilvēku mazāk (..) No kopējās republikas pilsētās ieradušos iedzīvotāju skaita – 78904 cilvēkiem no ārpus Latvijas PSR robežām ieradās 35918 cilvēki vai 45,5 %.

Iedzīvotāju pamatmasa republikas pilsētās ieradās no ārpus Latvijas PSR robežām:

	Tūkst. cilvēki	Procentos no visiem ārpus republikas robežām ieradušajiem
No KPFSR	23,9	66,5
t.sk.		
Ļeņingradas	2,8	7,7
Maskavas	1,8	5,1
Kaļiņingradas apg.	1,5	4,1
Veļikije Luku apg.	1,2	3,3
Pleskavas apg.	0,9	2,5
Kaļiņinas apg.	0,8	2,2
Ukrainas PSR	3,3	9,2

Baltkrievijas PSR	2,2	6,1
Lietuvas PSR	1,9	5,2
Igaunijas PSR	1,0	2,8
No ārzemēm	0,6	1,7

(..)

B. Lauku apvidos

Latvijas PSR lauku apvidos 1949. gadā ieradās 43546 cilvēki, t.sk. no ārpus republikas robežām 5240 cilvēki vai 12,0 % (..).¹

1. LVA, 277. f., 14. apr., 28. l., 91. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes atskaites PSRS Statistikas
pārvaldes Iedzīvotāju statistikas un veselības aizsardzības nodaļai par
iedzīvotāju mehānisko kustību 1955. gadā**

1956. gada 20. jūlijā

(..)

No citām republikām Latvijas PSR pilsētās un strādnieku ciematos visvairāk ieradās no šādām vietām:

Vieta, no kurienes ieradās	Ieradušies cilvēki
KPFSSR	26348
t.sk.	
Ļeņingradas	2728
Maskavas	1520
Kaļiņingradas apg.	2176
Veļikije Luku apg.	1204
Pleskavas apg.	932
Komi APSR	856

Ukrainas PSR	4320
t.sk. Krimas apg.	416
Staļina apg.	340
Harkovas pilsētas	324
Baltkrievijas PSR	3028
t.sk.	
Molodečenas apg.	864
Vitebskas apg.	616
Lietuvas PSR	1559
Kazahijas PSR	924
Igaunijas PSR	952

(..)

B. Lauku apvidos

Republikas lauku apvidos 1955. gadā ieradās 58632 cilvēki.¹

1. LVA, 277. f., 14. apr., 84. l., 94. lp. Paliku dokumenti. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes pārskata Latvijas PSR
Augstākās padomes Prezidijam par 1959. gada Vissavienības tautas
skaitīšanas aptuveniem rezultātiem Latvijas PSR**

Nr. 120 ps

1959. gada 14. maijā

(..)

(procenti)

Republikas	1939. g.		1959. g.	
	Pamatnācija	Krievi	Pamatnācija	Krievi
Latvijas PSR	77	10	62	26
Lietuvas PSR	74	4	79	9

Igaunijas PSR	88	8	74	20
Baltkrievijas PSR	77	6	80	9

(..)

Latviešu un krievu iedzīvotāju skaita izmaiņas pēc 1897. g., 1935. g. un 1959. gada, kā arī bāzes – 1939. gada tautas skaitīšanas datiem Latvijas PSR parāda šāda tabula:

Gadi	Latvieši		Krievi	
	Tūkst. cilvēki	Izmaiņas (tūkstošos)	Tūkst. cilvēki	Izmaiņas (tūkstošos)
1897. g.	1318	-	132	-
1935. g.	1467	+ 149	168	- 64
1939. g.	1460	- 7	180	+ 12
1959. g.	1310	- 150	550	+ 370

Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieks

E. Āboliņš¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 20. l., 95., 104. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas 1959. gada 7.-8. jūlija VII slēgtajā plēnumā

Slepeni

1959. gada 7. jūlijā

Latvijas KP Centrālās komitejas VII slēgtā plēnuma stenogramma 1959. gada 7.-8. jūlijā

(..)

Mūsu zemē nevar būt tāda stāvokļa, ka nacionālajā republikā dzīvos tikai kāda viena tautība. Ar to mums jārēķinās un jāstrādā ar cilvēkiem tā, lai visi mūs labi saprastu. (..)

Daži vadošie darbinieki uzskata, ka republikā visai nelabvēlīgs esot nacionālo kadru jautājums, ka galvenos vadošos amatus ieņemot no citurienes atbraukušie biedri. Nevajag daudz pūļu, lai to atspēkotu. (..)

(..)

Nopietnas kļūdas tika pieļautas, ierobežojot pierakstīšanos Rīgā. Latvijas PSR Ministru padome un Rīgas pilsētas izpildu komiteja ar CK ziņu, atsaucoties uz nepieciešamību stingri ievērot pasu režīmu Rīgā, visādi kavēja pierakstīties cilvēkus, jo sevišķi nelatviešus. (..) Visādi šķēršļi tika radīti karavīru ģimeņu locekļu, kā arī uz Rīgu darbā nosūtītu speciālistu pierakstīšanā. Šķiet, pierakstīšana būtu tīri tehnisks jautājums, taču nepareizas īstenošanas rezultātā tā mums izvērtusies par tīri politisku jautājumu un ieguvusi nacionālistisku nokrāsu.

Pašlaik, pēc nepilnīgiem datiem, Rīgā bez pierakstīšanās dzīvo vairāk nekā 20000 cilvēku. Milicijas darbinieki uzliek naudas sodus un pastāvīgi izsaka brīdinājumus, ka nepierakstītām personām Rīga jāatstāj. Tas bija radis atspoguļojumu laikrakstā “Padomju Jaunatne”, kas rakstā “Tā Rīga pildās” izsaka sašutumu par to, ka montieris Trošņikovs atvedis uz Rīgu savu sievu. Rakstā pausta vēlēšanās piedzīvot brīnišķīgo dienu, kad Rīgā nepierakstītās personas atstās šo pilsētu un atgriezīsies tur, kur tās agrāk dzīvojušas.

Šāds “ierobežojums” attiecībā uz pierakstīšanos Rīgā būtībā apturējis cilvēku iebraukšanu Latvijā no citiem novadiem un apgabaliem, tas ir, novedis pie nacionālas savrupības.

Bija mēģinājumi novirzīt partijas organizācijas no pareizā leņķiniskā ceļa un iedibināt mūsu zemē, nacionālu norobežotību un noslēgtību. Piemēram, CK biroja biedrs b. Berklavs, kad CK biroja un Ministru padomes apvienotajā sēdē pagājušā gada oktobrī tika apspriests septiņgadu plāns, atklāti vērsās pret partijas ģenerāllīniju uz smagās rūpniecības attīstīšanu un neatlaidīgi pieprasīja nepaplašināt vagonu rūpnīcu un dīzeļu rūpnīcu un nepalielināt produkcijas izlaidi tajās. Ar ko viņš šos iebildumus motivēja? Galvenais pierādījums viņam bija tas, ka pēdējos gados republikas iedzīvotāju skaits ar strādnieku iebraukšanu no citurienes palielinājās par 450000 un ka rūpnīcu celtniecība un paplašināšana prasīs tālāku darbaspēka iebraukšanu. Nelatviešu tautības iedzīvotāju aicināšanu uz Latviju, pēc viņa domām, nevajadzētu praktizēt tāpēc, ka metālu, kā zināms, mūsu republikā iaved. Dīzeļu izlaidi nevajag paplašināt tāpēc, ka kara gadījumā Rīga cietīšot vispirms. (..) Vienlaikus b. Berklavs izteicās par nepieciešamību vispusīgi attīstīt vieglo un pārtikas rūpniecību, kuras produkcija jāpatērē tepat uz vieta. (..)

Berklava priekšlikumi būtībā nenozīmēja neko citu kā sliekšmi uz autarķiju – nacionālu norobežotību, noslēgtību, kas ļoti kaitē valsts kopīgajām interesēm, latviešu tautai, Latvijas ekonomiskajiem sakariem ar citām mūsu zemes republikām un ražotājspēku attīstībai mūsu republikā.

Dažādus argumentus par to, ka nav lietderīgi attīstīt zināmas rūpniecības nozares, izvirzīja arī daži darbinieki. Visaktuālāk – nacionālistiskā garā – šajā jautājumā izteicās b. Reimanis – laikraksta “Padomju Jaunatne” literārais līdzstrādnieks. Vēstulē, ko viņš nosūtīja laikrakstam “Pravda”, bija teikts:

“Izbrīnu rada daži Latvijas industrijas aprēķini. Pie mums dibina vairākus lielus uzņēmumus, kuriem itin visu atved no Krievijas – iekārtas, speciālistus, strādniekus un izejvielas. Produkciju aizved atpakaļ uz Krieviju. Jājautā kāda jēga ir dibināt nacionālās republikas teritorijā tādas rūpnīcas, ja nu vienīgi palielināt krievu iedzīvotāju skaitu, lai tie būtu vairākumā, un kad kādā jaukā dienā, balstoties uz šo vairākumu, paziņot par nacionālās savienotās republikas likvidēšanu.”

Tie ir politiski kaitīgi, buržuāziski nacionālistiski uzskati. (..)

Mums Latvijā vajadzīga attīstīta lielrūpniecība. To var panākt, nodibinot ciešus savstarpējus sakarus ar citām brālīgajām republikām, no kurām mēs saņemam nepieciešamās iekārtas, izejvielas, mašīnas un degvielu dažādiem transporta līdzekļiem, kas mums ir. Bet produkcija, ko ražo mūsu uzņēmumos, tiek sadalīta un ir jāsadala, ievērojot mūsu zemes ekonomikas kopīgās intereses, pretēji dažiem biedriem, kas vēlas nacionālu savrupību un noslēgtību.

Šie biedri aizmirsuši, ka mēs esam Padomju Sociālistiska republika, bet nevis atsevišķa buržuāziska valsts. Mēs dzīvojam brālīgā Padomju Savienības tautu saimē ar visai valstij kopīgu plānu, kopīgām interesēm, kopīgiem mērķiem – uzcelt komunismu.

(..)¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 15. l., 10.-14. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja J. Vēvera
runas LKP CK 1959. gada 7.-8. jūlija plēnumā**

(..)

Pretestība republikas industrializācijai ir tas pats, par ko latviešu nacionālisti 1958. gadā sacēla lielu jandāliņu sakarā ar Pļaviņu HES celtniecības projektu.

Kā zināms, pērnvasar sabiedrisko darbinieku, latviešu inteliģences pārstāvju vārdā sākās plaša kampaņa pret šī HES celtniecību. Pret HES būvi tika izvirzīts tāds arguments, ka tiks appludināts Kokneses rajons un tam tuvējās vietas. Protestu autori paziņoja, ka neviens latvietis nevar iedomāties savu eksistenci bez šīm vietām. Tā ir jautājuma nostādnes oficiālā, ārējā puse.

Aiz šīs ārējās puses protestu autori perināja citu domu, savu īsto domu par to, ka līdz ar Pļaviņu HES uzcelšanu, dabiski palielināsies vajadzība pēc darbaspēka. Lai segtu šīs vajadzības, nāksies ievest darbaspēku no PSRS, kas nozīmē Latvijas rusifikāciju. Lūk, tieši tāpēc tā saucamie latviešu sabiedrības pārstāvji sacēlās pret Pļaviņu HES celtniecību. Šie pārstāvji mēģināja iesaistīt šajā lietā plašus Rīgas strādnieku un studentu slāņus. Uzņēmumos, universitātē un citās augstākajās mācību iestādēs sākās parakstu vākšana kolektīviem protesta paziņojumiem, pret Pļaviņu HES celtniecību. Šos kolektīvos protestus, kas musināja sabiedrību pret industrializāciju, nācās pārtraukt ar mūsu operatīvu iejaukšanos.

(..)¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 15. l., 128. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no LPSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja A. Čulīša runas
LKP CK 1959. gada 7.-8. jūlijā**

(..)

Īstenībā b. Berklavs konsekventi ieturēja līniju pret to, ka republikā (ne tikai Rīgā, bet arī citās pilsētās) jebkādā veidā iebruktu pilsoņi no pārējām republikām. (..)

(..)

Paskatieties, kas iznāk. Rīgā nevienu neielaiž. Pavasarī rajonu izpildu komiteju priekšsēdētāju vietnieku apspriedē b. Berklavs paziņoja, ka jāslēdz vārti atbraucējiem republikas pakļautības pilsētās. Tātad uz Rīgu, galvaspilsētu, nedrīkst. Uz svarīgākajām

republikas pilsētām nedrīkst, bet nesen CK pieņēma lēmumu (..), kurā rajonu komitejām uzlikts par pienākumu kopā ar milicijas orgāniem pārbaudīt, vai rajonos nav tādas personas, kas dzīvo un pierakstītas, pārkāpjot pasu režīma prasības, un veikt pasākumus, lai tās atgrieztos agrākajā dzīvesvietā. Iznāk, ka tagad partijas rajonu komitejām kopā ar miliciju jāpārbauda visā republikā (runa ir par kolhoziem), vai atbraucēji pareizi pierakstīti, ja nepareizi, sūtīt atpakaļ, nu, bet ja nebrauc, ko tad? Tāad piespiedu izsūtīšana no republikas? (..) Iznāk kaut kas līdzīgs ģenerālpārbaudei, vai iedzīvotāji, kurus nepieskaita pie vietējiem, republikas teritorijā dzīvo likumīgi. Iznāk, atlicis vairs tikai viens solis: pasludināt iebruksanu ar vīzām un slēgt robežu. Manuprāt, te ir stipri pārsālīts, un tas jāizlabo. (..)¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 15. l., 77., 78., 79. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilums no Latvijas PSR Statistikas pārvaldes ziņojuma PSRS Ministru padomes Centrālās statistikas pārvaldei par Latvijas PSR iedzīvotāju skaitu, izglītības līmeni, nacionālo sastāvu un vecuma struktūru pēc 1959. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem

[1960. gada 8. februārī]

Latvijas PSR Statistikas pārvaldes ziņojums

Par Latvijas PSR iedzīvotāju skaitu, izglītības līmeni, nacionālo sastāvu un vecuma struktūru pēc 1959. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem

Iedzīvotāju skaits

Uz 1959. gada 15. janvāri Latvijas PSR klātesošo iedzīvotāju skaits sastādīja 2093458 cilvēkus, t.sk. 919008 vīriešus un 1174450 sievietes. Salīdzinot ar 1939. gadu, republikas iedzīvotāju skaits ir palielinājies par 209 tūkstošiem cilvēku jeb par 11 procentiem. (..)

Iedzīvotāju nacionālais sastāvs

(..)

1959. gada tautas skaitīšanā paši aptaujātie nosauca savu tautību un dzimto valodu. Bērnu tautību un dzimto valodu noteica vecāki. Dzimtā valoda varēja nesakrist ar tautību.

Latvijas PSR iedzīvotāju sadalījums pēc tautības raksturojas ar šādiem datiem.

	Attiecīgās tautības personu skaits – tūkstoš cilvēki	Procentos pret kopējo
Visi Latvijas PSR iedzīvotāji	2093	100,0
Latvieši	1298	62,0
Krievi	556	26,6
Baltkrievi	62	2,9
Poļi	66	2,9
Ebreji	37	1,7
Lietuvieši	32	1,5
Ukraiņi	29	1,4
Igauņi	5	0,2
Čigāni	4	0,2
Tatāri	2	0,1
Vācieši	2	0,1
Armēņi	1,1	0,1

Latvijas PSR dzīvo 1 miljons 298 tūkstoši latviešu, bet kopumā Padomju Savienībā latviešu tautības iedzīvotāju ir 1 miljons 400 tūkstoši, jo 102 tūkstoši latviešu dzīvo citās brālīgajās republikās.

(..)

Hitleriskās okupācijas laikā tika iznīcināta vai aizdzīta uz Vāciju gandrīz 1/3 republikas iedzīvotāju. Neraugoties uz to, iedzīvotāju kopējais skaits patlaban, salīdzinot ar 1939. gadu, ir palielinājies, taču latviešu tautības personu skaits vēl nav sasniedzis pirmskara līmeni.

(..)

Latvijas PSR Statistikas pārvaldes priekšnieks

E. Āboliņš¹

1. LVA, 277. f., 14. apr., 21. l., 103.-105., 109. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilcumi no Latvijas PSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja
M. Ramāna 1968. gada 23. jūlija paskaidrojuma raksta par Latvijas PSR
darba rezervju bilanci 1969. gadam**

SLEPENI

1968. gada 23. jūlijā

**Paskaidrojuma raksts
par Latvijas PSR darba rezervju bilanci 1969. gadam**

(..)

Republikas iedzīvotāju kopējā pieaugumā mehāniskā pieauguma īpatsvars ir ļoti augsts. Tā, piemēram, ja 50. gadu sākumā tas veidoja apmēram vienu trešo daļu no visa pieauguma, tad pēc 1960. gada tas kļuva augstāks par dabisko pieaugumu, bet laikā no 1965. līdz 1967. gadam tā īpatsvars sasniedza 62,3 procentus no kopējā pieauguma, un Latvijas Republika ir vienīgā no savienotajām republikām, kur iedzīvotāju mehāniskais pieaugums pārsniedz dabisko pieaugumu.

(..)

Sakarā ar to, ka iedzīvotāju atražošanas procesi republikā pēdējos gados veidojas nelabvēlīgi, dzimstības līmenis katru gadu pazeminās un ir ne tikai pats zemākais savienoto republiku vidū, bet arī viens no viszemākajiem pasaulē un ka šo stāvokli nosaka zemais dabiskais pieaugums un augstais mehāniskais iedzīvotāju pieaugums, un saspringtā darba resursu bilance, bija aktuāli nepieciešams veikt pētījumus par to, kā dzimstības līmeni ietekmē republikas iedzīvotāju sociāli ekonomiskie un sanitāri higiēniskie dzīves apstākļi.

Šajā nolūkā (laikposmā no 1966. līdz 1967. gadam) PSRS Centrālās statistikas pārvaldes zinātniski pētnieciskā institūta Latvijas nodaļa kopīgi ar Latvijas PSR veselības aizsardzības speciālistiem veica speciālu to sieviešu aptauju, kuru laulība bija reģistrēta 1959. gadā. No 23 tūkstošiem republikas sieviešu, kuru laulība bija reģistrēta 1959. gadā, tika aptaujāti 14 tūkstoši sieviešu jeb 60,9 % no viņu kopējā skaita.

(..)

Veiktā pētījuma dati liecina, ka viens no dzimstības ierobežošanas brīvprātīgajiem iemesliem bija, it īpaši pamatiedzīvotāju, sliktie dzīvokļa apstākļi, kas ar katru gadu pasliktinājās sakarā ar republikas iedzīvotāju skaita lielo mehānisko palielināšanos no citiem valsts rajoniem. Vairāk nekā viena trešā daļa strādnieku un kalpotāju dzīvo kopējos dzīvokļos, bet tajās ģimenēs, kuras dzīvo atsevišķos dzīvokļos, vidēji uz 1 istabu iznāk 2 cilvēki.

Vienpadsmit procenti strādnieku un kalpotāju ģimenēm uz vienu ģimenes locekli ir 4 m² apdzīvojamās platības. Vissliktākajos apstākļos atrodas jaunie laulātie pāri (..).

Latvijas PSR Valsts plāna komitejas
priekšsēdētājs M. Ramāns¹

1. LVA, 207. f., 1.s apr., 1903. l., 45., 46., 49., 50., 52. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Ministru padomes Lietu pārvaldes Pirmās daļas
un Latvijas PSR Ministru padomes Lietu pārvaldes Vēstuļu grupas izziņas
par Latvijas PSR Ministru padomes 1965. gada 24. novembra lēmuma
Nr. 602 “Par trūkumu novēršanu pasu režīma ievērošanā Latvijas PSR”
izpildi**

1969. gada 10. decembrī

Latvijas PSR iedzīvotāju skaita vidējais pieaugums iepriekšējā laika posmā raksturojās
ar šādiem datiem:

(tūkst. cilvēku)

Gadi	Pavisam		
	Gada vidējais pieaugums	tai skaitā uz	
		iedzīvotāju dabiskās kustības rēķina	iedzīvotāju mehāniskās kustības rēķina
vidēji 5 gados 1950.-1954.	13,3	9,4	3,9
1955.-1959.	20,5	12,6	7,9
1960.-1964.	25,7	12,6	13,1
vidēji 3 gados 1965.-1967.	22,3	8,4	13,9
vidēji 18 gados (1950.-1967.)	20,3	11,0	9,2

Laika posmā no 1950. līdz 1967. gadam republikas iedzīvotāju skaits palielinājās par 364,5 tūkstošiem cilvēku jeb 18,8 procentiem, tajā skaitā uz iedzīvotāju dabiskās kustības rēķina par 198,1 tūkstošiem cilvēku, kas sastāda 54,3 procentus no kopējā republikas iedzīvotāju pieauguma. Taču jāatzīmē mehāniskā pieauguma īpatsvara palielināšanās tendence kopējā iedzīvotāju pieaugumā. Tā, piemēram, 50-to gadu sākumā mehāniskais pieaugums sastādīja aptuveni tikai vienu trešo daļu no visa pieauguma, tad pēc 60-tajiem gadiem tas kļuva augstāks par dabisko un pēdējos gados gandrīz divas reizes pārsniedza dabisko pieaugumu. (..)

Vidēji laika posmā no 1965. līdz 1967. gadam kopā pa republiku mehāniskā pieauguma daļa sasniedz 62,3 procentus no kopējā iedzīvotāju skaita pieauguma un ir jānorāda, ka Latvijas PSR ir vienīgā savienotā republika, kurā mehāniskais pieaugums ir lielāks par dabisko.

(..)

Latvijas PSR CSP priekšnieka vietnieks

J. Rudzāts¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 1905. l., 12.-14., 31. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Ministru padomes Centrālās statistikas
pārvaldes izdevuma dienesta vajadzībām “1970. gada Vissavienības tautas
skaitīšanas rezultāti Latvijas PSR” par Rīgas iedzīvotāju nacionālo sastāvu
1959. un 1970. gadā**

[1974. gads]

Rīgas iedzīvotāju nacionālais sastāvs 1959. un 1970. gadā

	1959			1970		
	Kopā	Vīrieši	Sievietes	Kopā	Vīrieši	Sievietes
Visi iedzīvotāji	580423	249150	331273	731831	329672	402159
Tai skaitā:						

Krievi	228612	96964	131648	312857	141581	171276
Latvieši	258528	109583	148945	299072	129236	169836
Ebreji	29836	13899	15937	30581	14594	15987
Baltkrievi	18615	8522	10093	30114	14436	15678
Ukraiņi	16323	8376	7947	25293	14290	11003
Poļi	16291	6041	10250	17324	6606	10718
Lietuvieši	5634	2475	3159	6696	3213	3483
Igauņi	1360	476	884	1500	626	874
Citas tautības	5224	2814	2410	8394	5090	3304
Procentos pret visiem iedzīvotājiem						
Tai skaitā:	100	100	100	100	100	100
Krievi	39,4	38,9	39,7	42,7	43,0	42,6
Latvieši	44,6	44,0	45,0	49,9	39,2	42,2
Ebreji	5,1	5,6	4,8	4,2	4,4	4,0
Baltkrievi	3,2	3,4	3,0	4,1	4,4	3,9
Ukraiņi	2,8	2,4	3,1	2,4	2,0	2,7
Poļi	2,8	2,4	3,1	2,4	2,0	2,7
Lietuvieši	1,0	1,0	1,0	0,9	1,0	0,9
Igauņi	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2
Citas tautības	0,9	1,1	0,7	1,1	1,5	0,8 ¹

1. LVA, 277. f., 35. apr., 98. l., 115. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Ministru padomes Centrālās statistikas
pārvaldes 1974. gada izdevuma dienesta vajadzībām “1970. gada
Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti Latvijas PSR” par latviešu skaitu
Latvijas PSR un PSRS 1970. gadā**

[1974. gads]

1970. gada Vissavienības tautas skaitīšanas rezultāti Latvijas PSR

(..)

Laikā starp 1959. un 1970. gada Vissavienības tautas skaitīšanām Latvijas PSR latviešu skaits palielinājās par 43924 cilvēkiem (par 3 procentiem), krievu – par 148151 cilvēku (par 27 procentiem), baltkrievu – par 33311 cilvēkiem (par 54 procentiem), ukraiņu – par 24021 cilvēku (par 82 procentiem).

Latvijas PSR 1970. gadā dzīvoja 1341805 latviešu (57 procenti no visiem iedzīvotājiem), bet visā PSRS – 1429844 latviešu, jo 88039 latvieši dzīvoja citās savienotajās republikās.¹

1. LVA, 277. f., 35. apr., 98. l., 7. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Ministru padomes Centrālās statistikas
pārvaldes izdevuma dienesta vajadzībām “Latvijas PSR iedzīvotāju
dabiskā un mehāniskā kustība 1974. gadā” par iedzīvotāju mehānisko
kustību uz Latvijas PSR**

[1975. gads]

Iedzīvotāju mehāniskā kustība

(..)

Iedzīvotāju plūsmas uz Latvijas PSR galvenie rajoni palika tie paši, kas iepriekšējos gados, Latvijas PSR iedzīvotāju papildinājuma galvenais rajons ir KPFSR – 57 procenti no visa iedzīvotāju mehāniskā pieauguma. 1974. gadā visbiežāk uz Latvijas PSR pārcēlās Kaļiņingradas, Pleskavas, Brjanskas un Kaļiņingradas apgabalu iedzīvotāji.

Latvijas PSR iedzīvotāju papildināšanas ievērojams avots paliek Baltkrievijas PSR. Tāpat kā iepriekšējos gados izceļas Vitebskas apgabals, kurš 1974. gadā deva 14,3 procentus no visa Latvijas PSR iedzīvotāju mehāniskā pieauguma.

Salīdzinot ar iepriekšējo gadu nedaudz palielinājās iedzīvotāju mehāniskais pieaugums, kuru deva Ukrainas PSR (16,1 procents 1973. gadā, 17,6 procenti 1974. gadā).
(..)¹

1. LVA, 277. f., 35. apr., 147. l., 13. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR Ministru padomes Centrālās statistikas pārvaldes precizētie dati par Daugavpils iedzīvotāju skaitu pēc tautības un dzimumu

[1980. gads]

1970. gada Vissavienības tautas skaitīšana

Dienesta vajadzībām

Tabula 7-s

robežās uz 1979. gada 17. janvāri

klātesošie iedzīvotāji

Iedzīvotāju sadalījums pēc tautības un dzimuma Daugavpilī

Tautība	Abi dzimumi	Vīrieši	Sievietes
Visi iedzīvotāji	100431	48337	52094
t.sk.			
Latvieši	14406	7758	6648
Krievi	57274	27213	30061
Baltkrievi	7719	3599	4120
Ukraiņi	2654	1589	1065
Lietuvieši	968	525	443
Ebreji	2101	956	1145
Čigāni	278	148	130
Igauņi	51	24	27
Citas tautības	684	409	275 ¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 387. l., 30. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas PSR Valsts statistikas komitejas Iedzīvotāju statistikas pārvaldes
ziņojums par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu pēc 1989. gada
Vissavienības tautas skaitīšanas datiem**

[1990. gada 15. jūnijā]

**Par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu
(pēc 1989. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem)**

Viens no svarīgākajiem 1989. gada Vissavienības tautas skaitīšanas programmas punktiem, kuri rada interesi valsts orgāniem, zinātniekiem, sabiedrībai, bija jautājums par iedzīvotāju nacionālo sastāvu.

Kā parādīja skaitīšanas materiālu apstrāde, patlaban Latvijā dzīvo vairāk nekā 130 tautību, nacionalitāšu un etnisko grupu pārstāvju.

Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits laikā starp divām pēdējām skaitīšanām palielinājās par 6,5 % un ir 2666,6 tūkstoši cilvēku. Salīdzinājumā ar pirmskara skaitu (1935. gada dati) iedzīvotāju pieaugums noticis 1,4 reizes. Tomēr pamatnācījas – latviešu – skaits, kuri dzīvo republikas teritorijā, vēl joprojām nav sasniedzis 1935. gada līmeni: starpība ir 79,2 tūkstoši cilvēku. Latvieši ir vienīgā no PSRS pamattautībām, kuri nav sasnieguši pirmskara skaitu. 1989. gadā latviešu skaits republikā bija par 5,4 % mazāks nekā 1935. gadā, bet tajā pašā laikā krievu skaits palielinājies 5,4 reizes, baltkrievu – 4,5 reizes, ukraiņu – vairāk nekā 50 reizes.

Latvija pieder pie republiku skaita ar augstu slāvu tautu daļu, kuras dzīvo tās teritorijā. Tik pat augsts slāvu tautību īpatsvars ir tikai divās savienotajās republikās – Igaunijas un Kazahijas PSR. Taču ja Kazahijas PSR to īpatsvars nemitīgi samazinās, tad Igaunijā un Latvijā tas palielinās.

Kā parāda visu pēckara tautas skaitīšanu dati, neraugoties uz latviešu tautības personu skaita absolūto palielināšanos, latviešu īpatsvars kopējā republikas iedzīvotāju skaitā nepārtraukti samazinās.

Īpatsvara, kā arī, salīdzinot ar 1935. gadu, arī latviešu absolūtā skaita samazināšanās, galvenokārt ir izskaidrojama ar kara sekām, sekojošām represijām, nosacīti daudz vecāko vecuma sastāvu, kā arī pēckara gados neattaisnoto rūpniecības un dažu citu ekonomikas nozaru attīstību un ar to saistīto darbaspēka pieplūdumu no citiem valsts reģioniem.

Republikas galveno tautību skaita un īpatsvara izmaiņas ir šādas:

	Tūkst. cilvēku		1989. g. procentos pret 1979. g.	Iedzīvotāju kopskaitā procentos	
	1979	1989			
Visi iedzīvotāji	2503	2667	106,5	100	100
tai skaitā					
Latvieši	1344	1388	103,2	53,7	52,0
Krievi	821	906	110,2	32,8	34,0
Baltkrievi	112	120	107,4	4,5	4,5
Ukraiņi	67	92	138,1	2,7	3,5
Poļi	63	60	96,4	1,5	2,3
Lietuvieši	38	35	91,6	1,5	1,3
Ebreji	28	23	80,9	1,1	0,9
Čigāni	6,1	7,0	14,8	0,2	0,2
Tatāri	3,8	4,8	128,3	0,2	0,2
Vācieši	3,3	3,8	114,7	0,1	0,1
Igauņi	3,7	3,3	99,0	0,1	0,1
Citas tautības	13	24	184,8	0,6	0,8

(..)

Pilsētu iedzīvotāju vidū latviešu īpatsvars 1989. gada sākumā bija 44 %, lauku iedzīvotāju vidū – 71,5 %, salīdzinot attiecīgi ar 45,1 % un 71,9 % iepriekšējās tautas skaitīšanas laikā 1979. gadā. Rīgā dzīvo 332 tūkstoši latviešu vai 36,5 % no iedzīvotāju kopskaita (1979. gada – 38,3 %).

Vislielākais pamattautības iedzīvotāju īpatsvars no republikāniskajām pilsētām ir Jelgavā – 49,7 %, vismazākais – Daugavpilī – 13,0 %, no lauku rajoniem, Talsu rajonā – 89,8 %, Daugavpils rajonā – 36 %.

Tautas skaitīšanā tika iegūti dati arī par dzimto valodu un otru PSRS tautu valodu, kuru izjautājamais brīvi pārvalda. Dati liecina, ka 97,4 % latviešu par dzimto uzskatu latviešu

valodu, bet 68 % brīvi pārvalda krievu valodu. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka tikai 23 % citu tautību iedzīvotāju norādījuši, ka viņi pārvalda latviešu valodu.

(..)

Latvijas PSR Valsts statistikas komitejas priekšsēdētājs

G. Baltiņš¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 445. l., 1.-3., 7.-8., 10. lp. Oriģināls.

**Izvilums no Latvijas PSR Valsts statistikas komitejas Iedzīvotāju
statistikas pārvaldes ziņojuma par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu
pēc 1989. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem**

(1990. gada 15. jūnijā)

(..)

(procentos)

	Atsevišķu tautību iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā							
	latvieši	krievi	baltkrievi	ukraiņi	poļi	lietuvieši	igauņi	citas tautības
Rajoni								
Alūksnes	75,0	18,2	0,9	2,6	0,3	0,2	1,4	1,4
Balvu	71,8	24,5	0,8	1,3	0,3	0,1	0,1	1,1
Bauskas	60,4	14,3	4,7	3,1	1,5	6,5	0,1	1,6
Valkas	74,3	17,4	2,6	2,0	0,9	0,5	0,8	1,5
Valmieras	78,5	14,3	2,6	2,0	0,9	0,3	0,2	1,2
Ventspils	85,9	8,2	1,2	1,8	0,6	0,4	0,0	1,4
Gulbenes	79,8	15,5	1,4	1,4	0,7	0,5	0,1	0,8
Daugavpils	35,9	40,8	7,0	1,9	11,2	1,7	0,0	1,5
Dobeles	63,7	18,7	5,6	3,6	1,7	4,9	0,0	1,8
Jēkabpils	61,6	27,1	3,6	2,2	2,1	1,6	0,1	1,2
Jelgavas	61,1	21,3	8,0	2,6	2,4	3,3	0,1	1,2

Krāslavas	45,1	27,4	20,1	1,6	6,0	0,0	0,0	1,4
Kuldīgas	84,4	8,0	1,4	2,4	0,6	1,6	0,0	1,4
Liepājas	79,2	9,2	1,6	2,6	0,5	5,9	0,0	1,0
Limbažu	85,4	8,0	1,5	1,8	0,8	0,5	0,3	1,6
Ludzas	53,4	38,4	4,3	1,6	0,8	0,3	0,1	1,1
Madonas	82,3	12,4	1,7	1,4	0,9	0,4	0,0	0,9
Ogres	70,5	20,1	3,7	2,2	1,5	0,6	0,1	1,1
Preiļu	63,5	29,9	2,0	1,1	1,9	0,4	0,0	1,2
Rēzeknes	53,3	41,7	1,6	0,9	1,4	0,3	0,0	0,8
Rīgas	58,1	29,4	5,0	3,3	1,7	1,0	0,1	1,4
Saldus	80,7	7,0	1,9	1,7	0,7	7,2	0,0	0,9
Stučkas	75,7	16,0	2,8	1,6	1,3	2,9	0,0	1,1
Talsu	89,8	4,9	1,1	1,0	0,7	0,6	0,1	1,8
Tukuma	79,0	12,1	2,9	2,8	1,0	1,3	0,0	1,6
Cēsu	81,3	12,8	2,0	1,4	1,1	0,5	0,1	0,8

Rādītājs 0,0 ailē “īgauņi” nozīmē, ka šīs tautības personu, kuras dzīvo attiecīgajā pilsētā vai rajonā, ir mazāk par 0,1 procentu.¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 445. l., 18.-23., 26.-29. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

2. Organizētā migrācija

Izvilums no Latvijas PSR Valsts kontroles tautas komisariāta sastādītā Rīgas pilsētas Staļina rajona dzīvokļu fonda uzskaites un izmantošanas pārbaudes akta

1945. gada 18. janvārī

Akts

(..)

Pārbaudē konstatēts:

(..)

Iedzīvotāju pamatkategorijas, kuras saskaņā ar pilsētas Dzīvokļu pārvaldes 1944. gada 4. novembra rīkojumu ar dzīvojamo platību ir jānodrošina pirmā kārtā, un konkrēti: atbraucēji no citām republikām un apgabaliem sastāda 29 %, militārpersonas un militārpersonu ģimenes 16 %, kara darbībā cietušie 5 %.

(..)

Latvijas PSR Valsts kontroles tautas komisariāta kontroliere

I. Donskaja

Latvijas PSR Valsts kontroles tautas komisariāta kontroliere

I. Danvalde¹

1. LVA, 992. f., 1. apr., 15. l., 3., 6., 13. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Atzīmes dokumentā:

Iereģistrēts lietā Nr. 10 1945. g. 28. 01.

Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas rīkojums par dzīvokļu un kopmītņu piešķiršanu Rīgas jūras celtniecības trestam

Slepeni

Rīga

Rīkojums Nr. 14-rs

1945. gada 21. jūnijā

Rīgas pilsētas Dzīvokļu pārvaldes priekšniekam

Rīgas pilsētas izpildu komiteja, papildus mūsu mutvārdu informācijai Jums, iesaka:

- 1) Izpildīt PSRS Valsts aizsardzības komitejas lēmumu par 30 dzīvokļu piešķiršanu Rīgas jūras celtniecības trestam inženiertehnisko darbinieku izvietojšanai un telpas kopmītnēm 1000 strādniekiem.
- 2) Nodot Rīgas jūras celtniecības trestam saimniecības ēkas Sverdlova ielā Nr. 19/13, lai tur iekārtotu autogarāžu.

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs

A. Deglavs¹

1. LVA, 1400. f., 1.^a apr., 10. l., 69. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas lēmums
Nr. 417 “Par dzīvojamās platības piešķiršanu rūpnīcas VEF strādniekiem,
kuri ieradušies no Ļeņingradas”**

1945. gada 27. jūnijā

Rīgas pilsētas izpildu komitejas

Lēmums Nr. 417

“Par dzīvojamās platības piešķiršanu rūpnīcas VEF strādniekiem, kuri ieradušies no
Ļeņingradas”

Saskaņā ar Latvijas K(b)P CK un Latvijas PSR TKP 1945. gada 5. jūnija lēmumu Nr. 462 Rīgas pilsētas izpildu komiteja nolēma:

Nodot rūpnīcai VEF nomas lietošanā, lai organizētu strādniekiem kopmītnes, brīvos dzīvokļus šādās mājās:

1) Brīvības gatve Nr. 4	līdz 300 m ²
2) Brīvības iela Nr. 113	līdz 250 m ²
3) Ludzas iela Nr. 52	līdz 400 m ²
4) Čiekurkalna 1. līnija 12	līdz 200 m ²
5) Pionieru iela Nr. 9	līdz 150 m ²
6) Kr. Barona iela 129	līdz 100 m ²

Uzdot rajonu dzīvokļu nodaļām nekavējoties noformēt minēto dzīvokļu nodošanu.

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs

A. Deglavs

Rīgas pilsētas izpildu komitejas sekretārs

J. Baumanis¹

1. LVA, 1400. f., 2. apr., 5. l., 309. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Rīgas pilsētas Kirova rajona Dzīvokļu sadales izziņa par izsniegtiem orderiem

1945. gada 17. novembrī

Kirova rajona Dzīvokļu sadales nodaļa

Ziņas par izdotiem orderiem par laiku no 20. 8 līdz 15. 11. 1945. g.

1. Demobilizētiem	586
2. Invalīdiem	194
3. Karavīru ģim[enēm]	161
4. Reevak. no PSRS	685
5. Komand. no PSRS	438
6. Garnizona dzīvokļu ekspluatācijas daļai	352
7. Organizācijām	81
8. Vietējiem iedzīv[otājiem]	142
Kopā	2639

Dzīvokļu sadales nodaļas priekšnieks Piļtais¹

1. LVA, 992. f., 1. apr., 155. l., 16. lp. Oriģināls.

Izraksts no PSRS Valsts aizsardzības komitejas lēmuma par atļauju PSRS Jūras kara flotes tautas komisariātam ievest brīva līguma strādniekus un kalpotājus

Pilnīgi slepeni

[1945. gada augustā]

Izraksts no PSRS Valsts aizsardzības komitejas lēmuma par Jūras kara flotes tautas
komisariāta pasūtījumu plāna apstiprināšanu 1945. gada IV ceturksnī

(..)

Atļaut Jūras kara flotes tautas komisariātam ievest papildus brīva līguma strādniekus un kalpotājus

Ļeņingradā	7000 cilvēkus
Igaunijas PSR	3000 cilvēkus
Latvijas PSR	3000 cilvēkus

(..)¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 139. l., 36. lp. Apstiprināta kopija. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no PSRS Tautas Komisāru Padomes Valsts plāna komisijas
pilnvarotā pārvaldes Latvijas PSR Plānu izpildes pārbaudes nodaļas
ziņojuma par Latvijas PSR nodrošinājuma ar darbaspēku ceturtās
piecgades izpildei**

1946. gada 8. aprīlī

(..)

Vajadzība pēc darbaspēka visas piecgades laikā nepārtraukti no gada gadā pieaug. Ja 1945. gada beigās republikas rūpniecībā bija nodarbināti 59 tūkstoši strādnieku, tad piecgades beigās, neraugoties uz ievērojamu darba ražības pieaugumu, kuru Valsts plāna komisija attiecībā pret pirmskara līmeni ir noteikusi 36 % apmērā, piecgades beigās būs nepieciešami līdz 150 tūkstoši strādnieku. Viss dzelzceļa transporta personāls pieaug no 29 tūkstošiem 1945. gada beigās līdz 39 tūkstošiem cilvēku 1950. gadā. Šajā pašā laikā ūdenstransporta personāls palielināsies no 3 tūkstošiem līdz 9 tūkstošiem cilvēkiem, bet Latvijas Sakaru pārvaldes personāls no 9 tūkstošiem līdz 11 tūkstošiem cilvēkiem.

(..)

Vecākais ekonomists kontrolieris

L. Starodubskis¹

1. LVA, 283. f., 1. apr., 34. l., 24.-25. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes Pasu daļas uzziņa Latvijas PSR Ministru
padomei par Transporta strādnieku organizētās vervēšanas savienības
Baltijas kantora pasu likuma pārkāpumiem darbaspēka vervēšanā**

Slepeni

Eks. Nr. 1

1947. gada 22. februārī

Uzziņa

par Transporta strādnieku organizētās vervēšanas savienības Baltijas kantora pasu likuma
pārkāpumiem, vervējot darbaspēku

Transporta strādnieku organizētās vervēšanas savienības Baltijas kantorim, kas atrodas Rīgā, Merķeļa ielā (kantora priekšniekam Petrenko), saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1946. gada 6. jūlija lēmumu Nr. 1980/650-s ir jāveic darbaspēka organizēta vervēšana dzelzceļa transportam Baltijā, Ļeņingradas un Veļikije Luku apgabalos. Taču vervēšana tiek galvenokārt veikta tieši Rīgā no tām personām, kuras šeit ieradušās nejauši un piedāvājušas kantorim savus pakalpojumus.

Rīgas pilsētas Milicijas pārvalde 1946. gadā no tām personām, kuras bija savervējis minētais kantoris, atrada 150 cilvēkus, kuri agrāk bija sodīti par kriminālnoziegiem, kurus tur aizdomās par dezertēšanu no rūpniecības uzņēmumiem, un kas nav izrakstījušies no agrākajām dzīves vietām. Līgumi, kurus noslēdz ar katru savervēto atsevišķi, tiek noformēti tieši kantorī, taču strādnieku organizētās vervēšanas noteikumi prasa, lai līgumi tiktu reģistrēti vietējo padomju izpildu komitejās.

Kantora priekšnieks biedrs Petrenko, kuram ir atļauja veikt darbaspēka vervēšanu dzelzceļa transportam, vervē strādniekus citiem uzņēmumiem. Tā, piemēram, 1947. gada janvārī Petrenko savervēja 13 strādniekus no to personu skaita, kuras ieradušās Rīgā, un nodeva tos LPSR Vietējās rūpniecības ministrijas Uzgriežņu rūpnīcai.

Darbaspēka analogiska vervēšanas kārtība ir Transporta strādnieku organizētās vervēšanas savienības Baltijas kantora darba sistēma, tā rezultātā Rīgas pilsēta tiek piesārņota ar nevēlamiem elementiem un visāda veida pārkāpējiem.

Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes Pasu daļas
priekšnieks milicijas apakšpulkvedis Bedins¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 277. l., 1. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

64228. karaspēka daļas lūgums Latvijas PSR Ministru padomes Kara grupai atļaut pierakstīt karaspēka daļā no KPFSR iebrāukušos strādniekus

Slepeni

Eks. Nr. 1

Kara bāze Nr. 437

Nr. 0769

1949. gada 29. septembrī

Rīga, k/d 64328

LPSR Ministru padomes Kara grupas priekšniekam biedram Šarapovam

Karaspēka daļa 64328. izpilda Bruņoto spēku Gaisa karaspēka virspavēlnieka atbildīgu uzdevumu, remontējot aviācijas tehniku.

Sakarā ar darba slepenības apstākļiem darbaspēka vervēšana Rīgas pilsētā un Latvijā ir ļoti apgrūtināta un patlaban ražošana izjūt nopietnas grūtības, kuras ir radījis darbaspēka trūkums.

Tajā pašā laikā mums ir iespēja jau tagad iesaistīt darbā 50 cilvēkus no Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas no brīva līguma strādnieku un tuvinieku vidus un nodrošināt viņus ar dzīvojamo platību tajā gadījumā, ja viņiem tiks atļauta pierakstīšanās Rīgas pilsētā.

Es lūdzu Jūsu rīkojumu par 50 cilvēku pierakstīšanu 64328. karaspēka daļā.

Visas minētās personas tiks nodrošinātas ar dzīvojamo platību un politiskā ziņā pārbaudītas Valsts drošības ministrijā.

Uz mūsu vairākkārtējiem lūgumiem Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes priekšniekam pierakstīšanās jautājumā saņēmām atteikumu.

Lūdzu Jūsu lēmumu paziņot uz šādu adresi Rīga, k/d 64328. Slokas ielā 52, telefona Nr. 42-71 un 43-01.

64328. karaspēka daļas priekšnieks
administratīvā dienesta apakšpulkvedis
N. Jeņisovs¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 457. l., 203. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Atzīme dokumentā:

6.10.1949. g. paziņots pa telefonu, lai griežas Rīgas pilsētas izpildu komitejā.

Paraksts – nesalasāms.

**Izvilks no Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta
zinātniskā līdzstrādnieka B. Mežgaiļa paskaidrojuma raksta Latvijas PSR
Valsts plānam par Latvijas PSR darba resursu bilanci**

Slepeni

Eks. Nr. 1

1963. gada 8. jūnijā

Paskaidrojuma raksts par Latvijas PSR darba resursu bilanci

(..)

(..) Visos pēckara gados Latvijas PSR bija stihisks iedzīvotāju mehāniskais pieaugums, kuru pēdējos 10 gados raksturo šādi dati:

Gadi	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Mehāniskais pieaugums tūkst. cilvēku	29,8	24,1	21,3	39,1	19,0	4,5	11,6	18,4	15,3	16,5

Pēckara periodā iedzīvotāju mehānisko pieaugumu noteica vairāki faktori, tādi, kā iedzīvotāju skaita straujš samazinājums vācu fašistiskās okupācijas un karadarbības rezultātā, brīvo ražošanas platību esamību un salīdzinoši daudz augstākais nodrošinājums ar dzīvojamo platību, kā arī augstie saimniecības attīstības tempi. (..)

(..)

Kopējā darbaspēka vajadzība Latvijas PSR tautas saimniecībā 20 gadu laikā pieaugs par 245 tūkstošiem cilvēku. Iekšējās rezerves dod iespēju palielināt darba resursus par 202 tūkstošiem cilvēku. Tātad, lai nodrošinātu ieplānoto ražošanas apjomu izpildi, ar noteikto darba ražīguma pieaugumu, ir nepieciešams zināms mehāniskais darba resursa pieaugums (43 tūkstoši), bet tātad arī iedzīvotāju mehāniskais pieaugums.

Pēc Latvijas PSR Centrālās statistikas pārvaldes aprēķiniem iedzīvotāju skaits, ņemot vērā tikai dabisko pieaugumu. 1980. gadā sasniegs 2242 tūkstošus cilvēku. Ņemot vērā augstāk norādīto darba resursu mehānisko pieaugumu, iedzīvotāju mehāniskais pieaugums 20 gados sastādīs 93 tūkstošus cilvēku. Kopējais iedzīvotāju skaits, tādā veidā, 1980. gadā var tikt noteikts 2335 tūkstošus cilvēku apmērā. (..)

Tēmas vadītājs

B. Mežgailis¹

1. LVA, 693. f., 1.s apr., 486. l., 18.-20., 33. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no V. I. Ļeņina Rīgas ražošanas apvienības “VEF”
ģenerāldirektora O. Ļeņova lūguma Latvijas PSR Ministru padomes Valsts
plāna komitejai par apvienības strādājošo skaita limita noteikšanu**

Slepeni

Eks. Nr. 1

Nr. 2207-s

1980. gada 6. novembrī

V. I. Ļeņina Rīgas ražošanas apvienība “VEF”
Latvijas PSR Ministru padomes Valsts plāna komitejas
priekšsēdētājam
biedram M. Ramānam

(..)

Mūsu apvienībā bez masu un lielsērijas ražošanas izstrādājumu pamatmasas izgatavošanas pastāv arī eksperimentālā ražošana paraugu, aizsardzības, rūpniecības speciālās tehnikas mazo sēriju izstrādājumu izgatavošanai un speciālo pasūtījumu izpilde saskaņā ar valdības lēmumiem.

(..)

Ņemot vērā papilduzdevumus speciālās tehnikas izgatavošanai karaspēka daļām un citus speciālos pasūtījumus, mūsu apvienībai ministrija ir noteikusi skaita limitu – 18250 cilvēkus, t.sk. Eksperimentālajā ražošanā 700 cilvēkus. Lai sekmīgi izpildītu nomenklatūras pamatplānu, kā arī, lai izgatavotu speciālo tehniku saskaņā ar atsevišķiem lēmumiem, lūdzu noteikt mūsu apvienības darbaspēka limitu 18200 cilvēku apmērā.

Ģenerāldirektors

O. Ļeņovs1

1. LVA, 693. f., 1.s apr., 880. l., 121.-122. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Ražošanas apvienības “Alfa” ģenerāldirektora vietnieka A. Cibuļska
lūgums Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Plānu
komisijas Kompleksās plānošanas nodaļas priekšniekam V. Jurenokam
pierakstīt kopmītnēs 100 strādniekus**

Slepeni

Nr. 74-s

1984. gada 12. janvārī

Ražošanas apvienība “Alfa”

Rīgas pilsētas izpildu komitejas Plānu komisijas Kompleksās plānošanas nodaļas
priekšniekam V. Jurenokam

Ražošanas apvienības “Alfa” administrācija lūdz izskatīt jautājumu par 100 cilvēku, pamatražošanas cehu Ļeņina ielā 402^a un Purvciema ielā 46 darbinieku, pierakstīšanu ražošanas apvienības “Alfa” kopmītnēs.

Limita skaits – 9461 cilvēks, rūpnieciskās ražošanas personāls – 7810 cilvēki. Faktiskais apvienībā strādājošo skaits 1984. gada 5. janvārī – 9421 cilvēks, rūpnieciskās ražošanas personāls – 7767 cilvēki.

Pēc sanitārās pases vietu skaits kopmītnēs – 500. Brīvās vietas uz 1984. gada 1. janvāri – 100. Apvienības vajadzība pēc kadru strādniekiem un (..) 1984. gadā, ņemot vērā kadru mainību, ir 310 cilvēki.

Augstāk minēto profesiju strādnieku vajadzība ir izskaidrojama ar ražošanas apjomu pieaugumu, kas ir paredzēts 1984. gada aizsardzības tehnikas izstrādājumu izlaides valsts plānā.

Ģenerāldirektora vietnieks kadru un režīma lietās

A. Cibuļskis¹

1. LVA, 1400. f., 13. apr., 1075. l., 1. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

3. Atvaļināto PSRS militāristu sapludināšana Latvijā un viņu nepelnītās privilēģijas

Izvilkums no Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja V. Lāča 1945. gada 26. decembra telegrammas PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietniekam A. Kosiginam par demobilizēto karavīru ierašanos Latvijā un viņu aprūpi

Maskava, Kremlis

1945. gada 26. decembrī

Valdības telegramma

Sērija G

PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietniekam
b. A. Kosiginam

Līdz 1945. gada 23. decembrim visā iepriekšējā laikā iebraukuši: 22974 demobilizētie, no tiem agrāk Latvijas PSR dzīvojuši 13617, nav dzīvojuši – 9357. 8745 uzņemti Rīgā, no tiem Rīgā agrāk nav dzīvojuši – 5864 (..).

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētājs
(Lācis)¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 139. l., 90. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu
komitejas priekšsēdētāja A. Deglava un Rīgas pilsētas kara komisāra
apakšpulkveža Gosteva 1947. gada 10. oktobra ziņojuma par Padomju
armijas demobilizēto karavīru iekārtošanu darbā un materiālās palīdzības
sniegšanu**

SLEPENI

Eks. Nr. 1

Nr. 1/01468

1947. gada 10. oktobrī

Latvijas PSR Rīgas pilsētas kara komisariāts

Pirmā daļa

Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājam

Kopija: Latvijas PSR kara komisariātam

Sniedzu ziņas par Padomju armijas demobilizēto karavīru iekārtošanu darbā un materiālās palīdzības piešķiršanu līdz 1947. gada 1. oktobrim.

Darbs demobilizēto iekārtošanā darbā un palīdzības piešķiršanā	Pavisam	To skaitā	
		virsnieki	ierindnieki un seržanti
1. Pavisam uzskaitē uzņemtie demobilizētie	27098	7050	20048
2. No tiem:			
a) agrāk dzīvojuši Latvijas PSR	7784	685	7099
b) nav dzīvojuši Latvijas PSR	19314	6365	12949
3. Iebraukušo skaitā:			
a) vīrieši	24241	6473	17768
b) sievietes	2857	577	2280

(..)

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs

Deglavs

Rīgas pilsētas kara komisārs apakšpulkvedis

Gostevs¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 304. l., 276. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas
priekšsēdētāja A. Deglava rīkojums nodrošināt ar dzīvojamo platību
demobilizētā karavīra Haļejeva ģimeni**

1947. gada 12. februārī

Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komiteja

Rīkojums Nr. 37-r

Proletāriešu rajona izpildu komitejas priekšsēdētājam biedram K. Rekkem

Iesaku piecu dienu laikā nodrošināt ar dzīvojamo platību no Sarkanās armijas demobilizētā biedra Haļejeva triju cilvēku ģimeni.

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs

A. Deglavs¹

1. LVA, 1400. f., 2. apr., 34. l., 32. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas PSR Ministru padomes lēmums Nr. 85 “Par dzīvojamās platības
piešķiršanu 1971. gadā, lai nodrošinātu no PSRS Bruņotajiem spēkiem
atvaļinātās militārpersonas”**

1971. gada 9. martā

Latvijas PSR Ministru padomes

Lēmums Nr. 85

Par dzīvojamās platības piešķiršanu 1971. gadā, lai nodrošinātu no PSRS Bruņotajiem spēkiem atvaļinātās militārpersonas

Saskaņā ar PSKP CK un PSRS Ministru padomes 1960. gada 20. janvāra lēmumu Nr. 74 un 1963. gada 5. marta lēmumu Nr. 270 Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

Uzdot Rīgas, Ventspils, Daugavpils, Jelgavas, Rēzeknes un Jūrmalas pilsētu un Ogres un Rīgas rajonu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām nodrošināt rezervē ieskaitītos un atvaļinātos virsniekus un virsdienesta militārpersonas ar dzīvojamo platību (neatkarīgi no tās resoru piederības, kas uzcelta uz centrālo kapitālieguldījumu rēķina) 1971. gadā 6560 m² platībā saskaņā ar pielikumu.

Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājs

J. Rubenis

Latvijas PSR Ministru padomes lietu pārvaldnieks

P. Vilks¹

1. LVA, 270. f., 3. apr., 4725. l., 245. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR Ministru padomes 1971. gada 9. marta lēmuma Nr. 85 pielikums

1971. gada 9. martā

Uzdevums

dzīvojamās platības piešķiršanai 1971. gadā rezervē ieskaitītajiem un atvaļinātajiem
virsniekiem un virsdienesta militārpersonām

Pilsētas un rajona nosaukums	Piešķirtās dzīvojamās platības daudzums kvadrātmetros
Rīga	4500
Ventspils	450
Daugavpils	600*
Jelgava	500
Rēzekne	200
Jūrmala	100
Ogres rajons	60
Rīgas rajons	150
Kopā:	6560

* t.sk. 100 m² uz tās dzīvojamās platības rēķina, kas Daugavpils rajona izpildu komitejai piešķirta ar Latvijas PSR Ministru padomes 1970. gada 4. decembra lēmumu Nr. 660.

Latvijas PSR Ministru padomes lietu pārvaldnieks

P. Vilks¹

1. LVA, 270. f., 3. apr., 4725. l., 246. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Rīgas pilsētas PSRS bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darba
iekārtošanas un dzīvokļu apgādes komisijas sēdes protokola Nr. 207 par
dzīvokļu piešķiršanas kārtību PSRS Bruņoto spēku atvaļinātajām
militārpersonām**

Rīga

1975. gada 28. februārī

Rīgas pilsētas PSRS Bruņoto spēku atvaļināto militārpersonu darbā iekārtošanas un dzīvokļu
apgādes komisijas sēdes protokols Nr. 207

1. Apstiprināt rezerves un atvaļināto virsnieku sarakstu, kuri pēc atvaļināšanas no PSRS Bruņoto spēku kadriem, stāv dzīvokļu saņemšanas rindā, lai tos saņemtu pirmā kārtā kā aktīvi 1941.-1945. gada Lielā Tēvijas kara dalībnieki.

N.p.k.	Dienesta pakāpe Uzvārds un iniciāļi	Ģimenes sastāvs	Piešķirt dzīvokli
Kirova rajona kara komisariāts			
1	Majors I. Bistrovs	3 cilvēki	2 istabas
2	Medicīnas dienesta apakšpulkvedis S. Kašins	2 cilvēki	1,5 istabas
3	Medicīnas dienesta apakšpulkvedis P. Kogans	1 cilvēks	1 istabu
4	Apakšpulkvedis V. Kondratenko	4 cilvēki	3 istabas

5	Medicīnas dienesta apakšpulkvedis S. Nabutovskis	3 cilvēki	2 istabas
6	Pulkvedis N. Ņesterovs	5 cilvēki	4 istabas
7	Intendantu dienesta majors L. Soboļevs	1 cilvēks	1 istabu
8	Majors D. Spiridonovs	4 cilvēki	3 istabas
9	Apakšpulkvedis V. Točilovs	4 cilvēki	3 istabas
10	Pulkvedis V. Širins	3 cilvēki	2 istabas
11	Apakšpulkvedis M. Kurakins	3 cilvēki	2 istabas
12	Apakšpulkvedis D. Rogaļskis	3 cilvēki	2 istabas
Ļeņingradas rajona kara komisariāts			
1	Tehniskā dienesta majors V. Vasins	4 cilvēki	3 istabas
2	Majors A. Golubs	7 cilvēki	4-5 istabas
3	Pulkvedis I. Grančenko	5 cilvēki	4 istabas
4	Mirušā pulkveža N. Molohatjko ģimene	2 cilvēki	1,5 istabas
5	3. ranga kapteinis N. Skripovs	2 cilvēki	1,5 istabas
6	Intendantu dienesta apakšpulkvedis A. Beļajevs	1 cilvēks	1 istabu
Ļeņina rajona kara komisariāts			
1	Pulkvedis P. Kursovs	3 cilvēki	3 istabas
2	Majors I. Popovs	5 cilvēki	4 istabas
3	3. ranga kapteinis N. Sokolovs	2 cilvēki	1,5 istabas
4	Majors F. Ternovskis	4 cilvēki	3 istabas
Maskavas rajona kara komisariāts			
1	Apakšpulkvedis V. Agapovs	5 cilvēki	4 istabas
2	Majors T. Gončarenko	4 cilvēki	3 istabas

3	Apakšpulkvedis B. Džuranovičs	4 cilvēki	3 istabas
4	Kapteinis A. Tkačenko	3 cilvēki	2 istabas
5	Apakšpulkvedis D. Jandola	2 cilvēki	1,5 istabas
Oktobra rajona kara komisariāts			
1	Apakšpulkvedis A. Bondarevs	4 cilvēki	3 istabas
2	Kapteinis I. Lazarevs	5 cilvēki	4 istabas
3	Apakšpulkvedis I. Popovs	3 cilvēki	2 istabas
Proletāriešu rajona kara komisariāts			
1	Justīcijas dienesta apakšpulkvedis P. Ščetilovs	2 cilvēki	1,5 istabas
2	Pulkvedis J. Babickis	2 cilvēki	2 istabas
3	1. ranga kapteinis D. Mkrtiċjans	3 cilvēki	2 istabas
4	Pulkvedis I. Filatovs	4 cilvēki	3 istabas
5	Tehniskā dienesta majors L. Jaļcevs	3 cilvēki	2 istabas

1. Pilsoņa J. Simčihina (viens) iesniegums par pierakstīšanos Talsu ielā 9/11 dz. 102, kur 2 istabās ar platību 26,2 m² pierakstīts 1 cilvēks, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanu dzīvojamās piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 1 cilvēku.
2. Pilsoņa L. Krivošejeva iesniegums, ģimene – 3 cilvēki (viņš, sieva, dēls), par pierakstīšanos sievas mātes privātmājā Ceraukstes ielā 24, dz. 1, 3 istabas ar platību 39,0 m², un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 4 cilvēkus.
3. Pilsoņa B. Amusina iesniegums, ģimene – 4 cilvēki (viņš, sieva, divas meitas), par pierakstīšanos pie māsas Kalnciema ielā 105, dz. 5, kur uz platības 22,38 m² ir pierakstīti divi cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut 3 cilvēku pierakstīšanu un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 4 cilvēkus.

4. Bojā gājušā virsnieka G. Kukina sieva ar diviem bērniem, dzimušiem 1959. un 1962. gadā, lūdz pierakstīt bojā gājušā vīra mātes dzīvojamā platībā Kalnciema ielā 62, dz. 2a, platība 22 m², pierakstīts 1 cilvēks, un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos 3 cilvēkiem un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 4 cilvēkus (viņa, 2 bērni un bojā gājušā vīra māte).
5. Pilsoņa V. Višņakova iesniegums, ģimene 3 cilvēki (viņš, sieva, dēls atrodas aktīvajā karadienestā), par pierakstīšanos Codes ielā 42, dz. ar platību 53 m², kur pierakstīti 2 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos 2 cilvēkiem un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 3 cilvēkus.
6. Pilsoņa K. Žukova iesniegums, ģimene – 3 cilvēki (viņš, sieva un meita), par pierakstīšanos pie sievasmātes Grants ielā 4, dz. 6, kur uz 18 m² pierakstīts 1 cilvēks, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina 3 cilvēkus.
7. Pilsoņa V. Nižniha iesniegums (viens) par pierakstīšanos pie māsas Rudzutaka ielā 68, dz. 37, kur uz platības 31,88 m² pierakstīti 3 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fondu rēķina 1 cilvēku.
8. Pilsoņa Kučinska iesniegums, ģimene – 4 cilvēki (viņš, sieva, divi dēli), par pierakstīšanos uz brāļa dzīvojamās platības Papardes ielā 9a, dz. 8, kur uz 18,55 m² pierakstīti 2 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 4 cilvēkus.
9. Pilsoņa Balajuka iesniegums, atvaļināts rezervē no 1960. gada, pierakstīts slēgtā garnizonā Mangaļos, ģimene ir 7 cilvēki (viņš, sieva, divi dēli, līgava, mazmeita, meita), aizņemtā dzīvojamā platība 47,9 m², par uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina ģimeni ar 7 cilvēkiem.

10. Pilsoņa V. Komkina iesniegums, ģimenē – 4 cilvēki (viņš, sieva, dēls, meita), par pierakstīšanos pie sievasmātes Maskavas ielā 268, dz. 21, uz 42,7 m² pierakstīti 5 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku rēķina – 4 cilvēkus.
11. Pilsoņa M. Jeļisejeva iesniegums, ģimenē 3 cilvēki (viņš, sieva, dēls), par pierakstīšanos pie sievasmātes Maskavas ielā 254/7, dz. 22, kooperatīvajā dzīvoklī ar platību 32,60 m², kur pierakstīti 3 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos 3 cilvēkiem un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 3 cilvēkus.
12. Pilsoņa L. Savenkova iesniegums, ģimenē ir 2 cilvēki (viņš, sieva), par pierakstīšanos privātajā mājā Virānes ielā 11, dz. 1, kur uz platības 84,33 m² pierakstīti 5 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 2 cilvēkus.
13. Pilsoņa A. Tokareva iesniegums, ģimenē 4 cilvēki (viņš, sieva, meita, dēls), par pierakstīšanos Plaužu ielā 20, privātmājā, kur uz 70 m² pierakstīti 2 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: Atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 4 cilvēkus.
14. Pilsoņa O. Lavrinoviča iesniegums, ģimenē ir 2 cilvēki (viņš, sieva), par pierakstīšanos Kijevas ielā 2, dz. 33, ar platību 15,33 m², kur pierakstīti 4 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 2 cilvēkus.
15. Pilsoņa A. Kleinštaina iesniegums, ģimenē – 3 cilvēki (viņš, sieva, meita), par pierakstīšanos pie sievasmātes Festivāla ielā 1, dz. 105, kur uz platības 24 m² pierakstīti 2 cilvēki, un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.
Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieka fonda rēķina – 3 cilvēkus.
16. Pilsoņa R. Haļiuļina iesniegums, ģimenē ir 3 cilvēki (viņš, sieva, dēls), par pierakstīšanos Vagonu ielā 27, dz. 1, kur uz platības 59,75 m² pierakstīti 3 cilvēki (dēls armijā), un uzņemšanu dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē.

Nolēma: atļaut pierakstīšanos un uzņemt dzīvojamās platības piešķiršanas uzskaitē uz rezerves virsnieku fonda rēķina – 3 cilvēkus.

Komisijas sekretāre

A. Veidemane¹

1. LVA, 1400. f., 13. apr., 219. l., 5.-10. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Klusā okeāna flotes 45. zemūdeņu divīzijas komandiera kontradmirāļa
I. Gordejeva lūgums Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu
komitejai nodrošināt ar dzīvojamo platību atvaļināto mičmani
V. Abrosimovu**

Ienāk. Nr. 161-0

1985. gada 26. jūnijā

Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas
priekšsēdētājam Latvijas PSR, Rīga

Uz pastāvīgu dzīves vietu pie Jums tiek nosūtīts mičmanis Vjačeslavs Abrosimovs, kurš no PSRS Bruņotajiem spēkiem ir atvaļināts pensijā.

Mičmanis V. Abrosimovs PSRS Bruņotajos spēkos tika iesaukts 1956. gada 13. septembrī no Gorkijas apgabala Bogorodas pilsētas kara komisariāta. Jūras kara flotē nodienēja 18 kalendāra gadus un 7 mēnešus, no kuriem – 8 gadus uz zemūdenēm ar speciālajām enerģētiskajām iekārtām.

Saskaņā ar šodien darbojošās PSRS Aizsardzības ministrijas 1962. gada 25. jūnija pavēle Nr. -0077 pavēlošās daļas 7. punktu, paziņoju, ka mičmanim V. Abrosimovam, atbilstoši PSRS Ministru padomes 1962. gada 1. jūnija lēmumam un augstāk norādīto virsdienesta laiku uz atomzemūdenēm, ir tiesības saņemt dzīvojamo platību ne vēlāk kā trīs mēnešos pēc ierašanās dzīves vietā.

Lūdzu mičmani V. Abrosimovu apgādāt ar dzīvojamo platību norādītajā laikā.

Nosūtu arī norādījumu:

Izraksts no PSRS aizsardzības ministra pavēles 1962. gada 25. jūnijā Nr. -0017 “Par raķešu karaspēka apakšvienību, daļu un vienību un atomzemūdeņu virsdienesta militārpersonu materiālās apgādes uzlabošanu”.

Lai izpildītu PSRS Ministru padomes 1962. gada 1. jūnija lēmumu Nr. 562-230, pavēlu:

(..)

7. Vienību, karaspēka daļu, apakšvienību un kuģu komandieriem, atvaļinot no dienesta virsdienesta militārpersonas, kuras nodienējušas vairāk par 15 gadiem, tajā skaitā ne mazāk par 5 gadiem uz atomzemūdenēm, slēgtā kārtībā paziņot attiecīgajām novadu, apgabalu un rajonu tautas deputātu padomju izpildu komitejām, ka minētajai militārpersonai saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1962. gada 1. jūnija lēmumu Nr. 562-230 ir tiesības saņemt dzīvojamo platību ne vēlāk kā triju mēnešu laikā pēc ierašanās dzīves vietā.

PSRS aizsardzības ministrs PSRS maršals R. Maļinovskis
Ģenerālštāba priekšnieka pienākumu pagaidu izpildītājs
armijas ģenerālis Ivanovs

Klusā okeāna flotes 45. zemūdeņu divīzijas komandieris
kontradmirālis I. Gordejevs¹

1. LVA, 1400. f., 13. apr., 1074. l., 8. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Rīgas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Tautas izglītības nodaļas
Rīgas Jauno tehniķu stacijas darbinieku kolektīva priekšlikumi
likumprojektam “Par migrācijas ierobežošanas pasākumiem”**

1988. gada 30. decembrī

LPSR Ministru padomes Lietu pārvaldei

Kopijas nosūtītas:

1. LKP CK
2. Latvijas PSR Augstākās padomes prezidijam

Uzskatām, ka tiesības nodienējušiem Padomju armijas virsniekiem un karavīriem iekārtoties uz pastāvīgu dzīvi, praktiski tūlīt saņemot labiekārtotu dzīvokli Latvijas PSR un Rīgā, nav uzskatāmas par taisnīgām. Jo tās ir pretrunā ar cilvēcīgas līdzcietības principiem.

Ar ko gan nodienējis Padomju armijas virsnieks vai karavīrs, bieži vien “vīrietis labākajos gados” ir “augstāka ranga” cilvēks? Vai viņam dzīvoklis būtu piešķirams pirms visiem citiem darba ļaudīm (bieži vien ar vairākiem bērniem), kuri gaida dzīvokļa rindā jau 10-20 gadus un kuri pēc visiem cilvēcības likumiem humānā, līdztiesīgā valstī ir tikpat vērtīgi un tiesīgi uz Konstitūcija paredzētajām tiesībām.

Kāda iemesla dēļ armijas pārstāvji un to ģimenes locekļi ir augstvērtīgāki par jebkuru cita sabiedrībai nepieciešama darba godīgiem darītājiem?

Ņemot vērā demogrāfisko, ekoloģisko situāciju, kas kļūst kritiska Latvijas PSR un Rīgā, uzskatām, ka jebkāda prioritātes piešķiršana iebrucējiem, atvaļinātajiem karavīriem un virsniekiem, kuri līdz šim nav bijuši pierakstīti Latvijas PSR teritorijā, nav pieļaujama.

Ja viņi vēlas dzīvot LPSR teritorijā vai Rīgā – lūdzu, bet uz līdztiesīgiem noteikumiem: lai dzīvokļus saņem oficiāli noteiktajā rindas kārtībā.¹

1. LVA, 270. f., 7. apr., 1644. l., 15.-16. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Vēstuli parakstījuši 15 cilvēki.

Jāzepa Vītola Latvijas Valsts Konservatorijas kolektīva deklarācija par Latvijas demilitarizāciju

[1989. gada februāris]

Jāzepa Vītola Latvijas Valsts Konservatorijas kolektīva deklarācija

Jāzepa Vītola Latvijas Valsts Konservatorijas studenti un pedagogi ir satraukti par militāro aprindu kāpinātajiem pūliņiem iefiltrēt Latvijā iespējami lielu skaitu atvaļināto virsnieku. Šajā sakarā prasām no Augstākās padomes konkrētu likumdošanas darbu, kura rezultātā tiktu likvidētas jebkuras priekšrocības dzīvokļu saņemšanā tiem, kuri pirms savu dienesta gaitu uzsākšanas nav dzīvojuši Latvijā. Tas ir pirmais solis ceļā uz Latvijas pilnīgu demobilizāciju, kuru prasa un gaida republikas iedzīvotāji.

Šajā sakarā Augstākajai Padomei jāpieprasa arī sesijas gaitā sniegts kara apgabala pavēlniecības paziņojums par to, ka no Austrumeiropas izvāktais Krievijas karaspēks netiks izvietots Latvijas teritorijā.

(..)

J. Vītola Latvijas Valsts Konservatorijas rektors,
Zinātniskās Padomes priekšsēdētājs,
PSRS Tautas skatuves mākslinieks
profesors I. Kokars

Padomes zinātniskā sekretāre
docente I. Lebedeva¹

1. LVA, 290. f., 8. apr., 382. l., 85. lp. Oriģināls.

**Izvilkums no Alūksnes rajona Tautas deputātu padomes izpildkomitejas
informācijas Latvijas PSR Valsts darba un sociālo jautājumu komitejai par
Latvijas PSR Ministru padomes un Latvijas Republikāniskās
arodbiedrības padomes 1989. gada 14. februāra lēmuma Nr. 46 izpildes
gaitu**

Nr. 14-001.2/333

1989. gada 5. jūlijā

Latvijas PSR Alūksnes rajona Tautas deputātu padomes izpildkomiteja
Latvijas PSR Valsts darba un sociālo jautājumu komitejai

Informācija par Latvijas PSR Ministru padomes un Latvijas Republikāniskās arodbiedrību
padomes lēmuma Nr. 46 no 14. 02. 1989. izpildes gaitu

(..)

Vēl neatrisināts jautājums ir saistāms ar atvaļināto virsnieku pierakstu un pieņemšanu
darbā. Kā zināms, pēc demobilizācijas šīs personas izvēlas sev dzīvesvietu, kur pēc
pastāvošās likumdošanas, tiem triju mēnešu laikā jāsaņem dzīvojamā platība, bet līdz tam tie
tiek pierakstīti jaunajā vietā, pēc jebkuras adreses, neatkarīgi no dzīvojamās platības lieluma.

(..)

Izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks,
Migrācijas komisijas priekšsēdētājs

1. LVA, 270. f., 7. apr., 1720. l., 54.-55. lp. Oriģināls.

**Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieka ģenerālpulkveža F. Kuzmina
iebildumi pret Latvijas PSR Augstākās padomes lēmuma projektu par
atsevišķu PSKP CK un PSRS valdības lēmumu darbības apturēšanu
Latvijas PSR teritorijā, kas pieņemti attiecībā uz atvieglojumiem
militārpersonu nodrošināšanā ar dzīvojamo platību**

Nr. 1/9

1990. gada 24. janvārī

Sarkankarogotā Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks
Latvijas PSR Augstākās padomes prezidija priekšsēdētājam
biedram A. Gorbunovam

Cienījamais Anatolij Valerjanovič!

Es uzmanīgi iepazīnos ar Jūsu atsūtīto Latvijas PSR Augstākās padomes lēmuma projektu par dažu PSKP CK un PSRS valdības lēmumu darbības apturēšanu republikas teritorijā attiecībā uz atvieglojumiem militārpersonām, kuru sagatavojusi Latvijas PSR Ministru padome.

PSRS Bruņoto spēku samazināšanas apstākļos lēmums ir antihumāns, tas netaisnīgi aizskars daudzu virsnieku, praporščiku un viņu ģimenes locekļu likteņus, saasinās jau bez tā saspringto situāciju starp republikas iedzīvotājiem un militārpersonām.

Es uzskatu, ka šāda iecere neatbilst pastāvošajiem likumdošanas aktiem un ir pretrunā ar PSRS Konstitūciju.

Sakarā ar to par esošo lēmuma projektu es iesniedzu vienīgo priekšlikumu: nepieļaut šā jautājuma apspriešanu LPSR Augstākajā Padomē, vēl jo vairāk pret konstitucionālo aktu pieņemšanu.

Ar cieņu – Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks

F. Kuzmins

PSRS tautas deputāts¹

1. LVA, 290. f., 2. apr., 1806. l., 2. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

X X X

**Latvijas Republikas Valsts statistikas komitejas ziņojums ekonomikas
ministram J. Āboltiņam par Ministru padomes un Latvijas
Republikāniskās arodbiedrību padomes 1989. gada 14. februāra lēmuma
Nr. 46 izpildes gaitu republikā 1989. gadā**

Nr. 05-12 39

1990. gada 1. augustā

Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja
ekonomikas ministram J. Āboltiņam

Par Ministru padomes un LRAP 1989. g. 14. februāra lēmuma Nr. 46
izpildes gaitu republikā 1989. gadā

Atbilstoši Ministru padomes un LRAP 1989. gada 14. februāra lēmuma “Par pasākumiem iedzīvotāju skaita nepamatota mehāniskā pieauguma pārtraukšanai un migrācijas procesu regulēšanai” 22. punktam Latvijas Republikas Valsts statistikas komiteja ziņo par minētā lēmuma izpildes gaitu republikā 1989. gadā.

Statistiskie dati par 1989. gadu liecina, ka gan republikā kopumā, gan arī vairumā tās pilsētu un rajonu vērojamas būtiskās izmaiņas iedzīvotāju migrācijas pamattendencēs. Mainījies migrācijas apjoms, atsevišķu migrācijas plūsmu īpatsvars, to demogrāfiskais sastāvs, migrācijas intensitāte un to noteicošie faktori.

Ir četras dažādu veidu migrācijas plūsmas: starprepubliku, ārvalstu, speckontingenta (Padomju armijā iesauktie un no tās demobilizētie, kā arī personas, kuras tiek izrakstītas vai pierakstītas sakarā ar apcietinājumu vai atbrīvošanu no tā) un iedzīvotāju pārvietošanās republikas iekšienē.

1989. gadā pirmo reizi pēdējos 30 gados iedzīvotāju mehāniskā pieauguma no citām PSRS republikām nebija – izbraukušo skaits uz tām par 4,3 tūkst. cilvēku pārsniedza Latvijas Republikā ierāukušo personu skaitu. Rīgas pilsētai šis negatīvais migrācijas saldo sastādīja 2,3 tūkstošus cilvēku.

Arī migrācijas plūsmai starp Latvijas Republiku un ārzemēm (bez PSRS) 1989. gadā bija negatīvs saldo: uz ārzemēm no Latvijas izbrauca par 1116 cilvēkiem vairāk nekā ieradās.

Tomēr jāatzīmē, ka uz Latviju no ārvalstīm tiek pārvietots samērā daudz militārpersonu ar viņu ģimenes locekļiem. Šī iemesla dēļ Dobeles rajonā no ārvalstīm iebraukušo skaits par 214 pārsniedz izbraukušo skaitu, Rīgas rajonā par 140, Alūksnes rajonā par 111.

1989. gadā Latvijā ieradušos no Padomju armijas demobilizēto jauniešu skaits bija par 6,6 tūkst. cilvēku lielāks nekā armijā iesaukto personu skaits, kas arī summējot visas migrācijas plūsmas, deva kopīgo iedzīvotāju skaita migrācijas pieaugumu par 1,2 tūkstošiem cilvēku. Šīs iedzīvotāju kategorijas migrācija (atgriešanās Latvijā) ir pamatota un izskaidrojama ar iepriekšējos gados Padomju armijā iesaukto studentu un vidējo speciālo mācību iestāžu audzēkņu demobilizāciju, pamatojoties uz attiecīgu PSRS valdības lēmumu.

1990. gada 1. pusgadā iedzīvotāju skaits republikā kopīgās migrācijas rezultātā samazinājies par 2,6 tūkst. cilvēku (pagājušā gada attiecīgā periodā par 1,6 tūkst.).

No citām PSRS republikām šī gada 6 mēnešos Latvijā ieradās 6,2 tūkst. pilsoņu, izbrauca uz tām – 11,5 tūkst. (neskaitot speckontingentu).

Speckontingenta migrācijas rezultātā iedzīvotāju skaits ir pieaudzis par 2,6 tūkst. cilvēku (pierakstījās 7,3 tūkst., izrakstījās 4,5 tūkst.).

Iedzīvotāju skaits Rīgā kopīgās migrācijas rezultātā pusgada laikā samazinājies par 3,5 tūkst. no citām republikām atbraukuši 3,2 tūkst. cilvēku, izbraukuši uz tām – 5,0 tūkst. (neskaitot speckontingentu).

Turpmāk sīkāk tiek analizēti migrācijas procesi 1989. gadā.

Starprepubliku migrācijas kopējā aprīte (iebraukušo un izbraukušo migrantu kopskaits, neskaitot speckontingentu), salīdzinot ar 1988. gadu, samazinājies par 15,6 tūkstošiem cilvēku vai par 27,3 %. Taču ja iebraukušo (pierakstījušos) kopskaits samazinājies par 42,4 %, tad izbraukušo pilsoņu skaits samazinājies par 7,7 %. Tādējādi iedzīvotāju migrācijas samazināšanās, galvenokārt panākta uz pilsoņu iebraukšanas intensitātes samazināšanas rēķina. Tas liecina, ka nepamatoti ir dažu sabiedrisko organizāciju apgalvojumi par to, ka it kā palielinoties iedzīvotāju izbraukšana no Latvijas.

Turpinājās iedzīvotāju skaita pieaugums uz citu republiku pilsoņu rēķina Rīgas rajonā – par 251 cilvēku, Daugavpils rajonā – par 33 cilvēkiem, kā arī republikāniskajās pilsētās: Daugavpilī (32), Rēzeknē (34), Jūrmalā (26).

Iedzīvotāju migrācijas motīvu analīze liecina, ka 34 % no visiem darbaspējas vecuma migrantiem (neskaitot speckontingentu) dzīves vietu ir mainījuši nolūkā atrast piemērotāku, interesēm atbilstošāku, bieži vien arī materiāli labāk nodrošinātu darbu. Starprepublikāniskie migranti darbu kā migrācijas iemeslu uzrāda salīdzinoši biežāk nekā migranti, kas dzīves vietu maina Latvijas robežās. Visplašāk tomēr ir pārstāvēti migranti, kuri kā migrācijas

iemeslu norādījuši “citi iemesli”. Šajā grupā ietilpst 42 % no darbaspējīgā vecuma migrantiem.

Vecā sastāva vietējās padomes un to izpildu komitejas nepievērsa pietiekošu uzmanību 46. lēmuma izpildes kontrolei un tajā paredzēto ekonomisko sviru izmantošanai.

Tā, piemēram, Statistikas materiālu papildizstrādes par 1989. gadu liecina, ka kopējā apmaksa par migrantu un viņu ģimenes locekļu pierakstīšanu tautas deputātu padomju izpildu komiteju ārpus budžeta kontos sastādīja tikai 150 tūkst. rubļu. No tiem 60 tūkst. iemaksājuši rūpniecības uzņēmumi, 30 tūkstošus – lauksaimniecības uzņēmumi un organizācijas, 45 tūkst. celtniecības organizācijas, bet 15 tūkst. zinātnes un tās apkalpes organizācijas. Rīgas pilsētā iemaksāti tika 20 tūkst. rubļu, bet Daugavpilī – 40 tūkst. Atlikušie 90 tūkstoši rubļu iemaksāti lauku rajonos: Bauskas rajonā – 30 tūkst., Jelgavas raj. - 15 tūkst., Stučkas rajonā – 45 tūkst. Tas, protams, ne tuvu neatbilst faktiskajam migrantu skaitam, par kuru šāda būtu jāizdara.

Sīkāk analizējot pierakstīšanās motīvus, izrādās, ka vismaz četras piektdaļas no migrantiem tiek pierakstīti saskaņā ar izņēmumiem, kuri paredzēti migrācijas lēmuma 22. punktā. Līdz ar to uz šiem pilsoņiem 46. lēmumā paredzētie ierobežojumi faktiski neattiecas. Tādejādi kontingenta apjoms, uz kuru attiecas lēmums, ievērojami samazinās. Par to liecina arī Valsts statistikas komitejas 1989. gada nogalē veiktā migrantu pierakstīšanās pamatojuma pārbaude. Taču pat šādos apstākļos faktiskais migrantu skaits, par kuru vajadzētu iemaksāt TDP izpildu komitejas kontos, 1989. gadā pēc ekspertu vērtējuma sastāda vismaz 1,8 tūkst. cilvēku.

Ir pamats uzskatīt, ka vairāku izpildu komiteju pierakstīšanās komisijas pagaidām savu darbu veic pavirši, tikai formāli fiksējot migrācijas motīvus, neveicot pārbaudes, lai noteiktu to pareizību. Šo komisiju vadītāji un locekļi daudzos gadījumos bija lielo ražošanas uzņēmumu pārstāvji, kuri nav ieinteresēti migrācijas ierobežošanā (1989. gadā tāda situācija bija vairākos Rīgas pilsētas rajonos, Jūrmalā).

Tiek pieļauti pārkāpumi, noformējot pilsoņu pierakstīšanu ar atsauci uz 46. lēmuma 2. punktā noteiktajiem gadījumiem, kuros uzņēmumiem un organizācijām nav jāmaksā līdzekļi izpildu komiteju ārpus budžeta kontos. Kā jaunie speciālisti, kurus republikā nesagatavo (p. 2. 3) 1989. gadā pierakstīti tirdzniecības darbinieki, projektētāji, zootehniķi, vetārsti (Daugavpils un Jūrmalas izpildu komitejas, Proletāriešu rajona izpildu komiteja, Krāslavas RIK). Kā ģimeņu savienošanās pamatota pierakstīšanās uz nākotnē iespējamās laulības rēķina (Rīgas pilsētas Kirova, Leningradas un Maskavas rajonu izpildu komitejas). Šai sakarā būtu lietderīgi pārņemt Igaunijas pieredzi, kur ieprecējušos ģimenes locekļus

pieraksta uz laiku, un tikai pēc noteikta termiņa izbeigšanās pieraksta uz pastāvīgu dzīvi. Šāda kārtība palīdzētu novērst fiktīvu laulību rezultātā iespējamās mahinācijas ar pierakstīšanos un dzīvokļiem.

Lēmumā par nepamatota iedzīvotāju mehāniskā pieauguma pārtraukšanu kā viens no svarīgākajiem uzdevumiem ministrijām un resoriem, vietējo padomju izpildu komitejām noteikta pakāpeniska gultasvietu un istabu tipa kopmītņu slēgšana, to pārkārtošana par viesnīcām vai dzīvokļiem. 1989. gada 1. janvārī uzskaitītas 1836 strādnieku kopmītnes, uz 1. jūliju – 1717, tajās dzīvo 86 tūkst. cilvēku, tai skaitā 15 tūkst. cilvēku, kas kopmītnēs pierakstīti pēc ierašanās no citām republikām.

1989. gada beigās uzņēmumu un organizāciju strādnieku kopmītnēs dzīvoja 9,5 tūkst. darbinieku un viņu ģimeņu locekļu (10,3 % no kopmītnēs dzīvojošiem), kuri pārtraukuši darba attiecības ar doto uzņēmumu. Tā, piemēram, Rīgas Ļeņina rajonā maizes kombināta strādnieku kopmītnēs tādas personas sastāda 49 % no visiem iemītniekiem. Lielākais vairums pilsoņu, kuri pārtraukuši darba līgumu ar doto uzņēmumu, dzīvo kopmītnēs, kuras pieder asociācijas “Latvijas celtnieks” organizācijām – 3010 cilvēki (12 % no kopmītņu iemītniekiem). Lauksaimniecības ministrijas sistēmas uzņēmumiem – 1320 cilvēki (9 %).

Latvijas Valsts statistikas komiteja veikusi virkni pasākumu, lai uzlabotu kontroli par migrācijas procesiem. (..)

Izlasveidā republikas rūpniecības uzņēmumos, celtniecības organizācijās, kolektīvajās un valsts saimniecībās (kopskaitā 98 objektos) tika veikta pārbaude par 1989. gada 2. un 3. ceturksnī no citiem valsts reģioniem iebrukušo pilsoņu pierakstīšanās pamatotību. Pārbaudes materiāli apkopoti un iesniegti Republikas Ministru padomei 1989. gada 4. decembrī (Nr. 05-4-121).

Latvijas Valsts statistikas komiteja kopīgi ar Iekšlietu ministriju, sākot ar 1990. gada 1. janvāri ieviesa pilnveidotu pierakstīšanās statistikas uzskaites talonu, kas ļaus iegūt papildus informāciju par dzīvojamās platības piederību un tipu, kurā pilsonis pierakstās, kā arī viņa ierašanās motīviem dotajā apdzīvotajā vietā.

Kopumā varam secināt, ka Latvijā realizējamā migrācijas politika 1989. gadā un šī gada 1. pusgadā ļāva būtiski samazināt iedzīvotāju migrāciju kā republikā, tā arī vairumā tās apdzīvoto vietu.

Iedzīvotāju migrācijas pietiekami kvalitatīva uzskaite un pieņemto migrācijas lēmumu efektīva kontrole var tikt nodrošināta tikai ieviešot iedzīvotāju reģistru. Tam jānodrošina kompleksa iedzīvotāju uzskaite, aptverot visus republikas iedzīvotājus. (..)

Latvijas Republikas Valsts statistikas komitejas priekšsēdētājs
(G. Baltiņš)¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 445. l., 36.-43. lp. Paliku dokuments.

Par tēmu plašāk skat.:

Jānis Riekstiņš. Migranti Latvijā. Rīga, 2004. gads

Jānis Riekstiņš. Padomju impērijas koloniālā politika un Latvijas kolonizācija. Rīga, 2015. gads

Okupācijas varu radītie demogrāfiskie zaudējumi Latvijā 1939-1990. Rakstu apkopojums. Rīga, 2023. gads

Pārsla Eglīte, Ilmārs Mežs. Latvijas kolonizācija un etniskā sastāva izmaiņu cēloņi. // Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti. 2002. gads, 7. sējums, 405.-443. lpp.

Pārsla Eglīte. Latvijas iedzīvotāju skaita un etniskā sastāva veidošanās XX gadsimtā. // Latvijas okupācijas muzeja Gadagrāmata. Rīga, 2002. gads, 94.-110. lpp.

III nodaļa

Kadru pārkrievošana

Izvilums no VK(b)P CK Orgbiroja lēmuma “Par palīdzības mēriem Latvijas PSR, lai uzlabotu masu politisko un kultūras un izglītības darbu

185/4 s

183 7

5. XI 4

Par palīdzības mēriem Latvijas PSR, lai uzlabotu masu politisko un kultūras un izglītības darbu

1. Lai sniegtu palīdzību Latvijas K(b)P CK partijas – politiskā darba veikšanā:
 - a) uzdot VK(b)P CK Propagandas pārvaldei un Kadru pārvaldei līdz š. g. 1. decembrim nosūtīt pastāvīgā darbā uz Latvijas PSR 15 kvalificētus propagandistus un laikrakstu darbiniekus;
 - b) uzdot VK(b)P CK Kadru pārvaldei līdz š. g. 15. decembrim nosūtīt Latvijas K(b)P CK rīcībā: partijas apriņķu un pilsētu komiteju pirmos sekretārus – 5 cilvēkus, partijas apriņķu un pilsētu komiteju daļu vadītājus – 30 cilvēkus, Latvijas K(b)P CK instruktorus – 10 cilvēkus, pilsētu izpildu komiteju priekšsēdētāju vietniekus – 3 cilvēkus, apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētāju vietniekus – 5 cilvēkus, partijas apriņķu un pilsētu komiteju uzskaites sektora vadītājus – 15 cilvēkus;
 - c) uzdot VK(b)P CK Propagandas pārvaldei līdz š. g. 15. novembrim nosūtīt uz Latvijas PSR Propagandas pārvaldes propagandistu grupu ar laiku uz 2 mēnešiem.
2. Uzdot Latvijas K(b)P CK kopīgi ar Propagandas pārvaldi un Kadru pārvaldi atlasīt un nosūtīt uz mācībām Augstākajā partijas skolā un V(b)P CK partijas organizatoru skolā VK(b)P biedru grupu. (..)

CK sekretārs¹

1. Тыну Таннберг. Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944-1956) — Москва. 2020. с — 21, 214.

Izvilks no J. Kalnbērziņa runas LK(b)P Centrālās komitejas 1946. gada 12. septembra plēnumā

“(..) Kāds ir mūsu partijas organizācijas sastāvs? Uz 1. augustu mūsu partijas organizācijā skaitās 18392 biedru un kandidātu, kuri apvienoti 1059 pirmatnējās partijas organizācijās, 147 partijas biedru un kandidātu un partijas biedru un komjauniešu grupās. 1014 biedru un kandidātu ir vieninieki, kuri nav apvienoti nekādās partijas organizācijās un apm. 500 biedru un kandidātu, kuri nekur nestrādā. (..). Pēdējos 5 gados pieņemti 10987 partijas biedri un kandidāti, kas sastāda 62 % no visas mūsu organizācijas.

Mūsu partijas spēki izvietoti ļoti nevienmērīgi, jo 11574 sastāv Rīgas un citu republikas pilsētu partijas organizācijās, no kuriem pagastos tikai 2200 partijas biedri un kandidāti apvienoti 163 pagastu partijas organizācijās un 105 partijas biedru un kandidātu grupās. (..).

No pievestiem skaitļiem redzams, ka mūsu partijas spēki izvietoti ļoti nepareizi un pie tā vainīga lielā mērā ir Centrālkomiteja un viņas kadru un orginstruktoru daļas, kuras nav bijušas līdz šim pietiekoši noteiktas partijas spēku izvietojumā, un tāpēc lielākais vairums partijas biedru un kandidātu, gan atbraukušo, gan demobilizēto, ir novietojušies, ērtību dēļ Rīgā un citās mūsu republikas pilsētās.

Ņemot pēc nacionālā sastāva, mūsu partijas organizācija neatbilst pietiekoši saviem uzdevumiem, jo 60 % no visas organizācijas biedriem un kandidātiem neprot latviešu valodu, kas ir liels traucēklis partijas rindu augšanai un masu darbam, ņemot vērā to, ka mūsu jaunā paaudze, jaunie strādnieki, zemnieki un inteliģence pa lielākai daļai neprot krievu valodu. (..).¹

1. LVA, PA-101. f., 9. apr., 9. l., 9., 10. lp. Oriģināls.

Izvilumi no Latvijas Valsts universitātes rektora J. Jurgena 1950. gada 29. jūlija ziņojuma LK(b)P CK par paveiktajām kadru “tīrīšanām”

1950. gada 29. jūlijā

Latvijas K(b)P CK

Izziņa

(par Latvijas Valsts universitātes kadriem)

Pēc 1949. gada 1. janvāra stāvokļa Latvijas Valsts universitātē bija:

1) profesori un pasniedzēji	- 589 cilvēki;
2) mācību palīgpersonāls	- 198 cilvēki;
3) administratīvi saimnieciskais sastāvs	- 363 cilvēki;
4) studenti	- 5092 cilvēki.

Atlaisti kā sociāli sveši un neatbilstoši darbam Universitātē:

a) no profesoru un pasniedzēju vidus	- 121 cilvēks;
b) no mācību palīgpersonāla	- 74 cilvēki;
c) no administratīvi saimnieciskā sastāva	- 56 cilvēki;
d) no studentu vidus	- 866 cilvēki.

Ar visu atbildību apgalvoju, ka Universitātē ar kadru izpēti neviens nav nodarbojies. Par to liecina kaut vai tas, ka mācību daļa nav pārbaudījusi profesoru un pasniedzēju darbu, bet uz progresīvāko studentu signāliem reaģēja ar domu – lai tikai neapvaino “vecu speciālistu”.

Patiesībā vairums to cilvēku, kas pauda savus buržuāziski nacionālistiskos uzskatus, izrādījās vai nu visai vāji speciālisti, vai arī iesīkstējuši fašisti.

Organizējot sistemātisku profesoru un pasniedzēju darba kontroli, pārbaudot cilvēkus, tika atklāti 235 naidīgām šķirām piederīgi, pretpadomiski noskaņoti un citādi buržuāziskie nacionālisti, t.i., 23 % no kopējā pasniedzēju skaita.

Universitātes attīrīšanu apgrūtināja, tas, ka jaunatni ietekmēja individuāli privātsarunās un konsultācijās. Savu piederību pie dažādām pretpadomju partijām un organizācijām viņi nebūt neslēpa.

Otrkārt, no šīs buržuāziskās fašistu sērgas nevarēja attīrīties ar vienu vēzienu. Bija nepieciešams atrast labus padomju speciālistus, izvirzīt spējīgu un uzticamu jaunatni.

Padzīt kādu buržuāzisko nacionālistu ir relatīvi viegli, bet pirms tam vajadzēja satriekt un atmaskot viņa idejiskos uzskatus, tā audzinot studentus un tos buržuāzisko speciālistus, kas grib strādāt ar mums.

(..)

3. Filoloģijas fakultātes Latviešu valodas katedras vadītājs profesors PSRS Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis un Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, pārliecināts buržuāziskais nacionālists – **J. Endzelīns** atklāti uzstājās pret padomju valodniecību.

4. **Štālbergs** – Arhitektūras katedras vad[ītājs], Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis. Audzināja studentus formālisma un konstruktīvisma garā. Uz vairākkārtējām kritikām presē un sapulcēs neuzskatīja par vajadzīgu atbildēt.

(..)

Par minēto laikposmu no 1944. no 1948. gadam no Universitātē uzņemtajiem studentiem tika atskaitīti - 866 cilvēki (17 %),

no tiem:

- a) tādi, kuri iestājušies Universitātē,
uzrādot viltotus dokumentus, slēpjot sodāmību utt. - 97 cilvēki;
- b) šķiriski sveši un naidīgi elementi
(bijušie policisti, bruņoto bandu dalībnieki,
aktīvie fašisti, kuri ar ieročiem rokās cīnījušies
pret padomju varu, sektanti utt.) - 207 cilvēki;
- c) tādi, kuru vecākus padomju varas orgāni,
saskaņā ar KPFSR Kriminālkodeksa 58. pantu,
represējuši - 77 cilvēki;
- d) nesekmības dēļ - 222 cilvēki;
- e) par sistemātiskiem darba disciplīnas pārkāpumiem
un lekciju neapmeklēšanu - 5 cilvēki;
- f) sakarā ar pāreju uz citu mācību iestādi - 37 cilvēki;
- g) atskaitīti pēc pašu vēlēšanās, bet vēlāk atklājies,
ka daudzi aizgājuši no Universitātes,
baidoties tikt atmaskotiem savā agrākajā
pretpadomju darbībā vai savas sociālās pagātnes dēļ - 225 cilvēki.¹

1. LVA, PA-101. f., 13. apr., 73. l., 19.-21. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Solījums neizpaust valsts noslēpumus

Slepeni

Es, apakšā parakstījies Veselovs Ivans Andreja dēls, sastāvēdams darbā Latvijas K(b)P CK, vai būdams atvaļināts, ar šo solos glabāt stingrākā slepenībā valsts noslēpumus, kas man ir zināmi sakarā ar dienesta stāvokli, kā arī visas ziņas, kas attiecas uz

Latvijas K(b)P CK aparātu un tā darbu, itin nekādā veidā tās neizpaust un ne ar vienu nedalīties par tām.

Man ir zināms, ka par valsts noslēpumu izpaušanu es nesu atbildību saskaņā ar PSRS Augstākās padomes Prezidija 1947. gada 9. jūnija dekrētu.

Tāpat es apsolos ziņot par visām manā anketā uzrādīto ziņu izmaiņām un, it īpaši, par radniekiem un pazīstamiem, kuri saistīti ar ārzemniekiem, vai kuri izbraukuši uz ārzemēm.

1950. gada 7. augustā

I. Veselovs.¹

1. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9709. l., 27. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Stingri slepeni

(No sevišķās mapes)

Latvijas KP CK biroja lēmums

Protokols Nr. 30 § 7

1953. gada 24. februārī

Par cīņas pasākumiem pret buržuāziskā nacionālisma un pretpadomju darbības izpaušmēm skolu jaunatnes vidū

(b. b. Čerkovskis, Koraļkevičs, Apinis, Samsons, Bēmanis, Kalnbērziņš)

(..)

LPSR Izglītības ministrija un apgabalu tautas izglītības nodaļas līdz pēdējam laikam nav atbrīvojušas no darba republikas skolās pretpadomju garā noskaņotus skolotājus, maz uzmanības pievērš kadru politiskajai audzināšanai skolās, nereti parāda politisko tuvredzību un neuzmanību kadru izraudzīšanā, nav izbeigta prakse iepriekšējā darbā caurkritušos un politisku motīvu dēļ no darba atbrīvotos skolotājus pārcelt uz citu rajonu skolām.

Partijas komitejas, komjaunatnes un arodbiedrības organizācijas slikti palīdz tautas izglītības orgāniem organizēt politisko izglītību un celt skolotāju kadru lietišķo kvalifikāciju komjaunatnes komunistiskajā audzināšanā.

Daudzas partijas un komjaunatnes organizācijas ir aizmirsušas, ka neuzmanība pret jaunatnes audzināšanu uzticībā sociālistiskajai Dzimtenei, Ļeņina-Staļina partijas lietai, internacionālisma un tautu draudzības garā, nodara valstij nopietnu kaitējumu, aizmirsušas par to, ka panākumus katra skolēna komunistiskajā audzināšanā var dot tikai visa skolotāju

kolektīva, skolu komjaunatnes un pionieru organizāciju mērķtiecīgs, diferencēts ikdienas darbs, skolas un ģimenes cieša sadarbība.

Skolu komjaunatnes organizācijas slikti audzina jaunatnes politisko aktivitāti un politisko asumu, kā rezultātā komjaunieši nereti nepamana un neatmasko buržuāziski nacionālistiskās izpausmes, slikti cīnās pret atsevišķu skolēnu amorāliem un huligāniskiem pārkāpumiem(..).

Republikas laikrakstos “Cīņa” un “Sovetskaja Latvija”, “Skolotāju Avīze”, žurnālos “Padomju Latvijas Skola”, “Padomju Latvijas Sieviete” ārkārtīgi reti tiek publicēti raksti par bērnu komunistisko audzināšanu ģimenē. Ziņojumi un pārrunas par komunistiskās audzināšanas jautājumiem vecākiem skolās, uzņēmumos, iestādēs un kolhozos tiek organizēti reti un nesistemātiski, kā rezultātā daudziem vecākiem ir zudusi atbildība par savu bērnu audzināšanu, uzskatot, ka bērnu audzināšana ir tikai skolas un valsts lieta.

Latvijas KP CK birojs nolēmj:

Vērst Latvijas KP Rīgas un Jelgavas pilsētu komiteju (b. b. Apiņa, Koraļkeviča) un partijas Talsu rajona partijas komitejas (b. Staņislavska) uzmanību uz skolu jaunatnes politiskās audzināšanas nolaisto stāvokli un pieprasīt tām veikt nepieciešamos pasākumus, lai skolās uzlabotu mācību un audzināšanas darbu.

Uzdot LPSR Izglītības ministrijai, apgabalu tautas izglītības nodaļām atbrīvot no darba skolās pretpadomju garā noskaņotus skolotājus, pievērst īpašu uzmanību skolotāju politiskās audzināšanas uzlabošanai, viņu modrības celšanai, skolotāju vidū plaši izvērst trūkumu kritiku un paškritiku mācību un audzināšanas darbā(..).

Uzdot LPSR valsts drošības ministram veikt rūpīgu visu pretpadomju izpausmju fakti izmeklēšanu skolās, noskaidrot pretpadomju darbības organizatorus un vainīgos saukt pie atbildības(..).

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnbērziņš.¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 41.a l., 18.-20. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

LKP CK pirmā sekretāra J. Kalnbērziņa runa LKP Centrālās komitejas 1953. gada 22.-23. jūnija plēnumā

“Biedri! Šis Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnums ir sasaukts sakarā ar Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās komitejas lēmumu par lieliem trūkumiem un kļūdām politiskajā darbā un saimniecības un kultūras celtniecībā mūsu republikā.

Šī gada 12. jūnijā Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Prezidijs izskatīja Latvijas PSR jautājumus un pieņēma šādu lēmumu:

1. Uzdod Latvijas KP CK un Latvijas PSR Ministru padomei būtiskā veidā izmainīt stāvokli republikā, izbeigt padomju nacionālās politikas izkropļojumus, likvidēt naidīgo nacionālistisko pagrīdi, veikt noteiktu cīņu ar padomju likumības pārkāpumiem, administrēšanu un patvaļu attiecībā pret iedzīvotājiem.
2. Uzskatīt par Latvijas partijas organizācijas galveno uzdevumu tuvākajā laikā latviešu kadru sagatavošanu, izaudzināšanu un plašu izvirzīšanu vadošajam partijai, padomju un saimnieciskajam darbam. Atcelt partijas rajonu komiteju otro sekretāru, kā arī darbaļaužu deputātu izpildu komiteju priekšsēdētāju vietnieku iecelšanas praksi ne no latviešu nacionālajiem kadriem. Par sovhozu, MTS (mašīnu un traktoru staciju) un rūpniecības uzņēmumu direktoriem, kā likums, iecelt latviešu darbiniekus. Sakarā ar to atbrīvotos nomenklatūras darbiniekus, kuri neprot latviešu valodu, atsaukt PSKP CK rīcībā.
3. Atcelt lietvedības veikšanu visās Latvijas PSR partijas, valsts un sabiedriskajās organizācijās nelatviešu valodā. Ministru padomes, Latvijas KP CK biroja sēdes, kā arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un darbaļaužu deputātu izpildkomiteju sēdes noturēt latviešu valodā.
4. Uzdod Latvijas KP CK un Latvijas PSR Ministru padomei novērst trūkumus un kļūdas kolhozu celtniecībā, panākt kolhozu organizatoriski-saimniecisko nostiprināšanu un zemniecības materiālās labklājības uzlabošanu.
5. Uzdod Latvijas KP CK visādos veidos pastiprināt politisko un masu izskaidrošanas darbu iedzīvotāju vidū, īpaši jaunatnes un inteliģences vidū, veicot to dzimtajā valodā. Nodrošināt plašu iedzīvotāju masu aktīvu piedalīšanos padomju varas pasākumu veikšanā, kuri vērsti uz saimniecības un kultūras celtniecību.

6. Ieteikt Latvijas KP CK un Latvijas PSR Ministru padomei šo lēmumu apspriest Centrālās komitejas plēnumā un mēneša laikā izstrādāt un iesniegt apstiprināšanai PSKP CK un PSR Savienības Ministru padomē konkrētus priekšlikumus par lietu stāvokļa uzlabošanu republikā un partijas un padomju orgānu darba uzlabošanu Latvijā.”

Bez tam PSKP CK atzīmēja, “ka trūkumi, kuri atklāti PSKP CK 1953. gada 26. maija lēmumā attiecībā uz Lietuvas PSR, pilnā mērā attiecas arī uz Latvijas PSR”.

Atļaujiet nolasīt jums PSKP CK lēmumu par Lietuvas PSR (nolasa).

Biedri! Manis nolasītajam PSKP CK Prezidija lēmumam par mūsu republiku un Lietuvas PSR Latvijas partijas organizācijai ir milzīga nozīme un prasa kardināli izmainīt visu darbu. No mums tiek prasīts izbeigt nacionālās politikas izkropļošanu, likvidēt naidīgo nacionālistisko pagrīdi, likvidēt mūsu teritorijā esošās bandas, veikt stingru cīņu pret padomju likumības pārkāpumiem, administrēšanu un patvaļu pret Latvijas PSR iedzīvotājiem.

Mums ir jāpakļauj asai kritikai un paškritikai pieļautās kļūdas un partijas politikas izkropļojumi, jāizstrādā un jāīsteno iedarbīgi pasākumi, lai kļūdas izlabotu un tās nepieļautu turpmāk. Bez tā nevar panākt turpmākās, vēl lielākas partijas sakaru nostiprināšanas ar masām darbu, padomju varas nostiprināšanu Latvijā un būtisku komunisma celtniecības uzlabošanu.

Pēc Lielā Tēvijas kara ir pagājuši gandrīz 9 gadi. Pa šiem gadiem mūsu republikas partijas organizācijā ir ievērojami izauguši, kļuvuši stiprāki padomju varas orgāni, nostiprinājusies latviešu tautas morāli-politiskā vienotība, ievērojami attīstījusies rūpniecība un lauksaimniecība. Ir sekmīgi paveikta kolektivizācija, nostiprinās kolhozi, kā saimnieciskā, tā arī organizatoriskā ziņā.

Šie latviešu tautas panākumi ir sasniegti PSKP Centrālās komitejas vadībā padomju tautu draudzīgajā saimē ar lielās krievu tautas palīdzību. Latvijas PSR politiskie, ekonomiskie un kultūras panākumi pavēra jaunas iespējas republikas tālākam uzplaukumam, atļaujot latviešu tautai dot vēl lielāku ieguldījumu komunistiskās celtniecības kopējā lietā.

Pēc kara beigām un Latvijas atbrīvošanas no okupācijas republikas partijas organizācija bija ļoti mazskaitlīga, tajā bija izjūtams kadru trūkums.

PSKP Centrālā komiteja pēc mūsu lūguma sniedza republikai lielu palīdzību ar pieredzējušiem kadriem. Daļa kadru ieradās pēc demobilizācijas no Padomju armijas.

Ar visu šo biedru palīdzību mūsu republikas partijas organizācija ievērojami nostiprinājās, uzlabojās partijas, padomju un saimnieciskais darbs, izauga jauni vietējie kadri.

Šie biedri ar savu pašai izlēmtā darbu, nododot mums savu pieredzi sociālistiskajā celtniecībā palīdzēja mums atjaunot un nosacīti īsā laikā nostiprināt mūsu padomju republiku(..).

Tajā pašā laikā republikas partijas un padomju iestāžu darbā, Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas un LPSR Ministru padomes darbā ir lieli trūkumi un kļūdas, kuras pareizi atklāj PSKP CK Prezidija š. g. 12. jūnija lēmums.

Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās komitejas Prezidija lēmums pilnīgi pareizi atklāj mūsu pieļautās rupjās politiskās kļūdas un ļeņiniski-staļiniskās nacionālās politikas izkropļojumus.

Neraugoties uz PSKP CK vairākkārtējiem norādījumiem, mēs praksē pieļāvām padomju nacionālās politikas izkropļojumus, ignorējām nacionālo kadru izraudzīšanu, audzināšanu un izvirzīšanu, pametām novārtā politisko darbu masās, pārkāpām padomju likumību, pieļāvām kailu administrēšanu un patvaļu pret iedzīvotājiem.

Viss tas izsauc latviešu iedzīvotāju atsvešināšanos no partijas un padomju iestādēm, rada nelabvēlīgu stāvokli republikā.

Republikā vēl nav likvidētas buržuāziski nacionālistiskās pagrīdes organizācijas, kuras veic pretpadomju propagandu un nogalina padomju cilvēkus. Pēc nepilnīgām ziņām republikas teritorijā vēl līdz šim laikam darbojas 13 bandītu grupas, 133 atsevišķi bandīti un 77 nelegālisti. Pēckara laikā buržuāziski nacionālistiskās bandas ir nogalinājušas 1660 padomju aktīvistus.

Pagājušajā mācību gadā vairākās Rēzeknes, Rīgas, Talsu un citās vidusskolās tika atklātas pagrīdes organizācijas, kuras veica aktīvu pretpadomju darbu un sagatavoja terora aktus.

Nākas atzīt, ka pēdējā laikā Latvijas KP CK un republikas Ministru padome, partijas un padomju orgāni uz vietām naidīgās nacionālistiskās pagrīdes likvidāciju atstāja IeM iestāžu ziņā, kuri plaši pielietoja represiju mērus. No 1945. līdz 1953. gadam republikā ir represēti 119000 cilvēki. No tiem bijušās VDM orgāni ir arestējuši 26500 cilvēkus, kā bandīti nogalināts 2321 cilvēks, kā kulaki un bandītu atbalstītāji aiz republikas robežām izsūtīti 43702. Milicijas un prokuratūras orgāni arestējuši 46350 cilvēkus.

Neraugoties uz plašu represiju pielietošanu – nacionālistiskā pagrīde tomēr turpina darboties. Slepavību gadījumi pastāv līdz pēdējam laikam.

Tā, piemēram, šī gada maijā tika nogalināts Smiltenes rajona sakaru darbinieks Jansons, jūnijā sarīkots uzbrukums Jelgavas rajona kolhoza "Plēsums" priekšsēdētājam

Molodenkovam, Tukuma rajonā nogalināts kolhoza priekšsēdētājs. Pie tam nākas atzīmēt, ka nacionālistiskā pagrīde saņēma iedzīvotāju atbalstu.

Ļeņiniski-staļiniskās nacionālās politikas izkropļojumi, padomju likumības pārkāpumi, administrēšana un patvaļa pret iedzīvotājiem traucēja līdz galam likvidēt nacionālistisko pagrīdi. Cīņā ar naidīgo pagrīdi vāji tika piesaistīti latviešu iedzīvotāji un latviešu kadri, kas politiski ir pilnīgi nepareizi, jo tautā rada pretkrievu noskaņojumu. IeM vadošo darbinieku sastāvā latvieši sastādīja 15 %, bet no IeM rajonu un pilsētu daļu 56 priekšniekiem latviešu bija tikai četri cilvēki, vai 7 %. Tātad, cīņu ar nacionālistisko pagrīdi galvenokārt veica nelatviešu tautības darbinieki, kuri neprata latviešu valodu, nepārzināja sadzīvi un vietējos apstākļus. Sakarā ar to, viņi nevarēja uzturēt nepieciešamos sakarus ar iedzīvotājiem, kuri ir nepieciešami masu – izskaidrojošā darba veikšanai.

Plašu izplatību republikā ieguva rupjas administrēšanas metodes, padomju likumības pārkāpumi un patvaļa.

IeM orgāni tā vietā, lai veiktu nopietnu darbu pagrīdes un ārvalstu izlūkdienestu atmaskošanā, bieži nostājās uz represiju ceļa pret pilsoņiem, kuriem pagātnē bijuši sakari ar buržuāzisko varu un vācu okupantiem, kaut arī viņi godīgi strādāja kolhozos un uzņēmumos.

1952. gadā par valsts nodokļu parādiem tika veikti 18113 pilsoņu īpašuma apraksti, 1953. gada pirmajā ceturksnī izdarīti 8650 īpašuma apraksti. Tiesai nodotas vairāk nekā 10000 lietas.

Tādi izkropļojumi ir arī sagādes iestāžu darbā. 1952. gadā tika veikta īpašuma aprakstīšana 27538 kolhoznieku saimniecībās par gaļas un piena nodošanas termiņa pārkāpumiem. Sagādes ministrijas rajonu pilnvarotie 1952. gadā saņēma 22413 sūdzības, pie kam vairāk nekā puse sūdzību tika apmierinātas.

Padomju likumu rupji pārkāpumi, administrēšana un patvaļa lauksaimniecības produktu sagādē pagājušajā gadā tika pieļauti Zilupes rajonā. Šeit bijušais partijas rajona komitejas sekretārs b. Lazurko piesavinājās sev tiesu orgānu tiesības, izsauca pie sevis kolhozniekus un par nesavlaicīgu kulšanu un labības nenodošanu miliča pavadībā personīgi nosūtīja kolhozniekus uz arestu.

Prokuratūras un tieslietu orgāni tāpat pieļauj pilsoņu nepamatotus arestus un saukšanu pie kriminālatbildības.

Lielais daudzums administratīvo mēru, bez atbilstošas izskaidrošanas, izsauc iedzīvotāju masveida sūdzības un zināmu neapmierinātību par padomju varas vietējo orgānu darbu, kuri veic šos pasākumus.

Šī neapmierinātība par administrēšanu noved pie iedzīvotāju atsvešināšanās no padomju varas un ir auglīga vide naidīgo elementu darbībai.

Latvijas KP Centrālā komiteja un republikas Ministru padome savā praktiskajā darbībā neņem vērā šīs neapmierinātības politisko nozīmi, nepieņem iedarbīgus mērus, lai likvidētu, pastiprinot politisko darbu, nepieļaujamo administrēšanu.

Latvijas KP CK un Ministru padome nopietni pārkāpj nacionālās politikas padomju principus kadru izaudzināšanas un izvirzīšanas lietā. Ārkārtīgi maz vadošajā darbā partijas, padomju un saimnieciskajos orgānos izvirza latviešus.

Daudzi partijas, padomju un saimnieciskie vadītāji, atsaucoties uz neīstu modrību, bieži izsaka vispārēju neuzticību vietējiem kadriem un, norādot uz viņu pieredzes trūkumu, izvirza vadošā darbā galvenokārt kadrus ne no vietējiem cilvēkiem.

Latvijas KP Centrālā komiteja un Ministru padome samierinājās ar tādu stāvokli. Tā bija rupja kļūda, kuras rezultātā, neraugoties uz to, ka pēc Latvijas atbrīvošanas no vācu okupācijas pagājuši daudzi gadi, partijas organizācija nespēja nodrošināt republikāniskos un vietējos orgānus ar latviešu tautības kadriem.

Izveidojās stāvoklis, kurā daudzās partijas, padomju, saimnieciskajos un citos orgānos vairākumā strādā kadri, kuri neprot latviešu valodu, nav pazīstami ar vietējiem apstākļiem, sadzīvi, kultūru, vietējo iedzīvotāju tradīcijām. Viss tas noveda pie tā, ka partijas un padomju orgānu sakari ar plašām latviešu iedzīvotāju masām kļuva vājāki un, tā tad, kļuva vājāka viņu ietekme uz masām, īpaši ar zemniecību.

Vadošo partijas, padomju un citu darbinieku vidū latviešu ir maz.

Tā, piemēram, Latvijas KP CK aparātā atbildīgo darbinieku vidū latvieši sastāda 42 %, partijas rajonu un pilsētu partijas komiteju sekretāru vidū – 31 %. Ļoti maz latviešu tiek izvirzīti rajonu partijas komiteju sastāvā. No š. g. aprīlī izvirzītajiem 36 partijas Zilupes rajona komitejas sastāva partijas biedriem un kandidātiem tikai 2 ir latvieši. No 36 partijas biedriem un kandidātiem partijas Rēzeknes rajona komitejā latvieši ir tikai 9.

Īpaši neapmierinošs stāvoklis ar partijas kadru nacionālo sastāvu ir partijas Rīgas pilsētas organizācijā. Partijas Rīgas pilsētas komitejā daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, no pilsētas komitejas 31 instruktora latvieši ir divi. Rīgas pilsētas partijas rajonu komitejās partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, bet partijas rajonu komiteju propagandas un aģitācijas daļu vadītāju, partijas rajonu komiteju bibliotēku vadītāju un propagandistu vidū ir pa vienam latvietim. Rīgas pilsētas partijas pirmorganizāciju sekretāri ir tikai 17 % latviešu.

Latviešu vājā izvirzīšana partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes darba zemākajā un vidējā posmā Rīgas pilsētā noved pie tā, ka vietējie nacionālie kadri aug ārkārtīgi lēni. Partijas Rīgas pilsētas komitejas nomenklatūras darbinieku sastāvā pēdējos divos gados latviešu skaits samazinājās par 5 %.

Dažās rūpnīcās, piemēram, "Rīgips" direktors un viņa vietnieks, partijas organizācijas sekretārs un viņa vietnieks, rūpnīcas komitejas priekšsēdētājs un viņa vietnieks neprot latviešu valodu. Latviešu maz ir arī daudzu rūpnīcu vidējā administratīvajā posmā.

Latvijas KP CK birojs š. g. 19. maijā speciāli apsprieda jautājumu par partijas Rīgas pilsētas komitejas darbu un uzdeva tai izmainīt attieksmi pret vietējo kadru izvirzīšanu. Taču pilsētas komiteja līdz šim laikam nepieņem kaut cik efektīvus mērus, lai stāvokli uzlabotu. Latviešu skaits partijas pilsētas komitejas un rajonu komiteju darbinieku vidū gandrīz nav palielinājies.

Pēdējā pusotra mēneša laikā Rīgas pilsētas 62 partijas pirmorganizācijās notika atskaišu-vēlēšanu sapulces, taču šajās sapulcēs par sekretāriem ievēlēti tikai 18 latvieši.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas birojs un sekretāri b. b. Apinis, Sokolovs, Berklavs nepieņem nekādus mērus, lai novērstu to, ka Rīgas partijas organizācijā partijas biedru vispār ir maz.

Acīmredzami neapmierinošs stāvoklis ar latviešu kadriem ir arī vairākās citās partijas pilsētu un rajonu komitejās.

Partijas Ludzas rajona komitejā sekretāru, daļu vadītāju un instruktoru vidū ir tikai viens latvietis.

Partijas Jelgavas pilsētas komitejas sekretārs b. Koroļkevičs samierinājās ar to, ka pilsētas komitejas daļu vadītāju vidū nav neviena latvieša, instruktoru vidū ir viens latvietis. No 56 partijas pirmorganizācijām tikai 18 partijas pirmorganizāciju sekretāri ir latvieši.

Latvijas PSR Ministru padome maz rūpējas par vietējo kadru izvirzīšanu padomju orgānu sastāvā. LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieku un atbildīgo darbinieku vidū latvieši sastāda 44 %, no 74 ministriem un viņu vietniekiem latviešu ir 41 cilvēks, izpildu komiteju priekšsēdētāju, priekšsēdētāju vietnieku un daļu vadītāju vidū latvieši ir 59 %.

Maz vietējos kadrus izaudzina arodbiedrības un komjaunatne. Arodbiedrības republikānisko komiteju priekšsēdētāju un atbildīgo darbinieku vidū latviešu ir 16,5 %, Latvijas LKJS CK aparāta darbinieku vidū 39 %, bet komjaunatnes pilsētu un rajonu komiteju sekretāru un atbildīgo darbinieku vidū 65,5 %.

Īpaši neapmierinošs stāvoklis ir ar saimniecisko kadru nacionālo sastāvu. Mēs ļoti maz interesējamies par viņu nacionālo sastāvu, bet rūpnīcu direktoru un galveno inženieru vidū latvieši sastāda tikai 22,5 %, sovhozu direktoru vidū – 45 %, MTS politdaļu priekšnieku vidū – 39 %.

Nākas atzīmēt, ka Latgalē rajonu vadošo kadru vidū ir maz latgaliešu. Attiecībā pret šiem rajoniem ir izveidojies pilnīgi kļūdains un kaitīgs viedoklis – it kā šeit visi saprot krievu valodu un tādēļ šeit var strādāt vienīgi atbraukušie kadri. Ļoti vāja vietējo kadru izvirzīšana ir republikas austrumu rajonos. (..). Latvijas KP CK tagad ir paredzējusi mērus, lai Latgalē atgrieztos vadošā darbā daļa kadru, kuri agrāk strādāja Latgales rajonos, kuri pazīst vietējos apstākļus un paražas, bet kuri ir aizbraukuši prom.

Īpaši liela nozīme darbinieku nacionālajam sastāvam ir tajās organizācijās, kuras ikdienā saskaras ar vietējiem iedzīvotājiem, kuri veic lauksaimniecības produktu sagādi, iekasē nodokļus, pārzin tirdzniecību. No 56 sagādes pilnvarotajiem tikai 21 cilvēks ir latvietis, no 72 pilsētu un rajonu finanšu daļu vadītājiem latvieši ir 32, no 306 nodokļu inspektoriem latvieši ir 235, no 58 rajonu patērētāju savienību priekšsēdētājiem latviešu ir 27, no 158 lauku patērētāju biedrību priekšsēdētājiem latviešu ir 105 cilvēki.(..).

Pēc PSKP CK lēmuma par Ukrainu un Lietuvu Latvijas KP CK pieņēma vairākus mērus par vietējo kadru izvirzīšanu atbildīgā darbā.

IeM vadošo darbinieku vidū latvieši tagad sastāda 98 %, bet no IeM 63 pilsētu un rajonu daļu priekšniekiem latviešu tagad ir 61 cilvēks.

Patlaban no Latvijas KP CK 8 nodaļu vadītājiem 6 ir latvieši, no 15 daļu vadītāju vietniekiem latvieši ir 8, no 18 ministriem tikai trīs nepārvalda latviešu valodu.(..).

Latvijas KP CK uzskata, ka šie mēri ir tikai pieļauto kļūdu un izkropļojumu izlabošanas sākums un tiks pieņemti visi mēri, lai PSKP CK Prezidija lēmums tiktu izpildīts.(..).

Republikāniskajā partijas organizācijā latvieši sastāda 29,2 %, tajā skaitā Rīgā 20,4 %, Jelgavā – 28 %.(..).

Saskaņā ar PSKP CK Prezidija lēmumu Latvijas partijas organizācijas tuvākā laika uzdevums ir latviešu kadru sagatavošana, izaudzināšana un izvirzīšana vadošā partijas, padomju un saimnieciskajā darbā. Atcelt praksi, kad par partijas rajonu komiteju otrajiem sekretāriem, darbaļaužu deputātu izpildu komiteju priekšsēdētāju vietniekiem tiek iecelti darbinieki ne no latviešu nacionālo kadru vidus.

Par sovhozu, MTS un rūpniecības uzņēmumu direktoriem, kā likums, iecelt darbiniekus – latviešus.(..).

Izvirzot kadrus, mums ir nepieciešams vadīties no tā, kā viņi strādā un kā ir noskaņoti tagad, pie padomju varas un nevadīties tikai no tā, kā viņi uzvedās buržuāziskajā Latvijā, kādā orķestrī spēlēja, kādās sporta organizācijās sastāvēja un vai visi viņu radinieki ir ar kādiem grēkiem. Tā ir viena no mūsu galvenajām kļūdām, kura traucē vietējo kadru izvirzīšanu vadošajā darbā(..).¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 10. l., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas
1953. gada 22.- 23. jūnija plēnuma slepenā lēmumā “Par trūkumiem
politiskajā darbā, saimnieciskās un kulturālās celtniecības vadīšanā
republikā”**

(..)

Latvijas KP CK plēnums nolēmj:

1. Nodrošināt Padomju Savienības Komunistiskās partijas CK Prezidija 1953. gada 12. jūnija lēmuma – par Latvijas PSR – pilnīgu izpildi un nelokāmi vadīties no šī lēmuma prasībām.
2. Plēnums uzliek par pienākumu Latvijas KP CK birojam un Latvijas PSR Ministru padomei radikāli uzlabot stāvokli republikā, nepieļaut padomju nacionālās politikas pārspīlējumus, enerģiski cīnīties pret padomju likumības pārkāpumiem, administrēšanu un patvaļību attiecībā pret iedzīvotājiem. Tuvākā laikā likvidēt republikā buržuāziski nacionālistisko pagrīdi, veikt nepieciešamos pasākumus, lai uzlabotu politisko stāvokli republikā. Lietojot nepieciešamos sodus attiecībā pret padomju varas īstajiem ienaidniekiem, nepieļaut izkropļojumus, kas izsauc plašu iedzīvotāju slāņu pamatotu sašutumu.
3. Uzskatīt par Latvijas Komunistiskās partijas galveno uzdevumu tuvākajā laikā sagatavot, audzināt un plaši izvirzīt latviešu tautības kadrus vadošā partijas, padomju un saimnieciskajā darbā. Izbeigt praksi izvirzīt par partijas rajonu komiteju otrajiem sekretāriem, kā arī par darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju priekšsēdētāju vietniekiem darbiniekus, kuri nav nacionālie kadri. Par padomju saimniecību, MTS un rūpniecības uzņēmumu direktoriem, kā likums, iecelt latviešu darbiniekus.

4. Pārkārtot Latvijas PS Republikā lietvedību visās partijās, valsts un sabiedriskajās organizācijās latviešu valodā. Ministru padomes sēdes, Latvijas KP CK biroja sēdes un plēnumus, kā arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju sēdes noturēt latviešu valodā.(..)¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 1.^a l., 19. lp. Oriģināls.

Taču izrādījās, ka J. Kalnbērziņa, kā arī citu šī plēnuma dalībnieku skaļie vārdi par pieļautajām kļūdām un apņemšanos pārtraukt Latvijas kolonizāciju un rusifikāciju ir bijusi tikai tukša, liekulīga runāšana. Kremļa funkcionāru savstarpējā cīņā par varu, kura aizsākās pēc J. Staļina nāves 1953. gada martā, PSRS iekšlietu ministrs L. Berija, pēc kura iniciatīvas tika pieņemti vairāki svarīgi lēmumi par būtiskām izmaiņām “ļeņiniski-staļiniskajā nacionālajā politikā”, zaudēja. 1953. gada 26. jūnijā viņš tika arestēts. Drīz pēc tam, 1953. gada 2. jūlijā Maskavā tika sasaukts PSKP CK plēnums, kurš noklausījās un apsprieda PSRS Ministru padomes priekšsēdētāja G. Maļenkova nolasīto PSKP CK ziņojumu “par L. Berijas antipartejiskām un pretvalstiskajām darbībām”. Ar speciālu PSRS Augstākās tiesas lēmumu 1953. gada 23. decembrī L. Berija tika nošauts.

1953. gada 7. jūlija PSKP CK plēnuma lēmumu “Par Berijas noziedzīgajām un pretvalstiskajām darbībām” 1953. gada 13. jūlijā apsprieda arī LKP CK plēnums.

Izvilums no J. Kalnbērziņa runas LKP CK 1953. gada 13. jūlija plēnumā

(..)

Ar dažādiem ļaunprātīgiem paņēmieniem Berija centās iedragāt PSRS tautu draudzību – daudznacionālās sociālistiskās valsts pamatu pamatus un visu brālīgo padomju republiku panākumu nosacījumu, iesēt nesaskaņas starp PSRS tautām, savienotajās republikās aktivizēt buržuāziski nacionālistiskos elementus.

Šos viltīgos paņēmumus Berija izmantoja arī attiecībā uz Latvijas PSR, cenšoties panākt tādu stāvokli, kad krievu biedriem bija izslēgta iespēja strādāt nacionālajās republikās, izvirzot par mērķi sēt nacionālās nesaskaņas starp krievu un latviešu tautības darbaļaudīm.(..).

Es domāju, ka izteikšu mūsu plēnuma, republikas partijas organizācijas un visas latviešu tautas viedokli, ka partijas ienaidniekiem neizdevās un nekad neizdosies iedragāt latviešu tautas lielo draudzību ar lielo krievu tautu.¹

1. LVA, PA-101.1 f., 16. apr., 11. l., 97. lp. Oriģināls.

**Izvilums no Latvijas KP CK biroja lēmuma “Par Latvijas KP pilsētu un
rajonu komiteju plēnumos apspriestā PSKP CK plēnuma lēmuma par
Berijas antipartejiskās un pretvalstiskās darbības rezultātiem”**

Slepeni

Latvijas KP Centrālās komitejas biroja sēdes

Protokols Nr. 57

Par Latvijas KP pilsētu un rajonu komiteju plēnumos apspriestā PSKP CK plēnuma lēmuma
par Berijas antipartejiskās un pretvalstiskās darbības rezultātiem

1953. gada 21. jūlijā

(..)

Liela uzmanība plēnumos tika pievērsta jautājumam par Berijas naidīgās darbības likvidāciju nacionālo attiecību laukā. Pēc Latvijas KP CK VI plēnuma daži darbinieki pieļāva kļūdas nacionālās politikas īstenošanā. Vairākās pilsētās un rajonos, ministrijās un resoros sākās steidzīga sarakstu sastādīšana, lai nomainītu nelatviešu darbiniekus. Rēzeknē un Jelgavā bija gadījumi, kad tika noņemti lozungi krievu valodā. Baltijas dzelzceļa Jelgavas nodaļas politdaļas priekšnieks Žilinskis pieļāva rupjus buržuāziskā-nacionālisma izpausmes faktus, par to CK birojs viņu izslēdza no partijas. Viss tas noveda pie buržuāzisko-nacionālistu atdzīvošanās un aktivizācijas un nacionālo nesaskaņu uzkurināšanas starp republikas darbaļaudīm un saimnieciskā un politiskā darba pavājināšanās. Reizē ar to bija fakti, kad atsevišķi komunisti nepareizi saprata Latvijas KP CK 6. plēnuma lēmumus par nacionālo kadru izvērzišanu un politiskā darba pastiprināšanu latviešu valodā kā buržuāziskā-nacionālisma izpausmi(..).

Daudzi komunisti uzstājoties kritizēja Latvijas KP CK un republikas Ministru padomi par pārlietu steidzīgu, nepārdomātu pieeju PSKP CK š. g. 12. jūnija lēmuma par Latvijas PSR, par nopietniem trūkumiem lauksaimniecības vadīšanā, par vājiem sakariem ar masām īstenošanā.

Latvijas KP CK birojs nolēmj:

(..) 3. Uzdot pilsētu partijas komitejām un rajonu partijas komitejām likvidēt Berijas naidīgās darbības sekas nacionālo attiecību laukā, nostiprināt tautu draudzību, audzināt darbaļaudis proletāriskā-internacionālisma garā, plaši izskaidrot partijas un valdības politiku nacionālajā jautājumā, reaģēt uz katru buržuāziskā nacionālisma izpausmes faktu un veikt noteiktu cīņu ar šo ideju paudējiem.

Uzdot Latvijas KP CK propagandas un aģitācijas daļai sagatavot lekciju ciklu par padomju nacionālās politikas izskaidrošanu(..).

5. Uzdot Latvijas KP CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu daļai apkopot kritiskās piezīmes, kuras izteiktas partijas komiteju plēnumos par Latvijas KP CK, republikas Ministru padomi un iesniegt izskatīšanai Latvijas KP CK sekretariātā(..).¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 24. l., 68.-72. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja 1959. gada 21. jūnija un 4. jūlija lēmuma “Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā”

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS CENTRĀLĀ KOMITEJA

STINGRI SLEPENI

(No Sevišķās mapes)

Lēmums

Latvijas KP CK birojs

Protokols Nr. 63 § 1

1959. gada 21. jūnijā un 4. jūlijā

Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā

(b. b. Pelše, Bisenieks, Berklavs, Krūmiņš, Migliniks, Plūdonis, Saļejevs, Lācis, Kalnbērziņš)
(..)

Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs nolemj:

1. Uzdot partijas pilsētu komitejām un rajonu komitejām, ministriju, resoru un organizāciju vadītājiem novērst šajā lēmumā norādītos trūkumus un visā kadru izraudzīšanas, izvietojšanas un audzināšanas darbā nelokāmi vadīties no ļeņinskajiem principiem, neatlaidīgi un konsekventi īstenot dzīvē partijas ļeņinisko nacionālo politiku, pastāvīgi atcerēties par to, ka jebkāda jebkuras tautības tiesību ierobežošana var radīt nopietnus zaudējumus komunistiskajai celtniecībai mūsu zemē. Partijas organizācijām stingri jācīnās pret jebkādam buržuāziskā nacionālisma, šovinisma un samiernieciskuma izpausmēm ar tiem.

2. Uzdot Latvijas KP pilsētu komitejām un rajonu komitejām pilnīgi izbeigt nepartejisko praksi, kad atsevišķi partijas, padomju un saimnieciskie vadītāji darbiniekus izvēlas nevis pēc viņu lietiskajām un politiskajām īpašībām, bet pēc nacionālās piederības, personīgo simpātiju un uzticības principa. Nodrošināt kadru rūpīgu iepazīšanu viņu praktiskajā darbībā, drošāk izvirzīt vadošajos amatos jaunos darbiniekus, kuri ir parādījuši savas organizatoriskās spējas un uzticību Komunistiskās partijas lietai; īpašu uzmanību pievērst ekonomiski vājo kolhozu un sovhozu nostiprināšanai ar kadriem.

Viss partijas orgānu praktiskais darbs ar kadriem jāpakļauj PSKP XXI kongresa vēsturisko lēmumu sekmīgai īstenošanai, septiņgades plāna un 1959. gada tautas saimniecības plāna pirmstermiņa izpildei kā kopumā republikā, tā arī katrā rajonā, uzņēmumā, kolhozā un sovhozā.

3. Uzskatīt par Latvijas KP CK biroja, partijas pilsētu komiteju un rajonu komiteju svarīgāko uzdevumu – visādā veidā pastiprināt darbu, lai paaugstinātu vadošo kadru marksistiski-ļeņinisko rūdījumu, viņu audzināšanu tautu draudzības, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma ideju garā, partijas un valsts disciplīnas stingras ievērošanas garā, augstas partejiskas atbildības garā par partijas un valdības direktīvu izpildīšanu, par vispārējo valsts interešu izpratni. Partijas orgāniem jāsniedz konkrēta palīdzība partijas, padomju, saimnieciskajiem darbiniekiem viņu lietiskās kvalifikācijas paaugstināšanā, rūpniecības un lauksaimniecības ekonomikas studēšanā.
4. Uzdot partijas pilsētu komitejām, rajonu komitejām, partijas pirmorganizācijām, republikas arodbiedrību un komjaunatnes organizācijām paaugstināt visa politiskā darba idejisko līmeni strādnieku, kolhoznieku un īpaši inteliģences un skolu jaunatnes vidū, dziļi izskaidrot PSKP XXI kongresa, PSKP CK jūnija plēnuma vēsturiskos lēmumus, ar konkrētiem pārliecinošiem piemēriem un faktiem parādīt, ka republikas panākumus rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā Latvijas PSR darbaļaudis ir sasnieguši ar visu Padomju Savienības brālīgo tautu palīdzību. Presē un radiopārraidēs visā masu politiskajā darbā ir nepieciešams neatlaidīgi atmaskot jebkādas naidīgās propagandas mēģinājumus iedragāt Padomju Savienības tautu brālīgo draudzību, uzkurināt nacionālistiskus noskaņojumus zināmas republikas inteliģences nenoturīgās daļas vidū.

5. Atcelt Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja 1956. gada 6. decembra lēmumu "Par partijas, padomju un saimniecisko darbinieku latviešu un krievu valodas mācīšanos" kā nepareizu.
Izskaidrot partijas rajonu komitejām, pilsētu komitejām, partijas pirmorganizācijām, ka latviešu un krievu valodas mācīšanās ir jāveic saskaņā ar ļeņinskajiem norādījumiem, un stingriem brīvprātības pamatiem, nekādā veidā nepieļaujot administrēšanu un piespiešanu.
6. Uzdot partijas Rīgas pilsētas komitejai atcelt tās pieņemtos lēmumus par latviešu un krievu valodas mācīšanos kā kļūdainus.
7. Uzdot Latvijas PSR Ministru padomei izskatīt jautājumu par pasu režīma ievērošanu Rīgā un ievest šajā lietā nepieciešamo kārtību.
8. Uzdot partijas rajonu komitejām, pilsētu komitejām, partijas pirmorganizācijām uzlabot rūpniecības, celtniecības un lauksaimniecības vadību, plaši izvērst darbaļaužu sociālistisko sacensību par 1959. gada plāna un visas septiņgades plāna pirmstermiņa izpildi, par rezervju vispilnīgāko izmantošanu rūpniecībā un lauksaimniecībā, par ražošanas tālāku mehanizāciju un automatizāciju, par tehnisko progresu. Visu jautājumu risināšanā partijas, padomju, saimnieciskajiem orgāniem, ministrijām un resoriem vispirms ir jāņem vērā vispārvalstiskās intereses.
9. Uzdot Latvijas KP CK sekretariātam rūpīgi izanalizēt laikrakstu un žurnālu redakciju, Radioraidījumu un televīzijas komitejas darbu, nostiprināt tās ar pieredzējušiem, politiski sagatavotiem darbiniekiem. Mēneša laikā par šo jautājumu iesniegt priekšlikumus izskatīšanai Latvijas KP CK birojā.
10. Uzdot Latvijas KP CK sekretariātam izpētīt radio organizāciju darbību un noteikt konkrētus pasākumus, lai nostiprinātu tās ar vadošiem kadriem un tām sniegtu praktisku palīdzību.
11. Lai apspriestu jautājumu "Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā" 1959. gada 7. jūlijā sasaukt Latvijas Komunistiskās partijas CK plēnumu. Šajā jautājumā par referentu apstiprināt biedru Kalnbērziņu.
12. Sakarā ar to, ka b. Berklavs ilgu laiku savā praktiskajā darbā pieļāva nopietnas politiskas kļūdas, uz kurām viņam vairākkārt norādīja PSKP CK, un sakarā ar to, ka, apspriežot šo jautājumu CK birojā, viņš savas kļūdas neatzina, uzskatīt par neiespējamu b. Berklava tālāku atrašanos Latvijas KP CK biroja sastāvā.

13. Ierakstīt protokolā:

Latvijas KP CK otrais sekretārs b. Krūmiņš ir personīgi atbildīgs par nopietnām kļūdām kadru izraudzīšanā un izvietojumā. Biedrs Krūmiņš ne vienmēr ieņēma principiālu pozīciju un dažkārt atbalstīja b. Berklava kļūdainos priekšlikumus. Latvijas KP CK biroja locekļi b. b. Lācis un Ozoliņš, izlemjot vairākus principiālus jautājumus, izturējās pasīvi, cieta klusu, bet dažkārt atbalstīja kļūdainos uzskatus un priekšlikumus.

Latvijas KP CK pirmais sekretārs b. Kalnbērziņš pēdējā laikā, vadot CK biroja darbu, neizrādīja pietiekamu stingrību, bet atsevišķos gadījumos pieļāva liberālismu attiecībā pret atsevišķu biroja locekļu, vispirms b. Berklava, acīmredzami nepareizajām runām un darbībām.

Uzskatīt par lietderīgu 1959. gada jūlijā-augustā noklausīties Latvijas KP CK birojā B. Pizāna atskaiti par “Cīņas” redakcijas darbu un b. Pinkša atskaiti par arodbiedrību republikāniskās padomes darbu. Šo lēmumu nosūtīt visām Latvijas KP rajonu komitejām un pilsētu komitejām.

Latvijas KP CK sekretārs

Kalnbērziņš¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 48.^a l., 20., 25.-27. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Atzīmes dokumentā:

Nosūtīts PSKP CK, visām Latvijas KP rajonu un pilsētu komitejām, visiem Latvijas KP CK locekļiem un kandidātiem, Latvijas KP Revīzijas komisijas locekļiem.

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas pirmā sekretāra Kalnbērziņa ziņojuma “Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā” LKP CK VII slēgtajā plēnumā 1959. gada 7. jūlijā

Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā

(..)

Nesen PSKP CK darbinieku grupa, izpētot jautājumu par stāvokli darbā ar kadriem, šajā lietā atklāja nopietnus trūkumus un kļūdas, kā arī izkropļojumus ļeņinskās nacionālas politikas īstenošanā.

Šīs grupas secinājumi tika apspriesti PSKP CK Prezidijā, kurš ieteica Latvijas partijas Centrālajai Komitejai šo jautājumu apspriest CK birojā un plēnumā. Latvijas KP CK biroja darbā, apspriežot jautājumus, kuri bija izteikti ziņojumā, piedalījās PSKP CK Prezidija loceklis un sekretārs biedrs Muhitdinovs. Latvijas KP CK birojs pakļāva asai un principiālai kritikai tos nopietnos trūkumus un kļūdas, kuras darbā kopumā bija pieļāvis Latvijas KP CK birojs un atsevišķi biroja locekļi un kandidāti.

(..) Visnopietnākā kļūda darbā ar kadriem, kadru izraudzīšanās ļeņinisko principu pārkāpumi izpaudās tā, ka daži partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadītāji, izvirzot vadošos darbiniekus, par pamatu ņem nevis viņu lietišķās un politiskās īpašības, bet vispirms viņu nacionālo piederību.

Partijas Rīgas pilsētas komitejas 1956. gada 30. novembra lēmumā, kurš tika pieņemts pēc b. Berklava neatlaidīgas prasības, kad viņš bija partijas pilsētas komitejas pirmais sekretārs, tieši tika norādīts, ka, pieņemot darbā kadrus, bez lietišķajām un politiskajām īpašībām jāņem vērā arī latviešu un krievu valodas zināšanas.(..)

(..) Iepriekš minētajā partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmumā kadriem tika izvirzīta prasība latviešu un krievu valodu iemācīties 2 gadu laikā. Saskaņā ar šo lēmumu uzņēmumu, organizāciju, iestāžu vadītājiem tika dots norādījums izskatīt jautājumu par iespējām izmantot darbā tās personas, kuras minētajā termiņā nav apguvušas valodas, ar to dažādu tautību darbiniekus nostādot nevienādā stāvoklī, jo vairums latviešu, kuri dzīvo Rīgā un citās mūsu republikas pilsētās, krievu valodu saprot jau sen, bet tiem darbiniekiem, kuri uz Latviju ir atbraukuši no citām republikām, vajadzēja mācīties otru valodu. Tādā veidā partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmums bija vērsts pēc būtības uz nelatviešu kadru izstumšanu pamatnācības valodas nezināšanas dēļ.

Latvijas Komunistiskās partijas CK birojs tā vietā, lai partijas Rīgas pilsētas komiteju palabotu, pats 1956. gada decembrī pieņēma lēmumu, ar kuru vadošajiem kadriem tika uzdots latviešu un krievu valodu apgūt arī divu gadu laikā.

(..) Partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretārs b. Straujums sarunās ar partijas rajonu komiteju sekretāriem paziņoja, ja darbinieks neprot ar viņu izskaidroties latviešu valodā, tad tādu cilvēku nevajag sūtīt pie viņa uz pārrunām, partijas pilsētas komiteja viņu neapstiprinās.

Republikas kultūras ministra vietnieks b. Čerkovskis, pagājušā gada beigās būdams komandējumā Daugavpilī, kurā dzīvo tikai 13 % latviešu, partijas pilsētas komitejai ieteica

atbrīvot no darba lielu grupu pilsētas kultūras iestāžu darbinieku sakarā ar to, ka viņi neprot latviešu valodu(..)

Jānorāda, ka visās mūsu pieļautajās kļūdās, izkropļojumos visaktīvākā loma bija Latvijas KP CK biroja loceklim b. Berklavam. Viņš ilgu laiku savā praktiskajā darbībā īstenoja nacionālistisku politiku, parādīja paaugstinātu ieinteresētību jautājumos par vadošo kadru izvietojumu, iejaucās šajās lietās, noteicošajos iecirkņos izvirzīja viņam derīgas personas, nereti Latvijas KP CK uzspieda atsevišķu darbinieku nomaiņas nepieciešamību.

(..) Nopietnas kļūdas tika pieļautas, ierobežojot pierakstīšanu Rīgas pilsētā. Latvijas PSR Ministru padome un Rīgas pilsētas izpildu komiteja ar CK biroja ziņu, aizbildinoties ar pasu režīma stingru ievērošanu, Rīgā cilvēku pierakstīšanai lika visādus šķēršļus, īpaši nelatviešu tautības. Bez šaubām, nav iespējams Rīgā pierakstīt visus, kuri to vēlas, tā kā mums trūkst dzīvojamās platības, tā kā jautājums ar dzīvokļiem ir ļoti saspringts, taču mums iznāca ņirgāšanās par cilvēkiem – bērni nevarēja pierakstīties pie vecākiem, vīrs pie sievas, māte pie dēla, kaut arī dzīvokļa apstākļi to pieļāva. Visādi šķēršļi tika likti militārpersonu ģimenes locekļu, kā arī dažādu uz Rīgu nosūtīto speciālistu pierakstīšanā. Varētu likties, ka pierakstīšana ir tīri tehnisks jautājums, taču sakarā ar nepareizu īstenošanu dzīvē tas pie mums kļuva par tīri politisku jautājumu un pieņēma nacionālistisku nokrāsu.

(..) Tāds pierakstīšanas “ierobežojums” Rīgā pēc būtības pārtrauca cilvēku iebraukšanu Latvijā no citiem apgabaliem un novadiem(..)

Bija mēģinājumi novirzīt partijas organizāciju no pareizā ļeņiniskā ceļa un ieviest valstī nacionālo norobežotību un noslēgtību. Tā, piemēram, CK biroja loceklis b. Berklavs, CK biroja un Ministru padomes apvienotajā sēdē pagājušā gada oktobrī, apspriežot septiņgades plānu, atklāti uzstājās pret partijas ģenerālo līniju, kura vērsta uz smagās rūpniecības attīstību, un neatlaidīgi prasīja atteikties republikā no vagonu būves un dīzeļu būves rūpnīcu paplašināšanas un to produkcijas izlaides palielināšanas. Ar ko viņš motivēja šo iebildumu? Kā galveno pierādījumu viņš izvirzīja to, ka pēdējos gados republikas iedzīvotāju skaits uz atbraukušo strādnieku rēķina ir palielinājies par 450 tūkstošiem cilvēku, bet rūpnīcu celtniecība un paplašināšana prasīs tālāku darbaspēku iebraukšanu. Nelatviešu tautības iedzīvotāju piesaistīšanu Latvijā, pēc viņa domām, nevajadzētu praktizēt tādēļ, ka metāls, kā zināms, mūsu zemē tiek ievests. Dīzeļu izlaidi, kuri ir paredzēti speciālajām vajadzībām, nevajadzētu paplašināt tādēļ, ka kara gadījumā tad Rīga ciestu pirmām kārtām. Izsakot savus argumentus, kuri attiecas uz iedzīvotāju skaita mehāniskā pieauguma nepieļaušanu, b. Berklavs paziņoja ka, ja pret to būs iebildumi, viņš izvirzīs jautājumu par personālu nobalsošanu.

(..) Reizē ar to b. Berklavs izteicās par nepieciešamību vispusīgi attīstīt vieglo un pārtikas rūpniecību, kuru produkcija ir jātērē uz vietas.

Tāda nepareiza orientācija nesaņēma pienācīgu novērtējumu un nosodījumu no CK biroja locekļu puses.

(..) Tādejādi no visa iepriekš teiktā var izdarīt secinājumu, ka ļeņinskās nacionālās politikas izkropļojumi mūsu republikā galvenokārt parādījās šādās izpausmēs:

1. Atsevišķu darbinieku izdomātā jaunā kadru atlases principa pēc nacionālās pazīmes īstenošana dzīvē.
2. Administrēšana kadru un citu biedru latviešu un krievu valodas mācīšanās jautājumos.
3. Vairākos gadījumos to personu atbrīvošana, kuras neprot latviešu valodu.
4. Krievu plūsmu slēgšana dažās augstākajās mācību iestādēs un ievērojama nelatviešu tautības studentu skaita samazināšana republikas augstskolās.
5. Gandrīz pilnīga to darbinieku un viņu ģimenes locekļu pierakstīšanas pārtraukšana Rīgā, kuri atbrauc no citiem valsts apgabaliem un republikām.
6. Dažu vadošo darbinieku neatlaidīgie mēģinājumi sagrozīt mūsu partijas ļeņinisko nacionālo politiku jautājumā par mūsu republikas attīstību.
7. Dažu biedru cenšanās izcelt Latviju citu savienoto republiku vidū, nacionālā norobežotība un šaurs lokālisms.

(..)

Tāpat vajag pateikt, ka mēs nebijām līmenī 1953. gadā, kad, kā jūs to zināt, tautas ienaidnieks Berija radīja lielu jucekli starp dažādiem kadriem, starp krieviem un latviešiem mūsu republikā, kā arī starp dažādām tautībām citās republikās. Mūs ar b. Lāci izsauca uz speciālu sēdi, kur mums ieteica pēc lēmuma par Lietuvu parauga nekavējoties sasaukt plēnumu un izskatīt šo jautājumu, un kadrus izvietot citādā veidā. Tad tāds plēnums notika, tika pieņemts plēnuma lēmums. Šajā lēmumā daudzi punkti ir nepareizi, kurus jau sen vajadzēja atcelt, bet mēs to vēl līdz šim neesam izdarījuši. Es uzskatu, ka šajā plēnumā mums jābūt vīrišķīgiem un šis lēmums, kuru uzspieda tautas ienaidnieks, 1953. gada plēnuma lēmums jāatceļ kā nepareizs.

(..) Biedri, jautājumu par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem, ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanā izvirzīja biedrs Hruščovs PSKP CK jūnija plēnumā, un tas tika apspriests PSKP CK Prezidijā manā, Lāča, Ozoliņa un Krūmiņa klātbūtnē. PSKP CK Prezidijs pakļāva mūs bargai kritikai, deva principiālu novērtējumu mūsu pieļautajām

klūdām ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanā. Mēs devām solījumu stāvokli izlabot, un Ņikita Sergejevičs Hruščovs un CK Prezidijs kopumā tic, ka mēs paši spēsim stāvokli izlabot.

Lūk, kāds lēmums tika pieņemts CK Prezidija paplašinātajā sēdē:

“Atbalstīt biedra Muhitdinova ziņojumu par braucienu uz Latviju. Uzdot Latvijas KP CK, ņemot vērā PSKP CK Prezidija sēdes viedokli, veikt pasākumus, lai savā darbā novērstu trūkumus.”

Tāda uzticība uzliek mums par pienākumu šodien asi, principiāli apspriest šo jautājumu, visā dziļumā atklāt mūsu pieļautās kļūdas un trūkumus, noteikt pasākumus to novēršanai un uz visiem laikiem iznīdēt to izpausmju iemeslus.¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 15. l., 6.-25. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilks no LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka E. Berklava runas LKP CK 1959. gada 7.-8. jūlija plēnumā

(..)

No 552 tautas saimniecības padomes uzņēmumu direktoriem latviešu ir tikai 202, bet par galvenajiem inženieriem šajos uzņēmumos strādā tikai 160 latvieši, tas ir, nedaudz vairāk nekā viena ceturtdaļa.

No 36 Autotransporta ministrijas autosaimniecību priekšniekiem latvieši ir 11, no 43 Komunālās saimniecības ministrijas remonta kantorū priekšniekiem latvieši ir 18. No 46 celtniecības pārvalžu un trestu priekšniekiem un galvenajiem inženieriem latviešu ir 19, no 16 uzņēmumu direktoriem un galvenajiem inženieriem latvieši ir 2.

No 44 republikas ārstniecības iestāžu galvenajiem ārstiem latviešu ir 18, bet Rīgā starp 53 ārstniecības iestāžu galvenajiem ārstiem 19 ir latvieši.

Tirdzniecības ministrijā visā republikā strādā 20057 cilvēki, latvieši no viņiem ir 11186; no ēdnīcu vadītājiem — tikai 29,6 % ir latvieši.

Iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā strādā 1334 darbinieki, no tiem ir tikai 361 latvietis.

(..)

Kā redzat, b. Kalnbērziņ, partijas rajonu komiteju pirmo un otro sekretāru sastāvs raksturo ne gluži visu.(..)¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 15. l., 34. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilums no LKP CK 1959. gada 7.-8. jūlija VII slēgtā plēnuma lēmuma
“Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās
politikas praksē republikā”**

(..)

Latvijas Kompartijas CK plēnums nolemj:

(..)

4. Atcelt Latvijas KP CK biroja 1956. gada 6. decembra lēmumu “Par latviešu un krievu valodas mācīšanos vadošajiem kadriem” kā nepareizu.

(..)

11. Tā kā b. Berklavs ilgu laiku savā praktiskajā darbā pieļāvis nopietnas politiskas kļūdas, uz kurām viņam vairākkārt aizrādīts, un, tā kā no šiem norādījumiem viņš tomēr nav izdarījis vajadzīgos secinājumus un Latvijas KP CK plēnumā izturējās nepartijiski un nebija atklāts, izslēgt b. Berklavu no Latvijas KP CK biroja un CK locekļu sastāva un uzskatīt, ka nav iespējams viņu atstāt Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amatā. Brīdināt b. Berklavu, ka, gadījumā, ja viņš nemainīs savus antipartejiskos uzskatus, tiks izvirzīts jautājums par viņa piederību pie partijas.

12. Par svārstībām daudzos svarīgos jautājumos, īpaši tādos, kas saistīti ar partijas ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanu, par politiski nepareizu uzstāšanos Latvijas KP CK birojā, izslēgt b. I. Pinksi no Latvijas KP CK biroja locekļu kandidātu sastāva.

13. Par svārstībām daudzos politiski asos jautājumos, par vairāku idejiski kaitīgu materiālu publicēšanu laikrakstā “Cīņa”, Latvijas KP CK biroja locekļa kandidātam, laikraksta “Cīņa” redaktoram b. P. Pizānam izteikt brīdinājumu.

14. Vērst Latvijas KP CK sekretāra, biroja locekļa b. N. Bisenieka uzmanību uz viņa pieļautajām nopietnajām kļūdām un uz neveiksmēm darbā.

15. Uzdot Latvijas KP CK birojā:

a) noskaidrot un apspriest jautājumu par Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu;

b) nostiprināt ar kadriem laikrakstu “Rīgas Balss” un “Padomju Jaunatne”, kā arī žurnāla “Zvaigzne” redakciju.

16. Atcelt Latvijas KP CK 1953. gada 23. jūnija plēnuma lēmumu “Par trūkumiem politiskajā darbā un saimnieciskās un kultūras celtniecības vadīšanā republikā” kā politiski nepareizu un kā partijas un Padomju valsts ienaidnieka L. Berijas uzspiestu.

Protokolāri:

17. Uzdot Latvijas KP CK birojam izskatīt jautājumu, vai iespējams atstāt darbā biedrus I. Pinksi, P. Dzērvī, P. Čerkovski, E. Mūkinu un V. Kalpiņu sakarā ar viņu pieļautajām nacionālistiskajām izpausmēm. (..)¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 10.a l., 10., 11., 13., 14. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

LKP CK lēmums par izmaiņām vadošo kadru sastāvā

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums

Protokols Nr. 83 § 23

1959. gada 23. novembrī

(..)

Par b. b. J. E. Kalnbērziņu, A. J. Pelši, K. M. Ozoliņu, V. T. Lāci un J. V. Peivi.

1. Apmierināt b. Jāņa Eduarda dēla Kalnbērziņa lūgumu par viņa atbrīvošanu no Latvijas KP CK pirmā sekretāra pienākumiem sakarā ar pāriešanu citā darbā.

Rekomendēt b. Arvīdu Jāņa dēlu Pelši uz Latvijas KP CK sekretāra posteni, atbrīvojot viņu no Latvijas KP CK sekretāra pienākumiem.

Iesniegt izskatīšanai Latvijas KP CK plēnumā.

2. Apstiprināt b. Jāni Eduarda dēlu Kalnbērziņu par Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāju, atbrīvojot no šā pienākuma b. Kārli Mārtiņa dēlu Ozoliņu.

3. Apstiprināt Kārli Mārtiņa dēlu Ozoliņu par LPSR Augstākās padomes priekšsēdētāja pirmo vietnieku.

4. Apstiprināt b. Viļa Teņa dēla Lāča lūgumu par viņa atbrīvošanu no Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja pienākumiem veselības stāvokļa dēļ.

Par Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāju apstiprināt Jāni Voldemāra dēlu Peivi, atbrīvojot viņu no Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas prezidenta pienākumiem.

5. Jautājumu par J. E. Kalnbērziņu, K. M. Ozoliņu, V. T. Lāci un J. V. Peivi iesniegt Latvijas PSR Augstākās padomes sesijas izskatīšanai.

6. Lūgt PSKP CK:

a) apstiprināt šo lēmumu.

b) Noteikt Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieka štata amatu.

7. Rekomendēt Latvijas KP CK plēnumam ievēlēt b. J. V. Peivi par Latvijas KP CK biroja locekli.

Latvijas KP CK sekretārs

Krūmiņš.¹

1. LVA, PA-101. f., 22. apr., 48.^a l., 50. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Par tēmu skat. arī:

Jānis Riekstiņš. Latviešu nacionālkomunistu cīņa pret Latvijas kolonizāciju un rusifikāciju. // Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš. 1945-1991. Rīga, 2008. gads, 162.-224. lpp.

Izvilks no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas pirmā sekretāra Arvīda Pelšes LKP CK atskaides ziņojuma LKP XVII kongresam 1960. gada 16. februārī

Atskaides ziņojums Latvijas Komunistiskās partijas XVII kongresam

(..)

Kā zināms, Latvijas KP CK VII plēnums pagājušā gada jūlijā apsprieda jautājumu “Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā”. Plēnums visā dziļumā atklāja pieļautās kļūdas, izkropļojumus darbā ar kadriem, pakļāva šīs kļūdas bargai kritikai un deva tām principiālu partejisku novērtējumu.

Šo kļūdu un izkropļojumu būtība bija tāda, ka daži republikas vadošie darbinieki un pirmām kārtām bijušais republikas Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks Berklavs kadru izraudzīšanas un izvietojšanas jautājumos īstenoja atklāti nacionālistisku līniju, pieļāva rupjus izkropļojumus nacionālās politikas īstenošanā.

Tas varēja gadīties tādēļ, ka Latvijas KP CK birojs daudzu svarīgu jautājumu risināšanā neizrādīja vajadzīgo principialitāti. Zinot par daudzskaitlīgajām buržuāziskā nacionālisma izpausmēm republikā, Latvijas KP CK birojs uz tām nereaģēja un nedeva pienācīgu pretsparu konkrētiem to izpildītājiem. Pat no PSKP CK ziņojuma (1958. gada sākums), kurā Latvijas KP CK uzmanība tika vērsta uz nopietniem buržuāziskā nacionālisma

izpaušmes faktiem republikā, tai skaitā inteliģences vidū, un par b. b. Berklavu, Ozoliņu un Pizānu tika izteiktas kritiskas piezīmes, Latvijas KP CK birojs neizdarīja nepieciešamos secinājumus un nedeļa situācijas pienācīgu novērtējumu. Vēl vairāk, biroja locekļi b. b. Berklavs, Ozoliņš un Pizāns jautājumu nostādīja tā, ka PSKP CK ziņojums it kā republikas interesēm nodara ļaunumu, traucē mūsu spēku konsolidāciju, un apvainoja ziņojuma autorus tendenciozitātē, mūsu apstākļu un īpatnību nepazīšanā. Latvijas KP CK birojs, baidoties, ka tik kāds netiktu apvainots, lai nesabojātu attiecības, “nesarežģītu” situāciju, būtībā noslēpa šo PSKP CK ziņojumu no Latvijas KP CK locekļiem, no republikas partijas pamataktīva.

Biroja locekļi, protams, zināja, ka Berklavs ilgu laiku savā praktiskajā darbībā īstenoja klaji nacionālistisku politiku, tomēr Latvijas KP CK birojs viņa antipartejiskām darbībām savlaicīgi nedeļa politisku novērtējumu.

Atsevišķi biroja locekļi šajos jautājumos ieņēma nepareizu pozīciju, tieši vai netieši atbalstīja Berklava darbības.

Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja sēdē, apspriežot šo jautājumu, atsevišķiem biroja locekļiem un kandidātiem tika dots šāds novērtējums:

“Latvijas KP CK otrais sekretārs b. Krūmiņš ir personiski atbildīgs par nopietnām kļūdām kadru izraudzīšanā un izvietojumā. Biedrs Krūmiņš ne vienmēr ieņēma principiālu pozīciju un dažkārt atbalstīja Berklava kļūdainos priekšlikumus. Latvijas KP CK birojā, apspriežot šo jautājumu, viņš arī pēc būtības neizteica savu viedokli par visasākajiem principiālajiem jautājumiem un tajā skaitā – savu viedokli par Berklava antipartejisko uzvedību.

Latvijas KP CK sekretārs biedrs Bisenieks, izlemjot daudzus asus jautājumus, uzvedās neprincipiāli, nereti aktīvi atbalstīja Berklava nepareizās darbības.

Latvijas KP CK biroja loceklis biedrs Ozoliņš, izlemjot vairākus principiālus jautājumus, izturējās pasīvi, cieta klusu, bet dažkārt atbalstīja kļūdainos uzskatus un priekšlikumus.

Latvijas KP CK biroja locekļa kandidāti b. b. Pinksis un Pizāns daudzus jautājumus, īpaši tajos, kuri saistīti ar partijas nacionālās politikas īstenošanu, izrādīja svārstīgumu un bieži ieņēma nepareizu pozīciju.

Sava stāvokļa augstumos nebija biroja locekļa kandidāts, partijas Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Straujums. Viņš ir atbildīgs par partijas Rīgas pilsētas organizācijas pieļautajiem ļēniskās nacionālās politikas izkropļojumu faktiem un partijas kadru izraudzīšanas un izvietojšanas principa pārkāpumiem.”

Tā Latvijas KP CK birojs novērtēja atsevišķu biroja locekļu un kandidātu uzvedību. Šo novērtējumu pilnīgi atbalstīja arī Latvijas KP CK VII plēnums.

Latvijas KP CK plēnuma lēmumu visas republikas partijas organizācijas uztvēra kā pilnīgi pareizu un savlaicīgu, tas saņēma visu republikas komunistu atbalstu.

Apspriežot CK VII plēnuma rezultātus partijas pirmorganizācijās un partijas aktīvu rajonu un pilsētu sapulcēs, daudzas partijas pirmorganizācijas, kā arī daži rajonu partijas aktīvi pieņēma lēmumus, kuros lūdza Latvijas KP CK izskatīt jautājumu par Berklava izslēgšanu no partijas un vairāku citu vadošo darbinieku, to skaitā b. b. Pinkša, Pizāna, Bisenieka, Krūmiņa, Straujuma un citu, kuri tika īstenojuši nacionālistisku politiku vai izrādījuši svārstīgumu daudzos politiskos jautājumos, saukšanu pie partijas atbildības.

Pēc VII plēnuma Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja, partijas pilsētas komitejas un rajonu komitejas paveica nozīmīgu darbu, lai izpildītu VII plēnuma pieņemtos lēmumus. Uz šā lēmuma pamata Berklavs tika atbrīvots no LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amata, bet vēlāk CK birojs izskatīja jautājumu par Berklava uzvedību, kurš pēc plēnuma ne tikai neatzina savas kļūdas, neizmainīja savus antipartejiskos uzskatus, bet, tāpat kā iepriekš, turpināja uzvesties nepartejiski. Spītīgi nevēloties nekur saredzēt savas politiskās kļūdas. Berklavs joprojām turpina cīņu par savu antipartejisko līniju un ar šo mērķi organizē dažus nacionālistiski noskaņotos cilvēkus, lai viņi uzstātos par viņa aizstāvību. Viņš sāka apelēt pie šaubīgām, berparteiskām personām. Tā, piemēram, Berklavs saistījās ar kādu bezparteisko Kinu, vairākkārt pieņēma viņu savā vasarnīcā, sarunājās ar viņu par saviem uzskatiem, bet pēc tam šos uzskatus pierakstīja un nodeva tos Kinam, pie kam dažas ziņas ir slepenas un nav izpaužamas.

Kins savukārt saistījās ar politisko avantūristu Baumanī, un viņi kopā, izmantojot Berklava materiālus un padomus, uzrakstīja laikrakstu "Pravda" un "Cīņa" redakcijām vēstules, kurās aizstāvēja Berklavu, izteica pretpadomju izdomājumus par Latvijas KP CK darbību, apmeloja padomju iekārtu un mūsu zemes tautas, kā arī komunistus un padomju valsts darbiniekus. Šīs vēstules Kins nosūtīja arī uz dažiem republikas rajoniem.

Kas K. J. Baumanis un A. J. Kins tādi ir, redzams no sekojošā.

Latvijas PSR teritorijas vācu fašistiskās okupācijas laikā Baumanis dienēja vācu armijā, bet vēlāk – 1945. gada februārī tika savervēts par vācu izlūkošanas dienesta aģentu un izpildīja tā uzdevumus, lai atrastu padomju partizānus. 1950. gadā Baumanis tika arestēts un notiesāts uz 10 gadiem ar brīvības atņemšanu, no ieslodzījuma pēc amnestijas atbrīvots 1955. gadā.

A. J. Kins, būdams viscaur piesūcies ar buržuāziski nacionālistiskiem noskaņojumiem, kopā ar Baumani sadomāja visvisādus apmelojumus par padomju īstenību. Un šos cilvēkus viņiem adresētajās vēstulēs Berklavs sauca par saviem biedriem un draugiem.

Latvijas KP CK pieņēma lēmumu, kurā uzskata par neiespējamu Berklava turpmāko atrašanos PSKP rindās, un izvirzīja jautājumu PSKP CK Partijas kontroles komisijā, jo viņš pie mums nesastāv partijas uzskaitē, par Berklava izslēgšanu no partijas.

Saskaņā ar VII plēnuma lēmumu par svārstīguma izrādīšanu daudzos jautājumos, īpaši tajos, kuri saistīti ar nacionālās politikas īstenošanu republikā, no darba tika atbrīvot Latvijas republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs b. Pinksis.

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja paveica nopietnu darbu, lai nostiprinātu laikrakstu “Rīgas Balss”, “Padomju Jaunatne”, “Cīņa” un žurnāla “Zvaigzne” redakciju vadību. Par vairākkārt pieļautām politiskām kļūdām šo izdevumu lappusēs no redaktora darba tika atbrīvoti b. b. Pizāns, Darbiņš, Kaugurs un Blūms.

No darba atbrīvoti arī b. b. Čerkovskis (kultūras ministra vietnieks) un Mūkins (Latvijas PSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietnieks), kuri pieļāva rupjas nacionālistiska rakstura politiskās kļūdas.

Saskaņā ar VII plēnuma lēmumu Latvijas KP CK pārbaudīja Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta darbu.

Izrādījās, ka šī institūta direktors b. Dzērve, kurš jau agrāk jautājumā par republikas tautas saimniecības attīstību izteica labēji oportunistiskas, šauri lokālas idejas un priekšlikumus, savā darbā sistemātiski pieļāva labēji oportunistiska rakstura kļūdas. Visskaidrāk tas parādījās problēmas “Latvijas PSR tautas saimniecības attīstības perspektīvas” izpētes programmā, kuru bija sastādījis b. Dzērve, kā arī dienesta ziņojumā Latvijas KP CK “Jautājumā par darbaspēka resoriem Latvijas PSR lauksaimniecībā”, kuru iesniedza Ekonomikas institūta direktora vietnieks b. Treijs.

“Programmā” tika izkropļoti sociālistiskās plānošanas marksistiski-ļeņiniskie principi un metodoloģija, tajā parādījās labēji oportunistiskas un nacionālistiskas tendences un virzieni pret smagās rūpniecības nozares attīstību republikā. Šis “dokuments” orientēja uz republikas saimniecības vienpusīgu un nacionāli ierobežotu attīstību. “Programmā” būtībā tika ignorēti PSKP XXI kongresa lēmumi par komunisma materiāli tehniskās bāzes radīšanu ceļiem un metodēm, PSRS galvenā ekonomiskā uzdevuma atrisināšana. Ir nepieciešams kongresa delegātiem pateikt, ka šī programma tika sagatavota bez partijas CK un republikas Ministru padomes ziņas.

Nav grūti redzēt, ka šādas nepareizas nostājas, kādā ir izklāstīta “Pētījumu programmā”, īstenošana dzīvē nodarītu lielu ļaunumu PSRS tautas saimniecības attīstībai kopumā, dezorganizētu Latvijas republikas ekonomiku, izjauktu jau sen izveidojušos republikas tautas saimniecības sakarus ar citiem PSRS rajoniem, kā arī paplašinātās sociālistiskās atražošanas objektīvo likumu diktētās saimniecības iekšējās proporcijas pašā republikā.

Dienesta ziņojumā, kurš tika iesniegts Latvijas KP CK, nepamatoti tika apgalvots, ka Latvijas lauksaimniecībā neesot brīvu darbu resursu, kurus varētu izmantot citu tautas saimniecības nozaru attīstībai, un tika pierādīts, ka nav iespējams turpmāk pārvietot darbaspēku no kolhoziem uz rūpniecību.

Tādā veidā b. Dzērve centās radīt “teorētisko” bāzi vairāku republikas vadošo darbinieku labēji oportunistiskām un nacionālistiskajām pozīcijām, kuras Latvijas KP CK VII plēnums nosodīja.

Par pieļautajām labēji oportunistiskā un nacionālistiskā rakstura nopietnajām kļūdām Latvijas KP CK birojs atbrīvoja b. Dzērvi no Ekonomikas institūta direktora amata un brīdināja viņu par to, ka, ja viņš pieļaus līdzīga rakstura politiskās kļūdas, tad tiks lemts jautājums par viņa partijas piederību.

Latvijas KP CK pārbaudīja Latvijas PSR Kultūras ministrijas darbu. Pārbaudē tika noskaidrots, ka ministrija un tās vadītājs b. Kalpiņš pēdējos gados pieļāvis nopietnus trūkumus un politiskas kļūdas, kurām ir nacionālistisks raksturs.

Par pieļautajām nacionālistiska rakstura politiskajām kļūdām un kļūdām republikas kultūras iestāžu praktiskās darbības vadībā Latvijas KP CK birojs b. Kalpiņam izteica stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē un brīdināja, ka, ja viņš neveiks aktīvu cīņu ar nacionālās norobežošanās tendencēm mākslas iestāžu darbībā un neizlabos nopietnus trūkumus ministrijas darbā, tad tiks noņemts no ieņemamā amata uz izvirzīts jautājums par viņa partijas piederību.

Ir nepieciešams pateikt, ka ne visi mūsu kadri no Latvijas KP CK VII plēnuma lēmuma ir izdarījuši pareizus secinājumus. Par politiska brieduma trūkumu, kurš tika parādīts jau pēc plēnuma, partijas CK birojs bija spiests atbrīvot no darba CK propagandas un aģitācijas daļas vadītāja vietnieku b. Valteru.

Iepriekš minētie fakti parāda, ka Latvijas KP CK pēc VII plēnuma konsekventi izlabo tos trūkumus un kļūdas, kuras tika pieļautas, izvirzot atsevišķus darbiniekus, atbrīvojot no tiem, kuri netiek galā ar uzdoto lietu, kuri neattaisno partijas organizāciju doto uzticību.

Lielo trūkumu un kļūdu atklāšana darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā un to izskaušana, bez šaubām, veicinās republikāniskās partijas organizācijas nostiprināšanu un to uzdevumu sekmīgu atrisināšanu, kuri tai ir izvirzīti. Mūsu partijas organizācija kļuva vēl saliedētāka, paaugstinājās tās kaujas spējas.

Taču kļūdaini būtu domāt, ka mums darbā ar kadriem, darbaļaužu internacionālajā audzināšanā vairāk trūkumu nav.

Republikas partijas organizācijām darbaļaužu internacionālā audzināšana ir ievērojami jāuzlabo(..)¹

1. LVA, PA-101. f., 23. apr., 3. l., 61.-68. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

IV nodaļa

Latviešu valodas izstumšana. Krievu valodas diktatūra

Izvilcumi no Latvijas PSR izglītības tautas komisāra vietnieka P. Valeskalna 1940. gada augusta ziņojuma LKP apgabalu un rajonu komiteju sekretāru apspriedē par skolu darba pārkārtošanu

[1940. gada augustā]

(..)

No skolu mācības plāna izmesta ticības mācība.

Visās skolu pakāpēs, sākot ar pamatskolas 3. klasi, ieviesta obligatoriska krievu valoda un ieviesta Staļina konstitūcijas mācība. Par krievu valodas ieviešanu skolās bija dažādi priekšlikumi. Viens bija tāds, ka krievu valodu jāsāk mācīt tikai sākot ar 5. klasi. Daži skolotāji aizrādīja, ka ātrāka svešvalodu mācīšana neesot pedagoģiska. (Sauciens no vietas: “Tas laikam bija Lieknis!”) Tagad nolemts, ka arī Latvijā, tāpat kā visās citās Padomju Savienotajās Republikās – Ukrainā, Gruzijā un citur, krievu valoda būs obligatorisks mācību priekšmets no 3. klases. Staļina konstitūcijas mācība Padomju Savienībā ir mācības priekšmets 7. klasē. Latvijas skolu programmā būs jāmača Vissavienības konstitūcija, papildināta ar Latvijas konstitūciju. (..)

Abrenes [ģimnāzija] un Daugavpils II ģimnāzija pārveidota par vidusskolām ar krievu mācības valodu tādēļ, ka šo skolu audzēkņu vairākums ir krievu tautības. Tāpat vairākas latviešu un jauktu tautību skolas (arī ar latviešu valodas mācības valodu) pārvērstas par skolām ar krievu mācību valodu. Te paceļas jautājums, ko vajadzēs apspriest. Šai lietā esmu pieprasījis norādījumus Maskavai, bet atbildi vēl neesmu saņēmis. Jautājums ir tāds: vai prasīt obligatorisku latviešu valodas mācību arī citu tautību skolās. Man pašam šis jautājums vēl nav skaidrs. (Saucieni: “Nav vajadzīgs!”)

Rīgā un Latgalē noorganizētas skolas ar baltkrievu mācības valodu. Tādas cittautiešu skolas, kur skolēnu skaits ļoti mazs – piemēram, igauņu skolas ar 20-30 skolēniem –, turpmāk nevarēs paturēt. Atstāt paredzēts tikai tādas citu tautību skolas, kur skolēnu skaits būs pietiekams. (..)¹

1. LVA, PA-101. f., 2. apr., 7. l., 16., 17. lp. Oriģināls.

**LPSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētāja A. Kirhenšteina
iesniegums LPSR Tautas komisāru padomei par valodu lietošanu**

LPSR Tautas komisāru padomei

1940. gada 16. septembrī

Ievērojot, ka saskaņā ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Konstitūcijas (Pamatlikuma) 25. pantu, Latvijas PSR Augstākās padomes pieņemtie lēmumi izsludināmi latviešu un krievu valodā, Augstākās padomes Prezidijs lūdz Tautas komisāru padomi uzdot atsevišķiem komisariātiem turpmāk iesniegt likumu un dekrētu projektus abās šajās valodās, nevis pilnīgi latviešu valodā, kā tas līdz šim tika praktizēts un kas apgrūtina Augstākās padomes Prezidija sekretariātu ar tulkošanas darbiem un lieki novilcina likumu un dekrētu izsludināšanu.

Bez tam Augstākās padomes Prezidijs lūdz pievienot iesniedzamiem projektiem Tieslietu tautas komisariāta Kodifikācijas departamenta atsauksmi kā par latviešu, tā arī krievu valodas tekstu.¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 7. l., 81. lp. Oriģināls.

**Finanšu komisariāta Budžeta un kredītu pārvaldes priekšnieka V. Bastjāņa
1940. gada 15. oktobra telegramma iestādēm ar prasību dokumentus iesūtīt
krievu valodā**

“Sakarā ar budžeta projekta sastādīšanu 1941. gadam lūdzam steidzami, šodien, līdz pulksten 14.00 piesūtīt Finanšu tautas komisariātam krievu valodā pārskatu par jūsu iestādes rīcībā esošiem fondiem un kapitāliem.”¹

1. LVA, 327. f., 1. apr., 660. l., 6. lp. Oriģināls.

**LPSR Tautas komisāra padomes sekretāra V. Jemeljanova 1941. gada
10. janvāra norādījums Finanšu tautas komisariātam par krievu valodas
lietošanu**

“(..) Turpmāk visiem iesniegumiem un pielikumiem pievienot tulkojumu krievu valodā, jo finanšu lietas kārtos biedrs Bastins (no Maskavas), kurš latviešu valodu nepārvalda.”¹

1. LVA, 327. f., 1. apr., 660. l., 27. lp. Oriģināls.

**Jēkabpils apriņķa kara komisāra 2. ranga intendantā Krasnova 1940. gada
7. decembra paziņojums apriņķa izpildu komitejai**

“Lūdzam jūs visu sarakstīšanos dienesta lietās ar Jēkabpils apriņķa kara komisariātu veikt krievu valodā.”¹

1. LVA, 1287. f., 1. apr., 59. l., 98. lp. Oriģināls, Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas K(b)P Centrālās Komitejas biroja 1944. gada 7. decembra lēmums
“Par Latvijas PSR partijas, padomju, komjaunatnes, arodbiedrību aktīva
un inteliģences krievu valodas mācīšanos**

Latvijas K(b)P Centrālās Komitejas birojs

1944. gada 7. decembrī

Lēmums

**Par Latvijas PSR partijas, padomju, komjaunatnes, arodbiedrību aktīva un inteliģences
krievu valodas mācīšanos**

1. Lai partijas, padomju, komjaunatnes, arodbiedrību kadrus un inteliģenci daudz dziļāk iepazīstinātu ar sociālisma celtniecības praksi, ar lielās krievu tautas vēsturi, tās kultūru un literatūru, kā arī lai tālāk nostiprinātu brālīgo sadarbību ar krievu tautu un visām Padomju Savienības tautām – Latvijas K(b)P Centrālā komiteja

uzskata par nepieciešamu plaši organizēt darbu, lai partijas aktīvs un inteliģence mācītos krievu valodu.

2. Uzdāt Latvijas K(b)P apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, Arodbiedrību savienības Centrālajai Padomei, Latvijas ĻKJS CK izvērst plašu izskaidrošanas darbu par krievu valodas mācīšanās ārkārtīgi svarīgo nozīmi.
3. Krievu valodas mācīšanās organizāciju uzdot pilsētas arodbiedrībām ar pilsētu arodbiedrību padomju atbildību, bet laukos – tautas izglītības nodaļām, kurām viss šis darbs ir jāorganizē kopīgi ar Latvijas ĻKJS apriņķu un pilsētu komitejām.
4. Ieteikt Arodbiedrību savienības Centrālajai padomei (biedram Putniņam) un Izglītības tautas komisariātam (biedram Strazdiņam) ne vēlāk kā līdz 1945. gada 1. janvārim uzņēmumu klubos, apriņķu un pagastu tautas namos, kā arī vidusskolās bez ražošanas pārtraukšanas organizēt krievu valodas kursus; nodarbības organizēt 2-3 reizes nedēļā pa 3 stundām.
5. Uzdāt Izglītības tautas komisariātam līdz 1. janvārim sastādīt un izsūtīt uz vietām krievu valodas pulciņu un kursu mācību plānus un programmas, un mēneša laika sagatavot izdošanai krievu valodas mācību grāmatu, bet Valsts izdevniecību un poligrāfisko uzņēmumu pārvaldei līdz 1945. gada 15. janvārim to izdot atsevišķos izdevumos, līdz 1. februārim – grāmatā. (..)
7. Uzdāt Latvijas K(b)P apriņķu komitejām, pilsētu komitejām, rajonu komitejām un partijas pirmorganizācijām tiem, kuri mācās krievu valodu, nodrošināt kontroli un ikdienas palīdzību.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

J. Kalnbērziņš.¹

1. LVA, PA-101. f., 3. apr., 15. l., 122., 123. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR Tautas komisāra padomes 1945. gada 16. maija lēmums “Par to pilsoņu, kuri apgūst militāro mācību un kuri nepārvalda krievu valodu, krievu valodas mācīšanos”

Latvijas PSR Tautas komisāru padome

1945. gada 16. maijā

Lēmums Nr. 466

Par to pilsoņu, kuri apgūst militāro mācību un kuri nepārvalda krievu valodu, krievu valodas mācīšanos

Latvijas PSR Tautas komisāru padome nolemj:

1. Lai paaugstinātu Sarkanās armijas rezervju kaujas sagatavotību pilsoņiem, kuri apgūst militāro mācību un kuri nepārvalda krievu valodu, noteikt obligāto krievu valodas mācīšanās programmu 90 stundu apjomā.

Krievu valodas mācīšanos visur sākt no 1945. gada 1. jūnija.

2. Noteikt, ka pilsoņu uzskaiti, kuri iesaistīti krievu valodas obligātajā apgūvē, kā arī viņu iesaistīšanu krievu valodas apgūvē vispārējās militārās mācības jomā, veic kara komisariāti.
3. Uzdot Latvijas PSR Izglītības tautas komisariātam, apriņķu un pilsētu izpildu komitejām:

- a) organizēt skolu tīklu kara komisariātu Vispārējās militārās mācības punktos personām, kurām ir jāmāca krievu valoda;
- b) Izglītības tautas komisariāta skolu tīklā, nepārtraucot pamatdarbību, organizēt krievu valodas mācīšanu pilsoņiem laukos, kuri jau ir pabeiguši militāro mācību;

Latvijas PSR apriņķu kara komisariātiem sniegt tautas izglītības orgāniem vispusīgu atbalstu;

- c) augstāk minētās skolas nokomplektēt ar viskvalificētākajiem un pieredzes bagātākajiem skolotājiem un apgādāt ar programmām un metodiskiem norādījumiem.
4. Uzdot Latvijas PSR Tautas komisāru padomes Valsts izdevniecību un poligrāfisko uzņēmumu pārvaldei 15 dienu laikā no jauna izdot krievu valodas īso mācību grāmatu Vispārējās militārās mācības kaujiniekiem, kuri nepārvalda krievu valodu,

15000 eksemplāru tirāžā un nodrošināt skolas ar rakstāmpiederumiem, nosūtīt tos uz vietām pēc Latvijas PSR Izglītības tautas komisāra norādījumiem.

5. Saskaņā ar pielikumu uzdot Latvijas PSR Finanšu tautas komisariātam paredzēt 1945. gada vietējos budžetos izdevumus krievu valodas apguvei pilsoņiem, kuri apgūst militāro mācību, – 554,0 tūkstoši rubļu.

Latvijas PSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs

V. Lācis

Latvijas PSR Tautas komisāru padomes lietu pārvaldnieks

O. Stanke¹

1. LVA, 270. f., 2. apr., 50. l., 219., 219.^a lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no LPSR Aizsardzības, aviācijas un ķīmiskās rūpniecības
veicināšanas biedrības Centrālās padomes priekšsēdētāja Eduarda Kusina
runas LK(b)P CK 1945. gada 13. jūnija plēnumā**

(..) Kusins (viņa vadītā biedrība tolaik nodarbojās arī ar Latvijas teritorijas atmīnēšanas darbiem – J. R.):

(..) “Man ir jānorāda, ka mūsu lietā atmīnēšanas darbos liela vaina nelaiemes saspridzināšanās gadījumos ir latviešu literatūras trūkums. Tā, piemēram, tāda atbildīga brošūra kā atmīnēšanas instrukcija ir izdota Maskavā krievu valodā, un mēs nekādi nevaram panākt tās pārtulkošanu. Mūsu mēģinājumi kopš novembra panākt tās pārtulkošanu līdz šim laikam panākumus nav guvuši. Mūsu aktīvs, atmīnētāju padomju jaunatne, savā vairākumā krievu valodu nepārvalda, un tārad atmīnēšanas tehnika viņiem ir grūti izskaidrojama. Pasniedzēji-krievu virsnieki, kuri māca, parādot praktiski vai ar mīmiku, latviešu valodā paskaidrot nevar. Vadošās instrukcijas un brošūras tāpat ir krievu valodā, un jaunieši, izejot uz lauka, nevar apgūt visas atmīnēšanas tehnikas īpatnības. Nezinot daudzas atmīnēšanas disciplīnas detaļas, viņi neapzinās tās briesmas, kuras viņiem draud nevērīgās izturēšanās dēļ. Piemēram, ņemsim mūsu iestādes. Ne visas iestādes nosūta direktīvas latviešu valodā tur, kur tas ir nepieciešams. Uz tīri latviskiem pagastiem tās tiek sūtītas krievu valodā. (..)”¹

1. LVA, PA-101. f., 7. apr., 5. l., 59., 60. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās (bolševiku) partijas Centrālās komitejas biroja
1944. gada 7.-8. decembra lēmums “Par Latvijas PSR iestāžu, organizāciju
un uzņēmumu darbinieku, kuri nepārvalda latviešu valodu, latviešu
valodas mācīšanos”**

**Par Latvijas PSR iestāžu, organizāciju un uzņēmumu darbinieku, kuri nepārvalda
latviešu valodu, latviešu valodas mācīšanos**

(..)

Klausījās: § 14. Par Latvijas PSR iestāžu, organizāciju un uzņēmumu darbinieku, kuri nepārvalda latviešu valodu, latviešu valodas mācīšanos.

Nolēma: § 14.

1. Ņemot vērā, ka iestāžu, organizāciju un uzņēmumu darbinieku latviešu valodas nezināšana ir nopietns šķērslis ikdienas saskarsmē ar masām, viņu vajadzību un pieprasījumu zināšanai, Latvijas K(b)P Centrālā komiteja uzdod iestāžu, organizāciju un uzņēmumu vadītājiem organizēt vadošo darbinieku un kalpotāju, kuri nepārvalda latviešu valodu, latviešu valodas apguvi.
Reizē ar to Latvijas K(b)P CK birojs uzskata par katra partijas un padomju darbinieka svarīgāko pienākumu apgūt Latvijas PSR vēsturi un latviešu literatūras un mākslas darbus.
2. Noteikt šādu Latvijas valodas mācīšanās kārtību:
 - a) ne vēlāk kā līdz 1945. gada 1. janvārim lielajos uzņēmumos, tautas komisariātos, apriņķu iestādēm – apriņķu izpildu komitejās organizēt latviešu valodas kursus, kā arī pulciņus;
 - b) nodarbības noturēt 2 reizes nedēļā pa 2 stundām no rīta un vakaros atkarībā no darba apstākļiem.
3. Uzdod Izglītības tautas komisariātam līdz 1945. gada 1. janvārim sagatavot un nosūtīt uz vietām mācību plānus un programmu latviešu valodas kursiem un pulciņiem, bet līdz 1. februārim sagatavot mācību grāmatu latviešu valodas mācīšanai, bet Valsts izdevniecībai līdz 1. martam izdot mācību grāmatu masu tirāžā.
4. Uzdod uzņēmumu, iestāžu un organizāciju vadītājiem paredzēt tāmēs nepieciešamos līdzekļus, lai segtu izdevumus, kuri ir saistīti ar latviešu valodas mācīšanu šo uzņēmumu, organizāciju un iestāžu darbiniekiem.

5. Uzdot Latvijas K(b)P apriņķu komitejām, rajonu komitejām un partijas pirmorganizācijām nodrošināt kontroli un ikdienas palīdzību tiem, kuri mācās latviešu valodu.¹

1. LVA, PA-101. f., 3. apr., 13. l., 64. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās komitejas biroja
1945. gada 31. jūlija lēmums “Par nacionālo īpatnību ignorēšanas faktiem
dažu padomju iestāžu un organizāciju darbā”**

SLEPENI

Latvijas K(b)P CK biroja lēmums

Protokols Nr. 122, § 5

**Par nacionālo īpatnību ignorēšanas faktiem dažu padomju iestāžu un organizāciju
darbā**

Latvijas K(b)P CK rīcībā ir ziņas, kuras liecina, ka dažas apriņķu izpildu komitejas un citas apriņķu organizācijas un iestādes veic saraksti ar pagastiem un ciemu padomēm, kurās dzīvo latviešu un latgaliešu iedzīvotāji, un pieprasa tām iesniegt atskaites, ziņas, informāciju utt. tikai krievu valodā, nerēķinoties ar to, ka liela daļa vietējo iedzīvotāju un darbinieku krievu valodu pārvalda slikti vai nemaz.

No otras puses, ir fakti, ka dažas republikas, pilsētu, apriņķu un pagastu iestādes raksta atbildes uz darbaļaužu vēstulēm un sūdzībām, dažāda veida paziņojumus, uzrakstus, kas apzīmē organizāciju, iestāžu utt. nosaukumus, tikai latviešu valodā, nerēķinoties, ka ievērojama daļa iedzīvotāju latviešu valodu nepārvalda vai pārvalda slikti.

Latvijas K(b)P CK birojs nolemj:

1. Nosodīt kā politiski nepareizu tādu praksi, kura pieļāvusi iepriekš minētos un līdzīgos nacionālo īpatnību ignorēšanas faktus lietvedībā, vietējo padomju iestāžu un citu sektoru oficiālajā sarakstē ar iedzīvotājiem.
2. Ieteikt partijas apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, pilsētu, apriņķu un rajonu izpildu komitejām pārbaudīt līdzīgu faktu esamību un tos nekavējoties novērst.
3. Noteikt, ka:

- a. padomju orgānu un iestāžu lietvedība pagastos un ciemu padomēs ar latviešu un latgaliešu iedzīvotājiem ir jāveic latviešu un latgaliešu valodā;
 - b. rakstiskās atbildes uz darbaļaužu iesniegumiem un sūdzībām republikāniskajiem tautas komisariātiem un iestādēm, visām pilsētu, apriņķu, rajonu un ciema padomju iestādēm un organizācijām ir jāsniedz tajā valodā, kādā darbaļaudis ir griezušies ar saviem iesniegumiem un sūdzībām;
 - c. dažāda veida paziņojumi, uzraksti uz mājām, kas apzīmē ielu, uzņēmumu, iestāžu nosaukumi un to iekšienē – daļu, cehu, sektoru nosaukumi, vadošo darbinieku uzvārdi ir jāraksta latviešu vai latgaliešu valodā atkarībā no pagasta, ciema padomes, apriņķa nacionālā sastāva un krievu valodā.
4. Ieteikt partijas apriņķa komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām ar šo lēmumu iepazīstināt visus partijas organizāciju sekretārus, partorgus, iestāžu, organizāciju un uzņēmumu vadītājus.

Latvijas K(b)P CK sekretārs

J. Kalnbērziņš¹

1. LVA, PA-101. d., 7. apr., 26. l., 239., 240. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

LKP CK biroja lēmums “Par partijas apriņķu komiteju, pilsētu komiteju un rajonu komiteju Latvijas K(b)P CK biroja 1945. gada 31. jūlija lēmuma “Par nacionālo īpatnību ignorēšanas faktu dažu padomju iestāžu un organizāciju darbā” izpildi”

1945. gada 2.-3. novembrī

Latvijas K(b)P CK birojs norāda, ka daudzas apriņķu komitejas, pilsētu komitejas, rajonu komitejas un tautas komisariātu un pārvalžu vadītāji nav piešķīruši pienācīgo politisko nozīmi Latvijas K(b)P CK biroja lēmumam “Par nacionālo īpatnību ignorēšanas faktu dažu padomju iestāžu un organizāciju darbā” un aprobežojušies ar šaura vadošo darbinieku loka iepazīstināšanu ar to, nav pieņēmuši nepieciešamos mērus, lai atklātu un novērstu nacionālo īpatnību ignorēšanas faktus padomju iestāžu, saimniecisko un sabiedrisko organizāciju darbā. Vēl vairāk, atsevišķas apriņķu komitejas un rajonu komitejas, tautas komisariātu un pārvalžu

vadītāji pat neuzskata par vajadzīgu ar minēto lēmumu iepazīstināt sava aparāta atbildīgos darbiniekus un partijas pirmorganizāciju sekretārus.

Tajā pašā laikā pārbaude, kuru veica Latvijas K(b)P CK, ir konstatēts, ka padomju iestādēs un uzņēmumos turpina pastāvēt vietējo iedzīvotāju nacionālo īpatnību rupjas ignorēšanas fakti. Tā, piemēram, Gaigalavas pagasta izpildu komiteja visus savus lēmumus izsūta krievu valodā tikai tādēļ, ka darbinieks, kurš noformē protokolus, slikti zina latviešu valodu, tajā laikā, kad ciemu padomju izpildu komiteju priekšsēdētāji nezina vai slikti pārvalda krievu valodu; LPSR Veselības aizsardzības tautas komisariāts instrukcijas un rīkojumus pakļautajām iestādēm izsūta tikai krievu valodā, neraugoties uz daudzkārtējām mutiskajām un rakstiskajām sūdzībām par tādu nenormālu stāvokli. Rīgas pilsētas uzņēmumos (Vagonbūves, Superfosfāta rūpnīcā u.c.), kur vairāk nekā 90 % strādnieku un kalpotāju ir latvieši, kuru liela daļa nepārvalda krievu valodu, pavēles, paziņojumi, sienas avīzes utt. tiek rakstīti tikai krievu valodā.

Latvijas K(b)P CK nolemj:

1. Izskaidrot visām partijas apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, tautas komisariātu, republikas pārvalžu un organizāciju vadītājiem, ka nacionālo īpatnību ignorēšana padomju un citu iestāžu darbā ir nopietns trūkums, kuram ir milzīga nozīme, un ka partijas komitejas un iestāžu vadītāji, kuri savā darbā neievēro nacionālās īpatnības un necīnās pret to ignorēšanu, pēc būtības lej ūdeni uz tautas ienaidnieku – buržuāzisko nacionālistu dzirnavām.
2. Pieprasīt no partijas apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, tautas komisariātiem un republikas pārvalžu un organizāciju vadītājiem pieņemt stingrus mērus, lai novērstu nacionālo īpatnību ignorēšanas faktus iestāžu un uzņēmumu darbā, un līdz 1945. gada 15. decembrim iesniegt Latvijas K(b)P CK atskaites par Latvijas K(b)P CK 1945. gada 31. jūlija lēmuma izpildi.
3. Uzdot Latvijas PSR Tautas komisāru padomei (V. Lācim) izdot atbilstoši Latvijas K(b)P CK 1945. gada 31. jūlija lēmumam Tautas komisāru padomes lēmumu par lietvedības kārtību iestādēs un uzņēmumos, ņemot vērā nacionālās īpatnības, izsūtot to visām iestādēm un organizācijām un publicēt presē.
4. Ieteikt Latvijas PSR Tautas komisāru padomes Kultūras un izglītības iestāžu komitejai (V. Ābolīnam) ne vēlāk kā līdz 1945. gada 15. decembrim noorganizēt trīs mēnešu tulku kursus.

5. Uzdot tautas komisariātu un resoru vadītājiem izraudzīties un nosūtīt uz tulkus kursiem atbilstošas kandidatūras, kuras pēc kursu pabeigšanas tiks nosūtītas atpakaļ uz iestādēm, kuras tās ir nosūtījušas.
6. Pieprasīt no partijas apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, no iestāžu un uzņēmumu vadītājiem stingri izpildīt Latvijas K(b)P CK biroja 1944. gada 8. decembra lēmumu par latviešu un krievu valodas mācīšanu vadošajiem darbiniekiem un kalpotājiem, kuri neprot latviešu valodu, un krievu valodas mācīšanu partijas aktīvam un inteliģencei, kuri nepārvalda krievu valodu. Uzdot partijas apriņķu komitejām, pilsētu komitejām un rajonu komitejām, Izglītības tautas komisariātam un Latvijas PSR arodbiedrību savienības Centrālajai padomei katru mēnesi informēt Latvijas K(b)P CK par latviešu un krievu valodas mācīšanās gaitu.
7. Pieņemt zināšanai Latvijas K(b)P CK propagandas un aģitācijas daļas paziņojumu, ka š. g. novembrī tiks izdota latviešu valodas mācību grāmatas otrā daļa, hrestomācija un latviešu valodas pašmācības grāmata.¹

1. LVA, PA-101. f., 7. apr., 18. l., 5., 6. lp. Tulkojums no krievu valodas.

Latvijas PSR Tautas komisāru padomes lēmums par darbvedības kārtību

Slepeni, Nr. 1040

Rīgā 1945. gada 4. novembrī

Par darbvedības kārtību Latvijas PSR iestādēs, uzņēmumos un organizācijās

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome atzīmē, ka, neraugoties uz vairākkārtējiem norādījumiem, daudzi tautas komisariāti, centrālās iestādes un organizācijas, apriņķu, pilsētu un pagastu izpildu komitejas savā darbā rupji ignorē vietējo iedzīvotāju nacionālās īpatnības. Tā, piemēram, daudzos Rīgas uzņēmumos (Vagonbūves, Superfosfāta rūpnīcā), kur vairāk nekā 90 % no visiem strādniekiem un kalpotājiem ir latvieši, kuru ievērojama daļa neprot krievu valodu, pavēles, sludinājumus, sienas avīzes utt. raksta tikai krievu valodā. Sagādes tautas komisariāta pilnvarotais un "Labības sagāde" sūta uz valsts piegādes punktiem tādās vietās, kur iedzīvotāji ir tikai latvieši, darbiniekus, kas prot tikai krievu valodu (Cēsu apriņķis). Daudzās izkārtņēs Rīgā krievu vārdi ir uzrakstīti latviešu burtiem.

Daudzas apriņķu un pagastu izpildu komitejas notur sēdes, izsūta lēmumus un atbildes uz ciemu izpildu komiteju pieprasījumiem krievu valodā, lai gan daudzi ciemu izpildu komiteju priekšsēdētāji vāji prot krievu valodu. (..)

Latvijas PSR Tautas Komisāru Padome nolemj:

1. Uzlikt Latvijas PSR tautas komisāriem, pārvalžu priekšniekiem, saimniecisko un sabiedrisko organizāciju vadītājiem, apriņķu, pilsētu, pagastu un ciemu izpildu komiteju priekšsēdētājiem par pienākumu pārbaudīt un noskaidrot faktus, kad viņiem pakļautās iestādēs un organizācijās pieļauts rupji ignorēt nacionālās īpatnības, un spert soļus norādīto pārkāpumu izlabošanai un nepieļaušanai.
2. Uzlikt Latvijas PSR tautas komisāriem, pārvalžu priekšniekiem, centrālo iestāžu un organizāciju vadītājiem par pienākumu darbvedību un sarakstīšanos ar pakļautajām un vietējām izpildu komitejām veikt latviešu un krievu valodā. Padomju orgānu un iestāžu darbvedība pagastos un ciemu padomēs, kur iedzīvotāji ir latvieši vai latgaļi, jāved attiecīgajā latviešu vai latgaļu valodā. Dažāda veida sludinājumi, uzraksti uz ēkām, kas apzīmē ielu, uzņēmumu un iestāžu nosaukumus, un iekšpusē to nosaukumi (nodaļas, cehi, sektori, vadošo darbinieku uzvārdi utt.) jāraksta latviešu vai latgaļu valodā, atkarībā no pagasta, ciema padomes nacionālā sastāva, un krievu valodā.
3. Uzlikt visiem iestāžu un organizāciju vadītājiem, apriņķu, pilsētu un pagastu izpildu komiteju priekšsēdētājiem par pienākumu pieņemt apmeklētājus un dot atbildes uz pilsoņu sūdzībām un pieteikumiem apmeklētāju un sūdzību iesniedzēju dzimtā valodā (latviešu, krievu).
4. Uzlikt iestāžu un organizāciju vadītājiem un izpildu komiteju priekšsēdētājiem par pienākumu, komplektējot iestāžu un organizāciju aparāta štatus, sevišķi perifērijā, ņemt vērā nepieciešamību nodrošināt apmeklētāju apkalpošanu dzimtā valodā, it īpaši iedzīvotāju masu apkalpošanas, tirdzniecības, ārstniecības, kultūras un sadzīves u.c. iestādēs.
5. Uzlikt visu iestāžu vadītājiem un apriņķu izpildu komiteju priekšsēdētājiem par pienākumu pastiprināt un sistemātiski pārbaudīt darbu un prasīt no valsts aparāta darbiniekiem, lai viņi izmācītos latviešu un krievu valodu.
6. Uzlikt visiem tautas komisāriem un centrālo iestāžu un organizāciju vadītājiem par pienākumu bez ierunām izpildīt Latvijas PSR 1945. gada 25. maija lēmumu Nr. 511 par lēmumu projektu iesniegšanu Latvijas PSR Tautas komisāru padomē latviešu un krievu valodā (Latvijas PSR lēmumu krājums 1945: 247).

7. Uzlikt aprīņķu un pilsētu izpildu komitejām par pienākumu vietās, kur ir ievērojams daudzums krievu tautības iedzīvotāju, apzīmēt ielu, iestāžu un organizāciju nosaukumus latviešu un krievu valodā.
8. Latvijas PSR Tautas komisāru padome brīdina visus republikānisko iestāžu un organizāciju vadītājus un vietējo izpildu komiteju priekšsēdētājus, ka nacionālo īpatnību ignorēšanas faktus novērtēs kā politiskus novirzienus, kas darbojas uz vienu roku ar tautas ienaidniekiem — buržuāziskajiem nacionālistiem, un prasa no republikānisko iestāžu un organizāciju vadītājiem un vietējo izpildu komiteju priekšsēdētājiem spert noteiktus soļus, lai novērstu Latvijas PSR vietējo iedzīvotāju nacionālo īpatnību rupjas ignorēšanas faktus.
9. Uzlikt Galvenajai literatūras pārvaldei (V. Jaunzemam) par pienākumu, dodot atļaujas blankas, plakātu, afišu un citu dokumentu iespiešanai tipogrāfijās, ievērot noteikumus, ka tie iespiežami latviešu un krievu valodā.
10. Latvijas PSR Tautas komisāru padome uzliek tautas komisāriem, pārvalžu priekšniekiem un izpildu komiteju priekšsēdētājiem par pienākumu apspriest šo lēmumu tautas komisariātu kolēģiju, pārvalžu un izpildu komiteju sēdēs un ieviest dzīvē.¹

1. LVA, 270. f., 1. apr., 115. l., 153., 154. lp. Oriģināls.

Izvilums no J. Kalnbērziņa runas Rīgas pilsetas 2. partijas konferencē 1945. gada 8.-9. decembrī

(..) Pie mums, Rīgas partijas organizācijā, es teiktu, pastāv kaitīgs paradums, kuru jau vairākkārt ir nosodījusi Centrālā komiteja. Ir izveidojies tāds uzskats, ka partijas sapulcēm ir jānotiek tikai krievu valodā un pat tad, kad visi klātesošie prot latviešu valodu. To motivē ar to, ka mūsu partijas darbinieki it kā esot pieraduši savas domas vieglāk izklāstīt krieviski un ka visi dokumenti (protokoli u.t.t.) augstākajām partijas instancēm ir obligāti jāšūta krievu valodā. (..) Bet pēc Centrālās komitejas lēmuma visiem darbiniekiem, kas neprot latviešu valodu, ir pienākums to iemācīties, lai sekmīgāk īstenotu darbu masās.¹

1. LVA, PA-101. f., 2. apr., 12. l., 33. lp. Oriģināls.

**Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas 1946. gada
4. jūlija lēmums “Par uzrakstiem uz izkārtnēm un reklāmām Rīgas pilsētā”**

SLEPENI

Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes
izpildu komiteja
Lēmums Nr. 559-s

Par uzrakstiem uz izkārtnēm un reklāmām Rīgas pilsētā

1946. gada 4. jūlijā

Rīgas pilsētas izpildu komiteja norāda, ka daudzas valsts iestādes, uzņēmumi un organizācijas publiskās vietās izkārtnēs un uzrakstos izkropļo latviešu valodu vai arī uz izkārtnēm apzīmē tikai iestāžu sākuma burtu sakopojumu.

Daudzās vietās uzraksti ir tikai krievu valodā. Krievu valodā pieņemtie iestāžu un uzņēmumu nosaukumu saīsinājumi tiek uzrakstīti latviešu valodā, kas tām personām, kuras nepārvalda krievu valodu, apgrūtina saprast iestāžu nosaukumus un rada daudz kļūdu un pārpratumu.

Lai novērstu tāda veida parādības un saskaņā ar Latvijas PSR Tautas komisāru padomes 1945. gada 4. novembra lēmumu Nr. 1040 Rīgas pilsētas izpildu komiteja nolēma:

1. Noteikt, ka visiem uzrakstiem publiskajās vietās Rīgas pilsētas administratīvajās robežās ir jābūt latviešu valodā.
2. Visur, kur pastāv nepieciešamība, reizē ar latviešu uzrakstiem ir jābūt uzrakstiem krievu valodā, bet obligāti šādās vietās:
 - a. uz visām valsts iestāžu un uzņēmumu izkārtnēm;
 - b. uz pilsētas sakaru līdzekļu, pieturu, dzelzceļa pasažieru un kravas staciju izkārtnēm.
3. Visiem uzrakstiem latviešu un krievu valodā ir jābūt: 1) pietiekami pilnīgiem un saprotamiem, 2) gramatiski pareiziem, 3) precīzi pārtulkotiem saskaņā ar Latvijas PSR TKP 1945. g. 19. decembra lēmumu Nr. 1167 un Latvijas PSR TKP 1946. g. 5. jūnija lēmumu Nr. 480 “Par latviešu valodas terminoloģiju un pareizrakstību”.
4. Stingri aizliegts krievu valodā pieņemtos iestāžu saīsinājumus lietot latviešu valodā. Krievu valodā tiek pieļauti tie saīsinājumi, kuri ir pieņemti vispārējā lietošanā savienotajās republikās.

5. Visiem uzrakstiem publiskajās vietās ir jābūt:
 - a. viegli saprotamiem;
 - b. mākslinieciski noformētiem vai drukātiem (ar drukātiem burtiem);
 - c. ar vienādu teksta saturu latviešu un krievu valodā un ar vienāda lieluma burtiem, kuri atrodas izkārtņē kopēji vai blakus;
 - d. latviešu un krievu teksts kopējā izkārtņē tiek ievietots šādā veidā:
 - e. vienmēr pirmajā vietā ir jābūt latviešu tekstam, otrajā — krievu.
 - f. Ja abi teksti novietoti blakus, — latviešu tekstam ir jābūt kreisajā pusē.
6. Uzdot visām valsts iestādēm, uzņēmumiem, organizācijām, biedrībām, privāto darbnīcu un veikalu īpašniekiem, kuri atrodas pilsētas administratīvajās robežās, izkārtņes un uzrakstus, kuri publiskajās vietās neatbilst šā lēmuma 1., 2., 3., 4. un 5. punktam, noņemt ne vēlāk kā līdz 1946. gada 25. jūlijam, nomainot ar attiecīgajām jaunām izkārtņēm.
7. Kontroli pār šā lēmuma izpildi uzdot Rīgas pilsētas Galvenā arhitekta pārvaldei (biedram Tīlmanim) un Rīgas pilsētas Galvenajai milicijas pārvaldei (biedram Kiselam) un Labiekārtošanas pārvaldei (biedram Žarkovam).
8. Lūgt Latvijas PSR Ministru Padomi – apstiprināt lēmumu un publicēt to presē.

Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs

[A.] Deglavs

Rīgas pilsētas izpildu komitejas sekretārs

Kurpnieks¹

1. LVA, 1400. f., 1.^a apr., 11. l., 118., 119. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilums no LK(b)P Centrālās komitejas 1947. gada 29.-30. maija XVII plēnuma stenogrammas

Slepeni

Latvijas K(b)P Centrālās komitejas XVII plēnuma stenogramma

1947. gada 29.-30. maijā

Minētajā plēnumā tika apspriesti divi jautājumi:

1. Par pavasara sējas rezultātiem republikā un sagatavošanos ražas novākšanai.

Referents A. Ņikonovs.

2. Par darbu ar kadriem. Referents F. Titovs.

Šeit tiek publicēti daži 2. jautājuma apspriešanas materiāli.

(..)

Sēdes vadītājs: Vārds tiek dots E. Kusinam, Latvijas K(b)P CK loceklim.

Kusins. No biedra Titova ziņojuma ir redzams, ka stāvoklis ar nacionālajiem kadriem perifērijā vēl nav labvēlīgs. (..).

Nemot vērā no pagrīdes iznākušās Latvijas partijas organizācijas nelielo biedru skaitu (..) VK(b)P CK komandēja pastāvīgā darbā uz Latviju lielu skaitu komunistu ar lielu partijas un padomju darba praktisko pieredzi. Var teikt, ka tika izraudzīti labākie no labākajiem no Padomju Savienības tautām, un tie lielākajā masā bija krievu kadri. Likās, ka ar tādas palīdzības esamību komunistiskajai pāraudzināšanai, valsts padomju iekārtas apgūšanai vajadzēja iet uz priekšu ar septiņjūdžu soļiem, taču lieta uz priekšu virzās lēnāk, nekā tas ir nepieciešams. Visa atsūtīto biedru akumulētā padomju darba un partijas pieredze ar pilnu atdevi nenokļūst latviešu darba tautā. Neraugoties uz VK(b)P CK direktīvām un Latvijas K(b)P CK vairākkārtējiem lēmumiem, viņi tomēr latviešu valodu nemācās, bet, ja nemācās, tad īstu palīdzību masu pāraudzināšanā sniegt nevar, nevar iesaistīt darbaļaudis sociālistiskās apziņas pāraudzināšanas garā. Bet bez šī instrumenta tālu netiksi un buržuāzisko nacionālismu neizpratīsi. Kārlis Markss, kurš nekad nebija domājis būt Krievijā, tomēr vēlējās izprast krievu kopienu un dzimtbūšanu un, lai apgūtu pirmavotus, nolēma iemācīties krievu valodu – un iemācījās, un līdz mums ir nonākuši viņa krievu konspekti.

Biedrs Staļins, gruzīns pēc tautības, jaunībā reizē ar laikraksta “Brdzola” izdošanu piespieda sevi apgūt krievu valodu un iemācījās to spīdoši. (..). Arī mūsu biedriem, kuri uz Latviju ir atsūtīti nopietni un ilgi, varbūt pat uz visu dzīvi, latviešu valoda ir jāmačās. Vai patiešām viņi domā, ka var klusi atsēdēt, kamēr paaugsties nacionālie kadri, bet tam aizies 5-6 gadi, ne mazāk, bet latviešu valodu var iemācīties pat gada laikā. Kad atkāpās no Latvijas, milzīga latviešu masa krievu valodu nezināja nemaz, bet būdami evakuācijā, iemācījās ne tikai krievu, bet arī baškīru valodu. Kāpēc? Ikdienu piespieda. Bet pie mums necenšas, pat ievērojami vadošie darbinieki, kuriem valoda ir jāmačās, neraugoties uz CK lēmumu, valodu nemācās. Viņi pat sevi ir nodrošinājuši ar krievu sekretāriem, lai savā vidē būtu izolēti un tur neiekļūtu latviešu skaņas. Raugoties uz to, arī latviešu biedri nemācās krievu valodu, pat tie, kam tā ir jāmačās saskaņā ar CK lēmumu. (..). Biedrs Vanags (J. Vanags – lauksaimniecības ministrs – Aut.) un Tabaks (A. Tabaks – finanšu ministrs – Aut.) savā laikā slikti knibinājās krieviski, bet nekautrējās uzstāties un tagad krievu valodu ir apguvuši. (..).

Latviešu valoda ir viegla un kulturāla, tai ir bagāta literatūra, tā ir vieglāka par angļu valodu, bet tajā pašā laikā ir biedri, kuri latviešu valodu nemācās, bet angļu valodu mācās.

No vietas: Lai brauktu uz Angliju.

Kusins: Tas ir pretrunā ar direktīvu mācīties angļu valodu, jo Anglijā viņiem ne tik drīz nāksies strādāt, bet Latvijā strādāt ir nepieciešams.

Runāsim atklāti. Pēc CK lēmuma par šo jautājumu bija redzami darbinieku tāda veida izteikumi – kāda velna pēc man tā Latvija, kāpēc jāmācās latviešu valoda, mani nosūtīja VK(b)P CK utt. Pēc tam apskatījās, iemīlēja, iedziļinājās un tagad jau ir jāmācās, ja jau reiz atsūtīja. Vasarnīcu uz 5 gadiem īrēja. Tagad jau gada laikā varēja iemācīties (smieklī). Bet tad jau arī tālāk var rīkoties. Biedrs sevi neuzskata par pagaidu, bet pastāvīgu (darbinieku) un domā strādāt nopietni un ilgi.

Pēc ilgas prombūtnes es ieradus no Maskavas. Es iepazinos ar kursu nodarbībām. Atnācu, apskatījos un domāju, ka patiešām, izpildot CK direktīvu, šeit būs latviešu skaita pārsvars. Nekā tamlīdzīga. Tie paši krievu biedri vārās savā sulā, pārgremo to, ko mācījušies Maskavā. Visi akumulējas tā, ka atdeves nav.

Lūk, biedri, 1918. gadā, kad padomju vara tikai sāka nostiprināties, Krievijā bija milzīga latviešu strādnieku, boļševiku masa, kuri krievu valodu neprata. (..). Bet biedri strādāja, izpildīja partijas direktīvu un iemācījās krievu valodu. Tagad šeit, Latvijā, pēc tā paša piemēra krievu biedri ir nosūtīti dziļi latviešu apriņķos un tur, neraugoties uz partijas norādījumiem, nez vai zina vairāk kā “maize” un “labi”, vairāk neko. Tātad darbojas ar citu personu, ar tulku palīdzību. Ir jāpazīst zeme, paražas un jāmācās valoda. (..).

Kalnberziņš: No viņa uzstāšanās iznāk, ka atbrauca darbinieki, kuri nezina latviešu valodu, norobežojās no tautas, pēc viņa vārdiem, vārās savā sulā, bet tādiem godīgiem cilvēkiem, kuri prot gan krievu, gan latviešu valodu, ceļu nedod. (..) Es nezinu, cik tālu tā var aizrunāties. Es uzskatu, ka situācijā, kādā mēs dzīvojam, kad vietējie nacionālisti vēl ietekmē mūsu tautas daļu, inteliģenci, strādnieku un zemnieku atpalikušos slāņus, E. Kusina runa ir ļoti kaitīga, to vajag stingri nosodīt un lēmumā ierakstīt, ka plēnums tādu CK locekļa kandidāta uzstāšanos nosoda. (..).¹

1. LVA, PA-101. f., 10. apr., 7. l., 163., 164., 165., 166., 181/ lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

E. Kusina uzstāšanos asi nosodīja arī LK(b)P CK otrais sekretārs I. Ļebedevs, LK(b)P CK ideoloģiskais sekretārs A. Pelše, LPSR Valsts plāna komitejas priekšsēdētājs F. Deglavs,

kā arī vairāki citi runātāji. Atzīstot viņa runu kā “antipartejisku, buržuāziski nacionālistisku uzstāšanos”, viņš vienbalsīgi tika izslēgts no šī plēnuma sastāva.

**LPSR izglītības ministra K. Strazdiņa pavēle par latviešu valodas
nemācīšanu krievu skolās**

Latvijas PSR Izglītības ministrija

Pavēle Nr. 96

1950. gada 12. augustā

Atļaut uzskatīt par neobligātu latviešu valodas mācīšanu Padomju armijas militārpersonu bērniem pamatskolās, septiņgadīgajās un vidusskolās, kā arī strādnieku un lauku jaunatnes skolās un neklātienes vidusskolās, Latvijas PSR skolās ar krievu valodas apmācību.

Strādnieku un lauku jaunatnes skolās ar krievu valodas apmācību, neklātienes vidusskolās ar krievu nodaļām uzskatīt par neobligātu latviešu valodas mācīšanos arī personām, kuras atrodas aktīvajā karadienestā.

Latvijas PSR izglītības ministrs

K. Strazdiņš.¹

1. LVA, 700. f., 4. apr., 28. l., 140. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no LKP CK lēmuma “Par Latvijas KP CK 1951. gada
30. oktobra lēmuma “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanā
republikas skolās” izpildi”**

1953. gada 14. aprīlī

(..) Latvijas KP CK birojs uzskata, ka LPSR Izglītības ministrija un partijas komitejas neapmierinoši pilda 1951. g. 30. oktobra lēmumu “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanā republikas skolās”. Tautas izglītības orgāni, atsevišķas partijas komitejas vēl joprojām nenovērtē krievu valodas – Ļeņina un Staļina valodas mācīšanas ārkārtīgo nozīmi latviešu tautas kultūras vispārējā attīstībā. (..)

Galvenais cēlonis visiem šiem nopietnajiem trūkumiem krievu un latviešu valodas mācīšanā ir pietiekama skaita kvalificētu skolotāju literātu kadru trūkums, neapmierinošs darbs skolotāju kadru sagatavošanā, to lietišķās kvalifikācijas un idejiski teorētiskā līmeņa paaugstināšanā. No 1553 krievu valodas pasniedzējiem, kas strādā republikas skolās, tikai 320 cilvēkiem ir augstākā izglītība, bet 425 cilvēki strādā ar vidējo pedagoģisko vai vispārējo izglītību. No 1311 latviešu valodas skolotājiem vairāk nekā 400 cilvēkiem nav attiecīgas izglītības. (..)

Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Uzdot LPSR Izglītības ministrijai (b. Samsons) novērst šajā lēmumā norādītos trūkumus krievu un latviešu valodas mācīšanā republikas skolās un nodrošināt 1951. g. 30. oktobra Latvijas KP CK biroja lēmuma “Par stāvokli krievu un latviešu valodas mācīšanā republikas skolās” bezierunu izpildi.

Paaugstināt krievu un latviešu valodas pasniegšanas zinātnisko līmeni republikas skolās. Uzlabot tautas izglītības nodaļu un skolu vadītāju kontroli pār valodu pasniegšanu skolās un nodrošināt skolēnu noturīgas un dziļas zināšanas krievu un latviešu valodā. Līdz 1. jūlijam nodrošināt visas republikas skolas ar nolikumu par vienotu ortogrāfisko režīmu un nodrošināt tā izpildes kontroli.

Lai paaugstinātu skolotāju literātu darba kvalifikāciju, 1953. gada vasarā visos apgabalos skolotāju kvalifikācijas celšanas institūtos noorganizēt kvalifikācijas celšanas kursus 350 klausītājiem. LPSR Izglītības ministrijā organizēt krievu valodas pasniedzēju sagatavošanas kursus 75 cilvēkiem. Iesaistīt kursus labākos skolēnus, kas 1953. gadā beidz republikas skolu desmito klasi. (..)

2. Uzdot LPSR Izglītības ministrijai un Poligrāfiskās rūpniecības, izdevniecību un grāmatu tirdzniecības pārvaldei (b. Putniņš) nodrošināt savlaicīgu krievu un latviešu valodas mācību grāmatu 1.-4. klasei izdošanu, kas ir paredzētas izdevniecības 1953. gada plānā, un to nosūtīšanu uz skolām līdz mācību gada sākumam. Latviešu literatūras vēstures mācību grāmatas rokraksta uzrakstīšanu pabeigt līdz š. g. 1. jūnijam un Latvijas vēstures – līdz 1953. g. 15. decembrim.

3. Lūgt PSRS kultūras ministriju (b. Ponomarenko P. K.) atļaut palielināt uzņemšanu skolotāju un pedagoģisko institūtu filoloģijas fakultātēs 1953.-1954. mācību gadā līdz 375 cilvēkiem.

4. Uzdot partijas apgabalu, pilsētu un rajonu komitejām enerģiski uzlabot krievu un latviešu valodas pasniegšanas kvalitāti republikas skolās. Īpašu uzmanību pievērst lielās krievu tautas valodas mācīšanai, kā svarīgākajam latviešu tautas kultūras

paaugstināšanas līdzeklim. Sistemātiski apspriest valodu mācīšanas jautājumus partijas apgabalu, pilsētu un rajonu komiteju birojos. Uzlabot skolotāju politiskās izglītošanas darbu.¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 21. l., 35., 36. lp. Oriģināls, Tulkojums no krievu valodas.

1952. gada aprīlī Latvijas teritorija tika sadalīta trijos apgabalos – Rīgas, Liepājas un Daugavpils apgabalā. 1953. gada aprīlī šis sadalījums tika atcelts.

Izvilums no Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretāra E. Berklava runas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas plēnumā 1953. gada 22.-23. jūnijā

(..) Izejas stāvoklis ir tāds, ka Rīgā apmēram puse iedzīvotāju ir latvieši. Pēdējos piecos mēnešos Rīgas pilsētas komitejas un pilsētas astoņu partijas rajonu komiteju referenti uzņēmumos un iestādēs nolasījuši pavisam 8148 referātus; no tiem latviešu valodā tikai 2410.

Vēl sliktāks stāvoklis ir Ļeņina rajonā, kur no 508 nolasītiem referātiem latviešu valodā nolasīti tikai 118. Kombinātā “Zasulauka manufaktūra” strādā ap 600 latviešu, bet viss politiskais masu darbs noris tikai krievu valodā. Līdzīgi tas ir kombinātā “Sarkanā tekstiliece”, “Sarkanais rīts”, rezerves daļu mehāniskajā fabrikā un vēl citur.

Maijā stāvoklis pilsētā ir vēl pasliktinājies, no 1010 nolasītiem referātiem latviešu valodā nolasīti tikai 243. Līdzīgi tas ir ar nolasītām lekcijām, par ko jau runāja b. Kalnbērziņš. Rīgā darbojas apmēram 20000 aģitatoru, no tiem latviešu valodā strādā tikai 8000.

Kāds ir patiesais stāvoklis, cik aplam esam strādājuši, vēl uzskatāmāk redzams, aplūkojot atsevišķas fabrikas, uzņēmumus.

Lūk, divi piemēri. Es neņemu fabrikas, kur ir vissliktākais stāvoklis, bet gan parādīšu divas mūsu vislielākās rūpnīcas, rūpnīcu “VEF” un Rīgas vagonu rūpnīcu.

VEF’ā no visiem strādājošiem latviešu ir 49,8 %, taču no šajā gadā nolasītiem 879 referātiem un lekcijām latviešu valodā tika nolasītas tikai 203 jeb mazāk nekā viena ceturtdaļa. Rūpnīcā darbojas 73 politpulciņi, no tiem latviešu valodā tikai 30. Aģitatoru semināri, visas instruktīvās sapulces, gandrīz visas darbaļu kopsapulces, vai nu visas rūpnīcas, vai atsevišķa ceha apmērā, visas sanāksmes pie direktora un galvenā inženiera, visas partijas, arodbiedrību un komjaunatnes sapulces notiek tikai krievu valodā, visi direktijas

rīkojumi un ziņojumi arī tiek rakstīti tikai krievu valodā. Pastāvot šādam darbam, protams, nenākas brīnīties par to, ka VEF'ā 510 cilvēku lielajā partijas organizācijā latviešu ir tikai viena piektā [daļa]. Rīgas vagonu rūpnīcā no 214 komunistiem latviešu ir tikai 28 jeb 13 %. Rīgas vagonu rūpnīcas partijas organizācija laikā no 1952. gada oktobra savās rindās neuzņēma nevienu latviešu strādnieku vai inženiertehnisko darbinieku. (..) ¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 9. l., 299. lp. Oriģināls.

Izvilumi no LKP Daugavpils pilsētas komitejas sekretāra E. Mūkina runas – par Latvijas austrumu rajonu rusifikāciju – LKP CK 1953. gada 22.-23. jūnija plēnumā

(..)

Sevišķi neciešams stāvoklis radās daudzos Latgales rajonos, kurus nepareizi uzskatīja par krievu rajoniem. Daudzos šajos rajonos atbildīgos amatos vai nu nemaz nebija, vai arī ļoti maz bija vietējo iedzīvotāju; vietējie darbinieki izbrauca uz Rīgu. Sakarā ar to, politiskais darbs iedzīvotāju vidū Latgales rajonos atradās un atrodas zemā līmenī. Par vislielāko kļūdu jāuzskata tā, ka lielākajā daļā kolhozu par priekšsēdētājiem ir nevis vietējie cilvēki, bet gan atbraucēji, kas nepārvalda vietējo iedzīvotāju valodu. Tas ir viens no daudzu Latgales kolhozu atpalicības cēloņiem.

(..)

Nevar teikt, ka republikā nebūtu cēlušās kritiskas balsis pret nacionālās politikas izkropļojumiem. Tādas balsis bija, bet mēs tās neuzklausījām. Taisni otrādi, tādas runas uzņēma ļoti nelabvēlīgi, tās kvalificēja kā buržuāziskā nacionālisma izpaušanos.

Pievediņu piemēru. Vienā no Latvijas KP CK plēnumiem, tas bija, liekas, 1948. gadā, biedrs Ozoliņš, būdams tolaik "Cīņas" redaktors, norādīja, ka partijas Aizputes un [Rīgas pilsētas] Ļeņina rajona komiteja dara nepareizi, organizējot visu aģitāciju un propagandu krievu valodā. Viņš izteica domu, ka padomju un partijas darbiniekiem ir jāzina vietējā valoda, bet tiem, kas šo valodu nezina, tā ir jāmacās. Taču šī pareizā doma neatrada atbalstu, to nosodīja. (..) ¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 9. l., 141., 142. lp. Oriģināls.

**Izvilcumi no LKP CK propagandas un aģitācijas daļas vadītāja J. Avotiņa
runas – par latviešu valodas ignorēšanu – LKP CK 1953. gada
22.-23. jūnija plēnumā**

(..) Pareizi izraugot kadrus pēc viņu politiskajām un lietiskajām īpašībām, mēs bieži ignorējam nacionālo jeb valodas momentu kadru izvēlē, it kā ar šķiru likvidēšanu būtu likvidētas arī nacionālās īpatnības. Tāpēc mūsu praktiskajā darbā iznāca, ka ir viena alga, vai iestādes priekšgalā atrodas cilvēki, kas pārzina vietējo iedzīvotāju valodu vai nepārzina. Ja vēl ņemam vērā to, ka mēs baidījāmies, ka mūs nenosauca par nacionālistiem, ja mēs visos vadošos posteņos izbīdīsim latviešus, tad būs skaidrs, kāpēc vadošos posteņos izrādījās tik daudz biedru, kas nezina latviešu valodu, latviešu tautas paražas un sadzīves veidu. Ar to pašu ir izskaidrots arī tas, kāpēc gandrīz visās mūsu iestādēs darbvedību kārtoja nevis latviešu, bet gan krievu valodā.

Šajā pašā zālē taču tika aizrādīts uz to (kaut vai no biedra Kalnbērziņa puses), ka ir vajadzīgs pārtraukt runas par to, ka mūsu politiskais darbs starp latviešu darbaļaudīm jāveic latviešu valodā, ka daudzos Rīgas uzņēmumos un kolhozos tas netiek darīts. Biedrs Kalnbērziņš arī, bez šaubām, baidījās, ka viņu kāds politiski nenobriedis komunisti nenosauca par nacionālistu, ja viņš tādas runas atbalstīs. Bet propagandisti taisīja no tā slēdzienu, ka turpmāk par valodas jautājumu propagandā vairs nevajag runāt, ka vajag apmierināties ar to stāvokli kāds ir. Tagad redzams, ka tāda nostāja ir bijusi nepareiza.

(..) Nevērība pret latviešu valodu bija tik liela, ka pēdējā Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes sesijā pat latvieši, kas labi pārzina mātes valodu, uzstājās ar runām krieviski. (..) Pat sesijas lēmumu b. Straujums lasīja ne latviešu valodā, kaut gan viņš to labi pārvalda.

Svinīgās sēdes pēdējā laikā arī noturēja ne latviešu valodā, kaut gan ar referātiem uzstājās mūsu cienījamie biedri Jānis Ostrovs, Kārlis Ozoliņš, Arvīds Pelše.

(..).¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 9. l., 167., 168. lp. Oriģināls.

**Izvilums no LKP CK 1953. gada 22.-23. jūnija plēnuma lēmuma “Par
lieliem trūkumiem un kļūdām politiskajā darbā, saimnieciskās un
kulturālās celtniecības vadīšanā Latvijas PSR”**

“Atcelt visās Latvijas PSR partijas, valsts un sabiedriskajās organizācijās lietvedības kārtošanu ne latviešu valodā. Latvijas PSR Ministru padomes, Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja un plēnumu sēdes un tāpat arī partijas pilsētu un rajonu komiteju un darbaļaužu deputātu izpildkomiteju sēdes noturēt latviešu valodā.”¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 9. l., 46. lp. Oriģināls.

Atbildot uz jautājumu:

“Kā noturēt sēdes un plēnumus, ja ne visi sekretāri pārvalda latviešu valodu?”

J. Kalnbērziņš paskaidroja:

“Izeja ir viena – nomainīt sekretārus, kas nepārvalda latviešu valodu. Visas sēdes, visa darbvedība ir jākārto latviešu valodā. Bet biedriem, kas paliek strādāt un nezina latviešu valodu, latviešu valoda ir jāmacās, lai cik grūti tas arī nebūtu, bet tas ir jāpārvar un latviešu valoda ir jāmacās.”¹

1. LVA, PA-101. f., 16. apr., 9. l., 199. lp. Oriģināls.

**Latvijas PSR Ministru padomes Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja
vietnieka J. Ziediņa pilnīgi slepenais speciālziņojums Ministru padomes
priekšsēdētājam V. Lācim par izmeklēšanas rezultātiem Zosnas skolas
skolēnu vēstules lietā**

1954. gada 29. septembrī

1954. gada 12. aprīlī saņemta Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētājam b. V. Lācim adresēta anonīma vēstule, pasta zīmogs “Priednieki”, ar šādu saturu:

“Sveicināti!

Sveiciens Vilim Lācim no Zosnas septiņgadīgās skolas komjauniešiem.

Iesniegums

Lūdzam atbildēt uz šādu jautājumu: kāpēc LPSR visi mācību uzskates līdzekļi un kartes ir tikai krievu valodā? Kāpēc krievi eksāmeni latviešu valodā likvidēti, tos kārtot nevajag, bet latviešiem [eksāmens] krievu valodā ir jānoliek?

Mums par to pavisam nav skaidrības, īpaši tāpēc, ka Konstitūcija skaidro, ka visiem pilsoņiem ir vienlīdzīgas tiesības.

Tātad tiesības nav vienlīdzīgas. Pat Latvijā krievi ir valdošā tauta. Mēs arī gribētu, lai kartes un uzskates līdzekļi būtu dzimtajā valodā.

Gaidām atbildi.”

Šī anonīmā vēstule 1954. gada aprīlī no Latv. PSR Ministru padomes aparāta tika pārsūtīta LPSR MP Valsts drošības komitejai.

Anonīmā vēstule bija rakstīta latviešu valodā, ātrrakstā, mazizstrādātā rokrakstā, tomēr adrese uz aploksnes izpildīta labi izstrādātā rokrakstā.

Veicot izmeklēšanas pasākumus, noskaidrots, ka anonīmās vēstules autore ir:

Kovaļenoka Eleonora Antona meita, dzimusi 1939. gadā Maltas rajonā, b[ez]p[artijiska], latviete, ar 7 klašu izglītību, nekur nestrādājoša, dzīvojoša LPSR Maltas rajona Zosnā.

Nopratināšanā Kovaļenoka atzina sevi par anonīmās vēstules autori un par iemesliem, kas mudinājuši uzrakstīt anonīmo vēstuli, liecināja:

“... pirms eksāmeniem skolā es sāku pārlasīt PSRS Konstitūciju un, to apgūstot, sāku pārdomāt par to, kādas lielas tiesības tā dod un kādus pienākumus uzliek visiem pilsoņiem neatkarīgi no viņu tautības. Bet, atcerējusies par to, ka mūsu skolā latviešu grupā visas kartes un globusi ir krievu valodā, izņemot vienu karti latviešu valodā visai skolai, ... tas viss man izlikās ne tāda vienlīdzība, par kādu rakstīts PSRS Konstitūcijā, bet kaut kāda nevienlīdzība, tāpēc es nolēmu uzrakstīt LPSR Ministru padomei ...”

Par aploksni Kovaļenoka liecināja, ka arī adresi uz aploksnes viņa uzrakstījusi pati, bet, kā izrādījies, ka aploksni aizpildījusi cita persona, Kovaļenoka izskaidrot nevarēja.

Tālākā izmeklēšanā noskaidrots, ka aploksnes autore ir:

Suhocka Aleksandra Jāzepa meita, dzimusi 1926. gadā Maltas rajona Bērziņu sādžā, izglītība 7 klases, PSKP biedre, strādā par pasta sakaru nodaļas “Priednieki” vadītāju Latv. PSR Maltas rajonā.

Nopratināšanā Suhocka A. J. apliecināja, ka viņa tiešām uzrakstījusi aploksni Latv. PSR Ministru padomes priekšsēdētājam.

Šajā jautājumā Suhocka A. J. liecināja:

“...Šķirodama vēstules nosūtīšanai to adresātiem, es atradu kādu vēstuli neglītā izpildījumā, kas bija salocīta trijstūrī, bez pastmarkas un adresēta Latv. PSR Ministru padomes priekšsēdētājam. Lai savestu doto vēstuli pienācīgā izskatā, es nolēmu šo vēstuli izklāt, un, pēc rokraksta noteikusi, ka vēstuli raksta kāds skolnieks, es to tālāk nelasīju. Ielikusi vēstuli standartaploksnē, pielīmēju tai pastmarku, uzrakstīju ar savu roku adresātu, t.i., Latv. Ministru padomes priekšsēdētāja b. Lāča, vārdu un nosūtīju doto vēstuli adresātam...”

Ar anonīmās vēstules autori Kovaļenoku E. A. veicām nopietnu izskaidrojošu pārrunu.

Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas
priekšsēdētāja vietn.

Ziediņš¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 952. l., 45.-47. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas Organizatoriskās
nodaļas vadītāja A. Temnova 1956. gada 29. novembra izziņa par kadru,
kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, krievu un latviešu valodas mācīšanos**

Slepeni

Latvijas KP Rīgas pilsētas komitejas birojam

IZZIŅA

par kadru, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, krievu un latviešu valodas mācīšanos

Pilsētas partijas rajonu komitejas, partijas pirmorganizācijas ir paveikušas zināmu darbu to kadru izraudzīšanā, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus. Vairākos uzņēmumos un iestādēs šie kadri pilnīgi pārvalda latviešu un krievu valodu, kas viņiem dod iespēju kulturāli apkalpot plašus iedzīvotāju slāņus viņiem saprotamā valodā.

Tā, piemēram, Rīgas galvenajā pastā apkalpošanā personāla absolūtais vairākums pārvalda krievu un latviešu valodu.

Analoģisks stāvoklis ir Komunālajā bankā, Tramvaju un trolejbusu trestā, darba algas iekrājumu krājīkās un vairākas citās pilsētas organizācijās.

Tāču kopējais stāvoklis ar to kadru izraudzīšanos un izvietojšanu, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, joprojām paliek neapmierinošs.

Daudzās organizācijās darbinieki, kuri ir tieši saistīti ar iedzīvotāju apkalpošanu, nepārvalda divas valodas (latviešu un krievu), un tādēļ viņiem nav iespēju pareizi reaģēt uz darbaļaužu prasībām.

Tā, piemēram, Rīgas maizes tirdzniecības trestā no 350 strādājošajiem 60 cilvēki nepārvalda latviešu valodu, kas izsauc latviešu iedzīvotāju likumīgas pretenzijas. No 60 veikalu vadītājiem 20 saprot tikai krievu valodu. Latviešu valodas mācīšanās šeit nav noorganizēta.

Latvijas republikāniskajā kantorī “Gastronom” no 360 cilvēkiem, kuri tieši strādā pie letes, 160 cilvēki nepārvalda latviešu valodu. Patlaban šeit tikko sāk darbu, lai sagatavotos latviešu valodas mācīšanai.

Republikāniskajā klīniskajā slimnīcā no 136 ārstiem – 41 cilvēks vāji prot latviešu valodu, no 288 vidējā medicīniskā personāla cilvēkiem – 135 cilvēki vāji saprot krievu valodu.

4. poliklīnikā no 280 strādājošiem tikai 120 cilvēki pārvalda divas valodas: krievu un latviešu.

Latviešu valodas apmācība neapmierinoši ir organizēta 2. ēdnīcu un kafejnīcu trestā, neraugoties uz to, ka 20 % darbinieku absolūti nepārvalda latviešu valodu. No 24 ēdnīcu un kafejnīcu direktoriem tikai 6 cilvēki zina latviešu un krievu valodu.

Latviešu valodas apmācībā lieli trūkumi ir Rīgas pilsētas izpildu komitejas sistēmā.

Tā, piemēram, pilsētas plānu daļā no 21 strādājošā cilvēka, to skaitā 5 vadošajiem darbiniekiem, 4 cilvēki neprot latviešu valodu (priekšsēdētāja vietnieks biedrs Pčelinevs, 3 daļu vadītāji).

Vietējās rūpniecības pārvaldē latviešu valodu nesaprot 6 cilvēki, to skaitā pārvaldes priekšnieks biedrs Putāns, galvenais inženieris biedrs Kacmans, ražošanas un plānu daļu priekšnieki biedri Dmitrijevs un Fukss, darba inženieris un citi.

No 21 rajonu rūpniecības kombinātu un fabriku direktora latviešu valodu pārvalda 14 cilvēki, no 20 galvenajiem inženieriem – 8 cilvēki.

Slikts stāvoklis ir ar iedzīvotāju pieprasījumu apmierināšanu dzimtajā valodā no milicijas orgānu puses. Lielā vairākuma virsnieku sastāva latviešu valodas nezināšana atsaucas uz operatīvā vai dienesta darba rezultātiem.

Dažās milicijas nodaļās gandrīz visi operatīvie darbinieki nepārvalda latviešu valodu. Tā, piemēram, 5. milicijas nodaļā no visa operatīvā sastāva latviešu valodu pārvalda tikai viens operatīvais darbinieks (izmeklētājs Lukjanskis), nemaz latviešu valodu nezina nodaļas dežuranti, nodaļas priekšnieks un viņa vietnieki, vairākums iecirkņu pilnvaroto.

Nodaļas priekšnieki apmeklētāju pieņemšanu, ar nelieliem izņēmumiem, veic tikai krievu valodā. Sūdzību izskatīšana, kuras ienāk no latviešu tautības pilsoņiem, un atbildes uz tām tiek sniegtas tikai krievu valodā, turklāt pat tajos gadījumos, ja darbinieks, kurš pārbauda tādu sūdzību, pilnībā pārvalda latviešu valodu (5., 10., 11. milicijas nodaļa).

Arī administratīvie protokoli un daži citi pārkāpēju dokumenti tiek sastādīti krievu valodā.

10. milicijas nodaļā no operatīvā un milicijas sastāva 56 cilvēkiem vairākums (36 cilvēki) latviešu valodu pārvalda, taču sarunas, ziņojumi, sapulces un cits masu politiskais darbs šeit tiek veikts vienīgi krievu valodā.

Kadru izraudzīšanā un izvietojumā no divu valodu (krievu un latviešu) pārvaldīšanas un plašus iedzīvotāju slāņus apkalpojošo kadru latviešu valodas apmācības viedokļa vajadzīgo uzmanību nepievērš Maskavas rajona izpildu komiteja. Rajona izpildu komitejas nomenklatūrā ir 14 skolu direktori, no kuriem 9 cilvēki neprot latviešu valodu, no 10 bērnudārzu un mazbērnu novietņu vadītājiem latviešu valodu nezina 9 cilvēki, un tādēļ viss bērnu audzināšanas darbs tiek veikts tikai krievu valodā.

Labāks stāvoklis nav arī ar partijas organizāciju sastāvu. Sakarā ar nepietiekamo darbu ar vietējās tautības kadriem vairākumā partijas organizāciju pārsvarā ir krievu biedri.

Tā, piemēram, Rīgas telegrāfa partijas organizācijā no 27 cilvēkiem tikai viens ir latvietis, 1. Rīgas pilsētas rūpniecības preču tirdzniecības trestā no 49 komunistiem tikai 5 ir latvieši.

Neliels procents latviešu tautības komunistu ir republikāniskajā slimnīcā, 2. ēdnīcu un kafejnīcu trestā, labiekārtošanas pārvaldē un citur.

Liels trūkums ir arī tas, ka vairākos kolektīvos, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, masu politiskais darbs galvenokārt tiek veikts krievu valodā.

Tā, piemēram, neraugoties uz to, ka vietējās rūpniecības pārvaldē strādā vairāk nekā 50 % latviešu tautības darbinieku, viss darbs tiek veikts tikai krievu valodā, tajā skaitā krievu valodā tiek noturētas arī ražošanas sapulces.

Rīgas telegrāfa kolektīva vidū 25 % latviešu tautības darbinieki, taču šeit, kā likums, uzskata par nepieciešamu ziņojumus un pārrunas noturēt tikai krievu valodā. 1956. gadā ir noturētas tikai 3 pārrunas un visas krievu valodā. Sienas avīzi šeit izlaiž krievu valodā. Tāds stāvoklis liecina par to, ka vēl joprojām plašus iedzīvotāju slāņus apkalpojošo kadru izraudzīšanā, izvietojumā un audzināšanā ir sastopami lieli trūkumi.

Daudzās organizācijās vadošajos amatos, atrodas krievu biedri, kuri nepārvalda latviešu valodu, kas rada zināmas grūtības saskarsmē ar vietējiem iedzīvotājiem.

Tā, piemēram, Rīgas telegrāfā: telegrāfa priekšnieks, partijas un komjaunatnes organizāciju sekretāri, vietējās komitejas priekšsēdētājs, galvenais inženieris, 4 daļu priekšnieki – visi ir krievi, kuri latviešu valodu neprot.

1. valsts klīniskajā slimnīcā vadošo kadru – 210 cilvēku vidū vietējās tautības cilvēku ir tikai 70.

Vairākās organizācijās nepievērš pienācīgu uzmanību darbaļaužu sūdzību un iesniegumu izskatīšanai. Atbildes uz sūdzībām galvenokārt tiek rakstītas krievu valodā.

Piemēram, 1. klīniskajā slimnīcā atbildes uz sūdzībām un iesniegumiem tiek sniegtas tikai krievu valodā, jo vadītājs un viņa vietnieks ārstniecības jautājumos latviešu valodu nepārvalda. Atbildes uz latviešu tautības slimnieku pretenzijām ārsti un vidējais medicīniskais personāls sniedz krievu valodā, jo vairākums darbinieku latviešu valodu neprot.

Latviešu valodas nezināšanas dēļ nav reti gadījumi, kad vairākās tirdzniecības organizācijās netiek apmierinātas pircēju vajadzības.

Tā, piemēram, veikalā Mārupes ielā 10 gatavo apģērbu pārdevēja nevarēja latviešu valodā apmierināt pircējas pieprasījumu un par viņu ienāca sūdzība, ka “ar pārdevējiem nav vērts runāt, jo daži no viņiem latviešu valodu nesaprot”.

Ir divas sūdzības par pircēju pieprasījuma neapmierināšanu dzimtajā valodā Centrālajā universālveikalā. Viens no priekšlikumiem, kuru pircēji ir ierakstījuši atsauksmju grāmatā, pieprasa uz letes uzlikt uzrakstu: kādā valodā ir jāvērsas pie pārdevēja, lai netērētu laiku, gaidot rindā. Cits priekšlikums iesaka visu apkalpošanu veikalā pārkārtot latviešu valodā.

Visi šie trūkumi ir sekas tam, ka to kadru vidū, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu valodas apmācība tikpat kā nav organizēta un netiek novērtēta iedzīvotāju apkalpošanas nozīme viņiem saprotamā valodā. Vairāki vadošie darbinieki paši nemācās latviešu valodu un neprasa to mācīties saviem padotajiem.

Kā trūkumu nākas atzīmēt to, ka sakarā ar vājo kolektīva audzināšanas darbu vairākos gadījumos parādās nacionālistiski noskaņojumi.

Tā, piemēram, 4. pilsētas pārtikas tirdzniecības trestā ir gadījumi, kad atsevišķi pārdevēji, kuri brīvi pārvalda krievu valodu, atsakās sarunāties ar pircējiem krieviski.

Liels trūkums ir tas, ka padomju tirdzniecības tehnikumā un kulinārijas apmācības skolās netiek pievērsta vajadzīgā uzmanība krievu un latviešu valodas apmācībai, kā rezultātā nav reti gadījumi, kad šo skolu beidzēji pilnībā nepārvalda divas valodas un viņiem ir grūti strādāt tirdzniecības kolektīvos.

Partijas rajonu komitejas un daudzu uzņēmumu un iestāžu partijas pirmorganizācijas nepievērš pienācīgu uzmanību kadru, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu un krievu valodas apmācībai.

Latvijas Komunistiskās partijas
Rīgas pilsētas komitejas
Organizatoriskās nodaļas vadītājs
/A. Temnovs/

29. XI – 1956. g.¹

1. LVA, PA-101. f., 14. apr., 12. l., 132.-137. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās partijas Rīgas pilsētas komitejas biroja 1956. gada
30. novembra lēmums “Par kadru, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus,
latviešu un krievu valodas mācīšanos”**

Slepeni

1956. gada 30. novembrī

Par kadru, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu un krievu valodas mācīšanos
(b. b. Berkļavs, Temnovs)

Vadoties no PSKP XX kongresa lēmumiem par nepieciešamību arī turpmāk visuzmanīgākā veidā savā praktiskajā darbā ievērot visu PSRS nāciju un tautu nacionālās īpatnības, partijas rajonu komitejas, partijas pirmorganizācijas un vairāku uzņēmumu un iestāžu vadītāji, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, šajā virzienā ir paveikuši zināmu pozitīvu darbu, sākuši pievērst lielāku uzmanību kadru izraudzīšanai un izvietojumam, ņemot vērā viņu latviešu un krievu valodas zināšanas, kas ievērojami uzlabo iedzīvotāju apkalpošanu viņiem saprotamā valodā.

Reizē ar to partijas pilsētas komitejas birojs atzīmē, ka kopējais to kadru izraudzīšanās un izvietojuma stāvoklis, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, vēl joprojām ir neapmierinošs. Vairākās tirdzniecības organizācijās, komunālo pakalpojumu uzņēmumos, medicīnas iestādēs, milicijas orgānos un citur liela daļa darbinieku, kuri ikdienā saistīti ar plašām darbaļaužu masām, pārvalda tikai vienu valodu (latviešu vai krievu), kas iedzīvotājiem

rada neērtības un izsauc likumīgas pretenzijas. Taču partijas rajonu komitejas, partijas pirmorganizācijas, iepriekš minēto iestāžu un uzņēmumu vadītāji nav veikuši nepieciešamos pasākumus, lai organizētu to kadru, kas apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu un krievu valodas mācīšanos.

Latvijas Kompartijas pilsētas komitejas birojs nolemj:

1. Nosodīt esošo plašu iedzīvotāju slāņu apkalpošanas nozīmes nenovērtēšanu viņiem saprotamā valodā un neapmierinošo latviešu un krievu valodas mācīšanās organizāciju tiem kadriem, kuri ikdienā ir saistīti darbā ar plašām darbaļaužu masām.
2. Uzdot partijas organizāciju sekretāriem, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem, to uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, un pirmām kārtām tirdzniecības organizāciju, komunālo uzņēmumu, tramvaju un trolejbusu tresta, autobusu parka, dzīvokļu pārvalžu, medicīnas iestāžu, milicijas orgānu (vadītājiem), sākot ar 1957. gada 1. janvāri organizēt, kadru latviešu un krievu valodas mācīšanos, lai viņi divu gadu laikā varētu šīs valodas apgūt.
Par tām personām, kuras izvairās no apmācības vai kuras divu gadu laikā valodas nav apguvušas, izskatīt jautājumu par iespēju izmantot tās darbā, kurš ir saistīts ar plašu iedzīvotāju slāņu apkalpošanu.
Ieteikt iepriekš minēto uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, pieņemot kadrus darbā, bez lietiskajām un politiskajām īpašībām ņemt vērā arī latviešu un krievu valodas zināšanas.
Ieteikt iepriekš minēto uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem sameklēt līdzekļus, kuri ir nepieciešami, lai organizētu latviešu un krievu valodas mācīšanos.
3. Uzdot tautas izglītības nodaļas vadītājam biedram Ģībietim un partijas pilsētas komitejas skolu daļas vadītājam biedram Lomonosovam sniegt atbalstu uzņēmumu un iestāžu vadītājiem, pirmām kārtām tiem, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanā un pasniedzēju izraudzīšanā.
4. Uzdot partijas rajonu komitejām, partijas pirmorganizācijām, arodbiedrību organizāciju komiteju priekšsēdētājiem un uzņēmumu un iestāžu vadītājiem uzņēmumu un iestāžu darbinieku vidū, kuri apkalpo plašus iedzīvotāju slāņus, veikt izskaidrošanas darbu par nepieciešamību mācīties latviešu un krievu valodu.
5. Ieteikt partijas rajonu komitejām sniegt palīdzību partijas organizāciju sekretāriem un uzņēmumu un iestāžu vadītājiem latviešu un krievu valodas apmācības organizēšanā un kontroles nodrošināšanā par šā pasākuma izpildi.

6. Kontroli par šā lēmuma izpildi uzdot visām partijas pilsētas komitejas daļām.¹

1. LVA, PA-101. f., 14. apr., 8. l., 83.-84. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja 1956. gada
6. decembra lēmums “Par partijas, padomju un saimniecisko darbinieku
latviešu un krievu valodas mācīšanos”**

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas biroja lēmums

1956. gada 6. decembrī

Par partijas, padomju un saimniecisko darbinieku latviešu un krievu valodas mācīšanos

Latvijas KP CK birojs atzīmē, ka partijas XX kongresa direktīvas un PSKP CK vairākkārtējos norādījumus par nepieciešamību stingri ievērot nacionālās politikas ļēņiniskos principus, to skaitā ņemt vērā nacionālās īpatnības darbā ar masām, daudzas republikas partijas organizācijas, padomju un saimnieciskie orgāni vāji īsteno dzīvē.

Daudzos °Rīgas, Liepājas, Jelgavas, Ventspils, Daugavpils un Rēzeknes rūpniecības uzņēmumos, kā arī kolhozos, sovhozos un MTS [mašīnu un traktoru stacijās], dažos lauku, it īpaši – austrumu rajonos, gandrīz visi masu politiskie un kultūras un izglītības pasākumi notiek tikai krievu valodā. Neņemot vērā darbaļaužu nacionālo sastāvu, uzņēmumu direktoru un iestāžu vadītāju pavēles, visāda veida paziņojumi arī tiek rakstīti tikai krievu valodā.

Gandrīz visās republikas pilsētās, īpaši Rēzeknē un Daugavpilī, ir sastopami fakti, kad dažu ielu nosaukumi, atsevišķas iestāžu, uzņēmumu, veikalu, kultūras un izglītības iestāžu izkārtnes ir uzrakstītas tikai krievu valodā.

Vairākas republikāniskās ministrijas, kā, piemēram, Iekšlietu ministrija, Finanšu ministrija un Tirdzniecības ministrija, daži partijas, padomju un arodbiedrību orgāni, kuriem ikdienas saikne ar plašām darbaļaužu masām, savā darbā ignorē latviešu valodu.

Republikāniskajā Viegslās rūpniecības ministrijā, Vietējās un kurināmā rūpniecības, Piena un gaļas rūpniecības, Celtniecības un būvmateriālu rūpniecības, Tekstilrūpniecības ministrijā labāko ražotāju pieredzes apmaiņas literatūru, kā arī tehniski instruktīvo un tehnisko literatūru izdod tikai krievu valodā.

Republikāniskais Zinātnes un tehnikas propagandas nams nav izdevis nevienu informatīvi tehnisko lapu latviešu valodā.

Vietējās un kurināmā rūpniecības ministrija, kā arī daži vissavienības pakļautības uzņēmumi, kuri daļu savas produkcijas realizē republikā, to vai citu iekārtu un mašīnu ekspluatācijas un apkalpošanas instrukcijas iespiež tikai krievu valodā.

Visi šie un tiem līdzīgie necienīgas attieksmes pret latviešu valodu fakti izsauc neapmierinātību no latviešu tautības darbaļaužu puses un dod iemeslu buržuāziskajiem nacionālistiem uzkurināt nacionālās ķildas starp latviešu un krievu tautības iedzīvotājiem.

Taču partijas pilsētu komitejas un rajonu komitejas, pilsētu un rajonu darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejas neveic nepieciešamos pasākumus, lai novērstu minētos trūkumus. Tās samierinās ar to, ka daudzi partijas, padomju un arodbiedrību darbinieki, organizāciju, uzņēmumu, sovhozu, MTS un iestāžu vadošie darbinieki, kuri strādā jau vairākus gadus, latviešu valodu nezina un to nemācās.

Reizē ar to KP CK birojs atzīmē, ka partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes organizācijas ir pametušas novārtā arī darbu, lai noorganizētu krievu valodas apmācību vietējiem nacionālajiem kadriem un republikas darbaļaudīm.

Latvijas KP CK birojs, partijas pilsētu komitejas un rajonu komitejas ir nodevušas aizmirstībai agrāk šajos jautājumos pieņemtos lēmumus un nav noorganizējušas to izpildes kontroli.

Latvijas KP CK birojs nolemj:

1. Nosodīt lēmumā minētos nacionālās politikas ļeņinisko principu rupjos pārkāpumus kā politiski kaitīgus, kā tādus, kuri lej ūdeni uz mums naidīgo elementu dzirnavām un kuri veicina nacionālo ķildu uzkurināšanu starp latviešiem un krieviem.

Pieprasīt Latvijas KP pilsētu komitejām, rajonu komitejām, darbaļaužu deputātu padomju izpildu komitejām, ministriju un uzņēmumu, organizāciju, iestāžu, sovhozu un MTS vadītājiem steidzami veikt pasākumus, lai novērstu minētos trūkumus.

2. Uzdot partijas pilsētu komitejām un rajonu komitejām, iestāžu organizāciju, uzņēmumu, sovhozu un MTS vadītājiem organizēt latviešu un krievu valodas mācīšanos tiem partijas, padomju un saimnieciskiem darbiniekiem, kuri nepārvalda vienu no šīm valodām.

Ne vēlāk par 1957. gada 1. janvāri ministrijās un lielajos uzņēmumos organizēt pēc vajadzības latviešu un krievu valodas apmācības kursus. Iestādēs, organizācijās, uzņēmumos. MTS, sovhozos organizēt pulciņus.

Uzdot Latvijas PSR Izglītības ministrijai (b. Samsonam) līdz 1957. gada 1. janvārim sagatavot un izsūtīt uz vietām mācību plānu un programmu latviešu un krievu valodas apmācības kursiem un pulciņiem.

Pieprasīt no partijas, padomju, arodbiedrību, komjaunatnes un saimnieciskajiem darbiniekiem, kuri nezina latviešu un krievu valodu, sarunu valodu apgūt 2 gadu laikā.

Uzdot LPSR Kultūras ministrijai (b. Ostrovam) organizēt latviešu valodas mācīšanos pa radio.

Uzdot Latvijas PSR Izglītības ministrijai (b. Samsonam) un Latvijas PSR Kultūras ministrijai (b. Ostrovam) tuvākajā laikā sagatavot un izdot mācību grāmatas pieaugušajiem latviešu un krievu valodas apmācībai, vārdnīcas – sarunu vārdnīcas, latviešu-krievu un krievu-latviešu vārdnīcas.

Pievērst partijas, padomju, arodbiedrību un saimniecisko organizāciju uzmanību tam, ka, izraugoties un izvirzot kadrus, par vienu no svarīgākajām politiskajām un lietišķajām īpašībām jāuzskata latviešu un krievu valodas zināšana.

3. Lai nostiprinātu PSRS tautu vienotību un brālīgo draudzību, lai partijas, padomju, arodbiedrību, komjaunatnes un saimnieciskos darbiniekus dziļāk iepazīstinātu ar krievu un latviešu tautas literatūru, mākslu, tradīcijām un sadzīvi, uzskatīt par šo darbinieku svarīgāko pienākumu iepazīt krievu un latviešu literatūras un mākslas labākos paraugus, šo tautu vēsturi.
4. Uzdot partijas pilsētu komitejām, rajonu komitejām un partijas pirmorganizācijām izbeigt latviešu valodas ignorēšanu, veicot masu politisko un kultūras un izglītības darbu latviešu vidū.

Nostiprināt lektoru grupas, aģitkolektīvus ar tādiem cilvēkiem, kuri ne tikai spēj veikt politisko darbu iedzīvotāju vidū, bet arī pārvalda latviešu valodu, turklāt Latgalē – latgaliešu dialektu. Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvu darbu organizēt tā, lai tie varētu uzstāties kā latviešu, tā arī krievu valodā, kur ir tāda nepieciešamība.

Organizējot uzskatāmo aģitāciju, sekot tam, lai lozungi, plakāti, goda plāksnes, sociālistiskās sacensības rādītāji būtu kā latviešu, tā arī krievu valodā, kur ir

latviešu un krievu tautības strādnieki un kolhoznieki. Starmešus, lapiņas, sienasavīzes arī izdot divās valodās.

5. Uzdot partijas, padomju, arodbiedrības, komjaunatnes un saimnieciskajām organizācijām, noturot sēdes, sapulces un apspriedes, kā likumu, organizēt ziņojumu, referātu, uzstāšanos, lēmumu un rezolūciju pārtulkošanu abās valodās – latviešu un krievu.
6. Uzdot republikāniskajām rūpniecības ministrijām un Zinātnes un tehnikas propagandas namam izdot ražošanas novatoru darba pieredzes apmaiņas literatūru, tehniski instruktīvo un tehnisko literatūru latviešu un krievu valodā.
7. Uzdot partijas pilsētu komitejām, rajonu komitejām, pilsētu un rajonu izpildu komitejām veikt pasākumus, lai tie transporta, milicijas, tirdzniecības organizāciju, komunālo un sadzīves pakalpojumu uzņēmumu un kultūras un izglītības iestāžu darbinieki, medicīnas darbinieki, kuri ikdienā satiekas ar plašām darbaļaužu masām, noteikti pārvaldītu divas valodas – latviešu un krievu.

Pieprasīt no minēto organizāciju, uzņēmumu un iestāžu vadītājiem radīt darbiniekiem atbilstošus apstākļus latviešu un krievu valodas apgūšanai.

8. Ieteikt Latvijas PSR Kultūras ministrijai (b. Ostrovam):
 - a) atrast nepieciešamos līdzekļus, lai divās valodās – latviešu un krievu – izdotu rajona laikrakstus Maltas, Dagdas, Zilupes, Krāslavas rajonā .
Tuvākajā laikā par šo jautājumu iesniegt attiecīgus priekšlikumus Latvijas KP Centrālajai komitejai;
 - b) lūgt PSRS Kultūras ministriju vienu Rīgas radiostaciju pārkārtot pilnībā raidīšanai latviešu valodā. Lai uzlabotu latviešu mūzikas un dziesmu pārraides, lūgt atjaunot Galvenās radio informācijas pārvaldes kori, kurš tika likvidēts 1953. gadā.
 - c) gādāt, lai izbraukuma koncertu un citu brigāžu, kuras kā no Rīgas, tā arī no citām pilsētām tiek sūtītas uz rajoniem, programmās būtu latviešu un krievu valodā izpildāmie priekšnesumi.
9. Ņemot vērā, ka Daugavpilī un Daugavpils rajonā rajona-pilsētas laikraksts tiek izdots tikai krievu valodā, bet pilsētā un rajonā ir liels latviešu iedzīvotāju procents, pilsētā atrodas arī Pedagoģiskais institūts, lūgt PSKP CK atļaut izdot Daugavpilī un Daugavpils rajonā otru rajona-pilsētas laikrakstu latviešu valodā.¹

1. LVA, PA-101. f., 19. apr., 59. l., 6.-10. lp. Oriģināls. Tulkojums krievu valodā.

**LPSR Lauksaimniecības ministrijas Kadru pārvaldes sagatavotais to
padomju saimniecību direktoru un galveno speciālistu saraksts, kuri
nepārvalda latviešu valodu**

Direktoru un galveno speciālistu saraksts, kuri nepārvalda latviešu valodu

Nosaukums	Uzvārds, vārds, tēva vārds	Ieņemamais amats	Vai pārvalda latviešu valodu
Bēne	Meļņiks G. I.	direktors	nepārvalda
	Novaks D. A.	galv. vetārsts	- // -
	Gorohovs Mihails J.	galv. inženieris	- // -
	Šestakovs V. J.	galv. rēķinvedis	- // -
Īslīce	-	direktors (vakance)	-
	Vladimirskis V. N.	galv. zootehniķis	nepārvalda
	Novikovs V. N.	galv. agronoms	- // -
	Novikova A. D.	galv. vetārste	- // -
	Glazdins B. M.	galv. inženieris	- // -
Mežotne	Stabņikovs P. S.	direktors	nepārvalda
	Švarbeins J. B.	galv. rēķinvedis	- // -
Rundāle	Starikovs J. B.	direktors	nepārvalda
	Periškina M. N.	galv. zootehniķe	- // -
	Zjabrevs S. A.	galv. agronoms	- // -
	Aņisimova A. G.	galv. vetārste	- // -
	Laboda S. A.	galv. inženieris	- // -
Uzvara	Kuzņecovs M. R.	direktors	nepārvalda
	Kuzņecovs V. D.	galv. vetārsts	- // -
	Tolstenko J. P.	galv. inženieris	- // -

	Mihailovs I. S.	galv. rēķinvedis	- // -
Glūda	Stulova Ņina Gr.	galv. zootehniķe	nepārvalda
	Kozlovs S. N.	galv. agronoms	- // -
	Antohins N. F.	galv. vetārsts	- // -
	Ivanovs D. A.	galv. rēķinvedis	- // -
Dobele	Provotorovs J. F.	direktors	nepārvalda
	Fomenko G. V.	galv. zootehniķis	- // -
	Molčanovs I. A.	galv. agronoms	- // -
	Beļajevs F. P.	galv. inženieris	- // -
	Gračevs I. I.	galv. rēķinvedis	- // -
Ābeļi	Jakovļeva G. A.	galv. zootehniķe	nepārvalda
	Kočanovs J. V.	galv. agronoms	- // -
	Cvetkova V. N.	galv. vetārste	- // -
	Kuravins I. K.	galv. rēķinvedis	- // -
Istra	Petrovskis I. N.	direktors	nepārvalda
	Lukjanovs A. N.	galv. agronoms	- // -
	Mihailovs P. N.	galv. vetārsts	- // -
	Lazarevs V. A.	galv. inženieris	- // -
	Rukša N. I.	galv. rēķinvedis	- // -
Komunārs	Petrovs V. F.	direktors	nepārvalda
	Muratovs A. V.	galv. zootehniķis	- // -
	Ņeščadins A. V.	galv. agronoms	- // -
	Siņicins L. M.	galv. vetārsts	- // -
	Sovbo T. S.	galv. inženieris	- // -
Kaunata	Jakovļevs N. I.	direktors	nepārvalda
	Kravčenko I. I.	galv. vetārsts	- // -

	Gedercevs V. A.	galv. inženieris	- // -
	Aksenovs N. D.	galv. rēķinvedis	- // -
Saliena	Čabans G. S.	direktors	nepārvalda
	Davidovs J. A.	galv. agronoms	- // -
Jugla	Žukovs M. N.	direktors	nepārvalda
	Svečkova	galv. zootehniķis	- // -
	Šemonajeva J. J.	galv. vetārste	- // -
Austrumi	Bondurs G. F.	galv. zootehniķis	nepārvalda
	Aļeksejevs N. A.	galv. inženieris	- // -
	Bogdanovs Z. N.	galv. rēķinvedis	- // -
	-	galv. vetārsts (vakance)	- // -
Gauja	Makarovs I. M.	direktors	nepārvalda
	Udaļcovs V. A.	galv. zootehniķis	- // -
	Polovojs P. F.	galv. inženieris	- // -
	Vavilovs P. I.	galv. rēķinvedis	- // -
Daugava	Ņefedovs N. M.	direktors	nepārvalda
	Čaiko G. A.	galv. zootehniķis	- // -
	Jakovļevs V. M.	galv. agronoms	- // -
	Bogdanovs V. D.	galv. inženieris	- // -
	Kuzņecovs P. J.	galv. rēķinvedis	- // -

Kadru pārvaldes priekšnieka vietnieks

J. Ķīsis

23/VIII 58. g.¹

1. LVA, PA-101. f., 21. apr., 28. l., 127., 128. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilks no Latvijas PSR Ministru padomes 1959. gada 6. maija lēmuma
“Par kadru stāvokli Latvijas PSR Sakaru ministrijā un darba uzlabošanas
pasākumiem”**

Latvijas PSR Ministru padome

Lēmums Nr. 261

1956. gada 6. maijā

Par kadru stāvokli Latvijas PSR Sakaru ministrijā un darba uzlabošanas pasākumiem

(..)

Neraugoties uz to ka Latvijas PSR Sakaru ministrijas sistēmā strādā apmēram 90 procentu latviešu un viņiem saskaņā ar viņu pienākumiem ir jāapkalpo plašas iedzīvotāju masas, ievērojama daļa vadītāju un inženiertehnisko darbinieku nepārvalda latviešu valodu un tās apgūšanā neparāda pienācīgu vēlēšanos un neatlaidību, kas rada grūtības viņu darbā ar kolektīvu un iedzīvotāju apkalpošanu.

Latvijas PSR Sakaru ministrijas aparātā ievērojama daļa vadītāju un inženiertehnisko darbinieku nepārvalda latviešu valodu. Rīgas telegrāfā no 226 strādājošiem latviešu valodu neprot 144 darbinieki, tajā skaitā telegrāfa priekšnieks biedrs Samarins, galvenais inženieris biedrs Mikuteļs, kadru instruktore biedre Gobanovska un 95 telegrāfistes.

Analoģisks stāvoklis ir daudzos citos Rīgas sakaru uzņēmumos.

Latviešu valodu nepārvalda daudzi rajonu un sakaru kantoru priekšnieki (Valmieras – biedrs Kalugins, Balvu – biedrs Sorokins, Jelgavas – biedrs – Šatajevs, Rīgas – biedrs Starčikovs u.c.), bet no astoņiem līnijtehnisko mezglu priekšniekiem latviešu valodu pārvalda tikai trīs.

Valmieras līnijtehniskajā mezglā no 261 strādājošā latviešu ir 241, bet mezgla priekšnieks biedrs Gurjanovs un inženieris biedrs Pakuļš, un vēl vairāki mezgla vadošie darbinieki latviešu valodu neprot. Līdzīgs stāvoklis ir arī Valmieras rajona sakaru kantorī.

Latviešu valodas mācīšanās notiek formāli, pulcīni ir noorganizēti, bet nodarbības tajos notiek neregulāri un ar ļoti zemu dalībnieku apmeklētību, turklāt ievērojama daļa darbinieku ar latviešu valodas mācīšanos vispār nenodarbojas (telegrāfā – 39 cilvēki, Rīgas telefonu tīklā – 25 cilvēki, Rīgas pastā – 15 cilvēki). Tāds stāvoklis negatīvi atsaucas uz ražošanas darbu un kolektīva audzināšanu.

(..)

Lai Latvijas PSR Sakaru ministrijā novērstu minētos trūkumus darbā ar kadriem, Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

1. Uzskatīt par Latvijas PSR Sakaru ministrijas svarīgāko uzdevumu nodrošināt latviešu un krievu valodas zināšanas sakaru iestāžu augsti kvalificētiem speciālistiem ar augstāko un vidējo tehnisko izglītību, kā arī vadošā sastāva un iedzīvotājus apkalpojošiem skaru darbiniekiem.

(..)¹

1. LVA, 270. f., 3. apr., 20. l., 27., 28., 29. lp. Kopija. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilums no LPSR Augstākās padomes Prezidija 1959 gada 4. jūnija lēmuma par nevērīgu izturēšanos pret latviešu valodu

**Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija lēmums par oficiālo dokumentu, iestāžu un
uzņēmumu nosaukumu, reklāmu un preču nevērīgu noformēšanu latviešu valodā**

Rīgā, 1959. gada 4. jūnijā

Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijs konstatē, ka valdības iestādes un uzņēmumi bieži vien bezatbildību un nevērīgi sagatavo lēmumus un citus dokumentus latviešu valodā, kas traucē šo lēmumu un dokumentu pareizu izpratni un realizēšanu dzīvē (..).

Nemot vērā sacīto, Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidijs uzdod:

- 1) Visām republikā esošajām iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām dokumentus sarakstus un reklāmas, uzņēmumu un preču nosaukumus sagatavot pareizā latviešu valodā, apmierinot tautas kultūras prasības.
- 2) Milicijas iestādēm pakāpeniski apmainīt nepareizi un pavirši noformētās pases un citus šo iestāžu dokumentus pret pareizā valodā un rūpīgi uzrakstītiem dokumentiem.
- 3) Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūtam cieši saistīties ar republikā pastāvošajām valsts, sabiedriskajām un saimnieciskajām organizācijām un enerģiski ietekmēt valodas praktisko lietošanu šajā lēmumā norādītā virzienā.

Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija priekšsēdētājs

K. Ozoliņš

Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija sekretārs

/K. Gailis/¹

1. LVA, 290. f., 1. apr., 5267. l., 8. lp. Oriģināls.

**Izvilums no PSKP CK komisijas vadītāja Ļebedeva ziņojuma “Par PSKP
CK komisijas pārbaudes rezultātiem” Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālās komitejas biroja 1959. gada 20. jūnija sēdē**

**Biedra Ļebedeva (PSKP CK komisija) ziņojuma stenogramma Latvijas KP CK biroja
1959 gada 20. jūnija sēdē**

Par PSKP CK komisijas pārbaudes rezultātiem

Biedrs Ļebedevs

(ziņojuma sākums netika pierakstīts):

Lietas labā nepieciešams, lai tie kadri, kuri strādā nacionālajā republikā, mācītos un zinātu nacionālo valodu, un tam nekādi lēmumi nav nepieciešami. Taču Latvijas partijas CK un partijas Rīgas pilsētas komiteja nostājās uz kategorisku prasību ceļa jautājumā par obligātumu, bet tas nozīmē piespiešanu valodas apgūšanā, aizmirstot V. I. Ļeņina skaidros un noteiktos norādījumus šajā jautājumā.

Visas Latvijas vietējās organizācijas CK un partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmumus uztvēra kā tiešu direktīvu, lai partijas un padomju orgānos nomainītu nelatviešu kadrus, ministrijās un resoros sāka forsēti izpildīt šīs direktīvas, kas izsauca daudzu darbinieku neizpratni un sašutumu.

Latvijas partijas CK un partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmumi par valodu mācīšanos zināmā mērā spārvoja nacionālistiskos elementus un radīja zaudējumus tautu draudzības nostiprināšanas lietai.

Tālākā šīs lietas vēsture ir tāda, ka pēc Latvijas KP CK lēmuma par valodu mācīšanos sākās jauns šā jautājuma skaidrojums un šoreiz partijas pilsētu komitejām un rajonu

komitejām tika nosūtīta CK propagandas un aģitācijas daļas izziņa, kura kopumā pasvītvoja, ka daudzi vadošie darbinieki latviešu valodu vēl nav apguvuši un ka tas it kā izsauc daļas iedzīvotāju neapmierinātību.

Vietējās partijas organizācijās minētā izziņa tika uztverta pilnīgi skaidri. Sekoja Latvijas partijas CK līnija par nelatviešu kadru nomaiņu.

Pēdējos divos-trījos gados nacionāla rakstura jautājumi, kā tas biroja locekļiem ir zināms, pārāk asi tika izvirzīti daudzās partijas konferencēs, plēnumos, sevišķi Rīgā.

Tāču tajos komunistos, kuri šo jautājumu izvirzīja no partejiskām pozīcijām, neieklausījās, uz viņu signāliem nereaģēja.

Latvijas partijas CK birojs nevarēja neredzēt neveselīgo noskaņojumu pieaugumu un atsevišķu vadošo darbinieku nepareizo uzvedību.

Par nepieciešamību nomainīt vadošos kadrus ar cilvēkiem, kuri zina latviešu un krievu valodu, tiek runāts vairākos Latvijas KP CK lēmumos, partijas Rīgas pilsētas komitejas, dažu partijas rajonu komiteju lēmumos, daudzu ministriju un resoru pavēlēs un dažu Latvijas KP CK biroja locekļu vairākkārtējās uzstāšanās.

Tāda pastāvīga prasība par obligātu valodas mācīšanos un no tā izrietošā prasība nomainīt nelatviešu kadrus, pilnīgi dabīgi, radīja ievērojamas kadru daļas nedrošumu un nervozitāti darbā. 1958. gada oktobrī, Latvijas partijas CK plēnumā, apspriežot jautājumu par darbu ar kadriem, atkal tika pasvītrotā nepieciešamība nomainīt nelatviešu kadrus.

Izpildot šo norādījumu, partijas Rīgas pilsētas Maskavas rajona komitejas birojs, 1959. gada 24. maijā pieņemot lēmumu par kadru izraudzīšanos, audzināšanu un izvietojumu dzelzceļa transportā, ieteica dzelzceļa priekšniekam un uzņēmumu vadītājiem tajos gadījumos, kad no darba tiek atbrīvoti inženieri, tehniķi un kalpotāji, ielikt šajos amatos, kā likums, vietējās tautības speciālistus. Ļoti raksturīgi, ka tāds lēmums tika pieņemts, neraugoties uz to, ka dzelzceļa vadošajos amatos strādā 41,8 % latviešu un 58,6 % nelatviešu. Citiem vārdiem sakot, nebija nepieciešamības jautājumu nostādīt tādā plāksnē.

Partijas Rīgas pilsētas komiteja 1958. gada 19. septembrī, izskatot jautājumu par darbu ar kadriem pilsētas veselības aizsardzības nodaļā, pieprasīja no ārstiem, medicīnas māsām, lai viņi 1959. gadā apgūtu latviešu un krievu valodu, t.i., šai lietai deva vienu gadu.

Republikas Veselības aizsardzības ministrijas 1958. gada 23. septembra lēmumā medicīnas iestāžu vadītājiem tika ieteikts mēneša laikā pārskatīt strādājošo sastāvu un veikt pasākumus, lai tos nomainītu pēc nacionālās pazīmes.

Absolūti nav saprotams, kas šādu nervozitāti ir radījis, kas tie ir par galējiem mēriem. Acīmredzot tas izriet no tās kopējās līnijas, kuru īsteno atsevišķi republikas vadošie darbinieki.

Ir zināms, ka partijas līnija nacionālo kadru izvirzīšanas jautājumos mums visiem ir skaidra. Mūsu Komunistiskā partija izrāda pastāvīgas rūpes un uzskata to par svarīgāko uzdevumu. Un, protams, nevar uzskatīt par normālu to, ka atsevišķu Rīgas uzņēmumu vadošajos posteņos nemaz nav latviešu. Bet reizē ar to vienmēr ir jāatceras, ka kadru izraudzīšanās un izvietošanas princips bija un paliek ļeņinskais princips par kadru izraudzīšanos pēc lietīšķajām un politiskajām īpašībām.

Sakarā ar nacionālo kadru trūkumu atsevišķās darba nozarēs un tajā pašā laikā nevēloties pieņemt darbā citu tautību kvalificētos kadrus, kuri dzīvo Latvijā, atsevišķi vadītāji pieļauj, ka vairākās vietās daži amati ilgāku laiku paliek vakanti.

Tā vietā, lai palabotu ministriju un resoru vadītājus, vietējie partijas orgāni, Latvijas Komunistiskās partijas CK arī uzsver nelatviešu kadru nomainīšanas pasākumu īpašo svarīgumu un steidzamību.

Latvijas KP CK sekretariāta 1959. gada 31. marta lēmumā “Par partijas Liepājas pilsētas komitejas Latvijas KP CK IV plēnuma lēmuma izpildes gaitu” tiek norādīts, ka pilsētas vadošo kadru vidū, kā arī daudzos uzņēmumos un celtniecības organizācijās ir maz kadru, kuri zina valodu un vietējos apstākļus. Vadoties no šā Latvijas partijas CK sekretariāta lēmuma, partijas Liepājas pilsētas komiteja sāka pārskatīt vadošo kadru sastāvu. Tā rezultātā PSKP CK 1959. gada maijā saņēma Liepājas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcas kadru daļas priekšnieka b. Kuzmina vēstuli, kurā viņš lūdz izskaidrot tādas partijas pilsētas komitejas rīcības pareizību. Citādi sakot, viņu brīdināja, ka viņš tiks atbrīvots.

Sajūtot atbildības trūkumu, es teiktu, tāpat rīkojās daži atbildīgie darbinieki teorētiskās konferences laikā Rīgā, kā to ir noskaidrojusi mūsu brigāde atrašanās laikā Rīgā. Partijas rajona komitejas sekretārs b. Martinsons noslēguma vārdā paziņoja: ir CK biroja lēmums par valodas mācīšanos, kur ir dots divu gadu termiņš, un tas mums ir jāizpilda. Taču viņš teica, ka pagaidām mēs vēl neesam ķērušies pie šā lēmuma izpildes un pagaidām mēs nevienam neesam salauzuši ribas un novilkuši ādu.

Dažkārt lieta nonāk līdz apvainojumiem un nepieļaujamiem izlēcieniem. 1958. gada oktobrī partijas Liepājas pilsētas plēnuma paziņoja ka: pie mums pa ielām staigā Himalaju lāči ... (lasa šo uzstāšanos).

Ar ko citu tautību pārstāvji ir izpelnījušies tādus apvainojumus – nav saprotams.

Kā parādīja iepazīšanās ar sapulču, aktīvu materiāliem, jautājumu biroja lēmumā par nomaņu ar latviešu kadriem īpaši aktīvi izvirzīja b. b. Berklavs, Bisenieks, Krūmiņš un Straujums. Uz viņiem norādīja arī tie biedri, ar kuriem mums iznāca satikties un aprunāties.

Jāatzīmē, ka pēdējo gadu laikā tādas nomaņas līnijas rezultātā zināma kadru daļa strauji samazinājās, samazinājās nelatviešu darbinieku skaits partijas rajonu komiteju sekretāru, rajonu izpildu komiteju priekšsēdētāju vidū, salīdzinot ar 1954. gadu, šīs kategorijas darbinieku skaits ir samazinājies par 70 %. Protams, daļai atbrīvoto darbinieku varēja būt zināmi trūkumi, un runa tagad, protams, nav par to, lai viņus atjaunotu darbā. Runa ir par tendenci, kura ir sastopama kadru izraudzīšanā un kura nodara zaudējumus mūsu kopējai lietai.

Viena no nacionālo attiecību izpausmēm Latvijas vadošo darbinieku daļai ir krievu plūsmas samazināšana un slēgšana vairākās augstākajās mācību iestādēs un nelatviešu tautības audzēkņu skaita ievērojama samazināšana republikas vidējās speciālās izglītības mācību iestādēs. Pagājušajā gadā tika likvidēta krievu plūsma Rīgas Medicīnas institūta ārstniecības nodaļā un tika samazinātas krievu grupas P. Stučkas Latvijas Valsts universitātē, Politehniskajā institūtā un dažās citās augstskolās. Tāda prakse noveda pie tā, ka tagad Rīgas augstskolās ir pilnīgi slēgta pieeja citu padomju republiku jauniešiem. Pagājušā gadā latviešu valodas nezināšanas dēļ tika atdoti atpakaļ 500 jauniešu iesniegumi, kuri bija atbraukuši no Gorkijas, Pleskavas un citiem Savienības apgabaliem. Faktiski republikas augstskolās ir slēgta pieeja tie jauniešiem, kuri dzīvo Latvijā un kuri neprot latviešu valodu.

Sakarā ar to PSKP CK saņem daudz sūdzību no Latvijā dzīvojošiem (..).

Latvijas PSR likumā ir apieti jautājumi par valodu mācīšanos skolās, un tam acīmredzot nav gadījuma raksturs.

Ir zināms, ka PSKP CK un Savienības ministru padomes tēzēs jautājumi par valodu mācīšanos skolas ir skaidri izklāstīti saskaņā ar ļeņinskajiem principiem. Visās republikās ir pieņemts likums saskaņā ar šīm tēzēm. Biedra Berklava ziņojumā teikts, ka Latvijas skolās ir jāmācās trīs valodas: latviešu, krievu un viena no svešvalodām. Tas ir pretrunā ar PSKP CK tēžu 19. paragrāfu, bet šīs tēzes ir atbalstījuši PSKP CK un PSKP CK plēnums.

Latvijas PSR likumā līdz ar veselu rindu piezīmju ir iekļauts arī priekšlikums par Latvijas astoņgadīgo skolu audzēkņu bezmaksas apgādi ar mācību grāmatām. Kādēļ Latvijas republika, salīdzinot ar citām republikām, būtu jānostāda tādā privileģētā stāvoklī? (..).

Pēdējā laikā Rīgā arvien grūtāk kļūst iekārtoties darbā nelatviešu tautības personām. Par to liecina daudzās sūdzības un vēstulēs, kuras saņem PSKP CK, Latvijas KP CK un citas organizācijas.

Biedri, situācija, kura ir izveidojusies republikā sakarā ar to, par ko es ziņoju, daudzus republikas komunistos izsauc trauksmi un bažas. Par to tiek runāts daudzajās vēstulēs, kuras turpina saņemt PSKP CK. (..).

Jāatzīmē, ka Latvijas CK biroja rīcībā bija noteikti fakti un ziņas par buržuāziskā nacionālisma izpausmēm un trūkumiem saimnieciskās un kultūras celtniecības vadībā. Taču ir jāsaprot, ka CK biroja pienācīgas reakcijas uz to nebija. CK birojs neizrādīja pietiekamu principialitāti galveno jautājumu risināšanā. Jāsaprot, ka atsevišķi šā CK biroja sastāva locekļi acīmredzot paši atbalsta nepareizas pozīcijas nacionālajā un citos jautājumos un praktiskajā darbā novirzās no pozīcijām un ne jau nejaušības dēļ nepalabo tos biedrus, kuri aizgājuši pārāk tālu.

Šeit vietā būtu atgādināt, ka PSKP CK vairākkārt ir vērsusi Latvijas KP CK uzmanību uz nopietnajām kļūdām darbaļaužu audzināšanā tautu draudzības un proletāriskā internacionālisma garā, norādījusi, ka atsevišķi CK biroja locekļi šajā jautājumā ieņem nepareizas pozīcijas. Tie Latvijas KP CK sekretāri, ar kuriem notika sarunas PSKP Centrālajā komitejā, apsūdzēja šos trūkumus novērst, taču būtiski pasākumi netika veikti. (..).¹

1. Eduards Berklavs. Zināt un neaizmirst. - Rīga, 1998., 240., 250., 251., 252. lpp.

Izvilks no LKP CK VII 1959. gada slēgtā plēnuma lēmuma “Par nopietniem trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālas politikas praksē republikā”

1959. gada 8. jūlijā

(..) Visnopietnākie Ļeņinisko principu pārkāpumi kadru izraudzīšanā izpaužas tai apstākļi, ka pēdējā laikā daži partijas, padomju un saimniecisko orgānu vadītāji, izvirzot un izvietojot darbiniekus, neņem vērā viņu lietišķās un politiskās īpašības, bet vispirms tautību. Atsevišķas partijas pilsētu un rajonu komitejas, ministrijas un resori, motivējot ar tādu kadru izvirzīšanu, kas prot gan latviešu, gan krievu valodu, ieturēja noteiktu līniju, lai nomainītu tos kadrus, kas pēc tautības nav latvieši. Turklāt nereti tika ignorēts Latvijas PSR iedzīvotāju daudznacionālais sastāvs.

Republikā tika rupji pārkāpti Ļeņina norādījumi par to, ka darbiniekiem nedrīkst uzspiest valodas mācīšanos, ka šeit jāievēro stingra brīvprātība. Tā 1956. gada novembrī partijas Rīgas pilsētas komiteja pēc toreizējā partijas pilsētas komitejas pirmā sekretāra

b. Berklava neatlaidīgās prasības pieņēma lēmumu, ka divos gados obligāti jāiemācās latviešu un krievu valoda. Saskaņā ar šo lēmumu uzņēmumu, organizāciju un iestāžu vadītājiem pēc diviem gadiem bija jāizskata jautājums par turpmāko iespēju izmantot darbā personas, kas neprot latviešu valodu. Tas radīja nevienādu stāvokli dažādu tautību darbiniekiem, jo vairums Rīgā dzīvojošo latviešu jau sen prot krievu valodu, bet darbiniekiem, kas atbraukuši uz Latviju no citām republikām, vajadzēja no jauna mācīties otru valodu. Partijas Rīgas pilsētas komitejas lēmuma nolūks īsti bija – izspiest citu tautību kadrus, aizbaidinoties ar to, ka viņi neprot latviešu valodu. Tas viss radīja nervozitāti un nedrošību ievērojamā daļā darbinieku.

Latvijas KP CK birojs neaizrādīja uz partijas Rīgas pilsētas komitejas kļūdām. Vēl vairāk, tas 1956. gada decembrī arī pieņēma nepareizu lēmumu par to, ka vadošajiem kadriem divos gados jāiemācās gan latviešu, gan krievu valoda.

Minētos Rīgas pilsētas komitejas biroja un Latvijas KP CK biroja lēmumus dažās republikas vietējās partijas organizācijās uzskatīja kā noteiktu direktīvu nomainīt kadrus, kas pēc tautības nav latvieši. Tā rezultātā pēdējos gados bez pietiekama iemesla, bet vairākos gadījumos arī kaitējot darbam, tika atbrīvota no ieņemamajiem amatiem partijas, padomju un saimnieciskajos orgānos ievērojama grupa pieredzes bagātu darbinieku.

Tiesību ierobežošanā personām, kas pēc tautības nav latvieši, izpaudās arī tā, ka slēdza vai samazināja plūsmas ar krievu mācības valodu vairākās republikas augstskolās. Tāpēc Latvijas un citu republiku krievu vidusskolas beigušajiem būtībā bija ņemta iespēja turpināt izglītību Latvijas augstskolās.

Atsevišķu republikas vadošo darbinieku cenšanās pēc nacionālās savrupības izpaudās arī dažu ar skolas reorganizāciju saistīto jautājumu izlemšanā.

Republikā bija pieņemts lēmums par astoņgadīgo skolu audzēkņu bezmaksas apgādi ar mācību grāmatām, kas būtībā viņiem radītu privilēģētu stāvokli, salīdzinot ar citu savienoto republiku skolu audzēkņiem. Pretēji kopējam valsts likumam par vienpadsmitgadīga mācību laika noteikšanu vidusskolā daži republikas atbildīgie darbinieki neatlaidīgi pieprasīja divpadsmitgadīgu mācību laiku. (..).

Atsevišķu republikas darbinieku praksē lietotais nepartejiskais princips izraudzīt kadrus pēc tautības, prasība izskatīt jautājumu par to personu atbrīvošanu no darba, kas neprot latviešu valodu, krievu plūsmas slēgšana vairākās augstākajās mācību iestādēs, gandrīz pilnīgs aizliegums pierakstīt Rīgā darbiniekus un viņu ģimenes locekļus, kas iebrāukuši no citiem valsts apgabaliem, īsti bija vērsts uz to, lai aizliegtu republikā iebrāukt personām no citām republikām un lai izstumtu no Latvijas iedzīvotājus, kas nav latviešu tautības.

Latvijas KP CK plēnums atzīmē, ka CK birojs un partijas organizācijas nav veltījušas vajadzīgo uzmanību vadošo kadru, intelligences un visu darbaļaužu audzināšanai brālīgas tautu draudzības ideju, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma garā, nav noteikti cīnījās pret atsevišķām buržuāziskā nacionālisma izpausmēm.

Republikā bija gadījumi, kad atsevišķi vadošie darbinieki mēģināja novērst partijas organizāciju no pareizā ļeņinskā ceļa, novirzīt to nacionālā ierobežotībā un noslēgtībā. Tā, piemēram, Latvijas KP CK biroja loceklis Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks b. Berklavs, apspriežot septiņgažu plāna projektu, atklāti uzstājās pret partijas generāllīniju par smagās rūpniecības attīstību, neatlaidīgi prasīja atteikties no vagonu un dīzeļu rūpnīcu paplašināšanas Latvijas PSR un palielināt kapitālieguldījumus vieglajā un pārtikas rūpniecībā, kuru produkcija patērējama galvenokārt republikā. Par vienu no galvenajiem motīviem pret smagās rūpniecības attīstību b. Berklavs izvirzīja to, ka jaunu uzņēmumu celtniecība un pastāvošo uzņēmumu paplašināšana prasīšot darbaspēka ieviešanu no citām republikām un ka tādējādi Latvijā palielināšoties nelatviešu iedzīvotāju skaits. Līdzīgus uzskatus izteicis Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta direktors b. P. Dzērve. Šie labēji oportunistiskie priekšlikumi būtībā nav nekas cits kā tiekšanās pēc autarhijas, nacionālās norobežotības un noslēgtības, un to pieņemšana kaitētu kopējām valsts interesēm, kā arī latviešu tautas interesēm, jo tas traucētu Latvijas ekonomiskos sakarus ar citām mūsu zemes republikām un kavētu Latvijas PSR ražošanas spēku attīstību.

Latvijas KP CK birojs, dažas partijas pilsētu un rajonu komitejas par maz rūpējās par preses, radio, radošo savienību un citu ideoloģisko iestāžu kadru izraudzīšanu un audzināšanu. Dažu laikrakstu un žurnālu redakcijas, kā arī atsevišķas radošās savienības piesārņotas ar apšaubāmiem cilvēkiem, kam sveša proletāriskā ideoloģija. Tāpēc, kā arī vājās partijas orgānu vadīšanas un kontroles dēļ tādus laikrakstus un žurnālus kā “Cīņa”, “Rīgas Balss”, “Padomju Jaunatne”, “Zvaigzne”, “Liesma” bija publicēti vairāki materiāli ar politiski nepareiziem formulējumiem, bija gadījumi, kad latvieši bija izvirzīti pretstatā citām tautībām. Atsevišķi idejiskā ziņā peļami materiāli (Griguļa, Laganovska, Skujiņa stāsti, Berklava, Kalpiņa un citi raksti), kas bija iespiesti republikāniskajos laikrakstos, pēc tam tika publicēti ārzemēs turienes buržuāziskajā un latviešu buržuāzisko emigrantu presē.

Latvijas KP CK birojs, partijas pilsētu un rajonu komitejas savā praktiskajā darbā kadru marksistiski ļeņinskajā audzināšanā, darbaļaužu komunistiskās apziņas celšanā neievēro to, ka Latvijas iedzīvotājus ilgajos Ulmaņa kliķes valdīšanas gados un fašistiskās okupācijas laikā centās sagandēt ar buržuāziskā nacionālisma propagandu. Maz ievēro arī to,

ka pašlaik imperiālisti un viņu sulaiņi – latviešu buržuāziskie emigranti daudzās pretpadomju radiopārraidēs, vēstulēs un nacionālistiskajā literatūrā, ko viņi sūta republikas iedzīvotājiem, cenšas ar nikniem apmelojumiem pret padomju iekārtu sēt naidu un neuzticību padomju cilvēkos, sevišķi latviešu un krievu tautas starpā. Laikrakstos un žurnālos, lekcijās un referātos nepievērš vajadzīgo uzmanību tautu draudzības ideju, padomju patriotisma un proletāriskā internacionālisma propagandai, netiek pietiekami parādīta krievu tautas izcilā loma cīņā par Oktobra revolūcijas uzvaru, Latvijas atbrīvošanā no fašistiskā jūga Lielajā Tēvijas karā, maz uzsver arī to, ka Latvijas PSR darbaļaužu panākumi republikas ekonomikas un kultūras attīstībā gūti ar visu Padomju Savienības tautu un vispirms krievu tautas brālīgo palīdzību.

Vājš idejiski politiskais darbs ar inteliģenci bijis par cēloni tam, ka radošajās savienībās izplatās nacionālistiski uzskati un izteikumi. Neveselīgi noskaņojumi un nacionālistiskas izpausmes vērojamas arī studējošās un skolu jaunatnes vidū dažās augstskolās un skolās.

Daudzos uzņēmumos, kolhozos un padomju saimniecībās politiskais darbs nav apmierinoši nokārtots. Ar to arī vispirmām kārtā izskaidrojams nenormālais stāvoklis, kad lielā daļā partijas pirmorganizāciju biedru skaits ilgāku laiku nepapildinās ar labākajiem strādniekiem, kolhozniekiem un inteliģences pārstāvjiem – sevišķi no latviešu vidus. Maz gādā, lai labākie latviešu jaunieši iestātos Ļeņina komjaunatnē. (..).

Visi šie nopietnie trūkumi un politiskās kļūdas radušās vispirms tāpēc, ka Latvijas KP CK birojs nav bijis pietiekami principiāls daudzu svarīgu jautājumu izlemšanā, nav asi reaģējis uz buržuāziskā nacionālisma izpausmēm un nav devis izšķirīgu pretsparu šo izpausmju konkrētajiem vaininiekiem. Tā, piemēram, zinot to, ka b. Berklavs jau ilgāku laiku savā praktiskajā darbā realizēja atklātu nacionālistisku politiku kadru izraudzīšanā un izvietošanā, latviešu un krievu valodas piespiedu mācīšanos, republikas tautas saimniecības attīstības jautājumos, Latvijas KP CK birojs nedeva viņa antipartejiskajai rīcībai politisko novērtējumu un nedarīja galu šai kaitīgajai rīcībai.

Latvijas KP CK birojs iecietīgi izturējās arī pret lielām neveiksmēm un kļūdām CK sekretāra b. Bisenieka darbībā. Viņš izturējās bezprincipiāli daudzu svarīgu jautājumu izlemšanā, nereti aktīvi atbalstīja Berklava nepareizo darbību un, pārvērtēdams lauksaimniecībā gūtos panākumus, neveica vajadzīgos pasākumus nopietno trūkumu likvidēšanā kolhozu un padomju saimniecību darbā. Biedrs Bisenieks ir līdzvainīgs, ka Rīgas iedzīvotājiem ar pārtraukumiem piegādā pienu un gaļu.

Latvijas KP CK birojs laikus neaizrādīja CK biroja locekļa kandidātiem b. b. Pinksim un Pizānam, kas daudzos jautājumos, sevišķi partijas nacionālās politikas realizēšanā, bija svārstīgi un bieži ieņēma nepareizu pozīciju.

Latvijas Kompartijas CK plēnums nolemj:

1. Atzīt par pareizu Latvijas KP CK biroja š. g. 21. jūnija lēmumu, kurā pareizi atklāti nopietni trūkumi un kļūdas Latvijas KP CK biroja, atsevišķu biroja locekļu un biroja locekļa kandidātu darbā, kadru izvietojumā un audzināšanā, partijas principu pārkāpumi kadru izvietojumā un ļeņinskās nacionālās politikas izkropļošana.

2. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām, ministriju, resoru un organizāciju vadītājiem novērst šai lēmumā atzīmētos trūkumus un kļūdas un visā kadru izvietojuma un audzināšanas darbā nelokāmi ievērot ļeņiniskos principus, neatlaidīgi un konsekventi īstenot partijas ļeņinisko nacionālo politiku, vienmēr atcerēties, ka jebkuras tautības tiesību ierobežošana, lai kāda būtu šī ierobežošana, var nopietni traucēt visu tautību darbaļaužu sakļaušanu un mobilizēšanu komunisma celtniecības uzdevumu īstenošanā mūsu zemē. Partijas organizācijām enerģiski jācīnās pret jebkuriem kadru izraudzīšanas un izvērzišanas ļeņinisko principu izkropļošanas mēģinājumiem, pret visādām buržuāziskā nacionālisma un lielkrievu šovinisma izpausmēm, kā arī enerģiski jāizskauž iecietīga izturēšanās pret tām.

3. Uzlikt par pienākumu Latvijas KP CK birojam, partijas pilsētu un rajonu komitejām kategoriski izbeigt tādu nepartejisku rīcību, kad atsevišķi partijas, padomju un saimnieciskie vadītāji izraugās darbiniekus ne pēc viņu darba un politiskajām īpašībām, bet gan pēc nacionālās piederības, personiskajām simpātijām un pakalpiņas. Nodrošināt rūpīgu kadru vērtēšanu viņu praktiskās darbības procesā, drošāk izvērzt vadošos amatos gados jaunus darbiniekus, kuri parādījuši savas organizatoriskās spējas un uzticību Komunistiskajai partijai, ņemot vērā partijas norādījumus par pareizām veco un jauno kadru attieksmēm un samēriem.

Viss partijas orgānu praktiskais darbs ar kadriem jāpakļauj PSKP XXI kongresa, PSKP CK jūnija plēnuma vēsturisko lēmumu un 1959. gada tautas saimniecības plāna sekmīgai izpildei kā visā republikā, tā arī ikvienā rajonā, uzņēmumā, kolhozā un padomju saimniecībā.

4. Atcelt Latvijas KP CK biroja 1956. gada 6. decembra lēmumu "Par latviešu un krievu valodas mācīšanos vadošajiem kadriem" kā nepareizu. Izskaidrot partijas rajonu un pilsētu komitejām, kā arī partijas pirmorganizācijām, ka latviešu un krievu

valodas mācīšanu jāorganizē saskaņā ar Ļeņina norādījumiem uz stingras brīvprātības pamatiem, nekādā gadījumā nepieļaujot administrēšanu un piespiešanu. (..).

Latvijas KP CK plēnums izsaka stingru pārliecību, ka nopietnos trūkumus un kļūdas kadru izraudzīšanā, izvietojumā un audzināšanā, kā arī izkropļojumus ļeņiniskās nacionālās politikas realizēšanā, kādi bija pieļauti republikā, partijas organizācija likvidēs visīsākajā laikā.

Plēnums apliecina PSKP Centrālajai komitejai, ka Latvijas partijas organizācija ies darbaļaužu priekšpulkā cīņā par to, lai īstenotu cilvēces gaišāko sapni – komunisma uzcelšanu mūsu zemē.

Latvijas KP CK sekretārs

J. Kalnbērziņš¹

1. LVA, PA-101. f., 10.a l., 16.-30. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**1974. gada 11. janvāra apspriedes pie LPSR Ministru padomes
priekšsēdētāja vietnieka V. Krūmiņa protokols par PSRS Bruņoto Spēku
speciālistu sagatavošanās grupu pārcelšanu mācībām krievu valodā**

SLEPENI

Apspriedes

**pie LPSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka V. Krūmiņa protokols par PSRS
Bruņoto Spēku speciālistu sagatavošanās grupu pārcelšanu mācībām krievu valodā**

Protokols

1974. gada 11. janvārī

Piedalās: b. b. V. M. Krūmiņš, I. J. Čaša, A. K. Veiss, J. J. Brodelis, J. J. Ruško,
M. P. Kuhmalainens

Dienaskārtība

1. Par PSRS Bruņoto Spēku speciālistu sagatavošanas grupu pārcelšanu mācībām krievu valodā.

Klausījās: Latv. PSR Kara komisāra ģenerālmajora I. J. Čašas informāciju par uzdevumiem speciālistu sagatavošanai PSRS Bruņotajiem Spēkiem, saskaņā ar PSRS

aizsardzības ministra 1973. g. 30. 7. direktīvu Nr. D-035 un Latv. PSR DOSAAF CK (b. A. K. Veiss), Latv. PSR Ministru padomes Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejas (b. J. J. Brodelis), Latv. PSR Ministru padomes (b. M. P. Kuhmalainens), Latv. PSR Lauksaimniecības ministrijas (b. J. J. Ruško) priekšlikumu.

Nolēma:

1. Sākot ar 1973./1974. mācību gada speciālistu sagatavošanas plāna II plūsmu, mācības latviešu valodā nomainīt ar krievu valodu: Latvijas PSR DOSAAF CK (b. A. K. Veiss) Liepājas automotoklubā 2 grupas (60 cilvēki), Latv. PSR Ministru padomes Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejā – 32, pilsētas profesionāli tehniskajā skolā Ogrē – 1 grupu (30 cilvēki).
2. 1974./1975. mācību gadā pārcelt PSRS Bruņoto Spēku speciālistu sagatavošanas mācības krievu valodā:
 - a) DOSAAF mācību organizācijās:

- Liepājas automotoklubā	-	6 mācību grupas (180 cilvēki),
- Talsu automotoklubā	-	5 mācību grupas (150 cilvēki),
- Jēkabpils automotoklubā	-	2 mācību grupas (60 cilvēki),
- Valmieras automotoklubā	-	6 mācību grupas (180 cilvēki).
 - b) Profesionāli tehniskās izglītības skolās:

- lauku profesionāli tehniskā vidusskola Nr. 8	– 2 mācību grupas (60 cilvēki),
- pilsētas profesionāli tehniskā skola Nr. 32	– 1 mācību grupa (30 cilvēki).
 - c) Latv. PSR Lauksaimniecības ministrijas tehnikumos:

- Višķu sovhoztehnikumā	-	2 mācību grupas (60 cilvēki),
- Malnavas sovhoztehnikumā	-	1 mācību grupa (30 cilvēki).
3. 1975./1976. gadā pārcelt PSRS Bruņoto spēku speciālistu sagatavošanas mācības krievu valodā:
 - a) DOSAAF mācību organizācijās:

- Valmieras automotoklubā	-	5 mācību grupas (150 cilvēki),
- Talsu automotoklubā	-	5 mācību grupas (150 cilvēki).
 - b) Profesionāli tehniskās izglītības skolās:

- lauku profesionāli tehniskā vidusskola Nr. 1	– 2 mācību grupas (60 cilvēki),
- lauku profesionāli tehniskā vidusskola Nr. 4	– 2 mācību grupas (60 cilvēki),
- lauku profesionāli tehniskā vidusskola Nr. 7	– 2 mācību grupas (60 cilvēki),
- lauku profesionāli tehniskā vidusskola Nr. 11	– 2 mācību grupas (60 cilvēki).
 - c) Latv. PSR Lauksaimniecības ministrijas tehnikumos:

- Višķu sovhoztehnikumā - 4 mācību grupas (120 cilvēki),
 - Malnavas sovhoztehnikumā - 2 mācību grupas (60 cilvēki).
4. Jautājumu par tālāku PSRS Bruņoto Spēku speciālistu sagatavošanas mācību pārcelšanu krievu valodā izskatīt 1976. gada janvārī-februārī.

Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks

V. Krūmiņš¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 2223. l., 13., 14. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas un Latvijas PSR
Ministru padomes 1983. gada 19. jūlija lēmums “Par papildpasākumiem
krievu valodas apguves uzlabošanā Latvijas PSR vispārizglītojošās skolās
un citās mācību iestādēs”**

Bez publicēšanas presē

Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas
un Latvijas PSR Ministru padomes

Lēmums Nr. 421

1983. gada 19. jūlijā

**Par papildpasākumiem krievu valodas apguves uzlabošanā Latvijas PSR
vispārizglītojošās skolās un citās mācību iestādēs**

PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumā Nr. 473 “Par papildpasākumiem krievu valodas apguves uzlabošanā savienoto republiku vispārizglītojošās skolās un citās mācību iestādēs” tiek norādīts, ka ļeņiniskās nacionālās politikas neatlaidīgas īstenošanas rezultātā visās mūsu zemes savienotajās un autonomajās republikās, autonomajos apgabalos un apgabalos ir sasniegts liels ekonomiskais un sociālais progress. Notiek visu sabiedriskās dzīves pušu internacionalizācija, nacionālo kultūru savstarpējā bagātināšanās un uzplaukums. Plašu darba lauku vispusīgai un vienlīdzīgai attīstībai ir ieguvusi visu PSRS nāciju un tautību dzimtās valodas un literatūras attīstība, tajā skaitā arī to, kurām agrāk nebija savas rakstības. Visiem pilsoņiem ir reāli nodrošinātas tiesības mācīties dzimtajā un citu PSRS tautu valodās.

Mūsdienu apstākļos, kad valsts ekonomika ir kļuvusi par vienotu tautsaimniecības kompleksu, ir radusies jauna vēsturiska kopība – padomju tauta, pieaug krievu valodas nozīme, kuru padomju cilvēki brīvprātīgi ir pieņēmuši par starpnacionālās sazināšanās līdzekli.

Krievu valodas brīva pārvaldīšana līdztekus dzimtajai valodai kļūst par katra pilsoņa objektīvo nepieciešamību un vajadzību, kalpo visu nāciju un tautību tālākai tuvināšanai, PSRS tautu draudzības nostiprināšanai, to piesaistīšanai pašu zemes un pasaules kultūras garīgajām vērtībām, zinātniski tehniskā progresa sasniegumiem, valsts aizsardzības spēju nostiprināšanai.

Tomēr vairākos gadījumos vidējo mācību iestāžu absolventi, īpaši laukos, vāji pārvalda krievu valodu, tāpēc izjūt apgrūtinājumu starpnacionālajā personīgajā saskarsmē, ražošanas un sabiedriski politiskajā darbībā, kā arī karadienestā.

Viens no tāda stāvokļa iemesliem ir vispārizglītojošo skolu un citu mācību iestāžu, kurās mācības nenotiek krievu valodā, neapmierinošais nodrošinājums ar krievu valodas pasniedzējiem. Zināmai skolotāju daļai, īpaši sākuma klasēs, nav pietiekamas sagatavotības krievu valodā un tās metodikas pasniegšanā. Pastāvošās pedagoģisko kadru kvalifikācijas paaugstināšanas normas vajadzīgajā līmenī šo uzdevumu neatrisina. Mācību iestādēs šajā priekšmetā trūkst kvalitatīvu mācību grāmatu, metodisko līdzekļu, vārdnīcu, daiļliteratūras krievu valodā. Krievu valodas apguvē vāji tiek izmantoti masu informācijas līdzekļi. Visi tautas izglītības orgāni nepievērš nepieciešamo uzmanību krievu valodas pasniegšanas kvalitātes uzlabošanai.

Augstāk minētie trūkumi krievu valodas mācīšanā vispārizglītojošās skolās un citās mācību iestādēs ir sastopami arī Latvijas PSR.

Saskaņā ar PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumu Nr. 473 Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja un Latvijas PSR Ministru padome nolemj:

- 1 Latvijas Komunistiskās partijas rajonu un pilsētu komitejām, rajonu un pilsētu (republikas pakļautības pilsētu) Tautas deputātu padomju izpildu komitejām, Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai un Latvijas PSR Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejai, citām Latvijas PSR ministrijām un resoriem, kuru pakļautībā ir augstākās un vidējās speciālās mācību iestādes, veikt papildu pasākumus, lai paaugstinātu krievu valodas mācīšanas efektivitāti mācību iestādēs ar latviešu mācību valodu, ņemot vērā, ka līdztekus dzimtajai valodai krievu valodas zināšana

ir svarīgs padomju cilvēku darba un sabiedriski politiskās aktivitātes paaugstināšanas, sekmīgi izpildīta konstitucionāla goda pienākuma – dienesta PSRS Bruņoto Spēku rindās – nosacījums. Panākt, lai krievu valodas brīva pārvaldīšana kļūtu par normu un katra jaunā cilvēka pienākumu tai jaunatnei, kas beidz vidējās mācību iestādes.

- 2 Latvijas PSR Valsts plāna komitejai, Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas PSR Finanšu ministrijai sagatavot un veikt konkrētus pasākumus, lai Latvijas PSR pedagoģiskajās mācību iestādēs un Pēteru Stučkas Latvijas Valsts universitātē paplašinātu un uzlabotu krievu valodas un literatūras skolotāju sagatavošanas kvalitāti. Paredzēt plānu projektos līdz 1990. gadam krievu valodas un literatūras skolotāju sagatavošanu, lai pilnībā apmierinātu vajadzību pēc viņiem visās republikas mācību iestādēs.
- 3 Pieņemt zināšanai, ka ar PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumu Nr. 473, lai paaugstinātu visu krievu valodas specialitātes skolotāju kadru sagatavošanas kvalitāti pedagoģiskajās augstākajās un vidējās speciālajās mācību iestādēs, kurās mācības nenotiek krievu valodā, PSRS Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, PSRS Izglītības ministrijai un savienoto republiku ministru padomē uzdots:
 - 3.1 iesniegt izmaiņas attiecīgo mācību iestāžu mācību plānos, palielinot laiku krievu valodas mācīšanai, atļaujot šim mērķim izmantot laiku, kurš paredzēts mācību disciplīnu apgūšanai (pēc izvēles) un metodiskai sagatavošanai, bet nepieciešamos gadījumos – daļu no tā laika, kurš paredzēts svešvalodu apgūšanai;
 - 3.2 pedagoģiskajos institūtos organizēt skolām, kurās mācības nenotiek krievu valodā, sākumklašu skolotāju, dzimtās valodas, kā arī svešvalodu skolotāju ar papildu specialitāti “Krievu valoda un literatūra nacionālajā skolā” sagatavošanu;
 - 3.3 pēc apstākļu izveidošanas noteikt izlaiduma eksāmenus krievu valodā pedagoģiskajās skolās un institūtos, kā arī universitāšu pedagoģiskajās specialitātēs;
 - 3.4 piešķirt tiesības lauku vispārizglītojošo skolu absolventiem, kuri izteikuši vēlēšanos iegūt krievu valodas skolotāja specialitāti, iestāties pedagoģisko institūtu un universitāšu sagatavošanas kursos bez viņu profesionālā stāža;

- 3.5 noteikt nosūtīšanas un atvieglotas uzņemšanas kārtību astoņgadīgo un vidusskolu absolventiem pedagoģiskajās mācību iestādēs ar pedagoģisko padomju un tautas izglītības orgānu rekomendācijām;
- 3.6 praktizēt skolotāju nosūtīšanu kvalifikācijas celšanai uz KPFSR, Ukrainas PSR un Baltkrievijas PSR skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanas institūtiem un augstākajām mācību iestādēm, kā arī apstiprināt pēc saskaņošanas ar PSRS Finanšu ministriju minēto skolotāju komandējumu nosacījumus.
- 4 Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, Latvijas PSR Izglītības ministrijai:
 - 4.1 organizēt personām, kuras izteikušas vēlēšanos pilnveidot savas krievu valodas zināšanas, uz Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes un Viļa Lāča Liepājas Valsts pedagoģiskā institūta bāzes viena gada vakara kursus.
Pieņemot zināšanai, ka ar PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumu Nr. 473 PSRS Izglītības ministrijai ir uzdots pēc saskaņošanas ar PSRS Finanšu ministriju izstrādāt nolikumu par šiem kursiem un noteikt to finansēšanas avotus;
 - 4.2 organizēt sākuma klašu skolotāju un krievu valodas skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanu divu mēnešuursos republikas mācību iestādēs ar latviešu mācību valodu Latvijas PSR Izglītības ministrijas Republikāniskajā skolotāju kvalifikācijas paaugstināšanas institūtā no 1983. gada, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē no 1984. gada un Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā no 1985. gada. Noteikt minēto speciālistu atkārtotu mācību kursu periodiskumu – vienu reizi trijos gados. Latvijas PSR Finanšu ministrijai paredzēt nepieciešamo asignējumu piešķiršanu šim mērķim.
- 5 Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai nodrošināt 1984.-1990. gadā krievu valodas un literatūras skolotāju sagatavošanu no Latvijas PSR pamatiedzīvotāju vidus KPFSR pedagoģiskajos institūtos un universitātēs, katru gadu nosūtot 10 cilvēkus ārpuskonkursa uzņemšanai un 20 cilvēkus uz 1 gadu stažēšanos.
- 6 Latvijas PSR Izglītības ministrijai:
 - 6.1 1984. gadā Republikāniskajā skolotāju kvalifikācijas celšanas institūtā atklāt krievu valodas un literatūras katedru, attiecinot uz šās katedras darbiniekiem darba samaksas noteikumus, kādi ir paredzēti PSRS Ministru padomes 1957. gada 5. jūnija lēmumā Nr. 660;

- 6.2 1984.-1990. gadā nodrošināt bērniem krievu valodas apguvi pirmsskolas bērnu iestāžu vecākajās grupās un vispārizglītojošo skolu sagatavošanas klasēs.
- 7 Latvijas PSR Valsts celtniecības komitejai pēc Latvijas PSR Izglītības ministrijas pasūtījuma 1983.-1984. gadā nodrošināt tehniskās dokumentācijas sagatavošanu mācību korpusa ar 3.0 tūkst. m² un kopmītnes ar 2.0 tūkst. m² celtniecībai Republikāniskā skolotāju kvalifikācijas celšanas institūta klausītājiem.
- 8 Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, Latvijas PSR Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejai, citām Latvijas PSR ministrijām un resoriem, kuru pakļautībā ir augstākās un vidējās speciālās mācību iestādes:
 - 8.1 nodrošināt pasākumus, lai visu tipu mācību iestādēs ieviestu krievu valodas pasniegšanas efektīvas metodes, turklāt īpašu uzmanību pievēršot darbam, lai skolēniem ieaudzinātu prasmi brīvi pārvaldīt krievu sarunvalodu, izskatīt nepieciešamību palielināt krievu valodas mācīšanās laiku;
 - 8.2 mācoties krievu valodu un literatūru vispārizglītojošās skolās un citās vidējās mācību iestādēs ar latviešu mācību valodu, atļaut visās klasēs un grupās skolēnu skaita – virs 25 cilvēkiem – sadalīšanu divās apakšgrupās;
 - 8.3 plašāk izmantot vairāku savienoto republiku pieredzi par vispārizglītojošo skolu un klašu izveidošanu ar padziļinātu krievu valodas mācīšanos, vidējo mācību iestāžu izveidošanu ar mācību valodām dzimtajā un krievu valodā, ieviest krievu valodas mācīšanos tehnisko skolu grupām ar latviešu mācību valodu;
 - 8.4 paplašināt krievu valodas apguves kā starpnacionālās saziņas līdzekļa zinātniski pētniecisko darbu, tās izpēti sakarus ar latviešu valodu, krievu valodas zinātniski pētniecisko kadru sagatavošanu no Latvijas PSR pamattautību personu vidus. (..)
- 9 (..) Latvijas Komunistiskās partijas rajonu un pilsētu komitejām, Latvijas PSR Kara komisariātam, Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas ĻKJS Centrālajai komitejai, Latvijas PSR DOSAAF Centrālajai komitejai:
 - pastiprināt jaunatnes militāri patriotiskās audzināšanas, jauniešu sagatavošanas darbu dienestam PSRS Bruņoto Spēku rindās;
 - īstenot pasākumus jaunatnes profesionālajā audzināšanā, lai plašāk iesaistītu latviešu tautības jauniešus mācībām militārajās mācību iestādē.

Pieņemt zināšanai, ka PSKP Centrālā komitejas un PSRS Ministru padome ar 1983. gada 26. maija lēmumu “Par papildinājumiem, lai uzlabotu krievu valodas mācīšanos savienoto republiku vispārizglītojošās skolās un citās mācību iestādēs”:

- atļāvušas nepieciešamības gadījuma palielināt līdz 6 mēnešiem jauniešus sagatavošanu kursos, kuri organizēti saskaņā ar PSRS Ministru padomes 1978. gada 15. decembra rīkojumu Nr. 2684;
- uzdeva PSRS Aizsardzības ministrijai izskatīt jautājumu par savienoto republiku pamattautību jauniešu ārpuskonkursa uzņemšanu militārajās mācību iestādēs;
- atbalstīja Azerbaidžānas PSR un Gruzijas PSR pieredzi par pamattautību jauniešu sagatavošanu speciālās internātskolās ar padziļinātu krievu valodas mācīšanos un pastiprinātu audzēkņu militāro un fizisko sagatavotību, lai viņi varētu iestāties militārajās mācību iestādēs.

Atļāva savienoto republiku ministru padomēm organizēt tādas internātskolas. Noteica, ka visas izmaksas to uzturēšanā sedz valsts.

Uzdeva PSRS Izglītības ministrijai un PSRS Aizsardzības ministrijai pēc saskaņošanas ar PSRS Finanšu ministriju sagatavot un apstiprināt nolikumu par minētajām internātskolām, šo internātskolu tipveida štatus, ņemot vērā, ka audzināmo grupu skolēnu skaits klasēs nedrīkst pārsniegt 30 cilvēkus; izdevumi par ēdināšanu, apģērbu un mīksto mēbeļu iegādi tiks veikti, vadoties no suvoroviešu skolām noteiktajām normām; direktoru un viņu vietnieku mācību un audzināšanas darbā (ieskaitot militāros vadītājus) amatu alga tiek noteikta par 10 procentiem, bet skolotāju un audzinātāju darba alga – par 15 procentiem augstākā nekā attiecīgās algas un likmes, kādas minētajiem darbiniekiem ir noteiktas vispārējā tipa internātskolās.

Pēc tam, kad PSRS Izglītības ministrija un PSRS Aizsardzības ministrija būs apstiprinājušas nolikumu par speciālajām internātskolām ar padziļinātu krievu valodas mācīšanos un pastiprinātu audzēkņu militāro un fizisko sagatavošanu, uzdot Latvijas PSR Izglītības ministrijai un Latvijas PSR Kara komisariātam triju mēnešu laikā iesniegt Latvijas PSR Ministru padomei priekšlikumus par tādu skolu organizēšanu republikā.

- 10 Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas PSR Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejai, citām ministrijām un resoriem, kuru pakļautībā ir augstākās un vidējās

speciālās mācību iestādes, un Latvijas PSR izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības valsts komitejai apstiprināt 1984.-1990. gadam mācību iestāžu ar latviešu mācību valodu audzēkņiem, studentiem un pasniedzējiem mācību līdzekļu komplektu, ilustrēto mācību palīg līdzekļu, metodiskās literatūras, vārdnīcu, sarunu vārdnīcu, kā arī krievu daiļliteratūras sagatavošanas un izdošanas plānu, lai ar tiem pilnīgi nodrošinātu minēto mācību iestāžu vajadzības.

Pieņemot zināšanai, ka ar PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumu Nr. 473 žurnāls “Русский язык в национальной школе” [“Krievu valoda nacionālajā skolā” – J. R.] ir pārveidots par žurnālu “Русский язык и литература в средних учебных заведениях с нерусским языком обучения” [“Krievu valoda un literatūra vidējās mācību iestādēs, kurās mācības nenotiek krievu valodā” – J. R.], tā kategorija paaugstināta no IV uz II un palielināts iznākšanas periodiskums no 6 līdz 12 numuriem gadā, un atbalstīta vairāku savienoto republiku pieredze par pionieru avīžu izdošanu kā dzimtajā, tā arī krievu valodā.

11 Latvijas PSR Valsts televīzijas un radoraidījumu komitejai organizēt skolēniem un studentiem mācību un sabiedriski politisko pārraižu ciklus par krievu valodu, kā arī speciālas pārraides tiem, kuri mācās krievu valodu.

12 Latvijas PSR Izglītības ministrijai, Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijai, Latvijas PSR Profesionāli tehniskās izglītības valsts komitejai, citām Latvijas PSR ministrijām un resoriem, kuru pakļautībā ir augstākās un vidējās speciālās mācību iestādes, 1983.-1985. gadā nodrošināt visās mācību iestādēs, kurās pasniegšana notiek latviešu valodā, krievu valodas un literatūras kabinetu iekārtošanu, to apgādi ar lingafona aparāturu un citiem tehniskajiem līdzekļiem; veikt pasākumus, lai šie līdzekļi tiktu efektīvi izmantoti mācību audzināšanas procesā.

Latvijas PSR Valsts plāna komitejai un Latvijas PSR Finanšu ministrijai Latvijas PSR plānu un budžetu projektos paredzēt šiem mērķiem nepieciešamo asignējumu piešķiršanu.

Pieņemot zināšanai, ka ar PSKP Centrālās komitejas un PSRS Ministru padomes 1983. gada 26. maija lēmumu PSRS Valsts celtniecības komitejai uzdots paredzēt pēc saskaņošanas ar PSRS Izglītības ministriju sākuma, astoņgadīgās un vidējās vispārizglītojošās skolās un profesionāli tehniskajās mācību iestādēs krievu valodas un literatūras kabinetus ar klašu dalīšanu apakšgrupās.

13 Pieņemt zināšanai, ka PSKP Centrālā komiteja un PSRS Ministru padome ar 1983. gada 26. maija lēmumu Nr. 473:

13.1 nodrošināja studentiem, kuri pedagoģiskajos institūtos un universitātēs apgūst specialitāti “Krievu valoda un literatūra nacionālajā skolā”, stipendijas piešķiršanu, kāda noteikta PSKP Centrālās komitejas un Ministru padomes 1971. gada 18. oktobra lēmumu Nr. 375 juridisko institūtu studentiem (Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas un Latvijas PSR Ministru padomes 1971. gada 30. novembra lēmums Nr. 598);

13.2 no 1984. gada par 15 procentiem palielināja darba algas sagatavošanas un 1.-3. klašu skolotājiem, kuri nodarbības vada krievu valodā, vispārizglītojošo un internātskolu 4.-11. klašu krievu valodas un literatūras skolotājiem, visu tipu un nosaukumu profesionālajās un vidējās speciālās mācību iestādēs, kurās mācības nenotiek krievu valodā, kuras atrodas laukos vai pilsētas tipa ciematos, krievu valodas un literatūras skolotājiem. (..)

Latvijas Komunistiskās partijas
Centrālās komitejas sekretārs

A. Voss

Latvijas PSR
Ministru padomes priekšsēdētājs
J. Rubenis¹

1. LVA, 270. f., 1.s apr., 2432. l., 72., 73., 74., 75., 76., 77., 78., 79., 80., 81., 82. lp.

LPSR Augstākās padomes Prezidija Protokolu daļas vecākās referentes

A. Leiškalnes uzziņa “Par oficiālu dokumentu nevērīgu noformēšanu latviešu valodā”

Uzziņa

Par oficiālu dokumentu nevērīgu noformēšanu latviešu valodā

(1959. gads)

Pārbaudot, kā noformē oficiālus dokumentus milicijā, dzimtsarakstu birojos, tiesās, rajonu izpildu komitejās, rūpnīcās un iestādēs, redzam, ka dažus dokumentus noformē nevērīgi, kļūdaini un neskaidrā rokrakstā.

Milicijas nodaļas visumā labi noformē pilsoņu pases, ieraksti tajās salasāmi, skaidri. Tomēr dažiem pilsoņiem izsniegtajās pasēs ir rupjas kļūdas un neskaidrības. Tā, piemēram, Rīgas pilsētas 1. milicijas nodaļa izsniegusi pilsonim Stepānovam pasi, kurā latviešu teksts nesaskan ar krievu (latviešu tekstā rakstīts, ka pase izdota uz 5 gadiem, krievu – bez termiņa. Pareizs – krievu teksts). Bez tam pilsonis Stepānovs pierakstīts Pētera Stučkas ielā 23/25-4, bet viņa ģimene, kas dzīvo ar pilsoni Stepānovu vienā dzīvoklī, pierakstīta Blaumaņa ielā 5 a-4. (Stepānova ģimenes apdzīvotais nams atrodas Pētera Stučkas un Blaumaņa ielas stūrī, un namu pārvalde izsniegusi izziņas ar dažādu adresi.)

Rīgas pilsētas 3. milicijas nodaļas 1954. gada 22. martā pilsonim Kalnietim izsniegtajā pasē nav saprotams ieraksts, uz kādu dokumentu pamata pase izsniegta: “Apl. Izd. 2. III 54. g. Nr. 36 MD SD PKA IM LPSR.”

Pilsonim Borisam Plotkem latviešu tekstā ierakstīts, ka viņš ir Iljas meita.

Milicijas nodaļas dažreiz iespiež neskaidru spiedogu par pierakstīšanos un ielas nosaukumu uzraksta nesalasāmi. Tādu pasi ir izsniegusi Rīgas pilsētas Jūrmalas rajona milicijas nodaļa.

Vecāku pasēs bērnus parasti ieraksta tikai vienā valodā – latviešu vai krievu, kaut gan pasēs ir paredzēti attiecīgie ieraksti abās valodās.

Milicijas nodaļām grūtības sagādā uzvārdu pareizrakstība, tādēļ rodas pārpratumi un pasu īpašnieku neapmierinātība. Lai šo jautājumu nokārtotu, drīzumā Ministru padome izdos jaunus noteikumus par vārdu un uzvārdu pareizrakstību.

Atzīmē par pierakstīšanos Rīgā milicijas nodaļas dažreiz tulko latviskos ielu nosaukumus krievu valodā, piemēram, Dzirnau, Strēlnieku iela u. c.

Rīgas pilsētas dzimtsarakstu birojs izsniedz pareizi noformētas dzimšanas un laulību apliecības. Kā trūkums jāmin tas, ka vairogs dzimšanas apliecību rakstītas paviršā, neglītā rokrakstā; dažās apliecībās vecākiem uzrādīti tēvu vārdi, dažās nav. Dzimšanas apliecību veidlapās paredzēts ieraksts par vecāku tautību, bet par bērna tautību nav ieraksta. Bijušā Sarkanarmijas rajona dzimtsarakstu birojā latviešu bērniem dzimšanas apliecības izsniedza krievu valodā.

Latviešu valodā rakstītajos tiesu spriedumu un lēmumu norakstos daudz pareizrakstības kļūdu, nesaskaņotas vārdu galotnes, paviršības, kas bieži rada pat pārpratumus. Tā, piemēram, Smiltenes rajona tautas tiesa 1956. gada 31. augustā spriedumā par Burkēvicu (Krimināllieta Nr. 1-67) raksta, ka, “... vaina ir pierādīta ar eksperimenta protokoliem”. Kirova rajona 5. iecirkņa tautas tiesa 1954. gada 20.-23. aprīļa spriedumā par Berkuli, Vitkovski un Vojevodu (Krimināllieta Nr. 1-23) raksta: “Berkuli Verneru Pētera d.,

notiesāts ar Rīgas līnijtransporta tiesu...", tālāk kļūdu dēļ nesaprotama frāze: "1954. g. 23. janvārī Vojevoda, ejot tap kl. 19-20 ar tiesājamo Vittkovski...". Daudzas paviršības kļūdas: "izrāva no rākām", "universālviekalā", "atsevieķā", "novākas".

Ļoti pavirši izteikts piespriestais sods: "... nosprieda 1) Vojevodu Ādolfu Antona d., dzimušo 1936. gadā 10. jūlijā, uz PSRS Augstākās padomes Prezidija 1947. g. 4. jūnija Dekrēta "Par pilsoņu personīgā īpašuma aizsardzības pastiprināšanu" 2. p. 2. daļas pamata, piemērojot KK 51. p., sodīt ar ...", un: "sodīt ar ieslodzījumu darbu-labošanas kolonijā" (labošanas darbu kolonijā), tālāk – "noteikto soda mēru skaitīt nosacīti, ar izmēģināšanas laiku uz 2 (diviem) gadiem" (pārbaudes laiku).

Spriedumā nepareizi ierakstīts 1947. gada 4. jūnija Dekrēta nosaukums: "Par pilsoņu īpašuma aizsardzības pastiprināšanu", izlaižot vārdu "personīgā".

Kirova rajona tautas tiesa Necmaņa lietā Nr. 1-249 1958. gada martā spriedumā raksta: "... bet kad milicijas darbinieks gribēja tiesāja, aizturēt...", "... kad viņu aizturējis milicijas darbinieks 24. janv. nozadzis no un mēģinājis no kombināta teritorijas iznest...".

Nesaprotami spriedumu uzrakstījusi Alūksnes rajona tautas tiesa 1957. gada 4. aprīlī Hmeļinska lietā Nr. 1-56.

Piemēram, "... nokāva Morelei nozagto aitu gaļu...", "tiesājamais nozogot Almai Bārdai labu lietu aitu...", tālāk: "Ar visiem rāmīšiem, jo par to liecināja iepriekšējā izmeklēšanā tiesājama dēls Egons un Barda Alma, meklējot zādzības pēdas, kad paziņoja par aitas nozagšanu, apmēram 300 m. no tiesājamā dzīvesvietas pie lazdām atrada dažas nosalušas bites."

Tamlīdzīgi uzrakstīts viss spriedums.

Šāda veida kļūdas ir ļoti daudz spriedumu norakstos. Uzvārdus parasti neloka, sieviešu uzvārdus raksta vīriešu dzimtē, norakstus bieži raksta uz zīdņapa, šaurām atstarpēm, neskaidri, daudziem neakurātiem labojumiem. Daudzās pareizrakstības kļūdas un neloģiskā izteiksme pazemina tiesu darba kultūru. Ja izsniedz spriedumu norakstus, kuri sastāv no vairākām lapām, tad tikai retos gadījumos šīs lapas ir sašūtas, apzīmogotas. Bieži sprieduma norakstus apliecina ar tiesas kancelejas zīmogu, lai gan te nepieciešams ģerboņzīmogs.

Daži trūkumi ir arī rajonu izpildu komiteju darbā, noformējot lēmumu. Lēmumos, tāpat kā tiesu spriedumos, ir daudzas pareizrakstības kļūdas, nav saskaņoti vārdi, piemēram, Kuldīgas rajona izpildu komitejas 1958. gada 15. oktobra lēmumā Nr. 164 ierakstīts šāds neskaidrs punkts: "4. Uzdāt visiem iestāžu, uzņēmumu un organizāciju vadītājiem, satiksmes drošības kontrolei, piestādīt autotransportu nakts izbraukumiem autoinspektoram pēc tā sastādītā grafika."

Tā paša datuma lēmumā Nr. 165 rakstīts: “Nopietni sūdzību un iesniegumu izšķiršanas termiņi pielasti rajona slimnīcā” un – “... stingri ievērot Instrukciju par ... 15. pantu.”

Šā paša rajona izpildu komitejas 1958. gada 15. oktobra lēmumā Nr. 169 rakstīts: “Augsnes strādāšana. a) ... b) uzarot augsnei rudenī rušināšanu kultūru audzēšanai, kā arī, uzarot papuves izdarīt aramkārtas padziļināšanu” un lēmumā Nr. 172 – “1. Noteikt administratīvu atbildību par sabiedriskās kārtības pārkāpšanu, jo (ja) par to nav paredzēta kriminālatbildība”.

Pēdējā piemērā viena sīka kļūda izmaina visu teikuma saturu.

Šāda veida kļūdas atkārtojas arī citu rajonu izpildu komiteju lēmumos.

Krustpils un Kuldīgas rajonu izpildu komiteju lēmumos par atļauju reģistrēt nepilngadīgo laulības nemin šo pilsoņu tiešo vecumu.

Kuldīgas rajona izpildu komiteja, apstiprinot iedzīvotāju kopsapulču lēmumus, par parazitiski dzīvojošu personu izraidīšanu, raksta, ka šīs personas tiek izsūtītas uz “izsūtāmo vietu”, pie tam 1958. gada 6. augusta lēmumā Nr. 134 par izraidāmo Stuci rakstīts: “... par pilsoņa STCA ... izsūtīt no Kuldīgas pilsētas.”

Līdzīgas paviršības ir arī rajonu padomju sesijas pieņemtajos lēmumos. Tā, piemēram, Pļaviņu rajona padomes 1958. gada 28. augusta lēmumā rakstīts: “... slimnieku sanitārās apstrādes” un 1958. gada 30. janvāra lēmumā: “Ciemu padomju darba trūkumu izvēršanā, organizēšanā un uzlabošanā, gandrīz nekādu palīdzību nav sniegušas rajona izpildu komitejas nodaļas.”

Rajonu un ciemu izpildu komitejas, izsniedzot dažādus izrakstus, dažreiz raksta uz zīd papīra, neskaidri, izraksta pareizību neapliecina ar zīmogu, nepieraksta parakstītāja amatu.

Izglītības iestādes izsniedz labi noformētus dokumentus. Tomēr arī tajos gadās dažas kļūdas, nepareizības, tā, piemēram, LVU filologiem izsniegto diplomu veidlapā ir neatrunāts svītrojums “kvalifikācija”; šis vārds pārnesta citā vietā, rakstīts ar roku: “piešķirta filologa kvalifikācija un vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja nosaukums.” Šāds neatrunāts svītrojums var radīt pārpratumus – notariāta kantoriem nav tiesību izsniegt norakstus, tādēļ vajadzētu tipogrāfijā iespiest pareizas veidlapas.

LLA raksta šādu kvalifikācijas apzīmējumu: “mācīts agronoms”, kas nav visai izprotams.

Rīgas 2. medicīnas skola sieviešu uzvārdus raksta vīriešu dzimtē, piemēram, “izdota pils. Ģermanis Dzintrai Augusta m.”, tāpat arī kvalifikāciju: “feldšers-laborants”.

Daudzas nepareizības medicīnas iestāžu izsniegtajos dokumentos. Uzziņas par ārstēšanos slimnīcās rakstītas pavirši, sliktā rokrakstā, diagnoze bieži nesalasāma, viena

uzziņa rakstīta dažādiem rokrakstiem, paraksta ārsts un pieliek trīsstūra spiedogu, kaut gan nepieciešams galvenā ārsta vai vismaz nodaļas ārsta paraksts un ģerboņzīmogs. Izrakstus dažreiz vispār neparaksta. Arī Ārstu konsultatīvo komisiju atzinumus noformē nepareizi. Parasti labajā stūrī apakšā rakstīti divi ne katram saprotami burti “KK” un viens paraksts, trīsstūra spiedogs, kaut gan nepieciešami visu trīs komisijas locekļu paraksti un ģerboņzīmogs. Tuberkulozes dispanserā izsniegto uzziņu veidlapas sastādītas latviešu valodā, bet uzraksts parasti ir krievu valodā.

Ļoti nepareizi noformētas darba grāmatiņas. Sievietēm, mainot uzvārdu, parasti veco nosvītro un uzraksta jauno jeb arī pieraksta klāt jauno uzvārdu, pie kam labojumu neapliecina ar parakstu un zīmogu. Dažreiz ieraksti tik neskaidri, ka nav iespējams izlasīt, rakstīti dažādiem rokrakstiem un dažādas krāsas tintēm. Piemēram, pilsoni Kļaviņai Jēkabpils sagādes kantoris izsniedzis darba grāmatiņu, kurā pirmslaulību uzvārds nav izlasāms, otrs uzvārds pierakstīts citā rokrakstā, ar citas krāsas tinti, profesija atkal citā rokrakstā, krievu valodā rakstīts, ka Kļaviņa ir prečzine, latviešu valodā – ekonomiste. Ieraksti par pieņemšanu darbā ir krievu valodas sadaļā krieviski, bet par atbrīvošanu no darba latviešu valodas sadaļā latviski. (..) Lielum lielo vairākumu darba grāmatiņu izraksta krievu valodā.

Protokolu daļas vecākā referente

A. Leiškalne¹

1. LVA, 290. f., 1. apr., 5267. l., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25. lp. Oriģināls.

Izvilumi no LKP CK pirmā sekretāra A. Vosa 1982. gada 29.-30. jūnijā notikušajā konferencē “Nacionālo attiecību attīstība briedumu sasniegušā sociālisma apstākļos” par krievu valodas mācīšanas paplašināšanu

(..)

Mūsu republikā lielākā daļa darba kolektīvu ir daudznacionāli kolektīvi, parasti daudznacionāls ir arī vispārīzglītojošo skolu, profesionāli tehnisko vidusskolu un augstskolu audzēkņu sastāvs, Miljoniem cilvēku ik gadus maina dzīvesvietu, nereti šķērsojot savienoto un autonomo republiku robežas. Un visur rodas visiem kopīga problēma – cilvēcisko kontekstu problēma. Bet mūsu daudznacionālās valsts apstākļos krievu valodas zināšana neapšaubāmi palīdz krietni paplašināt šos kontaktus.

(..)

Cenšanās apgūt krievu valodu visur ir ļoti liela, un tā izpaužas aizvien plašāk. Tāpēc partijas organizācijām un padomju orgāniem pastāvīgi jā rūpējas par to, lai tiktu radīti visi apstākļi, kas ļautu apmierināt šo vēlēšanos, kuru mūsu zemē rada komunisma celtniecības objektīvā loģika.¹

1. Cīņa – 1982.-29. jūn.

Inženiera Pētera Brenčuka atbalsta vēstule latviešu valodas statusam

Valodas statuss

Nevar nerēķināties ar to valodu, kas vēsturiski ilgā laikā veidojusies un kalpojusi latviešu tautai par sazināšanās, sevis izteiksmes līdzekli, tautas dziesmām, bet tagad, vienas paaudzes laikā, – kauns, nu jau ir pienācis laiks lemt – faktiski būt latviešu valodai vai nebūt, un kas to lems – tie paši, kuru dēļ esam tik tālu nonākuši, ka jau jālemj – būt latviešu valodai ar vienādām funkcijām kā krievu valodai, ar kuru tā pat nav radniecīga, vai būt teritoriālai valodai, vai republikas valsts vai oficiālajai valodai.

Ikvienam ir jābūt skaidrs – ka, ja ir Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika, tad tur nevar būt nekāda cita lēmuma un domu kā atzīt, ka latviešu valoda Latvijas PSR ir oficiāla valsts valoda. Ja tas tā nav, tad nav arī brīvas autonomas Latvijas PSR savienībā, bet ir kaut kāda teritorija, kur katrs dara, ko un kā grib, migrē, arī runa, tā ir teritoriāla anarhija.

Kā celiņi un trotuāri parkā vai Jūrmalas kāpās disciplinē gājējus, tāpat valodai ir jādisciplinē cilvēki. Latvijas PSR tāda var būt tikai latviešu valoda.

Es ļoti labi atceros, ka pirms Lielā Tēvijas kara Daugavpilī, iespējams, ka toreiz tāpat kā tagad, pilsētā bija vairāk cittautiešu nekā latviešu, bet visi centās un runāja latviešu valodā, uzraksti veikalos un uz tiem bija latviešu valodā – tagad uzraksts divās valodās ir retums, bet pārdevējas veikalos uzskata to par apvainojumu, ja tiek uzrunātas latviski.

Tagad, iebraucot ar vilcienu no Maskavas Latvijā, nevar pateikt, kur esi atbraucis, ja nezini latviešu valodu – nav pat uzrakstu latviešu valodā.

Daugavpilī latvieši satiekas un dzird latviešu valodu tikai latviešu sarīkojumos, latviešu teātra viesizrādēs vai koncertos. Un kā var būt savādāk, ja pilsētā uz vienu latvieti ir astoņi cittautiešnieki. Kā lai veidojas jaunas latviešu ģimenes?

Pat tad, ja vēsturniekiem izdosies “pierādīt”, ka 1940. gadā Latvija nebija okupēta, tad citāds risinājums par latviešu valodu, ja tā netiks apstiprināta kā valsts oficiālā valoda, to apstiprinās. Oficiāli nav pieļaujama divvalodība. Mājās un savā skolā lai mācas un runā katrs, kā grib. Migrācija Latvijā sasniegusi okupācijas apmērus. Arī šajā ziņā latviešu valodas atzīšana par oficiālu valsts valodu var ieviest savas korektīvas.

Mans priekšlikums – atzīt latviešu valodu Latvijas PSR par oficiālu valsts valodu.

Pēteris Brenčuks

inženieris

1988. g. 9. septembrī

228400 Daugavpilī

Gaismas ielā 20-78

Strādā Daugavpils HES kaskādē¹

1. LVA, 290. f., 11.a apr., 29. l., 43. lp. Oriģināls.

Alda, Jāņa un Silvijas Sproģu atbalsta vēstule latviešu valodas statusam

Labdien!

Mūsu tētis un mamma, kā arī visas agrākās paaudzes bija latvieši. Arī mums pasē pretī ailītei “tautība” stāv rakstīts – latvieši.

Kad mācījāmies astoņgadīgajā skolā, kopā ar saviem klases biedriem dzimtās valodas stundās burtiski kalām galvā pareizrakstības likumus. Vēlāk arodskolā mācījāmies pat pareizi aizpildīt dažādas veidlapas. Tagad skolas gadi ir aiz muguras, esam iegājuši lielajā dzīvē, pēkšņi rodas jautājums: kam tas viss bija jāmācās?

Nu, lūk, aizeju uz veikalu iepirkties. Laipni uzrunāju pārdevēju, palūdzu tai, ko vēlos. Atbilde – izbrīna pilnas acis uz jautājums “что?”. Tad aizrādu, ka būtu laiks arī pārvaldīt latviešu valodu, bet atbildē saņemu nesaprotamu šņācienu, nelaipnu apkalpošanu un reiz pat “komplimentu” – naciste. Tam taču nav nekāda sakara ar nacionālismu.

Tāda pati aina paveras arī ārsta kabinetā, sakaru nodaļā, sadzīves pakalpojumu uzņēmumos.

Un nav jau arī noslēpums, ka ar milicijas darbiniekiem bieži vien esam spiesti satīties. Gadās taču, ka esi pārbiedēts tā, ka aizmirsti pat mātes valodu, bet laipns onkulītis lika apsēsties un uzrakstīt iesniegumu, protams, krieviski, jo savādāk viņš neko nesapratīšot.

Bet mēs taču mācījāmies latviešu skolā, dzīvojam Latvijā un runājam (bieži vien gan tikai ģimenē) latviski. Mums aug dēliņš. Ļoti gribētos, lai viņam dzīvē mazāk rastos nepatīkamu starpgadījumu, kas saistīti ar šo jautājumu. Nu jau ir pieņemts Latvijas PSR Augstākās padomes Prezidija lēmums par latviešu valodas statusu. Taču ļoti lūdzam, lai latviešu valoda tiktu ieviesta arī lietvedībā!

Ilūkstē

1988. gada 2. oktobrī

Ar cieņu

Sproģi: Aldis, Jānis, Silvija¹

1. LVA, 290. f., 11.a apr., 29. l., 82., 83. lp.

**Izvilums no Latvijas PSR Valsts statistikas komitejas Iedzīvotāju
statistikas pārvaldes ziņojuma par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu
pēc 1989. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem**

[1990. gada 15. jūnijā]

**Par Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu
(pēc 1989. gada Vissavienības tautas skaitīšanas datiem)**

(..)

Līdz šim tā iedzīvotāju daļa, kuri pārvalda latviešu valodu, ir ļoti neliela ukraiņu un tatāru, kā arī krievu un baltkrievu vidū, par ko liecina turpmāk minētie dati:

(procentos)

	1979. g.		1989. g.	
	pārvalda latviešu valodu	pārvalda krievu valodu	pārvalda latviešu valodu	pārvalda krievu valodu
Visi iedzīvotāji	62,9	76,8	62,4	81,6
Latvieši	98,9	60,5	98,7	68,3

Krievi	20,1	99,8	22,3	99,8
Baltkrievi	14,7	93,3	18,0	94,5
Ukraiņi	7,3	95,5	9,8	93,2
Poļi	35,6	88,1	37,6	87,9
Lietuvieši	57,6	46,9	64,0	47,9
Ebreji	23,7	94,8	29,0	92,4
Čigāni	58,9	34,6	62,5	33,4
Tatāri	5,3	96,8	7,2	96,5
Vācieši	30,7	86,3	28,8	89,1
Igauņi	54,1	57,9	53,9	64,3
Citas tautības	8,7	94,3	10,1	87,6

Kopumā republikā laikā starp tautas skaitīšanām tā personu daļa, kura pārvalda krievu valodu, pieauga, bet tā, kura pārvalda latviešu valodu, palikusi tajā pašā līmenī. To iedzīvotāju īpatsvars, kurš bez dzimtās valodas pārvalda vēl kādu PSRS tautu valodu, 10 gados palielinājies no 48 % līdz 52 %. Ir nepieciešams norādīt, ka divvalodības augstais procents Latvijā ir izskaidrojams ar to, ka 10 % iedzīvotāju par savu dzimto nosauca ne savas tautības valodu (..), bet 2,3 % iedzīvotāju kā otru norādīja savas tautības valodu. To apstiprina šādi 1989. gada tautas skaitīšanas dati (procentos):

	To iedzīvotāju īpatsvars, kuri pārvalda divas PSRS tautu valodas	Iedzīvotāju daļa, kuri par dzimto nosauca ne savas tautības valodu
Visi iedzīvotāji t. sk.:	52	10
Latvieši	68	3
Krievi	24	2
Ukraiņi	69	51
Baltkrievi	57	68
Lietuvieši	86	36

Igauņi	82	50
Tatāri	65	53
Ebreji	55	77
Čigāni	85	15
Vācieši	54	66
Poļi	61	73
Citas tautības	66	55 ¹

1. LVA, 277. f., 17. apr., 445. l., 8., 9. lp. Oriģināls.

Par tēmu plašāk skat.:

Jānis Riekstiņš. Par latviešu valodu. Pret rusifikāciju. Rīga, 2012. gads.

Jānis Riekstiņš. Valodas politika Latvijā 20. gs. vidū (1944-1959) // Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga, 2007. gads, 17.-36. lp.

Jānis Riekstiņš. Latvijas sovetizācija un latviešu valodas politiskā diskriminācija (1940-1953.) // Valoda un vara. Rīga, 2022., 11.-22. lpp.

Kas valda valodu, valda prātu. Latviešu valoda okupācijas apstākļos. 2007. gada 14. aprīļa valodas konferences referātu materiāli. Rīga, 2007. gads.

Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā. Rīga, 2009. gads.

V nodaļa

Lielkrievu šovinisma briesmas Latvijā

Šovinisms (fr. chauvinisme – pēc leģendārā iekarošanas kara veterāna un Napoleona politikas piekritēja Šovēna vārda) – citu tautu un nāciju interešu ignorēšana un rupja apspiešana, savas valsts, impērijas interešu vārdā, galējs nacionālisms.

Šovinists – šovinisma piekritējs.

Svešvārdu vārdnīca. Rīga, 1999., 771. lpp.

J. Staļins par lielkrievu šovinisma briesmām

Sākotnēji, runājot par dažādiem novirzieniem boļševiku partijā, J. Staļins par vislielākajām briesmām uzskatīja lielkrievu šovinismu. VK(b)P Centrālās komitejas politiskajā pārskatā VK(b)P XVI kongresam 1930. gada 27. jūnijā viņš norādīja:

“Cīņas aina pret novirzieniem partijā nebūs pilnīga, ja mēs nepieskarsimies novirzieniem, kādi partijā ir nacionālā jautājuma laukā. Es te domāju, pirmkārt, novirzienu uz lielkrievu šovinismu un, otrkārt, novirzienu uz vietējo nacionālismu. (..).

Kas būtībā ir novirziens uz lielkrievu šovinismu mūsu pašreizējos apstākļos?

Būtībā novirziens uz lielkrievu šovinismu ir cenšanās neievērot valodas, kultūras, dzīves apstākļu nacionālās izšķirības; cenšanās sagatavot nacionālo republiku un apgabalu likvidāciju; cenšanās graut nacionālās vienlīdzības tiesību principu un nomelnot partijas politiku aparāta nacionalizācijā, preses, skolas un citu valsts un sabiedrisko organizāciju nacionalizācijā.

Šā tipa novirznieki pie tam pamatojas uz to, ka līdz ar sociālisma uzvaru nācijām jāsaplūst vienkop un viņu valodām jāklūst par vienotu, kopīgu valodu, tāpēc esot pienācis laiks likvidēt nacionālās izšķirības un atteikties no politikas – atbalstīt agrāk apspiesto tautu nacionālās kultūras attīstību. (..).

Tāds ir stāvoklis ar novirzienu uz lielkrievu šovinismu.

Nav grūti saprast, ka šis novirziens atspoguļo agrāk valdījušās lielkrievu nācijas iznīkstošo šķiru cenšanos atgūt zaudētās privilēģijas.

No tā izriet, ka lielkrievu šovinisma briesmas ir galvenās briesmas partijā nacionālā jautājuma laukā.”¹

1. J. Staļins. Raksti, 12. sēj., Rīga, 1949, 333., 334., 341. lpp.

Taču drīz vien pēc J. Staļina norādījuma “lielkrievu šovinisma briesmas” tika aizmirstas. Tā vietā sāka sludināt lozungus par krievu tautas “izcilo lomu”, kā “pirmo citu tautu vidū”. Nekāda cīņa ar lielkrievu šovinismu netika veikta. Galvenā uzmanība tika pievērsta “nacionālistu” apkarošanai. Taču arī pastāvošo lielkrievu šovinismu pilnīgi ignorēt nevarēja.

Izvilks no A. Pelšes ziņojuma “Par darbu ar inteliģenci” LKP CK 1957. gada 9.-10. oktobra plēnumā

(..)

“To neveselīgo parādību vidū, kuras ir sastopamas republikā, īpaši vajaga atzīmēt visāda veida nacionālisma izpausmes inteliģences un jaunatnes vidū. Lai neatkārtotos, es šodien nerunāšu par nacionālistisko izpausmju formām un atsevišķiem naidīgo elementu izlēcieniem, par to visu ir jau daudz runāts un rakstīts. Nez vai var izvirzīt nopietnas pretenzijas, ka republikā netiek veikta cīņa ar buržuāzisko nacionālistu. Taču ir vairāki apstākļi, kuri apgrūtina šo cīņu un par to vajaga parunāt. Man šķiet ka nevienmēr mēs pievēršam vajadzīgo nozīmi un uzmanību dažiem ļeņinskās nacionālās politikas īstenošanas jautājumiem. Tā, piemēram, nenovērtējam latviešu un krievu valodas vienlīdzības nozīmi, kaut kur ierobežojām latviešu valodas tiesības un ar to devām iemeslu buržuāziskajiem nacionālistiem uzkurināt nacionālās ķildas, kliegt par rusifikāciju, par lielkrievu šovinismu u.t.t. CK cenšas to izlabot, kaut kas šajā ziņā ir jau izdarīts, bet daudz kas vēl ir jāizdara.

Šajā sakarā nākas pieskarties jautājumam par šovinismu. Padomju Savienībā ļeņinskās nacionālās politikas un sociālisma uzvaras rezultātā pilnīgi ir novērsta pati šovinisma – šīs reakcionārās politikas, vajāšanas un citu tautu apspiešanas augsne. Viss tas ir aizgājis tālā pagātnē.

Taču nez vai būtu pareizi apgalvot, ka sakarā ar to pašas no sevis, pilnīgi un galīgi ir izzudušas šās reakcionārās ideoloģijas paliekas cilvēku apziņā. Dzīvē tā nemēdz būt. Jau sen mēs iznīcinājām kapitālismu un uzcēlām sociālismu, taču cīņa ar kapitālisma paliekām cilvēku apziņā vēl joprojām atrodas un vēl ilgi atradīsies dienas kārtībā. Šovinizms – tā ir

buržuāziskās ideoloģijas sastāvdaļa un ar tās paliekām cilvēku apziņā mēs aizvien sastopamies, kā ar negatīvu parādību, kura apgrūtina darbaļaužu internacionālo audzināšanu. Šās paliekas ir jāpārvar tāpat kā citas buržuāziskas ideoloģijas izpausmes.”¹

1. LVA, PA-101. f., 20. apr., 5. l., 17. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Izvilumi no LKP CK biroja locekļu izteikumiem 1958. gada 4. martā,
apspriežot PSKP CK Sekretariāta 1958. gada 8. janvāra lēmumu, kurš tika
pieņemts sakarā ar PSKP CK aparāta darbinieku sagatavoto ziņojumu
“Par trūkumiem Latvijas PSR radošās intelīģences idejiski politiskajā
audzināšanā”**

V. Lācis – LPSR Ministru padomes priekšsēdētājs:

“(..) Nacionālais jautājums. Tas, protams, ir sarežģīts jautājums. Un mēs būtu laimīgi, ja mums šodien tādas problēmas nebūtu. Tā nav tāda problēma, kura mums radītu milzīgas briesmas, taču tā tomēr kutina un kaitina. Bet ja paskatītos, kā šis jautājums tiek aplūkots ziņojumā, tad ir redzama zināma vienpusība tajā ziņā, ka tiek izcelts vietējais buržuāziskais nacionālisms, bet ļoti maz tiek runāts par lielkrievu šovinismu.

Vai mēs varam noliegt, ka mūsu republikā ir lielkrievu šovinisms? Es domāju, ka nevaram. Tā nav masu parādība, tā arī nevar būt masu parādība. Daži negudri, neapzinīgi cilvēki var tik daudz ko sabojāt, ka pēc tam republikā nākas daudz strādāt, lai sabiedrību pārliecinātu, ka tā ir tikai epizode. (..).

Un vēl viena doma par šo jautājumu – par nacionālo jautājumu. Bieži ir tā, ja mazas tautas pārstāvis izsaka kādu domu, kaut kādus noskaņojumus, tad tas tiek novērtēts kā buržuāziskais nacionālisms, bet ja šo pašu domu izsaka lielās tautas pārstāvis – tad to nosauc par patriotismu. Patriotisms ir vienāds visām tautām – kā lielai, ta mazai. Un nacionālistiskās izpausmes arī ir vienādas, kā lielai, tā mazai tautai. Katrai tautai ir tiesības lepoties ar saviem sasniegumiem ar savu kultūru un ja savu tautu necieni nemīli, tad nevari būt savas tautas cienīgs.

Otrais. Jautā, kamdēļ vajaga vairāk cīnīties ar buržuāzisko nacionālismu nekā ar lielkrievu šovinismu. Tamdēļ, ka buržuāziskais nacionālisms ir lielas briesmas, tam ir barojoša vide, bet lielkrievu šovinizmam tādas vides nav. Tas ir pareizi. Taču nevajag aizmirst, ka lielkrievu šovinisms nav mazāk bīstams un ka tas arī ir barojoša augsne

buržuāziskajam nacionālismam. Katra kļūda, katrs izlēciens, katrs nepareizs solis tiek uzpūsts simts reižu vairāk nekā tas ir vērts. Un mēs esam spiesti dzēst ugunsgrēku. Šajā jautājumā ir jābūt principiālai skaidrībai un stingrībai. Nevajaga uzsvērt, nevajaga uzpūst šīs lietas un, novērtējot parādības, vajaga visu apdomīgi apsvērt. (..).

N. Šaļejevs – laikraksta “Sovetskaja Latvija” redaktors:

“.. Katram ir skaidrs, ka krievi, latvieši un citas tautas dzīvo vienotā brālīgā saimē. Tautām jautājums par to, ka kopā, PSRS sastāvā ir jāceļ komunisms, ir jau sen izlemts. Bet inteliģences atsevišķā daļā vēl ir svārtīšanās, ir nacionālisma izpausmes. Mēs rīkojamies nepareizi, kad nedodam stingru pretsparu kā buržuāziskā nacionālisma izpausmēm, tā arī šovinisma faktiem.”

Ivans Veselovs – LKP CK aģitācijas un propagandas daļas vadītājs:

“(..) Tālāk par nacionālo jautājumu. Ziņojumā ir pareizi norādīts, ka mums šo jautājumu vajaga pacelt. Lūk, bija Kirova rajona partijas konference. Šo jautājumu konference aizskāra, tur uzstājās biedrs Lācis – no izdevniecības. Taču uzstājās neprasmiņi un rupji. (..). Viņš auditorijai pārmeta, ka šeit, lūk, krievu esot vairāk nekā latviešu. Protams, tāds izteiciens ir nepareizs. Pēc tam par šo jautājumu uzstājos es. Es uzskatu, ka es uzstājos pareizi. Pēc manis uzstājās kāda sieviete (viņas uzvārdu es esmu aizmirsis) un teica, ka biedrs Veselovs izvirza jautājumu, lai mācītos krievu un latviešu valodas, lai krievi mācītos latviešu valodu, bet, lūk, tādu grāmatu nepietiekot. Uzreiz bija sajūtama nepareiza attieksme pret šo lietu. Nākamais fakts. Bija sasaukta sakaru darbinieku sapulce. Parādījās sašutuma pilni fakti. Par Cēsu sakaru kantora priekšnieku strādā krievu biedrs, strādā 10 gadus un līdz šim laikam neprot ar cilvēkiem sarunāties latviski. Es šajā republikāniskajā apspriedē uzstājos un šo jautājumu izvirzīju asi. Neviens neuzstājās pret to, taču pārtraukumā pie manis pienāk kāds biedrs un saka:

“Kamdēļ man latviešu valoda būtu jāmācās? Šodien es dzīvoju Latvijā, bet rītdien es (varbūt) būšu Kazahstānā. Vai tad man visas šīs valodas būtu jāiemācās?”

Es teicu, ka Latvijā viņi dzīvo jau sen un ja viņi nevar ar tautu sarunāties tās dzimtajā valodā, tad tas ir vienkārši nekulturāli. Tās, protams, ir lielkrievu šovinisma izpausmes. Ziņojumā līdzīgi fakti ir noklusēti.”

Aleksandrs Gorbatovs – Baltijas kara apgabala karaspēka pavēlnieks:

“(..) Attiecībā par nacionālismu un šovinismu. Es domāju, ka neviens to nevar noliegt – pastāv kā viens, tā otrs, bet dažādās pakāpēs. Un uz to mums ir jāreaģē.”¹

1. LVA, PA-101. f., 21. apr., 48.^a l., 66., 67., 71., 80. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

LKP CK administratīvo orgānu daļas vadītāja A. Drozdova paskaidrojums par Utkinas anonīmajām sūdzībām

Latvijas KP Centrālās komitejas sekretāram biedram J. E. Kalnbērziņam

No PSRS Aizsardzības ministrijas un PSRS Augstākās padomes Prezidija kancelejas Latvijas KP Centrālajai komitejai tika pārsūtītas divas anonīmas sūdzības, kurās izteikti apvainojumi buržuāziskajā nacionālismā, svešu cilvēku atbalstīšanā un godīgo komunistu apspiešanā no vairāku Jēkabpils un Krustpils rajona vadošo darbinieku puses, tajā skaitā no rajonu partijas komiteju pirmo sekretāru b. b. Grāvīša un Sarguna, kā arī izvirzītas apsūdzības veselai rindai vadošo darbinieku, kuri agrāk strādāja Jēkabpils apriņķī un minētajos rajonos – b. b. Vittam, Kleinam, Vallim, Rjabiņinam u. c.

Kā zināms, līdzīgas sūdzības arī agrāk vairākkārt saņēma dažādas organizācijas no PSKP biedres Utkinas. Šīs sūdzības tika rūpīgi pārbaudītas un neapstiprinājās.

Ekspertīzē tika noskaidrots, ka arī šīs anonīmās vēstules, kurām bija klaji apmelojošs raksturs, bija uzrakstījusi b. Utkina. Sakarā ar to b. Utkina tika izsaukta uz sarunu Latvijas KP Centrālajā komitejā, kur viņai tika uzrādītas anonīmās vēstules. Sarunā ar b. Utkinu bez manis piedalījās partijas komisijas loceklis b. Bulševs un Latvijas KP CK instruktors b. Vasiļjevs.

Biedre Utkina savu autorību nenoliedza, taču pēc būtības viņas sūdzībās izteiktos apvainojumus pret vadošajiem darbiniekiem sakarīgi izskaidrot nevarēja. Turklāt viņa uzskata, ka viņu tur visu laiku ierobežoja un ierobežo, kaut arī nekādus konkrētus faktus neuzrāda.

Biedre Utkina arī atteicās dot rakstisku paskaidrojumu.

Uzskatu, ka abām sūdzībām no sākuma līdz beigām ir apmelojošs raksturs. Tā kā Utkina pēc nopietniem Latvijas KP CK brīdinājumiem nekādus secinājumus nav izdarījusi un turpina rakstīt savas melīgās sūdzības, ir jāizvirza jautājums par viņas partijisko atbildību.

Pievienoju sūdzības un ekspertīzes slēdzienu.*

Latvijas KP CK administratīvo orgānu
daļas vadītājs A. Drozdovs

1956. gada 24. martā¹

1. LVA, PA-101. f., 19. apr., 111. l., 9. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

* Netiek publicēti.

**LKP CK sekretāra J. Kalnbērziņa paskaidrojums par E. Berklava
apsūdzību nacionālismā**

**PSKP CK savienoto republiku partijas orgānu daļas vadītāja vietniekam biedram
P. Pigaļevam**

Jūsu atsūtīto anonīmo vēstuli (Nr. 211617), kurā partijas Rīgas pilsētas komitejas sekretārs b. Berklavs apvainots nacionālismā, Latvijas KP CK sekretariāts izskatīja 18 IX.

Latvijas KP CK sekretariāts uzskata, ka anonīmajā vēstulē izvirzītie apvainojumi, ka “atsevišķu nacionālistu grupu aktivizācija ir partijas pilsētas komitejas sekretāra Berklava īstenotās nacionālistiskās politikas rezultāts”, nav ne ar ko pamatoti un ir izdomājums. Partijas Rīgas pilsētas komiteja un tās sekretārs b. Berklavs īsteno nevis nacionālistisku, bet partijas politiku. Partijas pilsētas komitejas un arī b. Berklava darbā agrāk ir bijuši atsevišķi trūkumi un kļūdas. Latvijas KP CK tās palabojā, taču tas nedod pamatu pret b. Berklavu izvirzīt smagas politiskas apsūdzības. Par buržuāziskās Latvijas karoga uzvilkšanu bijušās radiostacijas mastā naktī uz 15. maiju PSKP CK tika laikus informēta. Šā fakta saistīšana ar b. Berklava darbību, kā to dara anonīmās vēstules autors, ir nelietīgs apmelojums.

Zināma buržuāziski nacionālistiskās pagrīdes atdzīvošanās pagājušā gada beigās un šā gada sākumā bija Ungārijas notikumu ietekmes rezultāts. Taču nacionālistiskās pagrīdes darbība neatrada un neatrod atbalstu darbaļaužu vidū.

Latvijas KP CK sekretārs J. Kalnbērziņš

1957. gada 19. septembrī¹

1. LVA, PA-101. f., 20. apr., 94. l., 4. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

**Atbilde uz anonīmo vēstuli, kura no PSKP CK tika saņemta 1958. gada
19. jūlijā**

1958. gada 4. septembrī

**PSKP Centrālajai komitejai
savienoto republiku lauksaimniecības daļā
biedram F. S. Krestjaņikovam uz 1958. gada 15. jūlija Nr. 1-254694**

Pārbaudē ir noskaidrots, ka anonīmajā paziņojumā minētie fakti par lauksaimniecības ministra b. Ņikonova veikto krievu vajāšanu neatbilst patiesībai.

Pēdējā gada laikā pēc Lauksaimniecības ministrijas apvienošanas ar bijušo Sovhozu ministriju no darba tika atbrīvoti vairāk nekā 20 sovhozu direktori, pie tam viņi tika atbrīvoti nevis pēc anketu ziņām vai nacionālajām pazīmēm, bet gan par sliktu saimniecības vadīšanu un nopietniem personīgajiem trūkumiem. Visos gadījumos jautājums par atbrīvošanu no darba tika izskatīts un izlemts ministrijas kolēģijā ar partijas rajona komitejas piekrišanu un pēc saskaņošanas ar Latvijas KP CK.

No amata atbrīvoto vidū ir ne tikai krievi, bet arī latvieši (..).

Sovhozu direktoru atbrīvošana no darba notika žūpošanas, sovhozu ražošanas sagraušanas, lielu zaudējumu radīšanas dēļ, sakarā ar lauksaimniecības izglītības trūkumu un citu pilnīgi pamatotu iemeslu dēļ. (..)

Kas attiecas uz to, ka it kā esot bijuši b. Ņikonova izlēcienu fakti pret krieviem, tad tie ir apmelojumi.

Latvijas KP CK sekretārs N. Bisenieks¹

1. LVA, PA-101. f., 21. apr., 28. l., 122., 123. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

LKP CK sekretāra J. Kalnbērziņa paskaidrojums sakarā ar atvaļinātā pulkveža I. Stepanova sūdzību

Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālajai komitejai

1959. gada 26. septembrī

Vēstulē, kura nosūtīta PSKP CK, tās autors nosauc faktus, ka dažās Latvijas PSR ministrijās un resoros no darba nepamatoti esot atbrīvoti vairāki vadošie kadri, it kā tikai tamdēļ, ka viņi nav latvieši.

Vēstules pārbaudē ir noskaidrots, ka tā ir anonīma un tajā minētie fakti ir sagrozīti.

Galvenās kūrortu un sanatoriju pārvaldes medicīnas daļas priekšnieka vietnieks b. Saruhanovs 1958. gada jūlijā no ieņemtā amata atbrīvots ar republikas Veselības aizsardzības ministrijas pavēli par sanatorijas ceļazīmju pārdošanas kārtības pārkāpumiem. Viņam tika piedāvāts sanatorijas galvenā ārsta darbs, taču b. Saruhanovs no šā darba atteicās un lūdza, lai viņu no darba atbrīvojot pēc paša vēlēšanās. Ņemot vērā b. Saruhanova lielo vecumu (69 gadi), viņa lūgums tika ievērots, viņš atbrīvots pēc paša vēlēšanās un saņem pensiju 1200 rubļus mēnesī.

Tās pašas pārvaldes priekšnieka vietnieks celtniecības jautājumos b. Baševs no darba ir atbrīvots sakarā ar šā amata likvidāciju un iecelts par Latvijas sanitārās tehnikas montāžas pārvaldes priekšnieka vietnieku.

Galvenās kūrortu un sanatoriju pārvaldes galvenais grāmatvedis b. Mavrušins no darba ir atbrīvots pēc paša vēlēšanās. 1957. gadā Rīgas pilsētas Staļina rajona komiteja organizēja Tirdzniecības jūras transporta tresta Latvijas kantora darba pārbaudi. Rajona komitejas izveidotā komisija kantora darbā atklāja nopietnus trūkumus. Apspriežot pārbaudes rezultātus, partijas Staļina rajona komitejas birojs 1957. gada 18. jūlijā kantora priekšnieku b. Popovu no ieņemtā amata atbrīvoja un izteica viņam stingro rājienu par to, ka nebija nodrošinājis kantora vadību.

Nav konstatēta nepamatota vadošo kadru atbrīvošana no darba Tirdzniecības ministrijā.

Biedrs Podrenkins no Latvijas PSR tekstilrūpniecības ministra vietnieka pienākumiem atbrīvots ar LKP CK biroja 1957. gada 1. februāra lēmumu sakarā ar ministrijas reorganizāciju un viņa pārcelšanu citā darbā.

Biedrs N. A. Ponomarjovs no Tautas saimniecības padomes vieglās rūpniecības pārvaldes priekšnieka darba atbrīvots ar Latvijas KP CK biroja 1958. gada 15. februāra lēmumu par to, ka neveica pasākumus cīņai pret diegu izlaupītājiem pakļautajos uzņēmumos (..).

Biedrs N. N. Kokurins no vieglās rūpniecības pārvaldes priekšnieka vietnieka pienākumiem atbrīvots pēc personīgā lūguma sakarā ar pāriešanu darbā uz Ivanovas Tautas saimniecības padomi.

Biedrs Amplejevs no vieglās rūpniecības kokvilnas un zīda rūpniecības pārvaldes daļas priekšnieka pienākumiem atbrīvots par bezatbildīgu attieksmi pret izejvielu saglabāšanu un nelikumīgu zīda audumu izsniegšanu no valsts uzņēmumiem rūpniecības kooperācijas arteļiem, ar ko blēžiem tika radīti labvēlīgi apstākļi valsts apzagšanai.

Patlaban b. Amplejevs strādā par inženieri tajā pašā Tautas saimniecības padomes pārvaldes daļā.

Biedrs A. P. Kobeļevs no kombināta "Boļševička" direktora darba atbrīvots sakarā ar slimību un aiziešanu pensijā.

Biedre A. J. Balode 1958. gada 21. martā iecelta par kombināta "Rīgas audums" direktora pienākumu izpildītāju, bet 1958. gada 2. septembrī no šā darba atbrīvota sakarā ar atklātajām ļaunprātībām kombinātā "Kurzemes manufaktūra", kur agrāk viņa strādāja par direktori. Tagad viņa strādā kombinātā "Rīgas audums" par ceha priekšnieci.

Biedrs A. S. Aļehins 1958. gada 1. augustā atbrīvots no kombināta "Rīgas manufaktūra" galvenā grāmatveža pienākumiem sakarā ar aiziešanu pensijā.

Biedrs M. J. Tuisovs no kombināta "Zasulauka manufaktūra" galvenā grāmatveža pienākumiem atbrīvots par nepieciešamās kontroles nenodrošināšanu pār materiālo vērtību uzskaiti un sistemātisku žūpošanu.

Biedrs I. P. Ņikitins 1958. gada 25. oktobrī no kombināta "Boļševička" galvenā grāmatveža pienākumiem atbrīvots par audumu iztrūkuma (par 141000 rubļu) neuzrādīšanu grāmatveža uzskaitē (..). Viņš arī neveica kontroli pār materiālo vērtību izlietošanu un finanšu disciplīnas pārkāpumu pieļaušanu.

Biedrs A. I. Kuvšinovs strādāja par Latvijas Tautas saimniecības padomes vieglās rūpniecības pārvaldes galveno grāmatvedi. No šā amata atbrīvots 1958. gada 23. septembrī par neapmierinošu kontroles organizāciju un grāmatvedības uzskaites nenokārtošanu vieglās rūpniecības uzņēmumos. Tagad viņš strādā par Rīgas lauksaimniecības mašīnu rūpnīcas galveno grāmatvedi.

Biedrs A. M. Drozdovs 1958. gada jūlijā pabeidza Ļeņingradas finanšu un ekonomikas institūtu un tika nosūtīts Latvijas PSR Komunālās saimniecības ministrijas rīcībā. Sakarā ar to, ka b. Drozdovs ir invalīds, tika nolemts nesūtīt viņu uz lauku rajonu, bet nosūtīja uz Rīgas pilsētas izpildu komiteju, kur viņš kopš 1958. gada strādā par vecāko ekonomistu. Tiesa, nozīmējot viņu darbā, Rīgas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs b. Baumanis sarunā sacīja, ka būtu labi, ja kāds darbinieks pārvaldītu latviešu valodu, jo pārējie trīs šīs daļas darbinieki latviešu valodu neprot. Izdomāti ir apgalvojumi par latviešu privilēģijām, saņemot dzīvokļus un vasarnīcas.

Līgo svētki tiek atzīmēti 24. jūnijā, un tā nav izejamā diena. Atsevišķos gados izejamā diena no svētdienas tika pārcelta uz 24. jūniju.

Gatavošanās dziesmu svētkiem notiek ārpus darba laika, bet paši dziesmu svētki rajonos notiek izejamās dienās. Pie tam dziesmu svētki netiek organizēti katru gadu.

Jautājumi par trūkumiem un kļūdām darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā tika apspriesti Latvijas KP CK plēnumā 1959. gada jūlija sākumā. Anonīmajā vēstulē minētie un analogiskie fakti tika izskatīti Latvijas KP CK VII plēnuma sagatavošanas gaitā. Latvijas KP CK plēnums pieņēma lēmumu, kurš ir vērsts uz trūkumu un kļūdu novēršanu darbā ar kadriem un nacionālās politikas īstenošanā republikā.

Tagad Latvijas KP CK partijas pilsētu un rajonu komitejas organizē pasākumus, kuri nodrošinās Latvijas KP CK VII plēnuma lēmuma izpildi.

Latvijas KP CK sekretārs J. Kalnbērziņš¹

1. LVA, PA-101. f., 20. apr., 112. l., 71., 72., 73., 74. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Voiceha Kārcliņa ziņojums par lielkrievu šovinisma izpausmēm

PSKP CK sekretāram biedram A.I.Kiričenko

Kopija: Latvijas KP CK sekretāram

biedram J.E.Kalnbērziņam

No partijas biedra, partijas biedra kartes Nr.07380285,

Voiceha Staņislava dēla Kārcliņa, dzīvo Rīgā,

Lāčplēša ielā 27, dz. 4, telefona nr. 20404

Šā gada jūnijā PSKP CK pirmā sekretāra PSRS Ministru padomes priekšsēdētāja Ņikitas Sergejeviča Hruščova uzturēšanās laikā Rīgā liela grupa “likteņa apvainoto cilvēku”, galvenokārt krievu tautības, sākot no lidlauka līdz mītiņam Kultūras un atpūtas parkā, centās Ņikitam Sergejevičam Hruščovam nodot sūdzības.

Tad man nebija skaidrs, par ko šie cilvēki sūdzas un ko cenšas panākt, taču 12. jūlijā pilsētas partijas aktīvā no atsevišķu biedru uzstāšanās es sapratu, kas īsti ir par lietu. Veselīgas partijas kritikas vietā sāka parādīties pusšovinistiski noskaņojumi un naids pret latviešu pamattautību. (..)

Lai apstiprinātu manis atzīmēto, es minēšu dažus bēdīgus faktus no tā, ko es dzirdēju partijas aktīvā un kā atsevišķi partijas biedri sāka savas domas virzīt pēc pilsētas partijas aktīva jūlijā, apspriežot nacionālo jautājumu Latvijā.

Pilsētas partijas aktīvā atsevišķi klaigātāji aizrunājās līdz tam, ka sāka izteikt aizrādījumus Latvijas KP CK sekretāram biedram Pelšem par to, ka viņš savā referātā, atzīmējot latviešu tautas sasniegumus, lietoja vārdus “latviešu tauta”. Sak’, kāda tur latviešu tauta, esot jāsaka nevis “latviešu tauta”, bet “padomju tauta”. Tajā laikā, kad es strādāju par Rīgas tekstila, audumu un apavu tirdzniecības tresta direktoru, 1958. gadā veicu trestam pakļautajā šūšanas fabrikā “Baltijas modes ateljē” dokumentu revīziju, kur tajā laikā par fabrikas direktori strādāja Vera Ivana meita Šļahtova. Tirdzniecības uzņēmuma revidents V. P. Bogolepovs fabrikas noliktavā atklāja daudz sabojātu pasūtījumu, no kuriem pasūtītāji bija atteikušies. Šļahtova bez sirdsapziņas pārmetumiem par šo brāķi sastādīja aktus, apstiprināja tos, bet brāķi sakrāva noliktavā. Tā rezultātā strādnieki palika bez algas, bet ikmēneša bilancei viņa pievienoja izziņu, ka fabrikas noliktavā brāķa nav un, tādā veidā apmānot tirdzniecības uzņēmumu un valsti, katru mēnesi saņēma progresīvo piemaksu. Šajā

lietā iejaucās Valsts kontrole, Šļahtovai par fikciju tika izdarīts uzrēķins, un viņu no darba atlaida. Bet pilsētas partijas aktīvā atradās cilvēki, kuri pierādīja, ka Šļahtova no darba esot noņemta pēc nacionālām pazīmēm, partijas aktīva priekšā centās viņu parādīt kā “latviešu moku kambara mocekli”.

Šā gada jūlijā Rīgas pilsētas partijas organizācijas apsprieda partijas aktīvā uzpeldējušo nacionālo jautājumu. Tika arī sarīkota partijas sapulce sadzīves pakalpojumu kombinātā, kurš apkalpo Rīgas pilsētas Kirova rajonu. Tur savā šovīnistiskajā runā partijas biedre Anna Jevdokija meita Krasovska, nerēķinādamās ar PSKP CK norādījumu un viedokli, pieprasīja noņemt no darba un izslēgt no partijas Latvijas KP CK sekretārus.

Krasovska, agrākā fabrikas “Merino” un Rīgas modeļu nama direktore, abos gadījumos no darba noņemta ar lielu troksni par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un valsts līdzekļu piesavināšanos, par ko vairākkārt rakstīja Latvijas PSR laikraksti.

Varbūt jūs domājat, ka viņa ir sapratusi savas kļūdas? Nē! Viņa visiem stāsta, ka viņu vadošos amatos nelaižot nacionalitātes dēļ.

Es lūdzu jūs pieprasīt sadzīves pakalpojumu kombināta partijas sapulces protokolu par jūlija mēnesi un izdarīt attiecīgus secinājumus.

Man liekas, ka to sūdzētāju vidū, kuri aplenca Ņikitu Sergejeviču Hruščovu, ja jūs uzmanīgi paskatīsities, atradīsiet ne mazumu tādu cilvēku kā Krasovska – Šļahtova un viņiem līdzīgus, kuri, izsakot savus apvainojumus, aizmirst savas personīgās lietas, bet, zinot, ka visjūtīgākā vieta ir nacionālais jautājums, viņi to arī paceļ lielā augstumā, rada bāzi, lai apvainotu latviešu tautas nacionālās jūtas, nomelno Latvijas KP CK partijas vadītājus un sapņo aiz šā trokšņa uzrāpties republikas komandpunktā.

Ja nolēma aizskart Latvijas PSR nacionālo jautājumu, tad būtu vietā izdarīt salīdzinājumu ar citām brālīgajām republikām: ar Igauniju, Lietuvu, Armēniju un Gruziju un sūdzētājiem uzdot jautājumu, kāds krievu procents šajās republikās ieņem komandējošos posteņus, bet tajā pašā laikā Latvijā komandējošos posteņos krievu tautības biedru ir 65 %. Bez tam ir arī gruzīni, armēņi, ebreji, tatāri un visu citu Padomju Savienības tautību pārstāvji. Kur tad parādās šī nacionālā politika?

Runājot par nacionālo jautājumu, vajadzētu būt kaut nelielai daļai pieticības. (..) Nekur citur citās republikās krievu tautības biedri nedzīvoja un nedzīvo tik labi kā Latvijas PSR, ar ko arī izskaidrojama viņu lielā tiekšanās uz Latvijas PSR. Paanalizējiet, cik latviešu atrodas komandējošos posteņos – viņus var saskaitīt uz pirkstiem.

Lielais vairākums latviešu, vai viņi dzīvo slikti vai labi, runā krievu valodā un uz jebkuru jautājumu dod izsmeļošu atbildi, ko jūs nesadzirdēsiet Tallinā, Erevānā, Tbilisi.

Atsevišķas kļūdas ir gan maziem, gan lieliem cilvēkiem, latviešiem, krieviem un visām tautībām, bet no tā nevajag aizspriedumaini radīt nacionālo jautājumu, jo latviešu tauta tajā vērīgi ieklausās.

Neviens nejautā, kas tie ir par cilvēkiem, kuri Padomju Savienībā 15 pēckara gados, peldot no vienas vietas uz citu, nevar atrast sev piestātņi, mētājas no republikas uz republiku, saindē ap sevi atmosfēru, meklē vārīgās vietas, lai izdarītu nacionālu apvainojumu un spēlētu varoņus.

Katrs godīgs padomju cilvēks jau sen ir atradis savu vietu un strādā savas dzimtenes labā, bet trani turpina lidināties, dzenoties pēc lielā rubļa. (..)

V. Kārklīšs

1959. gada 3. septembrī

1. LVA, PA-101. f., 20. apr., 112. l., 169., 170., 171., 172. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Izvilums no projektēšanas institūta “Latgiproprom” partijas sapulces lēmuma par aktuālajiem sabiedriski politiskajiem notikumiem

1988. gada 14. decembrī

Partijas sapulce nolemj:

(..) 5. Lūgt Latvijas KP CK un LPSR Augstākās Padomes Prezidiju izskatīt jautājumu par komunistu LPSR Valsts radio un televīzijas komitejas priekšsēdētāja J. Lejas atbilstību ieņemamajam amatam, jo viņš vāji orientējas pašreizējā sarežģītajā situācijā republikā, kas izpaužas viņa vadīto masu informācijas līdzekļu tendenciozitātē, izraugoties materiālus, kas veicina republikas tautu starpnacionālās nošķirtības uzkurināšanu.

6. Nosodīt televīzijas raidījuma “Labvakar” redakciju par sistemātisku un vienpusīgu ekstrēmistisko ideju un noskaņu propagandu.

7. Institūta komunisti uzskata par nekonstitucionālu un nosoda neformālo organizāciju “Helsinki-86” un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības darbību, kas neveicina republikas spēku konsolidāciju, rada nošķirtību starpnacionālajās attiecībās.

8. Institūta komunisti atbalsta biedra A. Rubika valstisko, sabiedriski politisko darbību un viņa uzstāšanās partijas pilsētas XII konferencē.

9. Institūta komunisti uzskata par nepieciešamu LPSR teritorijā noteikt likumu par divām valsts valodām – latviešu un krievu.

10. Sakarā ar starpnacionālo attiecību pasliktināšanos republikā griezties Latvijas KP CK ar priekšlikumu sasaukt Latvijas kompartijas ārkārtējo kongresu (plēnumu).¹

1. LVA, 290. f., 140. l., 51. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Karaspēka daļas 73623 darba kolektīva padomes 1990. gada 27. aprīļa protests pret Latvijas atdalīšanos no PSRS

Vēstule pieņemta k/d 73623 darba kolektīva padomes sēdē
1990. gada 27. aprīlī

Separātiskie spēki Latvijas Tautas frontes vadībā Latvijas iedzīvotāju vidū ir izvērsuši aktīvu propagandu par neatkarīgas republikas izveidošanu ārpus PSR Savienības. Izmantojot krīzes situāciju un varas autoritātes krišanos, viņi ir izvirzījuši ultimatīvas prasības par izstāšanos no Padomju Savienības. Nevēloties sarīkot referendumu un ar to pašu uzklaut visu Latvijas iedzīvotāju viedokli, Latvijas Tautas frontes pārstāvji, kas ieguvuši vairākumu no jauna ievēlētajā LPSR Augstākajā Padomē, lolo ideju savā sesijā pieņemt lēmumu par izstāšanos no PSR Savienības sastāva.

Karaspēka daļas 73623 strādnieku, kalpotāju un militāro celtnieku kolektīvs kategoriski uzstājas pret jautājuma izvirzīšanu LPSR Augstākās Padomes sesijā par Latvijas atdalīšanos no PSRS.

Mēs nevēlamies pakļaut sevi un savas ģimenes briesmām, kļūt par otrās šķiras pilsoņiem savā zemē. No Lietuvas piemēra ir redzams, kurp republiku ved tie bezatbildīgie avantūristi, kas par katru cenu cenšas apmierināt savas pārlietu lielās ambīcijas.

Mēs esam par Latvijas PSR valstiskās suverenitātes nostiprināšanu atjaunotajā Padomju Sociālistisko Republiku federācijā.

K/d 73623 darba kolektīva padomes priekšsēdētājs Marčenko¹

1. LVA, 290. f., 386. l., 90. lp. Oriģināls. Tulkojums no krievu valodas.

Pielikumi

1. pielikums

Izvilumi no 17 Latvijas komunistu vēstules ārzemju kompartijām

(1971. gads)

Cienījamie biedri!

Mēs, 17 Latvijas komunisti, griežamies pie Jums. Rakstām jums tāpēc, ka neredzam citas iespējas ietekmēt rīcību un notikumus, kas nodara lielu ļaunumu komunistiskajai kustībai, marksismam-ļeņinismam, mums un citām mazajām tautām.

Par jautājumiem, par kuriem šeit rakstām, vairāki komunisti runājuši vietējās partijas organizācijās, bet rezultātā bijušas tikai represijas. (..).

Piespiedu asimilācijas programma

Kādi ir šīs programmas galvenie virzieni, kādā veidā to realizē?

Pirmais – galvenais uzdevums ir **pārvietot no Krievijas, Baltkrievijas un Ukrainas, cik daudz vien iespējams, krievus, baltkrievus un ukraiņus un noņemt viņus Latvijā (un pārējās Baltijas republikās) uz pastāvīgu dzīvi.**

Kādā veidā risināja pirmo – galveno uzdevumu? PSKP CK nezticējās nacionālo republiku kompartiju centrālajām komitejām:

1. Pie Latvijas KP CK (kā pie citu savienoto republiku komunistisko partiju CK) nodibināja “PSKP CK Orgbiroju Latvijai”. Šī biroja uzdevums bija kontrolēt un virzīt Latvijas KP CK darbu un visu politiku republikā. Par Orgbiroja priekšsēdi iecēla Šataļinu, ko vēlāk nomainīja Rjazanovs.
2. Latvijas KP CK otrā sekretāra uzdevumiem no Maskavas atsūtīja Ivanu Ļebedevu, bet Latvijas KP CK kadru sekretāra uzdevumiem – Fjodoru Titovu. Šie posteņi tikuši saglabāti līdz šai dienai; tos saglabā atsūtītiem krievi. Pašlaik Latvijas KP CK otrais sekretārs ir krievs Beluha, ko atsūtīja no Ļeņingradas.
3. Orgbirojs un šie Maskavas “oberkomunisti” kadru politiku republikā veidojuši un turpina veidot tā, ka visus svarīgākos posteņus un pirmām kārtām visu partijas, valsts un saimniecisko iestāžu kadru daļu vadību ieņem **ienācēji krievi**. Šie ļaudis izgādāja atvieglotus pierakstīšanās noteikumus pilsētās un dzīvokļu piešķiršanu iebrucējiem, izvirzīja viņus labākajos darbos.

4. Lai veicinātu masveidīgu krievu, ukraiņu un baltkrievu ieplūšanu republikā, Latvijā sāka izvietot dažādus vissavienības, starprepublikāniskus un zonālus orgānus. Sāka celt lielus jaunus rūpniecības uzņēmumus un paplašināt esošos, kaut gan saimnieciska mērķtiecība neko tamlīdzīgu neprasīja. Uzņēmumu celtniekus savervēja organizēti ārpus republikas robežām un atveda šurp, izejvielas ieveda no Urāliem vai Donbasa (t. i., no 3-4 tūkstošu kilometru attāluma), tāpat ieveda speciālistus un strādniekus, bet produkciju izveda no republikas. Šādos nolūkos Rīgā uzcēla dīzeļu rūpnīcu, autoelektroaparātu rūpnīcu, hidraulisko aparātu rūpnīcu un turbīnu fabriku; Daugavpilī uzcēla lielu sintētiskās šķiedras rūpnīcu, no kuras ievestajiem celtniekiem un strādniekiem izveidojās prāva pilsētiņa gandrīz bez neviena latvieša; Ogrē – lielu trikotāžas kombinātu un daudzus citus. Burtiski katrā rajona pilsētā uzceltas vai tiek celtas lielas rūpnīcas. **Celtniekus, speciālistus un ražošanas strādniekus ieved, bet produkciju izsūta pa visu Padomju Savienību.**

Kaut gan Latvijā jau bija pietiekami daudz elektrostaciju, kas apgādāja republiku ar elektroenerģiju, un Krievijā ir daudzas lielas upes – uz Daugavas upes ar ievestiem strādniekiem uzcēla Pļaviņu hidroelektrostaciju. Celtniekiem uzcēla Stučku, veselu pilsētu, un republikā nodibināja jaunu rajonu.

5. Neskatoties uz to, ka visus pēckara gadus republikā mežu izciršana pārsniedz mežu sējumu platību, mežus barbariski iznīcināja, kas noveda pie plašāku apvidu pārpurvošanās un izejmateriālu ieviešanas vietējai mēbeļu rūpniecībai. Pēdējos gados Latvijā ieveda un joprojām ieved meža cirtējus no Krievijas, Ukrainas Aizkarpatu rajoniem un Baltkrievijas, mežu iznīcināšana turpinās, un ievestie meža cirtēji apmetas uz pastāvīgu dzīvi republikā.

Šādas politikas rezultātā **Rīgā katru gadu uz pastāvīgu dzīvi pierakstās 20000-25000 ieceļotāju.** Kopīgais Rīgas iedzīvotāju skaits palielinājies 2,5 reizes, bet latviešu atlicis tikai 45 % 1959. gadā un 40 % 1970. gadā. Latvijā 1959. gadā bija 62 % latviešu, bet 1970. gadā 57 %.

Kurp ved šāda politika, to skaidri rāda bijušās Karēlijas PSR liktenis. Tās vairs nav. To likvidēja tāpēc, ka vietējie iedzīvotāji sastādīja mazāk nekā pusi no visa iedzīvotāju skaita. Tagad Karēlija ir Krievijas Federatīvās Republikas sastāvdaļa. Tāds pats liktenis gaida Kazahijas savienoto republiku un Latviju.

6. Vietējo iedzīvotāju pārpludināšana ar ienācēju krievu, baltkrievu un ukraiņu masām izpaužas arī lielu militāru un robežu garnizonu izvietojumā Latvijā un

desmitiem lielu sanatoriju, atpūtas namu un vissavienības nozīmes tūrisma bāzu celšanā Latvijā. Rīgas Jūrmala jau tagad ir pārvērsta par vissavienības nozīmes kūrortu, vietējo iedzīvotāju tur gandrīz vairs nav.

Tāda politika Latvijā turpinājusies visus pēckara gadus un pēdējos desmit gados vēl pastiprinājusies. Tagad republikā ir jau gara virkne lielu rūpnīcu, kur starp strādniekiem, inženiertehniskajiem darbiniekiem un vadītājiem latviešu tikpat kā vairs nav (Rīgas elektromašīnu rūpnīca, dīzeļu rūpnīca, hidrometeoroloģisko aparātu rūpnīca un daudzas citas), un ir tādas, kur strādnieki vairumā ir latvieši, bet neviens vadītājs latviski neprot (Popova radiofabrika, vagonu fabrika, autoelektroaparātu rūpnīca, "Rīgas augums" u. c.).

Ir veseli resori, kur latviešu ir ļoti maz. Piemēram, **Iekšlietu ministrijas sistēmā Rīgā strādā apmēram 1500 darbinieku, bet tikai ap 300 no viņiem ir latvieši.** Vairāk nekā puse no tirdzniecības darbiniekiem (51 %) neprot latviski, un vadošajā sastāvā ir tikai 29 % latviešu. Starp celtniekiem latviešu ir pavisam maz. Ap 65 % no ārstiem, kas strādā pilsētu ārstniecības iestādēs, neprot latviski un šī iemesla dēļ bieži izdara rupjas kļūdas diagnozē un ārstniecības līdzekļu noteikšanā. Viss tas rada taisnīgu sašutumu vietējos iedzīvotājos.

Pakāpeniska pārkrievošana

Atrisinot pirmo galveno uzdevumu – nelatviešu iedzīvotāju skaita palielināšanu republikā –, vienlaikus rada apstākļus otra galvenā uzdevuma atrisināšanai: **pakāpeniski pārkrievojot visu dzīvi Latvijā, asimilējot latviešus.** Lai sasniegtu šo mērķi, ticis un tiek darīts sekojošais:

1. Apmierina ienācēju prasības palielināt republikāniskās radio un televīzijas **pārraidēs krievu valodā.** Tagad vienu radioprogrammu un vienu TV programmu raida tikai krievu valodā, bet otru jaukti. Šādā kārtā apmēram **divas trešdaļas no republikas radio un televīzijas pārraidēm ir krievu valodā.** Bijušais Rīgas TV centra vadītājs Jalinskis nepiekrīt šādām ienācēju prasībām: viņu padzina no darba.
2. Lai gan Latvijā saņem visus vissavienības laikrakstus, žurnālus un grāmatas, apmēram **pusi no Latvijas periodiskajiem izdevumiem iespiež krievu valodā.** Latvijā trūkst papīra rakstnieku darbu un skolas grāmatu izdošanai, bet, par spīti tam, šeit izdod krievu rakstnieku darbus un skolas grāmatas krievu valodā.

3. Visa lietu kārtošana republikas, pilsētu, rajonu un lielākā daļā no vietējām organizācijām, tāpat visos uzņēmumos notiek **krievu valodā**.
4. Izņemot tādus kolektīvus kā latviešu laikrakstu un žurnālu redakcijas, latviešu teātrus un mācību iestādes, un daļēji kolhozus, visas **sanāksmes un sapulces arī notiek krievu valodā**. Ir daudzi kolektīvi, kur latvieši ir absolūtā vairākumā, bet, ja kolektīvā ir viens vienīgs krievs, tad viņš pieprasa, lai sapulce notiek krievu valodā, un viņa prasību izpilda. Ja to nedara, tad kolektīvu vairo nacionālismā.
5. Pilsētās un uz laukiem nodibinātas un turpina pastāvēt tā sauktās apvienotās skolas, bērnu nami un skolas ar krievu valodu kā mācību valodu palikuši tādi paši kā agrāk, bet visās minētajās iestādēs un skolās ar latviešu valodu kā mācību valodu izveidotas krievu grupas un klases. Pēc tam visu lietu kārtošana, kā pedagoģiskās padomes, skolotāju un skolnieku sanāksmes un pionieru salidojumi, arī šeit notiek krievu valodā. Izņemot lauku apvidus Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē, Latvijā jau tagad atlikušas ļoti maz latviešu bērnu iestādes un skolas.
6. Visās vidējās speciālās un augstākās mācību iestādēs ir **plūsmas ar krievu valodu** kā mācību valodu.
7. Avīzēs, radio un televīzijā, sanāsmēs un grāmatās – visur diendienā sludina draudzību ar krieviem, plaši propagandē gadījumus, kur latviešu meitenes apprecējušas krievus vai latviešu zēni apprecējuši krievietes.
8. Plaša patēriņa preču ražošanā pilnīgi izskausts viss nacionālais. Agrāk Latvijā, tāpat kā jebkurā citā valstī, bija savi nacionālie ēdieni, savas konfektes, šokolādes un papirosu markas, bet tagad ir tikai vissavienības markas – “Beločka”, “Lastočka”, “Kara-Kum”, “Kazbek”, “Belomor-Kanal” u. c. Ēdnīcas, kafējnīcās un restorānos ēdienus gatavo tikai pēc vissavienības (krievu) receptēm, nacionālie ēdieni ir retums.
9. Latviešu tautai ir lieliskie **Līgo svētki**, ko brīvi svinēja gadu simteņiem ilgi un pat vācu fašistiskās okupācijas laikā. Līdz pagājušam gadam šie svētki bija kategoriski aizliegti; arī šogad Līgo svētki par svētki nav atzīti, lai gan oficiāli aizliegti nav.
10. Pastāv divas pieejas literārajam mantojumam. Atkal un atkal iespiež krievu rakstnieku Ļ. Tolstoja, Turgeņeva, Dostojevskas, Gogoļa, Puškina, Ļermontova u. c. darbos, bet no latviešu pirmspadomju laika rakstniekiem atzīst vienīgi Raini, Paegli un Veidenbaumu, un daļēji Aspaziju, Blaumani un vēl dažus.
11. Rīgā ir seši administratīvie rajoni, bet **neviens no tie nav nosaukts vietējā vārdā**. Tie saucas Ļeņina, Kirova, Maskavas, Ļeņingradas, Oktobra un Proletāriešu.

12. Rīgā ir ielas ar sekojošiem vārdiem: Ļeņina, Kirova, Sverdlova, Puškina, Ļermontova, Gorkija ir pat cara gubernatora Suvorova vārdā nosaukta iela. Bet ir atmesti tādi ielu nosaukumi kā redzamākās latviešu dzejnieces Aspazijas vārdā nosauktais bulvāris un nenogurstošā latviešu modinātāja Kr. Valdemāra vārdā nosauktā iela.
13. Rīgā ir memoriālā māja ne tikvien Ļeņinam, bet arī krievu caram Baltijas zemju iekarotājam Pēterim I.
14. Kā zināms, Oktobra revolūcijas laikā ievērojamu lomu spēlēja latviešu strēlnieki, viskritiskākajās dienās Ļeņins viņiem uzdeva sargāt Kremli un viņu pašu. Otrā pasaules kara laikā sarkanarmijas sastāvā varonīgi cīnījās divas latviešu divīzijas un sevišķais aviācijas pulks, bet tagad **latviešu vienības ir izformētas**. Latviešu jaunekļiem tīši neļauj dienēt pat tajās krievu karaspēka daļās, kas novietotas Latvijas teritorijā, **viņus izkaisu pa visu Padomju Savienību**, cik tālu vien iespējams, projām no Latvijas.
15. Nevienam latviešu profesionālam vai pašdarbības teātrim, ansamblim, orķestrim vai korim neapstiprina repertuāru, ja tajā nav krievu lugu vai dziesmu, bet krievu kolektīvu repertuārā latviešu lugu un dziesmu tikpat kā nav.

Nacionālkomunistu pretestība

Varētu vēl turpināt šo faktu un parādību uzskaiti, kas liecina par vienu un to pašu: visu nacionālo izskauž, realizē piespiedu asimilāciju, nav līdzīgu tiesību tautām, kultūrām, tradīcijām.

Varētu, protams, jautāt: bet kāpēc klusē latviešu komunisti, tauta?

Neklusēja. Bija mēģinājumi stāties pretim šādai politikai.

Piemēram, bijušais Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs, vēlākais Latvijas PSR Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieks un Latvijas KP CK biroja loceklis E. Berklavs visur un vienmēr stājās pretim šai nepareizajai rīcībai, un līdz zināmam laikam viņu atbalstīja vairāki citi Latvijas KP CK biroja un republikas valdības locekļi. Bet, kad viņu uzskatus sāka atbalstīt jau vairākums no Latvijas KP CK biroja locekļiem, tad republikā personīgi ieradās bijušais PSKP CK sekretārs b. Hruščovs, viņš atsūtīja arī toreizējo PSKP CK sekretāru Muhitdinovu. Rezultātā Berklavu atcēla no Ministru padomes priekšsēdētāja vietnieka amata, izslēdza no CK un Latvijas KP CK biroja un izsūtīja no republikas.

Par tādas pozīcijas atbalstīšanu, par to, ka pretojās lielkrievu šovinismam un marksisma-ļeņinisma politikas sakroplošanai, no amatiem tika atcelti šādi cilvēki:

- Latvijas Augstākās padomes prezidija priekšsēdētājs Latvijas KP CK biroja loceklis K. Ozoliņš,
- Republikāniskās arodbiedrību padomes priekšsēdētājs Latvijas KP CK biroja locekļa kandidāts I. Pinksis,
- Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs (pēc Berklava) Latvijas KP CK biroja loceklis Straujums,
- Latvijas KP CK centrālgāna laikraksta “Cīņa” atbildīgais redaktors, Latvijas KP CK biroja kandidāts Pizāns,
- Republikas valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks E. Mūkins,
- Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāja pirmais vietnieks V. Kreituss,
- Latvijas KP CK sekretārs un biroja loceklis Bisenieks,
- Latvijas KP CK otrais sekretārs V. Krūmiņš,
- Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas zinātniskās pētniecības institūta direktors P. Dzērve,
- kultūras ministrs Latvijas KP CK loceklis V. Kalpiņš,
- kultūras ministra vietnieks P. Čerkovskis,
- veselības aizsardzības ministra vietnieks Prombergs,
- lauksaimniecības ministrs A. Ņikonovs,
- lauksaimniecības ministra vietnieks Vallis,
- Rīgas pilsētas laikrakstu atbildīgais redaktors Darbiņš,
- Latvijas komjaunatnes CK pirmais sekretārs Ruskulis,
- Latvijas komjaunatnes CK otrais sekretārs Valters,
- Latvijas komjaunatnes centrālgāna laikraksta “Padomju Jaunatne” atbildīgais redaktors Brencis,
- Latvijas PSR Ministru padomes kadru daļas vadītājs Zandmanis,
- Latvijas KP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs J. Kacens,
- autotransporta un šoseju ministrs E. Liberts,
- Latvijas KP CK partijas kontroles komisijas priekšēdis P. Plēsums,
- Ministru padomes vecākā referente E. Ērenštreite,
- Rīgas pilsētas izpildkomitejas tautas izglītības nodaļas vadītājs Latvijas KP Rīgas pilsētas komitejas loceklis J. Ģībietis,
- vidusskolu direktises M. Vernere un Duškina

- un daudzi, daudzi citi.

Vadošā darbā tagad strādā **tikai svešautieši un tādi latvieši, kas visu mūžu pavadījuši Krievijā** un ieradušies Latvijā tikai pēc Otrā pasaules kara. Vairums no viņiem latviski nerunā jeb runā slikti. Ka tas tā ir, par to runā fakti.

Kā Latvijas KP CK sekretāri tagad strādā: CK pirmais sekretārs A. Voss – Krievijas latvietis, latviešu valodā parasti neuzstājas, CK otrais sekretārs Beluha – Krievijas krievs, latviski nemaz neprot, CK sekretārs propagandai A. Drīzulis – Krievijas latvietis, sekretārs lauksaimniecībai R. Verro – Krievijas igauņis, latviski neprot, CK sekretārs rūpniecībai E. Pētersons – Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti.

Ministru padomes vadība: priekšsēdētājs J. Rubenis – Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti, priekšsēža vietnieks I. Bondaļetovs – krievs no Krievijas, latviski nemaz neprot, Latvijas PSR Augstākās padomes prezidija priekšsēdis V. Rubenis – Krievijas latvietis, latviski runā ļoti slikti, latviešu valodā neuzstājas.

Parasti vadošā darbā izvirza bezprincipa cilvēkus, cilvēkus bez saviem uzskatiem un viedokļiem – līdējus, karjeristus un roklaižas. Principiāliem cilvēkiem, kam ir savi uzskati un kas tos neslēpj, ceļš slēgts.

Tādi ir apstākļi Latvijā, tādā stāvoklī atrodas pamatiedzīvotāji savās republikās, savā dzimtajā zemē. Kas attiecas uz agrāk un tagad Latvijas teritorijā dzīvojošiem lietuviešiem, igauņiem, ebrejiem, vāciešiem, poļiem un citām mazākumtautībām (izņemot krievus), viņu nacionālās īpatnības vispār nerespektē. Līdz 1940. gadam, līdz padomju varas nodibināšanai, Latvijā viņiem bija pamatskolas un vidusskolas, kur viņi mācījās dzimtajā valodā, savā dzimtajā valodā viņi izdeva laikrakstus, žurnālus un grāmatas, viņiem bija savi klubi, teātri, kori un citas kultūras un izglītības organizācijas. Tagad, neskatoties uz zināmiem marksisma-ļeņinisma principiem šajā jautājumā, neskatoties uz PSRS vadoņu apgalvojumiem, ka Padomju Savienībā nacionālais jautājums esot atrisināts, ka visām tautām un tautībām pie mums esot nodrošināta pilnīga brīvība un vienlīdzība, nekā tamlīdzīga nav. **Visās republikās krievi ir viss, pamatiedzīvotājiem viņu pašu republikās vēl ir kaut kas, bet pārējiem nav nekā. (..).**

Un 3,5 miljoniem PSRS dzīvojošo ebreju tikai viņu autonomajā apgabalā izdod vienu laikrakstu un vienu žurnālu viņu dzimtajā valodā. Viņiem atņemtas iespējas uz savu teātri, klubu un jebkādu kultūrizglītības iestādi pat tajās pilsētās, kur viņu ir desmitiem tūkstošu.

Aicinājums ārzemju komunistiem

Cienījamie biedri! Šajā vēstulē mēs īsumā apskatījām faktisko stāvokli Padomju Savienībā tikai vienā aspektā, **nacionālā jautājuma aspektā. Bet tikpat rupji pie mums kropļo marksisma-ļeņinisma mācību par visai cilvēcei kopīgajām tiesībām un brīvību, vārda brīvību**, ļeņiniskā stila darbu un citus marksisma-ļeņinisma pamatprincipus.

Kāpēc mēs jums par to rakstām? Kāpēc rakstām tikai tagad? Ko mēs prasām no jums, ko liekam priekšā?

Kā jau teikts šīs vēstules sākumā, komunisti mēs esam jau sen. Kad mēs strādājam pagrīdē, smakām cietumos un buržuāziskās Latvijas katorgā, tad mēs sociālistiskās valsts būtību un visu marksisma-ļeņinisma mācību pazinām tikai teorētiski un nešaubīgi ticējām visiem šīs mācības ideāliem. Kad mēs ieraudzījām sociālistisko valsti (kas toreiz bija vienīgā tāda visā pasaulē) īstenībā, tad mēs uzreiz redzējām, ka dzīvē nav tā kā mācībā. Bet mēs dziļi ticējām, ka viņas kļūdas ir pārejošas, ka ar tām jācīnās un ka tās varēs likvidēt. Mēs uzreiz neapzinājāmies šo kļūdu dziļumu.

Tikai pakāpeniski un ar laiku praktiskā darbā mēs pārliecinājāmies, ka tas, ko pie mums oficiāli runā un raksta, ir **tikai izkārtne, tendencioza faktu sagrozīšana un meli**, ka visas partijas konferences, sanāksmes un kongresi ir tikai iepriekš **rūpīgi sagatavotas izrādes**. Tās, sasauc tikai tāpēc, lai radītu **šķitumu par demokrātiju** partijas iekšienē, un tām jāatbalsta teiktais “no augšas” – galu galā no pirmā cilvēka zemē (vienpersonīgi). Jebkuru mēģinājumu pret šo uzskatu iebilst, novērtē kā uzstāšanos pret partiju, pret ļeņinismu, un tādus drošminiekus ne tikai atceļ no visiem amatiem, bet viņiem atņem brīvību, viņus apcietina, iesloga nometnēs un cietumos necilvēcīgos apstākļos, izsūta, kādreiz viņi pat uz visiem laikiem pazūd bez vēsts.

Saprotams, tādos apstākļos ne partijas konferencēs un kongresos, nedz darbaļaužu deputātu padomju sesijās nekādu diskusiju nav un nevar būt. Tā tiek radīta **vienības ilūzija**.

Domājam, ka jūs jau par to visu esat dzirdējuši un šo to zināt, bet, lietojot tikai oficiālos avotus un īsu laiku uzturoties Padomju Savienībā, jūs ne tuvu nezināt visu, kas pie mums notiek. Lūk, tāpēc mēs jums rakstām, gribam jūs iepazīstināt ar faktiem.

Mēs saprotam, ka nevienai komunistiskajai partijai nav tiesības iejaukties citu kompartiju lietās. Bet, lai to kopējiem spēkiem panāktu, nepieciešams iegrozīt to, kas šo principu lauž. Fakti jums zināmi. Bez tam – tieši no mūsu sekmēm, neveiksmēm un kļūdām cilvēki visā pasaulē vērtē komunistus un sociālismu vispār. Padomju Savienības rīcība atvieglo vai apgrūrina arī jūsu darbu.

Lūk, tāpēc domājam, ka jums jāzina patiesība par mums un ka jūs atradīsiet par vajadzīgu ietekmēt PSKP vadoņus. Mēs zinām, ka tas nav viegli. Viņi nav paraduši citus uzklausi. Viņi rīkojas no spēka pozīcijām un atzīst vienīgi spēku. Bet jūsu partijas ietekme pasaules komunistiskā kustībā ir liela, un ar jūsu uzskatiem nevar nerēķināties. Mēs nemēģināsim jums sacīt, kādos veidos jūs varētu PSKP vadoņus ietekmēt, bet mēs domājam, ka nav iespējams saglabāt marksisma-ļeņinisma prestižu, noklusējot tā pamatprincipu sakroplošanu pie mums.

Ja PSKP vadoņi nav ar mieru nekavējoties izbeigt augšminēto un līdzīgu rīcību, tad viņi bez žēlastības jāatmasko, jāboikotē. Pašreizējā PSKP vadoņu politika ir liktenīga visas pasaules komunistiskajai kustībai.

Ar komunistisku sveicienu

Latviešu komunisti¹

1. Eduards Berklavs. Zināt un neaizmirst. Rīga. 1998. 322.-334. lpp.

1968. gadā bijušais latviešu nacionālkomunistu vadītājs Eduards Berklavs no trimdas Vladimīrā atgriezās Latvijā un sāka strādāt Rīgas elektromašīnu rūpnīcā. Samierināties ar stāvokli Latvijā viņš negribēja un nevarēja. Tika sameklēti jauni domubiedri, kuri nolēma cīnīties pret Padomju Savienībā notiekošo tautu apspiešanu iesaistīt tās komunistiskās partijas, kuras šad un tad bija iedrošinājušās iebilst pret PSKP despotisko nacionālo politiku. Viņi nolēma kā komunistiskās partijas biedri apelēt pie ietekmīgākajām komunistiskajām partijām, ar konkrētiem faktiem parādīt PSKP īsto – imperiālistisko seju.

Latvijas komunistu vēstuli bez Eduarda Berklava vēl parakstīja Emma Ērenštreite, Jānis Kacens, Jānis Galdiņš, Arnolds Zandmanis, Valentīna Borka, Jānis Gustsons, Ella Ankupa, Pēteris Sadovskis, Elvīra Zēberga, Rasma Siliņa, Pāvels Pizāns, Zālamans Jofe, Fricis Jānis Sadovskis, Pēteris Plēsums, Olga Vāvere un vēl citi – pavisam 17 cilvēki. Viņu vairākums bija LKP veterāni.

1971. gada vasarā vēstule tika slepeni nogādāta uz ASV, bet pēc tam uz Zviedriju. Stokholmā Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) Ārzemju komitejas vadītājs Bruno Kalniņš un vēsturnieks Uldis Ģermanis to sagatavoja publicēšanai LSDSP Ārzemju komitejas mēnešrakstā “Brīvība” (publicēta 1972. gada janvāra numurā). Tajā pašā laikā vēstuli pārraidīja radio “Svoboda”, no kuras to pārņēma daudzas ārzemju raidstacijas.

Vēstules rezonanse bija milzīga. Ar to lasītājus un klausītājus iepazīstināja daudzu valstu lielākie laikraksti un radiostacijas. 17 latviešu komunistu vēstule tika iekļauta ASV Kongresa oficiālajā dokumentu apkopojumā “Congressional Record”. Nolūkā atmaskot Latvijas kolonizāciju un rusifikāciju to plaši izmantoja latviešu trimdas organizācijas.

Par šās vēstules rezonansi vēsturnieks Jānis Amols pamatoti secina:

“Nepieredzēti plašā uzmanība, kādu masu informācijas līdzekļi veltīja **17 latviešu komunistu vēstulei**, kā arī rezonanse, ko šī dokumenta publicēšana izraisīja gan Rietumos, gan “sociālistiskajā nometnē”, ļauj uzskatīt šo vēstuli par vienu no ievērojamākajām un veiksmīgākajām latviešu pretpadomju protesta akcijām pēckara okupācijas periodā. Iespējams, ka tieši 17 latviešu komunistu vēstule ir nozīmīgākā un sekmīgākā Latvijas latviešu pretrusifikācijas cīņas epizode padomju okupācijas laikā pēc 1959. gada “tīrīšanām” līdz pat “dziedošai revolūcijai” 1980. gadu beigās un 1990. gadu sākumā. (..), tā bija izcils piemērs Latvijas un trimdas latviešu kopīgai un sekmīgai sadarbībai cīņā pret okupācijas varu. Kā izcila ir jānovērtē vēstules sacerētāju un izplatītāju loģistika, lai panāktu tās iespējami plašāku popularizēšanu Rietumos.”¹

1. Jānis Amols. Izcils nacionālās pretestības paraugs. // Okupācijas varu nodarītie postījumi Latvijā 1940-1990. Rakstu krājums. Stokholma-Toronto, 2000. g., 460. pp.

2. pielikums

Izvilumi no Latvijas brīvības cīnītāja Gunāra Astras pēdējā vārda

Latvijas PSR Augstākajā tiesā 1983. gada 15. decembrī

1983. gada 15. decembrī

(..)

Man sāp un es jūtos pazemots, ka man jākonstatē, ka manai dzimtajai valodai jāieraugas rezervātos – Brīvdabas muzejā, uz dažu teātru skatuvēm, masu informācijas līdzekļu darbībā – un arī tur to lēni un pārliecinoši atspiež dižā krievu mēle.

Man sāp un es jūtos pazemots, kad man jākonstatē, ka apspiedošais vairākums Latvijā dzimušo, augušo krievu nemācās un negrib prast latviešu valodu, ka vidusskolas absolventa krievam latviešu valoda ir nievu un ņirgāšanās objekts un neviens eksaminators šīs valodas prašanu no krievu skolnieka neprasa, bet latviešu skolniekam krievu valodas prašana ir pilnīgi obligāta.

(..)

Dziļi apvainots un pazemots es jūtos tad, kad man sabiedriskā vietā – veikalā, iestādē, transporta līdzeklī, uz ielas Latvijas teritorijā – ik uz soļa jāpieredz augstprātīga, šovinstiska attieksme pret manu valodu – labākajā gadījumā jādzird: “Čevo, čevo? Po ruski!”¹ – sliktākajā – uzrunātais noraugās manī, it kā es būtu loga rūts, un pēc tam es varu apbrīnot viņa pakausi.

(..)

Es ticu, ka šis laiks izgaiss kā ļauns murgs. Tas dod man spēku šeit stāvēt un elpot. Mūsu tauta ir daudz cietusi un tādēļ iemācījusies un pārcietīs arī šo tumšo laiku.

(..)²

1. “Ko, ko? Krieviski!” (*krievu val.*)

2. Neatkarības atgūšana. Atmodas laiks dokumentos. Rīga, 1996, 7., 8., 12. lpp.

3. pielikums

Izvilumi no Latvijas Republikas Saeimas 1996. gada 22. augustā pieņemtās Deklarācijas par Latvijas okupāciju

Latvijas tautas augstākā pārstāvības institūcija Saeima vērsas ar šo deklarāciju pie pasaules valstīm un starptautiskajām organizācijām, lai atgādinātu mūsu tautas un valsts traģisko likteni XX gadsimtā.

Latvijas Republika tika proklamēta 1918. gada 18. novembrī, un 1921. gada 22. septembrī tā kļuva par Tautu Savienības loekli. Latvijas kā neatkarīgas valsts attīstību pārtrauca divu totalitāro lielvalstu – nacionālsociālistiskās Vācijas un komunistiskās PSRS 1939. gada 23. augustā noslēgtais neuzbrukšanas līgums. (..)

Pārkāpjot starptautisko tiesību pamatprincipus, kā arī Latvijas un PSRS noslēgtos līgumus, PSRS 1940. gada 17. jūnijā ar militāru spēku okupēja Latviju un nelikumīgi iekļāva (anektēja) to PSRS sastāvā. Līdz ar to Latvijā tika ieviests PSRS politiskais režīms un tiesiskā sistēma.

1941. gada vasarā, sākoties Otrā pasaules kara darbībai Latvijas teritorijā, to okupēja nacionālsociālistiskā Vācija, kas iedibināja savu režīmu. (..)

Otrā pasaules kara beigu posmā PSRS atjaunoja savu okupācijas režīmu Latvijā. (..)

Visā okupācijas laikā PSRS mērķtiecīgi īstenoja genocīdu pret Latvijas tautu, tā pārkāpjot 1948. gada 9. decembra Konvenciju par genocīda nepieļaujamību un sodīšanu par to.

Okupācijas režīms iznīcināja nevainīgus cilvēkus, vairākkārt veica iedzīvotāju masveida deportācijas un citas represijas, nežēlīgi sodīja tos, kuri bruņotā vai citādā veidā iestājās par Latvijas neatkarības atjaunošanu, prettiesiski un bez atlīdzības atsavināja Latvijas iedzīvotājiem īpašumus un apspieda brīvas domas izpausmes. PSRS vadība mērķtiecīgi iepludināja Latvijā simtiem tūkstošu migrantu un ar to palīdzību centās iznīcināt Latvijas tautas identitāti. Šīs politikas rezultātā latviešu kā pamatnācijas īpatsvars samazinājās no 77 procentiem līdz 52 procentiem. (..)

Jau pirms PSRS sabrukšanas Latvijā sākās plaša tautas kustība par valsts neatkarības atjaunošanu mierīgā un demokrātiskā ceļā. Šai kustībai 1990. gada vēlēšanās izdevās iegūt vairākumu augstākajā pārstāvības institūcijā – Augstākajā padomē. (..)

Pateicoties Latvijas tautas gribai un pasaules demokrātisko spēku atbalstam, valsts neatkarība tika atjaunota 1991. gada 21. augustā. (..)

Saeimas priekšsēdētāja *I. Kreituse*